

BÉKÉS MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA

I. KÖTET HELYZETELEMZÉS, HELYZETÉRTÉKELEÉS

BÉKÉSCSABA
2012. NOVEMBER

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	3
1. TÁRSADALMI-, GAZDASÁGI-, KÖRNYEZETI HELYZETELEMZÉS	5
1.1 KÜLSŐ KÖRNYEZET VIZSGÁLATA	5
A) A TÉRSÉG ADOTTSÁGAINAK, BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK, GAZDASÁGI-, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK AZONOSÍTÁSA NEMZETKÖZI ÉS HAZAI SZINTEN	5
B) NAGYTÉRSÉGI ÖSSZEFÜGGÉSEK	10
1.2 BELSŐ ADOTTSÁGOK, ERŐFORRÁSOK ELEMZÉSE TERÜLETI BONTÁSBAN, TÉRKÉPI MEGJELENÍTÉSEKKEL	11
A) TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK ÉS KÖRNYEZET ÁLLAPOTÁNAK ELEMZÉSE	11
AA) TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK	11
AB) A TERMŐFÖLDEK TERÜLETNAGYSÁGA ÉS MENNYISÉGE	15
AD) TERMÉSZET- ÉS TÁJVÉDELEM	16
AE) KÖRNYEZETI ELEMOK ÁLLAPOTA ÉS AZ ALAKULÁSUKAT BEFOLYÁSOLÓ FONTOSABB TÉNYEZŐK	19
AF) SZENNYEZETT TERÜLETEK SZÁMBAVÉTELE	27
AG) FELSZÍNI ÉS FELSZÍN ALATTI VÍZKÉSZLETEK	28
AH) ENERGIAFORRÁSOK	35
AI) VÍZKÁRT OKOZÓ ELEMOK VÍZKÁRELHÁRÍTÁS	42
B) ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME	50
C) GAZDASÁGI BÁZIS	51
CA) FŐBB GAZDASÁGI ÁGAZATOK, AZOK FEJLŐDÉSI IRÁNYAI	56
CB) A GAZDASÁG BELSŐ ÉS KÜLSŐ KAPCSOLATAI	74
CC) A TERMELÉSI INFRASTRUKTÚRA ÁLLAPOTA	77
CD) A TELEPÍTÉSI TÉNYEZŐK ÉRTÉKELÉSE	78
CE) TERÜLETI INNOVÁCIÓS POTENCIÁL	80
CF) GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK	81
D) TÁRSADALOM	85
DA) KULTURÁLIS ADOTTSÁGOK, ÉRTÉKEK	85
DB) TERÜLETI IDENTITÁS, CIVIL AKTIVITÁS, HUMÁN KAPACITÁSOK	86
DC) HUMÁN ERŐFORRÁSOK: DEMOGRÁFIAI HELYZET ÉS PROGNOZIS, FOGLALKOZTATÁSI VISZONYOK, HUMÁNKAPACITÁSOK, JÖVEDELMI VISZONYOK, KISEBBSÉG HELYZETE	87
E) KÖZLEKEDÉSI ÉS KOMMUNÁLIS INFRASTRUKTÚRA	102
EA) VONALAS RENDSZEREK, LÉTESÍTMÉNYEK	102
EB) EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉSI MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VISZONYOK	114
EC) KÖZLEKEDÉS KAPCSOLATI HIÁNYOK	117
ED) VÍZELLÁTÁS	119
EE) SZENNYVÍZELVEZETÉS, TISZTÍTÁS, SZENNYVÍZ ÉS SZENNYVÍZISZAP ELHELYEZÉS	120
EF) ENERGIAELLÁTÁS	121
EG) HULLADÉKLERAKÓK, HULLADÉKGAZDÁLKODÁS	124
F) TELEPÜLÉSEK INTÉZMÉNYI FELSZERELTSÉGE	126
G) TELEPÜLÉSEK JELLEMZŐ LAKÁSVISZONYAI	136
H) TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ADOTTSÁGOK	137
HA) TELEPÜLÉSHIERARCHIA	137
HB) A TELEPÜLÉSHÁLÓZAT TERÜLETEN BELÜLI ÉS KÍVÜLI KAPCSOLATAI	140
HC) TELEPÜLÉSEK KÖZÖTTI FELADATMEGOSZTÁSOK, EGYÜTTMŰKÖDÉSEK, MINDEZEK SZERVEZETI-INTÉZMÉNYI RENDSZERE	144
I) TÉRSZERKEZETI ELEMOK AZONOSÍTÁSA, A TÉRSZERKEZET IDŐBELI ALAKULÁSA, TÉRSÉGI TERÜLETFELHASZNÁLÁS VÁLTOZÁSAI, TENDENCIÁK	147
J) TÉRSÉGI TERÜLETFELHASZNÁLÁS VIZSGÁLATA	151

2. TÉRSÉGET ÉRINTŐ TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET ÁTTEKINTÉSE.....158

2.1.	ÁGAZATI KONCEPCIÓK, TERÜLETFEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK ÉS HATÁLYOS TERVEK	158
A)	AZ OTK TÉRSÉGET ÉRINTŐ VONATKOZÁSAI.....	158
B)	A TÉRSÉGET ÉRINTŐ KIEMELT TÉRSÉG TERÜLETFEJLESZTÉSI TERVEI	159
C)	AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÉS A KORMÁNY ÁLTAL JÓVÁHAGYOTT ÉS AZ EGYÉB ÁGAZATI FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁKNAK AZ ADOTT TÉRSÉGRE ÉRVÉNYES VONATKOZÁSAI:	159
D)	A HAZAI, AZ ADOTT TÉRSÉGGEL SZOMSZÉDOS, AZONOS TÉRSÉGI SZINTŰ TÉRSÉGEK ÉS/VAGY KÜLFÖLDI KÖZIGAZGATÁSI EGYSÉGEK TERÜLET-FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓINAK ÉS PROGRAMJAINAK TÉRSÉGRE VONATKOZÓ ÜZENETEI:	160
E)	AZ OTRT ÉS TERÜLETRENDEZÉSI TERVEK TÉRSÉGET ÉRINTŐ VONATKOZÁSAI (TERVEZETT ÉS MEGLÉVŐ ELEMÉK.).....	161
F)	A TÉRSÉGET ÉRINTŐ KÖRNYEZETVÉDELMI, TERMÉSZETVÉDELMI ÉS TÁJVÉDELMI SZABÁLYOZÁSOK.....	163
G)	A TÉRSÉG 20 EZER LAKOS FELETTI VÁROSAINAK TELEPÜLÉSI GAZDASÁGI VAGY TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI PROGRAMJAI ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓI	164
H)	A TÉRSÉG HATÁLYBAN LÉVŐ ÁGAZATI TERVEI, PROGRAMJAI.....	170
I)	VONATKOZÓ EGYÉB TERVEK	171
J)	A TERVEZÉST ÉRINTŐ EGYÉB JOGSZABÁLYOK	171
2.2.	TERVEZÉSI FOLYAMAT PARTNERSÉGI TERVÉNEK ELKÉSZÍTÉSE ÉS VÉGREHAJTÁSA.....	171
A)	A PARTNERSÉGI TERV KÉSZÍTÉSE	171
B)	A PARTNERSÉGI TERV VÉGREHAJTÁSA.....	175
C)	A PARTNERSÉGI TERV KIÉRTÉKELÉSE, ÉRVÉNYESÍTÉSE, VISSZACSATOLÁS	177
CA)	VÁLLALKOZÓI-ÜZLETI SEKTOR FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI:	178
CB)	ÖNKORMÁNYZATI SEKTOR FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI:.....	179
CC)	TÁRSADALMI SZERVEZETEK FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI:.....	179
2.3.	A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK ELEMZÉSE.....	179
A)	A TERÜLETFEJLESZTÉS FORRÁSAINAK ELEMZÉSE	179
B)	A TERÜLETFEJLESZTÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE.....	186
C)	A TERÜLETFEJLESZTÉS HATÉKONYSÁGA (EDDIGI EREDMÉNYEK, FORRÁS-AKTIVITÁS)	192
2.4.	HELYZETÉRTÉKELÉS	196
A)	SWOT ELEMZÉS.....	196
B)	LEHETSÉGES FEJLESZTÉSI IRÁNYOK, LEHETSÉGES CSELEKVÉSI TERÜLETEK	- 204 -

BEVEZETŐ

Az 1980-ban megindult társadalmi- és gazdasági folyamatok Békés megyét hátrányosan érintették: megkezdődött a gazdaság teljesítményének, eltartó képességének, a megye megtartó erejének csökkenése. Ezek a kedvezőtlen folyamatok egyrészt a piacvesztés, másrészt a termelő kapacitás leépülése miatt felerősödtek.

Ezt felismerve Békés Megye Önkormányzata az 1990-es évek közepétől kiemelt figyelmet fordított, ill. fordít a megye területfejlesztési, ezen belül a gazdaságfejlesztési feladataira

Az első átfogó komplex fejlesztési stratégia 1988-ban készült el.

2007-ben fogadta el a Közgyűlés „Békés megye gazdaságfejlesztési stratégiáját”, valamint „Békés megye integrált esélyteremtési tervét”.

2008-ban megtörtént Békés megye környezetvédelmi programjának felülvizsgálata.

A testület a 11/2009. (II.13.) KT. számú határozatával elfogadta a Társadalmi- és gazdasági Program időarányos értékelését, valamint annak 2013. évig történő kiterjesztését, majd 2010. június 25-i közgyűlésén elfogadta a 2007-2013 közötti időszakra szóló TGP félidős értékelését, valamint ajánlásokat fogalmazott meg annak folytatására vonatkozóan.

Békés Megye Képviselő-testülete a 221/2010. (IX. 17.) KT. számú határozatában elfogadta Békés megye Fejlesztési Stratégiájának (2007-2013) aktualizálása című dokumentumot.

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény 91. §. (7) bekezdése szerint a gazdasági programot a képviselő-testület az alakulását követő hat hónapon belül kell elfogadja. Ha a meglévő társadalmi- gazdasági program az előző cikluson túlnyúló, akkor azt felülvizsgálni, módosítani, ciklus végéig kiegészíteni szükséges, így a Társadalmi- és gazdasági Program felülvizsgálata a 2011. március 18-ai testületi ülésen megtörtént.

2012 áprilisában a Közgyűlés jóváhagyta a „Területfejlesztési terv-vázlatot”, mely alapján jelenleg a 2014-2020-as időszakra történő stratégia és terv előkészítése folyik; júniusban pedig Békés megye Területrendezési Tervének felülvizsgálatát fogadta el a közgyűlés.

Napjainkban a hazai gazdaság- és társadalompolitika újabb paradigmaváltás előtt áll; ennek szellemében a korábbinál nagyobb szerepet ad: az aktivitási ráta növelésének; a helyi gazdaságfejlesztésnek (patrióta gazdaságpolitika); a hazai kis- és középvállalkozások foglalkoztatási képessége, valamint versenyképessége növelésének, miközben a Békés Megyei Önkormányzat feladat-, hatás- és felelősségi köre megváltozott. A törvényalkotók szándéka szerint a korábbinál jóval nagyobb figyelmet kell fordítani 2012-től : a fejlesztéspolitikai-, a területrendezési- és a határon átnyúló együttműködésekkel adódó feladatokra.

A jövő évtől megkezdődik az Európai Unió Strukturális- és Kohéziós Alapjaihoz kapcsolódóan a 2014-2020 közötti tervezési időszakra történő felkészülés.

Jelen dokumentum egyrészt Békés megye társadalmi-, gazdasági helyzetéről, az eddig elért eredményekről és hiányosságokról kíván átfogó képet adni, másrészt a funkcióváltást-, a jövőépítést kívánja megalapozni, amikor rendszerezi a 2014-ig terjedő feladatokat, segíti a 2014 után terjedő időszakra való felkészülést, figyelembe véve az Új Széchenyi Tervet, a Magyar Növekedési Tervet, a Nemzeti Vidékstratégiában foglaltak mellett a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiát és a Darányi Tervet, mint kormányzati elképzelést. Az ezekben a tervekben megfogalmazott törekvések fognak a megye arculatának megfelelően átalakulni, figyelembe véve a megye gazdasági sajátosságait, lényegesen jobban, mint az előző tervezési ciklusban a DAOP kialakításakor ezt figyelembe vették az akkori döntéshozók. A Dél-alföldi Operatív Program keretében rendelkezésre álló uniós források részletes elemzése, a területfejlesztés hatékonysága, az eddigi eredmények, a forrás-aktivitás a 2.3. fejezetben olvasható.

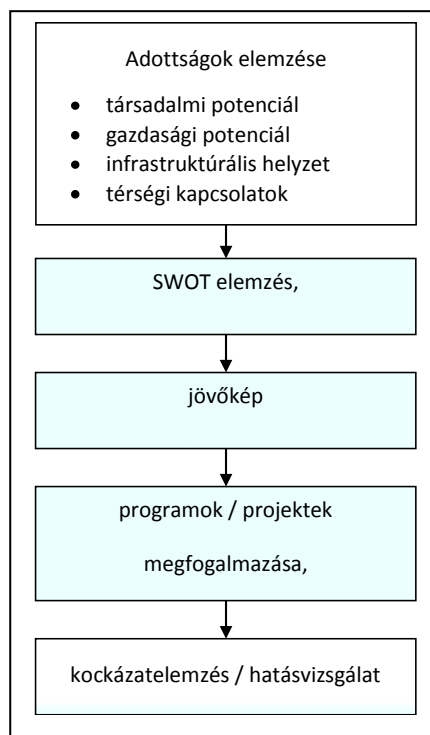
Békés megye helyzetét egzogén (az EU gazdasági növekedése, a hazai gazdaságpolitika, stb.) és endogén folyamatok befolyásolják. Az utóbbiak közé sorolható a társadalmi-, a gazdasági potenciál, a műszaki infrastruktúra és a környezet állapota.

A társadalmi potenciál vizsgálata során kisebb mértékben tértünk ki a szociális-, és az oktatási helyzet elemzésére; egyrészt azért, mert a 2012-ben életbe lépő törvényi változások miatt ezeknek a funkcióknak a fejlesztési és a fenntartási kötelezettsége a Békés Megyei Önkormányzattól elkerült, állami feladattá vált.

Részletesebben tárgyaljuk a gazdasági potenciált formáló hatásokat, a műszaki infrastruktúra helyzetét és a környezet állapotát.

A tervezés során az adatokat statisztikai kistérségenként sikerült összegyűjteni, ez az a szint, amit a KSH még kezelni tud. A tervezés során változatlan célkitűzésként fogalmazódik meg, a megyében élők jogos elvárása a felzárkózás, a diszparitások mértékének csökkentése, a stabilitás és a fenntarthatóság.

Jelen dokumentum ezt a törekvést kívánja megalapozni egyrészt a tényállapot bemutatásával, az okok és okozatok feltárásával, másrészt a jövőkép és a célrendszer megfogalmazásával (1. ábra).

I. ábra: Fejlesztési terv kidolgozásának logikai folyamata

A program súlypontokat képez, vázolja a kereteket és a várható hatásokat, valamint az esetleges kockázatokat.

1. TÁRSADALMI-, GAZDASÁGI-, KÖRNYEZETI HELYZETELEMZÉS

1.1 KÜLSŐ KÖRNYEZET VIZSGÁLATA

A) A TÉRSÉG ADOTTSÁGAINAK, BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK, GAZDASÁGI-, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK AZONOSÍTÁSA NEMZETKÖZI ÉS HAZAI SZINTEN

Békés megye az ország déli, délkeleti részén helyezkedik el. Az ország tájféldrajzi beosztása szerint a megye teljes területével egyetlen nagytáj, az Alföld része. A megye természetföldrajzi, tájféldrajzi értelemben meglehetősen egységes képet mutat, amit az is jól mutat, hogy a megye viszonylag nagy területét mindössze 9 kistáj érinti részben vagy teljes egészében.

Békés megye közigazgatási területét Északról Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye, míg Nyugatról Csongrád megye határolja, Délről és Keletről Romániával közös az országhatár.

Békés megye klíma adottságaiban DK-i fekvéséből következően a kontinentális jegyek éreztetik hatásukat. Éghajlata az Alföld középső és északi részeihez képest melegebb, szárazabb. A telek középhőmérséklete magasabb és a fagymentes időszak hossza rövidebb, mint az Észak-Alföldön. A megye déli fekvése a magasabb éves középhőmérsékletekben és a napsütéses órák magas számában mutatkozik meg. Emellett a mezőgazdasági termelés szempontjából legjobb minőségű, országos viszonylatban is kiemelkedő értékű termékeny talajok elterjedése jellemzi a megye csaknem egészét. Így elmondható, hogy Békés megye az ország legjobb adottságú mezőgazdasági területei közé tartozik. A megye talajadottságai elsősorban a szántóföldi növénytermesztésnek és a rét-, legelő gazdálkodásnak kedveznek. A megyén belül a legjobb talajadottságú a Körös-Maros köze középső területe. A megye délnyugati részén elterjedtebbek a szikesek, amelyek jobbára legelőként hasznosulnak.

Folyóvízi és areális erőzioról a megyében nem beszélhetünk. A mély fekvésű és magas talajvízű területeken viszont a belvíz okoz komoly károkat.

A megye területén előforduló ásványkincsek két nagy csoportját a szénhidrogének és a különböző építőipari nyersanyagok alkotják. A harmadidőszaki képződmények országos jelentőségű szénhidrogén készleteket tárolnak. A megyében a legfontosabb előfordulások: Füzesgyarmat, Szeghalom, Battonya-Végegyháza, Kaszaper-Pusztaföldvár, Csanádapáca, Sarkadkeresztúr, Endrőd-Szarvas, Tótkomlós. Az agyag nagy mennyiségben fordul elő főként a Békési-síkon, erre alapozott a megye téglaipara. A homok- és a kavicsvágyon a folyóvizek által halmozódott fel. Sajátos, országhatáron is túlnyúló jelentőségű természeti erőforrást jelent a megye termál- és gyógyvíz készlete, és az erre alapozott nagyhirű fürdők. Az Alföld DK-i részén 70 °C feletti hőmérsékletű hévizek feltárására van lehetőség. Ezekből a hévíztároló kőzetekből kerül felszínre Gyula, Orosháza, Gyomaendrőd, Békés, Békéscsaba, Tótkomlós, Füzesgyarmat gyógy-, illetve termálvizei.

A megye vízhálózata, vizes élőhelyei is fontos természeti potenciált képeznek. A megye ÉK-i részén lévő Biharugrai és a Szarvas környékén lévő halastavak a haltenyésztés központjai. A Körösökből lefűződött holtágak, morotvák kiváló horgászparadicsomok. A megye északi részének vizes élőhelyei kiemelkedő természeti értéket hordoznak.

Mindezek alapján elmondható, hogy bizonyos környezeti erőforrások rendelkezésre állnak, ami igen nagy jelentőséggel bír az Európa Tanács által elfogadott Európa 2020 stratégiában megfogalmazott 5. és 6. tematikus célkitűzés tekintetében, amelyek az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázat-megelőzés és –kezelés ügyének támogatása valamint a környezetvédelem és az erőforrás-hatékonyság prolóngálása.

Békés megye lakónépessége, összhangban az ország egészére jellemző folyamatokkal, az elmúlt bő évtizedben folyamatos csökkenést mutat. A csökkenés üteme 2007-től enyhén gyorsul, ami a kedvezőtlen demográfiai folyamatok egymást erősítő hatásának következménye. A csökkenő lakónépesség az évtized egészére jellemző és a jelen felé egyértelműen erősödő természetes fogyásra, előregedésre és vándorlási veszteségre vezethető vissza.

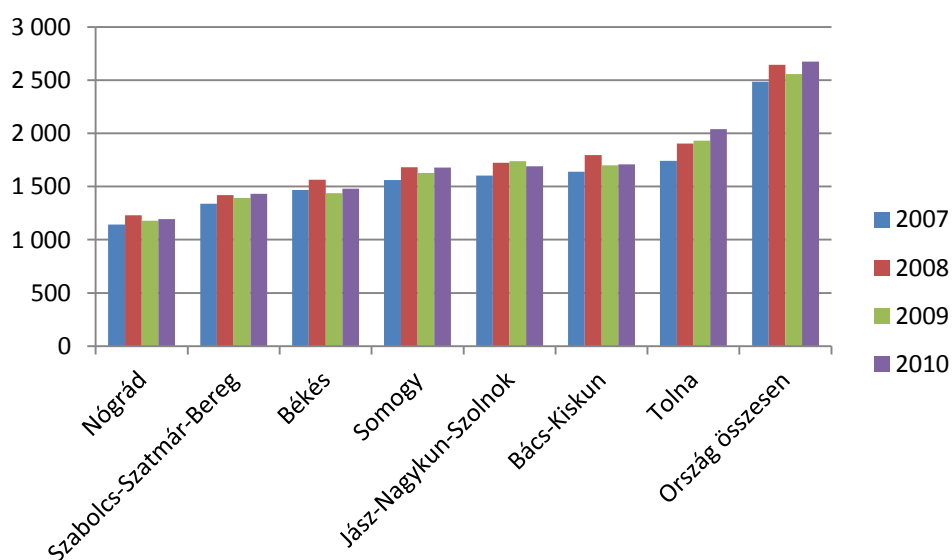

Az egyre rosszabb születési arányszámok és a gyorsuló, fiatalabb korosztályokat érdemben magasabb arányban érintő migráció eredményeként a megye öregségi indexe évről-évre, gyorsuló ütemben növekszik.

Mindez igen erősen befolyásolja a megyei munkaerő-piaci potenciálokat. A fentiekben már hivatkozott 11 európai tematikus célkitűzés egyike is ezzel a kérdéskörrel, a foglalkoztatás előmozdításával és a munkaerő mobilitásának támogatásával foglalkozik.

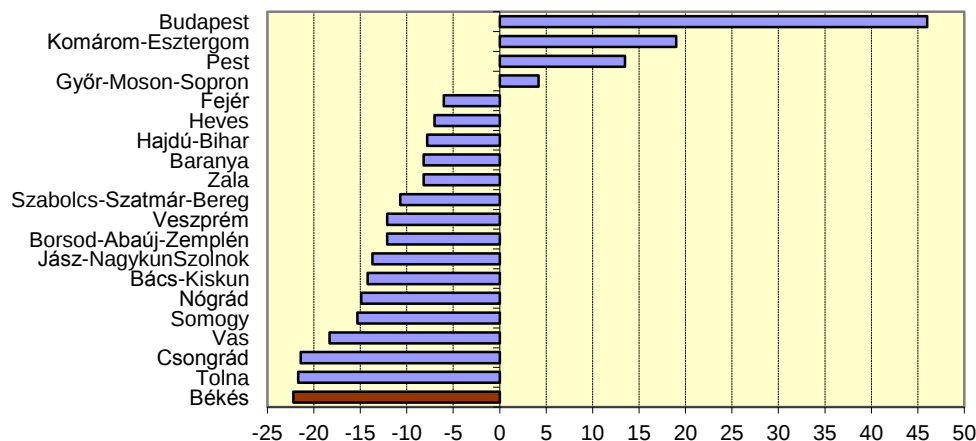
Míg a korábbi évtizedekben joggal volt elmondható, hogy Békés megyében a településhálózatot az óriásfalvas-kismezővárosi hálózat dominanciája jellemzi, addig a népességsökkenés következtében az utóbbi két évtizedben a kis- és aprófalvak állományának növekedése, az óriásfalvak (5 ezer feletti lélekszám) eltűnése jellemezte elsődlegesen. A településhálózatban megszorodtak az 500 fő alatti lélekszámú aprófalvak. Az aprófaluk kategória a közeljövőben akár bővíthet is, hiszen Körösújfalun, Körösnagyharsány vagy Dombiratos népessége is 550 alatti és monoton fogy. A kistelepülések így együttesen a településállomány 10, később 15%-át is elérhetik, ami egy hagyományos „alföldi” megye esetében kifejezetten magas hányadnak számít. Ezer lakos alatt további nyolc községet találunk, ami így együtt a teljes településállomány bő negyede. Az új önkormányzati törvény rendelkezései szerint az önálló polgármesteri hivatal felállításához szükséges minimum 2000 fős lakosságszámot pedig további 18 település nem fogja várhatóan elérni, így a települések felén nem lesz helyben elérhető alapszintű ügyintézés.

Békés megye gazdasági kibocsátása az országos átlagnál alacsonyabb, a GDP fajlagos növekedési üteme 1995 és 2010 között Békés megyében kedvezőtlen volt (2. ábra).

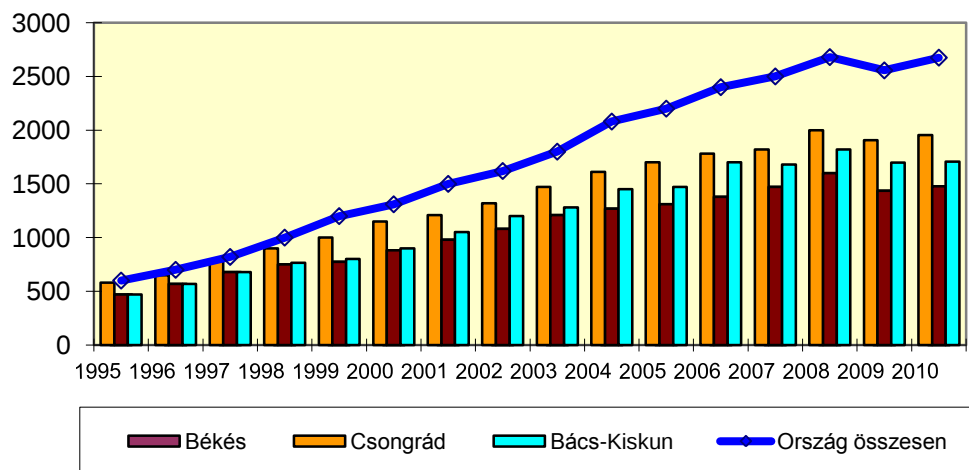
2. ábra: Az egy főre jutó GDP alakulása 1000Ft-ban 2007-2010 között a mutató tekintetében legelmaradottabb 7 megye és Magyarország vonatkozásában.

Az egy főre jutó GDP adatait jól szemlélteti a 2. ábra, amely a 7 legalacsonyabb egy főre jutó GDP előállítását szemlélteti összehasonlítva az országos átlaggal. Az egy főre jutó bruttó hazai termék tekintetében megyénk hátulról a 3. helyen található, a Dél-Alföldi régiónak a sereghajtója, az országos átlagnak mintegy 55,3 %-ával. Különösen szomorú, hogy Békés megye 1997 óta folyamatosan romló tendenciát mutat a GDP/főre jutó áron számítva/, és az egy főre jutó GDP vonatkozásában, és a GDP fogyasztás szintje is a legmagasabb, az országos átlag mintegy kétszerese (3. ábra).

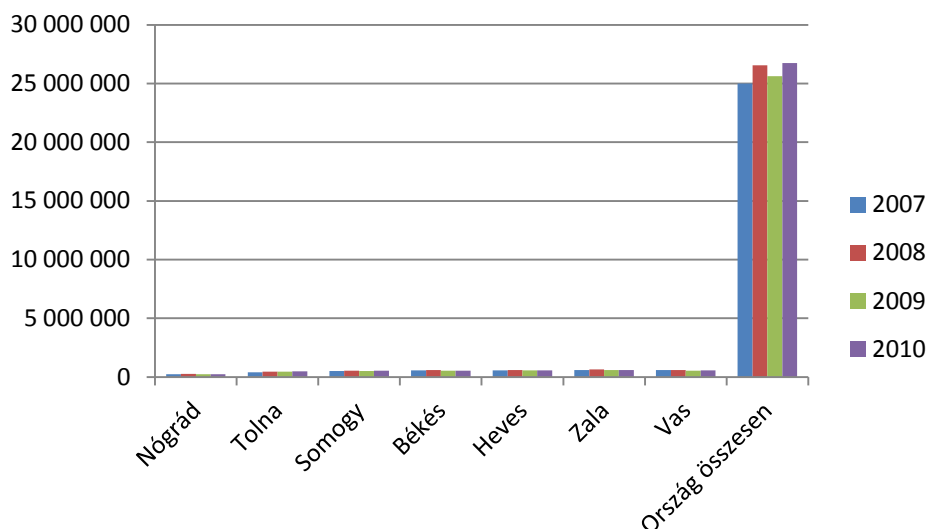
3. ábra: A megyék relatív fejlettsége
az egy főre jutó GDP alapján (2011) Forrás: KSH

A fajlagos GDP alapján Békés megye a Dél-Alföldi régió megyéinek rangsorában a harmadik helyet foglalja el, ami állandósult, jóval elmaradva az országos átlagtól (4. ábra).

4. ábra: A Dél-Alföldi régió megyéinek relatív fejlettségének változása
az egy főre jutó GDP alapján (1995-2010) Forrás: KSH

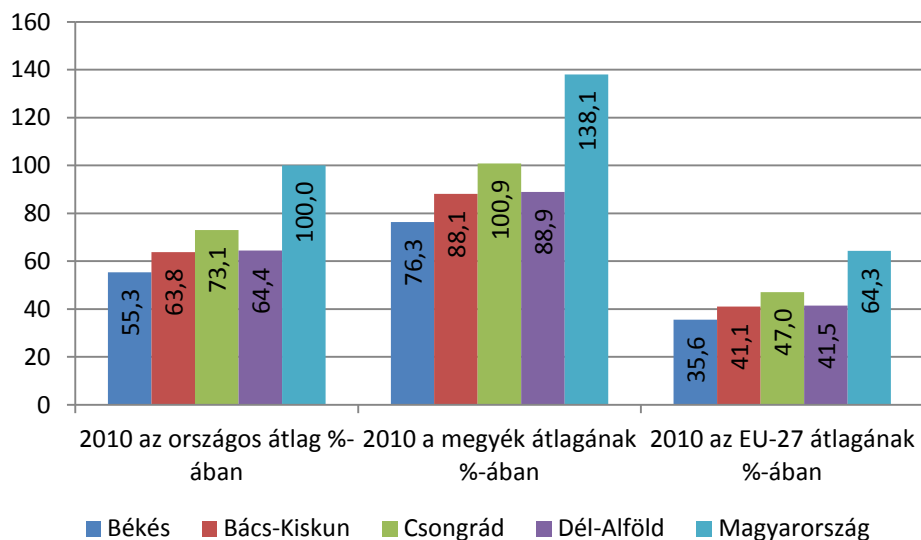
A bruttó hazai termék előállításában Békés megye a megyék sorában hátulról a 4. helyet foglalja el a 538.507 e Ft-os termék előállításával, Nógrád, Tolna és Heves megyéket megelőzve, az országos GDP-nek alig több mint 2 % - át produkálva, összehasonlíthatóan az országos adatokkal, melyet jól szemléltet az 5. ábra.

5. ábra: Bruttó hazai termék előállítás alakulása 2007-2010 között az ebben a mutatóban legelmaradottabb 7 megye, valamint Magyarország vonatkozásában.

Az országos trendekhez történő viszonyításon túl az uniós kitekintésben is látszik a megye rossz pozíciója.

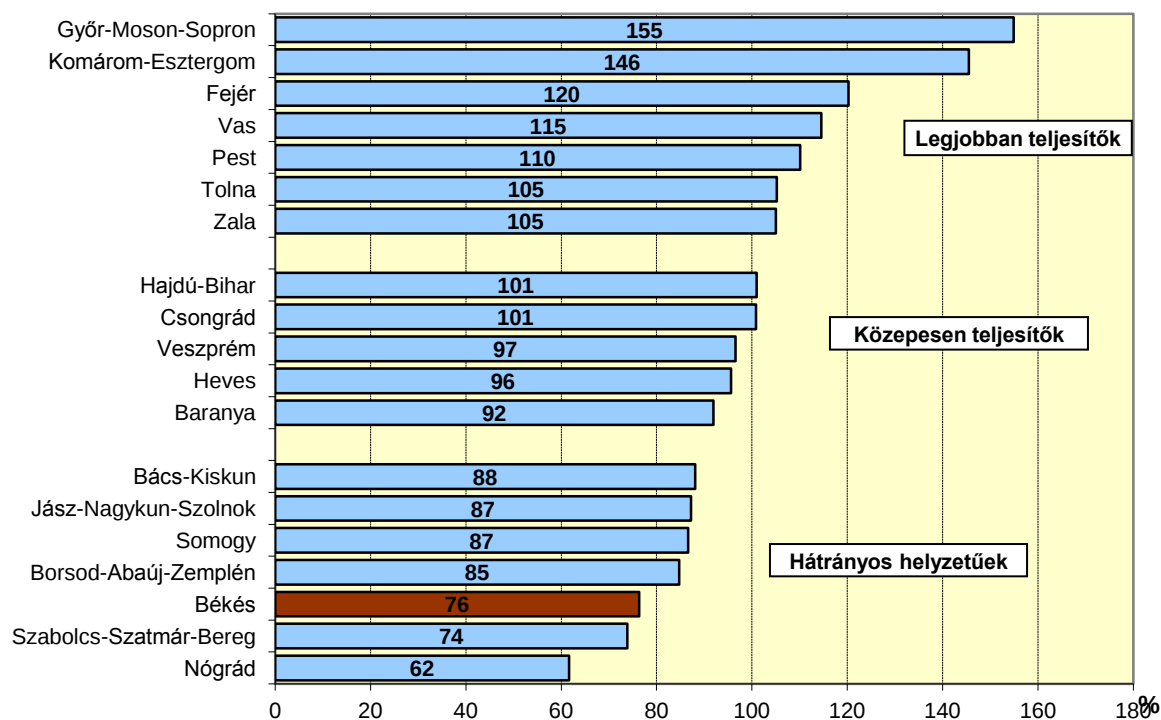
Békés megye népességarányos átlagos GDP-je az EU-ban mért érték 35,6 %-a (6. ábra).

6. ábra: Egy főre jutó bruttó hazai termék
Forrás: KSH

Az egy főre jutó bruttó hazai termék a nemzetközi összehasonlításban használt vásárlóerő-paritáson több mint 16 ezer PPS^{iv} volt, mintegy 4,6%-kal nagyobb a 2007. évinél, ugyanakkor 35,2 %-kal kisebb az uniós átlagnál. Egyedül a közép-magyarországi régió mutatója volt nagyobb, mint az EU-27 átlaga, a közép- és nyugat-dunántúli régió teljesítménye meghaladta az átlag felét, a többi régióé azonban ennél nagyobb lemaradást mutat. A Dél-Alföldi régió fejlettségi szintje az egy évvel korábbihoz képest kissé javult, teljesítménye 10,9 ezer PPS, ami az uniós átlag valamivel több mint négytizedét érte el.

A fajlagos GDP adatai alapján a megye a hazai besorolás értelmében hátrányos helyzetű (7. ábra).

7. ábra: Az egy főre jutó GDP a megyék átlagához viszonyítva (2010)

Forrás: KSH

A fajlagos GDP alapján Békés megye 1997-ben került a hét legkevesbé fejlett (Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg) megyét alkotó csoportba (a fajlagos GDP értéke nem éri el a megyék átlagának 90 százalékát). Látható, hogy Békés megye nemcsak hátrányos helyzetű, de folyamatosan leszakadó helyzetben van. Az utóbbi 2-3 évben megelőzte Borsod-Abaúj-Zemplén megyét. A Dél-Alföldi régió belül is leszakad a megye, pedig maga a régió sem rendelkezik jó pozícióval, hiszen az EU-27 GDP adatok alapján a legrosszabb 20 térsége közé sorolják (1. táblázat).

Megye	1997	2010	1997	2010	1997	2010
	ezer Ft		országos átlag %-ában		megyék átlagának %-ában	
Bács-Kiskun	634	1707	74,0	63,8	91,8	88,1
Jász-Nagykun-Szolnok	646	1689	75,4	63,2	93,5	87,2
Somogy	602	1679	70,3	62,8	87,1	86,7
Borsod-Abaúj-Zemplén	589	1641	68,8	61,4	85,3	84,7
Békés	624	1479	72,9	55,3	90,4	76,3
Szabolcs-Szatmár-Bereg	500	1432	58,4	53,5	72,5	73,9
Nógrád	451	1195	52,7	44,7	65,3	61,7
7 megye együtt	584	1546	68,2	57,8	84,6	79,8

1. táblázat: Az egy főre jutó GDP a hét leghátrányosabb helyzetű megyében Forrás: KSH

Békés megye fajlagos GDP-jének országos átlaghoz mért relatív változása az azóta eltelt időszakban másfélszeresére emelkedett, ez több mint a hét legfejletlenebb megye átlagáé (1997 és 2010 között ekkora mértékű romlás az elmaradott megyék egyikében sem következett be).

A vizsgált időszakban a megyék átlagához képest az elmaradás mértékének a növekedése a hét kiemelt megye közül ugyancsak Békés megyében a legnagyobb, több mint kétszeres. Jász-Nagykun-Szolnok megye teljesítménye is nagymértékű romlást mutat; az országoshoz képest az elmaradás négytizeddel emelkedett, a megyék átlagához viszonyítva 2010-ben közel kétszerese az 1997. évinek.

A megyék rangsorát Budapest-után Győr-Moson-Sopron vezeti. A Dél-Alföldi régió megyéi közül Csongrád megye fajlagos mutatója 12,1 ezer, a Bács-Kiskun megyei 10,9 ezer, a Békés megyei 9,5 ezer PPS volt; ezen értékekkel a tagországok átlagának a 47, 42,4 és 36,8%-át érték el.

B) NAGYTÉRSÉGI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Békés megye az ország délkeleti részén helyezkedik el, a Dél-Alföldi régió része. A megyét északról Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyék, nyugatról Csongrád megye határolja, keletről pedig a szomszédos Romániával határos. A megyében nyolc kistérség található, ezek a következők: Békéscsabai, Békési, Gyulai, Mezőkovácsházai, Orosházai, Sarkadi, Szarvasi, Szeghalomi kistérségek.

Békés megye területe 5.631 km², amely az ország területének 6,05%-át teszi ki, ez alapján az ország nagyobb kiterjedésű megyéi közé sorolódik. Békés megye lakónépessége 2010. január 1 -én 366.556 fő volt. Ez az ország népességének 3,66%-át, a Dél-Alföldi régió népességének pedig 27,8%-át teszi ki. *(A 2011-es évközi adatok szerint 362.000-en élnek a megyében.)*

A megyét országos gyorsforgalmi út, autópálya nem érinti. Az országon belüli kapcsolatrendszerét közúton három országos főút (44.sz. főút, 46.sz. főút, 47.sz. főút), a mellékutak és több vasútvonal teremti meg, melyek közül egy nemzetközi, egy pedig hazai fővonal. Az M43 autópálya Szeged-Makó közötti szakaszának megépítésével, 2011-ben történt átadásával, a megye délnyugati települései vonatkozásában, kedvezőbbek lettek a gyorsforgalmi csomópontok átlagos elérési idejei. A fenntartható közlekedés előmozdítása és a kapacitáshiányok megszüntetése a főbb hálózati infrastruktúrában elnevezésű prioritás a hasonló fejlesztésekkel valósulhat meg. A megye egy-egy főúti és nemzetközi vasúti határátkelővel, valamint számos mellékúti határátkelővel kapcsolódik a szomszédos Romániához. Nemzetközi vízi úttal és légikikötővel a megye nem rendelkezik. A Békéscsabai repülőtér fejleszthető nemzetközi kereskedelmi repülőtérre. Személyforgalom terén a román oldalon lévő Temesvár, Arad, Nagyvárada repülőtere tölt be regionális szerepet, amely Békéscsaba lehetőségeit erősen korlátozza.

Természeti, táji vonatkozásban több, a megyehatáron és a román határon is átnyúló kapcsolatról beszélhetünk. A „Körösök-völgye Natúrpark határon átnyúló együttműködés” a megye és a szomszédos romániai térségek között található, amelynek célja a Körösök-völgyének, mint biogeográfiai egységnek a védelme, megőrzése.

A megye vízhálózatának és vizes élőhelyeinek rendszere Békés megye területénél jóval nagyobb összefüggésben értelmezhető. A Körösök és a Berettyó vízrendszerének valamennyi folyója a határon túlról ered. A folyóvizek szennyezés érzékenysége szempontjából ezt a tényt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Éppen ezért, a 6. tematikus prioritást is szem előtt tartva, kiemelten fontos a határon átvélt vízgazdálkodási együttműködési fórumok működése /pl: TICAD program/ és a különböző határvízi egyezmények megléte. A megye területére az egyes folyók felső szakaszán, a határon túlról indult árvizek közel azonos időben érkeznek meg és összeadódnak, amely árvízi védekezést tesz szükségessé a megyében. A felszín alatti vízbázisok védelme szintúgy határon átnyúló módon valósul meg. A romániai Bihar megyével kialakított kapcsolatokban emellett a szennyvízkezelés, a gazdaság, az oktatás-művelődés, a vállalkozói és a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése kiemelt.

A Békés Megyei Önkormányzat a határon átnyúló kapcsolatok szorosabbra fűzése és a rendszeres együttműködés biztosítása érdekében vegyes bizottságokat hozott létre a szomszédos romániai megyékkel. Rendszeresen ülésezik, és koordináló szerepet tölt be a Békés-Bihar- és a Békés-Arad Vegyes Bizottság.

A 2007-es romániai uniós csatlakozást követően nemcsak fizikálisan lettek átjárhatóbbak a határok. A kapcsolatok sokszínűsége a jellemző a civil, az intézményi és a gazdasági szférában, beszállítói kapcsolatokban és a bevásárló turizmus területén egyaránt. Erősödtek a vállalkozások kapcsolatai, azonban a tőke hiánya megakadályozza a lehetőségek teljes kiaknázását. Fontosnak kell tekinteni viszont a kialakult bizalmi tőkét, ami lehetőségeket rejt magában és ami segítheti az intézményi kapacitások és a közigazgatás hatékonyságának fokozása prioritás megvalósítását.

A nagytérségi energiaellátó-rendszerekben Békés megye fontos szerepet tölt be. Az ország jelentős földgáz mezői helyezkednek el a megyében. Az ezek elosztását biztosító vezetékhálózat a szomszédos

megyék közül leginkább Csongrád megyével kapcsolódik, de Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyei kapcsolat is van. Arad felé kiépült a 120kW teljesítményű távvezeték, ami lehetővé teszi a biztonságos transzfert megvalósítva a 7. tematikus prioritásban foglaltakat is.

Az intézményhálózat tekintetében oktatásban több, egészségügyben szinte alig van megyehatáron átnyúló kapcsolat. Több országos kihatású felsőoktatási intézménynek működik kara vagy kihelyezett tagozata a megyében, így Békéscsabán, Szarvason, Gyulán.

A magyar településhálózat-fejlesztési koncepciót megalapozó vizsgálatok szerint Békés megye a két régióközpont közül erősebb vonzáskapcsolatokkal rendelkezik mind Szeged, mind Debrecen irányába. A megyeszékhelyek és Budapest közfunkció-gazdagságának elemzése szerint Békéscsaba a 19 megyeszékhely között az utolsó helyet foglalja el. A nagyvárosaink közfunkciókkal való ellátottsága jó fokmérője az egyes megyeszékhelyek központiségének értékelésének. E tekintetben áll tehát Békéscsaba a rangsor végén. Ennek magyarázata lehet azonban az is, hogy az országban egyedülálló módon széleskörű, 8 területet érintő feladatmegosztás van Gyula városával. A város kisebb funkciógazdagsága összefügg a két szomszédos régióközpont megyére kifejtett vonzerejével. A megye nagyobb része vonzódik Szegedhez, és csak a megye északi negyede Debrecenhez.

A külföldi működő tőke Dél-Alföldi régió belüli eloszlása szempontjából a régióban az M5-ös autópálya egyértelműen pozitív hatása (Kecskemét, Szeged) mellett a második legfontosabb régiós áramlási tengely, a 47. sz. főközlekedési útvonal is kiemelkedő tényező (Orosháza, Békéscsaba). Az autópályához kapcsolódó megfelelő minőségű utak hiánya megerősíti a megye periférikus helyzetét nemcsak Magyarországon, de Európában is.

Összegzés:

A Dél-Alföldön található, Romániával 178 Km hosszan határos megyében relatíve egyenletesen elterülő közép- és kisvárosok dominálnak, a településhálózat központi eleme a lakosság 40%-át tömörítő Békéscsaba-Békés-Gyula település-együttes. Jelentős természeti értékekkel, turisztikai vonzerővel rendelkezik. Kül- és belföldi tőkevonzó képessége egyaránt alacsony, egy főre jutó GDP-t tekintve országos szinten a második legrosszabb helyzetű megye. A megyét országos gyorsforgalmi út, autópálya nem érinti.

1.2 BELSŐ ADOTTSÁGOK, ERŐFORRÁSOK ELEMZÉSE TERÜLETI BONTÁSBAN, TÉRKÉPI MEGJELENÍTÉSEKKEL

A) TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK ÉS KÖRNYEZET ÁLLAPOTÁNAK ELEMZÉSE

AA) TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK

Földrajzi lehatárolás, topográfia

Békés megye az ország déli, délkeleti részén helyezkedik el. Földrajzi helyzetét tekintve Békés megye az északi szélesség 47°13' és 46°14' szélességi illetve a keleti hosszúság 20°27' és 21°37' hosszúsági körök által közrefogott területen helyezkedik el. Legnagyobb kelet-nyugati irányú kiterjedése mintegy 91 km, észak-déli irányban pedig megközelítőleg 107 km.

Az ország tájféldrajzi beosztása szerint a megye teljes területével egyetlen nagytáj, az Alföld része. Középtáji szinten a megye területének hozzávetőleg déli kétharmadát a Körös-Maros köz, északi harmadát pedig a Berettyó-Körös-vidék fedi le. Békés megye természetföldrajzi, tájféldrajzi értelemben meglehetősen egységes képet mutat, amit az is jól mutat, hogy a megye viszonylag nagy területét mindössze 9 kistáj érinti részben vagy teljes egészében. Ebből 6 kistáj döntően lefedi a megye területét, a további 3 csupán periférikusan kapcsolódik Békés megye közigazgatási területéhez.

Földtani felépítés, felszínfejlődés

Békés megye területének geológiai adottságai kevesebb változatosságot mutatnak. A földtani fejlődés menetét kevésbé összetett, a csupán mérsékelt szerkezeti tagoltság következményeként a megye területe geológiai értelemben többnyire egységes. Földtani jellegükben a megye egymás

szomszédságában elhelyezkedő egyes tájegységei nem mutatnak markáns eltérést, kialakulásuk körülményei, fejlődésük és mai állapotuk egymáshoz nagyban hasonlatos. A mélyszerkezetet tekintve a megye nagyobb része a gyorsan süllyedő Békési-medencéhez tartozik, ahol a medencealjzat nagy mélységben (6-8 km) érhető csak el. A törésvonalak mentén feldarabolódott medencealjzatot triász, jura és kréta kori karbonátos üledékek borítják. A megye déli részén a gránitból felépülő alaphegység viszonylag kis mélységben (1-1,5km) elérhető. A harmadidőszaki rétegek rejtik a megye szénhidrogén előfordulásait. Ezekre a rétegekre a pleisztocénben vastag lösz réteg települt. A holocénben a folyóvízi feltöltések nyomán homok, agyag, iszapos lösz, valamint másodlagos, szél által áthalmazott homok borítja a felszínt. A folyó hordalékkúpokon folyóvízi kavics felhalmozódás található.

Domborzati viszonyok, geomorfológiai adottságok

Meglehetősen egyveretű szerkezeti adottságaiból, egységes fejlődésmenetéből adódóan, illetve a megye nagy részén egységes felszínalakító tényezők máig ható munkája eredményeképpen a domborzati viszonyokat az egységesség jellemzi. Orográfiai viszonyainak alakításában a szerkezeti meghatározottság, a litológiai viszonyok, a megye egészét érintő pleisztocén löszfelhalmozódás, a folyóvizek akkumulációs tevékenysége és a szél munkája játszották a fő szerepet. A mai felszín tökéletes síkság gyakorlatilag Békés megye egész területén, a relatív magasságkülönbség jellemzően 1-2 m/km² közötti a megye legnagyobb részén. A felszín képében a folyóvizek akkumulációs munkája játszotta a fő szerepet. A tökéletes sík felszínek kisebb változatosságait a folyók által épített parti dűne vonulatok, illetve a fluvialis, fluvio-eolikus formák jelentik. A domborzat formavilágában tipikusak a morotvák, fattyúág-maradványok.

A megye az Alföld mélyen fekvő sík területe, tengerszintfeletti magassága 80,8 m és 107,6 m között változik. A megye Körösök menti tájainak átlagmagassága a legkisebb, a Békési-sík, a Dévaványai-sík és a Kis-Sárrét átlagosan 85-95 m közötti magasságú. A megye legmélyebben fekvő pontja Szarvas külterületén található, 82,6 méterrel. A megye legnagyobb átlagmagasságú vidéke a délkeleti szegletben húzódó Csanádi-hát, amely tulajdonképpen a Maros hordalékkúpjának a megye területére eső szegélye. A megye legmagasabb pontja Mezőhegyes határában található, 107,6 méterrel.

Éghajlat

Békés megye klíma adottságaiban DK-i fekvéséből következően a kontinentális jegyek éreztetik hatásukat. Éghajlata az Alföld középső és északi részeihez képest melegebb, szárazabb. A telek középhőmérséklete magasabb és a fagymentes időszak hossza rövidebb, mint az Észak-Alföldön. A megye déli fekvése a magasabb éves középhőmérsékletekben és a napsütéses órák magas számában mutatkozik meg. A júliusi középhőmérséklet az ország délkeleti térségében a legmagasabb. Az Alföld nagy részét a 21-22 °C közötti értékek jellemzik az Alföld nagy részét. Ehhez képest Békés megyén halad át a 22 °C izoterma, a megye déli és keleti részén a júliusi középhőmérséklet 22 °C feletti. Ez az ország legmelegebb nyarú térsége. Az évi középhőmérséklet országos megoszlásában is kiemelkedik a megye keleti része, ahol 11 °C feletti átlagos érték jellemző. Az éves csapadékmennyiség a kontinentális hatás következtében alacsonyabb az országos átlagnál. A megye középső és északi részei az ország legszárazabb vidékei közé tartoznak, ahol az 500 mm-t sem éri el az éves csapadékmennyiség. A megye éghajlatában meglévő területi differenciákban a légköri és a besugárzási viszonyok játszzák a fő szerepet, a minimális magasságkülönbségű sík felszín nem bír éghajlat módosító hatással.

A megye északi, északkeleti harmadán, hozzávetőleg a Körösök vonalától északra mérsékelt meleg, száraz éghajlat az uralkodó, 10,2-10,4 °C közötti éves középhőmérséklettel és 510-560 mm közötti éves csapadékmennyiséggel. A Körös-Maros köze meleg, száraz éghajlatú, ez jellemzi a megye déli kétharmadát. A csapadékmennyiség itt 500-580mm között változik. A megye legszárazabb térsége a Hármas-Körös megyei szakasza térségében, a Békési-sík északi és a Körös menti-sík nyugati részén van, ahol a csapadék mennyiség 500 mm, de van, ahol ez alatti. A legmagasabb éves csapadékösszegek 570-580mm körül jellemzőek, ami a megye D-i, DK-i részén fordul elő. A megye D-i része és Ny-i része a legmelegebb, ahol az évi középhőmérséklet 10,4-10,6 °C között alakul. A hőmérséklet a megye É-i tájai irányába csökken. A napsütéses órák száma a megyén belül D-en valamivel magasabb, mint északon. A napfénytartam legmagasabb értékei a megyében évi 2010-2020 óra között jellemzőek.

Vízrajz

A megye uralkodóan száraz, meleg éghajlata, a magas ariditási index és a sík felszín eredményezi, hogy a megye nagy része száraz, gyér lefolyású terület, felszíni vízfolyásokkal viszonylag jól ellátott. A vízfolyássűrűség a Körösök vízrendszerében nagyobb, a folyószabályozások nyomán hátra maradt holtágak és csatornák behálózják a felszínt, relatíve sűrű vízhálózatot eredményezve. A Körösökön, a Berettyón és a Hortobágy-Berettyón kívül csak belvíz- és csapadékvíz-elvezetők vagy szabályozott csatornák vannak, melyeket az említett folyókból táplálnak. A megye legnagyobb állóvizei a Kis-Sárrét egykori gazdag vízi világú területén a Biharugrai- és a Begécsi halastavak, a Szarvasi halastavak, az orosházi Gyopáros-tó és a kardoskúti Fehér-tó. A Kakasszéki-tónak csak kisebb része esik a megyébe. Békés megye vízrajzának sajátossága a számtalan holtág és morotva, főként a Körösök vidékén, amelyek gazdag vízi élővilágnak adnak otthont és jelentős horgászterületek is egyben.

A megye területének vizeit szállító vízfolyások három vízgyűjtőhöz tartoznak. Közülük a Tisza és a Maros a megyét nem érinti, a Körösök és a Berettyó a megye legfőbb folyóvizei. A Békési-sík a megye vízfolyásokkal alig érintett területe. Ettől Ny-ra, illetve D-re a Tisza, illetve a Maros, É-ra és ÉK-re a Körösök vízrendszere a felszíni vizek fő befogadója.

A megye természetes vízfolyásai: Hármaskörös, Kettős-Körös, Sebes-Körös, Fehér-Körös, Fekete-Körös, Hortobágy-Berettyó; Berettyó.

A Körösök vízrendszerének vízjárását két tényező befolyásolja alapvetően. A Tisza lassan levonuló árvizei a folyószabályozások előtti időszakban 3-6 hónapig is visszaduzzasztották a Körösök vizét. Ennek hosszantartó és nagy területeket érintő rendszeres elöntés lett a következménye a környező területeken. A folyószabályozási és ármentesítő munkák leghamarabb a Körös-vidéken kezdődtek meg, aminek a célja az volt, hogy a Körösök vizét a Tisza árhullámain megelőzve vezessék le. A Tisza visszaduzzasztó hatása ennek ellenére nem küszöbölhető ki. A másik sajátosság a Körösök vízjárását illetően, hogy a határon túli hegyvidékről - Erdélyi-középhegység - érkező Fehér-, Fekete-, Sebes-Körös és Berettyó árhullámai épp itt, a megye területén, az Alföld peremén futnak egymásra, különösen nagy vízhozamokat eredményezve.

Természetes növényzet

A megye természetes növénytakarója mára gyakorlatilag eltűnt, összefüggően alig maradt fenn. A természetes növényzet jellegét a mikroklimatikus jellemzők és a helyi víz- és talajviszonyok formálták. A megye kiváló talajadottságai következtében legnagyobb mértékben a mezőgazdasági művelésnek esett áldozatul a természetes növényzet, így az ma már csak nyomokban lelhető fel.

A megye középső és déli részén gyakorlatilag a szántók és a közbeékelődő lakott területek dominanciája jellemző. Ezt a képet tarkítják legelők, melyek közül az eredeti növénytakarásokat már alig-alig hordozza valamelyik. A megye délkeleti szeglete a leginkább felszántott terület, ahol a potenciális természetes növénytakarások gyakorlatilag teljesen eltűntek. Nyomokban mezsgyéken, földvárakon, illetve a szikesekből kiemelkedő területeken találni az eredeti növénytakarások képviselőit. Gyulától ÉK-re maradt meg a megye egyetlen jelentősebb összefüggő erdőterülete az egykor nagyobb területeket elfoglaló tölgy-körös-szil ligeterdők utolsó előfordulásaként. A megye északi harmadában, a Körösök vidékén a tájat egykor uraló erdős sztyepp ma már csak a folyók árterén lelhető fel. Az ártereken ma is galériaszerű ártéri puhafás ligeterdő foltokat találunk, melyek kaszálórétekkel váltakoznak. A visszaszorult természetes társulások helyét leginkább a szikes gyepek foglalták el. A megye északkeleti térségében a nagy kiterjedésű mocsarak és nyílt vizek voltak az uralkodók. A folyószabályozások nyomán ezeknek a társulásoknak az élettere összezsugorodott, de nádasok, gyékényesek, sásos rétek ma is jellemzik e vidéket. Többségük azonban szikes gyepekké alakult át.

Talajtani jellemzés

A megye területének talajviszonyaira az Alföld zonális talajtípusainak, a csernozjomok különböző típusainak az egyértelmű dominanciája jellemző. A talajképző tényezők, így az alapközet típusa, a

síkvidéki jelleg, a domborzati meghatározottságból következően a kitettségi viszonyok elhanyagolható jelentősége, az éghajlati adottságok, a vízháztartás jellege, a természetes és részben a termesztett növényzet típusai meglehetősen homogén módon uralják a megye egészét, így a genetikai talajtípusok sokfélesége nem alakulhatott ki.

A megye talajviszonyaiban megfigyelhető differenciák egyrészt a talajképző alapközetként uralkodó lösz összetételének tájankénti különbözősége, másrészt a felszín közeli talajvíz hidromorf hatásának eredményeként alakultak ki. A megye uralkodó talajtípusai az alföldi mészlepedékes csernozjom, a réti csernozjom és a réti szolonyec talajok. Az alföldi mészlepedékes csernozjom talajok a magasabb iszap- és agyagtartalmú löszökön képződtek, mechanikai összetételük agyagos vályog, illetve agyag. Az alföldi mészlepedékes csernozjom elsősorban a megye DK-i részén, a Csanádi-hát területén, a Maros hordalékkúpon alakult ki, de a megye középső részén, a Békési-síkon is nagy területen képződött. A Körösök vidékét, a megye északi részét a löszös üledéken keletkezett réti szolonyec és réti csernozjom talajok uralják, de mellettük nagy területet foglalnak a réti talajok és a réti öntéstalajok is a gazdag vízhálózatú területen a vízfolyásokhoz kapcsolódóan. A Kis-Sárréten a síkláp talajok is elterjedtek.

Békés megye az ország legjobb talajadottságú mezőgazdasági területei közé tartozik. A megye talajadottságai elsősorban a szántóföldi növénytermesztésnek és a rét-, legelő gazdálkodásnak kedveznek. A mezőgazdasági termelés szempontjából legjobb minőségű, országos viszonylatban is kiemelkedő értékű termékeny talajok elterjedése jellemzi a megye csaknem egészét. A megyén belül a legjobb talajadottságú a Körös-Maros köze középső területe. A megye délnyugati részén elterjedtebbek a szikesek, amelyek jobbra legelőként hasznosulnak.

A megye talajainak kötöttsége és a növényborítottság következtében szélrózsió talajokat veszélyeztető hatása nem számottevő. Ennek ellenére az összefüggő nagy táblák esetében probléma lehet a kifújás, elhordódás. Folyóvízi és areális erózióról a megyében nem beszélhetünk. A mély fekvésű és magas talajvízű területeken viszont a belvíz okoz komoly károkat.

Természeti erőforrások, ásványi nyersanyagok

A geológiai fejlődés menet jellegzetességei, a megye területén előforduló képződmények jellegzetességei és kora a fellelhető ásványkincsek körét is meghatározzák. A megye területén előforduló ásványkincsek két nagy csoportját a szénhidrogének és a különböző építőipari nyersanyagok alkotják. A harmadidőszaki képződmények országos jelentőségű szénhidrogén készleteket tárolnak. A megyében a legfontosabb előfordulások: Füzesgyarmat, Szeghalom, Battonya-Végegyháza, Kaszaper-Pusztaföldvár, Csanádapáca, Sarkadkeresztúr, Endrőd-Szarvas, Tótkomlós. Az építőiparban felhasználható alapanyagok széles skálájával rendelkezik a megye. Az agyag nagy mennyiségben fordul elő, erre alapozott a megye téglaiipara. Az agyag előfordulása főként a Békési-síkon számottevő. A homok- és a kavicsvagyron a folyóvizek által halmozódott fel. A homok a Körösök mentén, a kavics a Maros hordalékkúphoz kapcsolódóan található. A megye fémes ásványokkal nem rendelkezik.

Sajátos, országhatáron is túlnyúló jelentőségű természeti erőforrást jelent a megye termál- és gyógyvíz készlete, és az erre alapozott nagy hírű fürdők. Az Alföld DK-i részén 70 °C feletti hőmérsékletű hévizek feltárására van lehetőség. Ezekből a hévítároló kőzetekből kerül felszínre Gyula, Orosháza, Gyomaendrőd, Békés, Békéscsaba, Tótkomlós, Füzesgyarmat gyógy-, illetve termálvizei.

A megye legértékesebb természeti erőforrása a kiváló minőségű termőföld. A Körös-Maros köze az ország legkiválóbb adottságú mezőgazdasági területeinek egyike. A talajadottságok a szántóföldi kultúrák termesztésének kedveznek. Ennek köszönhető, hogy a megyében kimagasló a szántók aránya. A talajadottságoknak és a meleg száraz éghajlatnak köszönhetően a gabonafélék, takarmánynövények és egyéb szántóföldi kultúrák termesztése a megye egyik legfontosabb természeti és gazdasági potenciálja.

A megye vízhálózata, vizes élőhelyei is fontos természeti potenciált képeznek. A megye ÉK-i részén lévő Biharugrai és a Szarvas környékén lévő halastavak a haltenyésztés központjai. A Körösökből lefűződött holtágak, morotvák kiváló horgásziparadicsomok. A megye északi részének vizes élőhelyei kiemelkedő természeti értéket hordoznak.

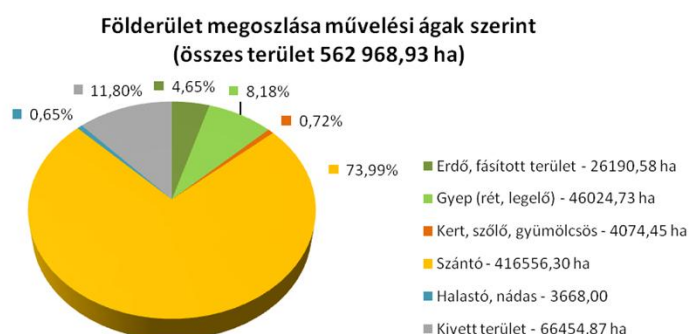

AB) A TERMŐFÖLDEK TERÜLETNAGYSÁGA ÉS MENNYISÉGE

A jelenleg adatok és arányok az ingatlan-nyilvántartásban (adatok: 2012. október - Békés Megyei Földhivatal - <http://www.bekes.foldhivatal.hu>) szereplő művelési ágak alapján kerülnek bemutatásra, az ingatlan-nyilvántartási szabályok szerint kategorizálva.

A megye területe 562968,93 ha, amelyből a mezőgazdasági művelés alatt álló terület 470323,48 ha, erdőgazdasági művelés alatt álló, illetve fásított terület 26190,58 ha, kivett terület 66.454,87 ha. A megye területének a mezőgazdasági művelés alatt álló területek 83,54 %-át, az erdőgazdasági művelés alatt álló, illetve fásított területek 4,65 %-át a kivett területek 11,81 %-át képezik. A szántó művelési ágban nyilvántartott terület (416.556,3 ha) a megye területének 74 %-a, az összes mezőgazdasági művelés alatt álló terület 88,6 %-a.

A jelenleg aktuális adatokat és arányokat az ingatlan-nyilvántartásban szereplő művelési ágak szerint megbontásban a 8. ábra szemlélteti.

8. ábra: A földterület megoszlása Forrás: Békés Megyei Földhivatal, 2012.

AC) A TÁJ JELLEMZŐI

A Békés megyei táj jellegzetességeit a megye teljes egészében alföldi elhelyezkedése determinálja. A megye síkvidéki jellege a folyóvízi feltöltés eredménye. A határon túlról érkező Körösök és a Maros által lerakott és elegyengetett üledékek borítják a megye felszínét, melyre később lösz rakódott. A táj arculatában két elem dominál. Egyrészt a megye területén kimagasló a szántók részesedése. Az összefüggő mezőgazdasági kultúrtáj a megye egyik legfőbb sajátossága. Ez jellemzi a megye déli és középső részét. Másrészt a megye északi részének legfőbb táji jellemvonása, amely elválasztja a déli, szárazabb, vízhiányos, döntően szántóként hasznosított mezőgazdasági dominanciájú térségtől, a gazdag vízhálózat, a folyók és holtágak rendszere és a tavak, vizes élőhelyek nagy gyakorisága, amely az észak-békési táj karakterét adja.

A Körös-Maros köze a Maros hordalékkúp síksága, amelyre vastag lösztakaró települt. Nagy része tökéletesen sík vidék, csak déli-délkeleti részén vannak kisebb magasságkülönbségek. Csernozjom talajok képződtek, melyek az ország legjobb termőterületei közé emelik ezt a vidéket. A tájat a nagytáblás mezőgazdasági művelés uralja. Az összefüggő szántókat csak a települések beépített területei szakítják meg. A településhálózat ritka, azaz kisszámú, de nagyobb kiterjedésű települések alakultak ki. A táj egyedi arculatához hozzátartoznak a szántók területén lévő, még ma is nagyszámú tanyák, birtokközpontok.

A megye északi harmadát elfoglaló Körös-vidék süllyedő medence terület, amelyet a folyóvizek hordalékukkal folyamatosan töltöttek fel. A tájat kusza vízhálózat jellemzi, az élő vízfolyások mellett számtalan elhagyott meander tarkítja a tájat. A Körösök-vidéken zajlott a legintenzívebb folyószabályozás Magyarországon, ennek eredménye a sok lefűződött holtág. A települések elhelyezkedése a tájban szorosan összefügg a vízhálózattal. A folyóhátak az áradások során folyamatosan épültek, és az egykori mocsarokból kiemelkedtek. A parti dűnék pedig a szél akkumulációs munkája nyomán épültek tovább a hátakon. Ezek a környezetükből kismértékben kiemelkedő térszínek lettek az árvízveszélyes és gyakori vízborítású Körös-vidéken a települések területei. A halom végződésű településnevek is utalnak eredetükre. A Kis-Sárrét és a Körös menti sík

területén a sok víz speciális gazdálkodási formák kialakulásához vezetett, a mezőgazdaság mellett a halászat volt jelentős. Ez a kettősség a mai napig jellemzi a vidéket, a megye legnagyobb halastavait itt találni.

A táj erdősültsége rendkívül szegényes. Összefüggő erdőket csak Szanazug térségében találni az egész megyében. A Körösök keskeny galériaerdő sáv kíséri. A tanyák, birtokközpontok környékén, egyes települések határában, illetve utak mentén találunk facsoportokat, fasorokat.

A táj képéhez tartoznak a szikes rétek, legelők. Számos szikes tó is tarkítja a tájképet, amelyek viszont sekély vízűek, változó vízállásúak. Madárvonulási pihenőhelyként töltenek be fontos szerepet. A szikes legelők megmaradt kisebb foltjai az egykor óriási alföldi puszták képét mutatják. A megye orográfiai okoknál fogva fokozottan belvízveszélyes terület. A táj képéhez hosszú hetekig, hónapokig hozzátartoznak a belvízzel borított területek. A táj sajátja továbbá a kunhalmok nagy száma, melyek a sík környezetükből kiemelkedve visznek változatosságot a tájba.

A ritka településhálózatot néhány főút, de javarészt mellékutak tárják fel. Vasúthálózata viszonylag sűrű, ám ezek többségében alacsony forgalmú mellékvonalak.

AD) TERMÉSZET- ÉS TÁJVÉDELEM

Békés megye az ország védett természeti értékekben gazdagabb vidékei közé tartozik. Az elmúlt évtizedek intenzív tájhasznosítási, tájgazdálkodási formáinak következtében - az ország más részeihez hasonlóan - számos táji-, természeti érték semmisült meg, illetve szenvedett el maradandó károsodásokat. Mindezen kedvezőtlen folyamatok ellenére a megyében sok olyan természetileg értékes terület, illetve objektum található, melyek már védettek, vagy arra érdemesek, de akár jogi védelem nélkül is megóvásra érdemesek.

A megye természeti értékeinek védelmében az utóbbi bő másfél évtizedben történtek a jelentősebb lépések a Körös-Maros Nemzeti Park 1997-ben történt megalakításával. A Nemzeti Park több részterületből került kialakításra, már meglévő védett területek bevonásával, valamint további új területek védetté nyilvánításával. A megye területén a természetvédelmi feladatokat a szarvasi székhelyű Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság látja el.

Békés megyében jelenleg 1 nemzeti park, 4 országos jelentőségű természetvédelmi terület és 71 helyi jelentőségű természetvédelmi terület található. A védett területek területi megoszlása: nemzeti park 30569 ha, természetvédelmi terület 163 ha. A megye területének (562968 ha) kb. 5,5%-a áll országos védelem alatt.

Országos jelentőségű védett természeti területek

Az országos jelentőségű védett természeti területek kiterjedésük és védettségük jellege alapján a következők lehetnek: nemzeti park, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek, természeti emlékek. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény értelmében, az előzőekben felsoroltakon kívül (ex-lege) országos jelentőségű védett természeti területnek minősülnek még a lápok és szikes tavak. Ezen kívül a törvény értelmében (ex-lege) országos jelentőségű védett természeti emlékek minősülnek a források, víznyelők, kunhalmok és földvárak. A törvény idesorolja a barlangokat is, de Békés megyében ilyenek nem fordulnak elő. A megyében jelentős számban található kunhalmok, melyek erősen veszélyeztetettek az elhordás, mezőgazdasági gépek általi roncsolás miatt.

Körös-Maros Nemzeti Park

A Körös-Maros Nemzeti Park, illetve a természetvédelmi kezelését ellátó Igazgatóság hazánk hetedik nemzeti parkjaként 1997. január 16-án jött létre a Dél-Tiszántúl természeti és táji értékeinek megőrzése érdekében. A Nemzeti Park Igazgatóság működési területe 800 000 hektár, ami magába foglalja Békés megyét, Csongrád megye Tiszától keletre eső felét, valamint a Körös-ártér és a Dévaványai-Ecsegi puszták területi egységei Jász-Nagykun-Szolnok megyébe átnyúló részeit. A más és más adottságú és sajátosságú tájakon változatos, természeti értékekben gazdag területek maradtak fent. A mezőgazdaság fejlődése következtében napjainkra kimagasló természetvédelmi feladatot jelent a megmaradt természetes növénytakaságok, elsősorban a löszgyepek védelme. A hajdani Kis-Sárrét, a Körösök-vidéke, a Dévaványai-, Békési- és Csanádi-sík területein tájképi- és

9. ábra:

A helyi jelentőségű védett természeti területek nyilvántartása nem teljes körű. Ez részben abból ered, hogy a helyi önkormányzatok által védetté nyilvánított területeknél, a védetté nyilvánítás folyamatát nem folytatják le teljes körűen. Így egyrészt a terület nem kerül be az országos nyilvántartásba, másrészt előfordulhat, hogy a - jó szándék ellenére - a védetté nyilvánítás folyamatának jogszerűségébe is hiba csúszik. Békés megyében a természeti emlékek száma 120 db. A természetvédelmi területek száma 71 db.

Az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról a 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet rendelkezik. Az érzékeny természeti területek (ÉTT) célja a természeti (ökológiai) szempontból érzékeny földrészleteken olyan természetkímélő gazdálkodási módok megőrzése, fenntartása, további földrészletek kijelölése, amelyek támogatással ösztönzött, önként vállalt

korlátozások révén biztosítják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség, a tájképi és kultúrtörténeti értékek összehangolt megőrzését.

Kiemelten fontos ÉTT-ek térségei Békés megyében: Dévaványa környéke (9.1.1.), Vásár-helyi-Csanádi puszták (9.1.2.), Kis-Sárrét (9.1.3.),

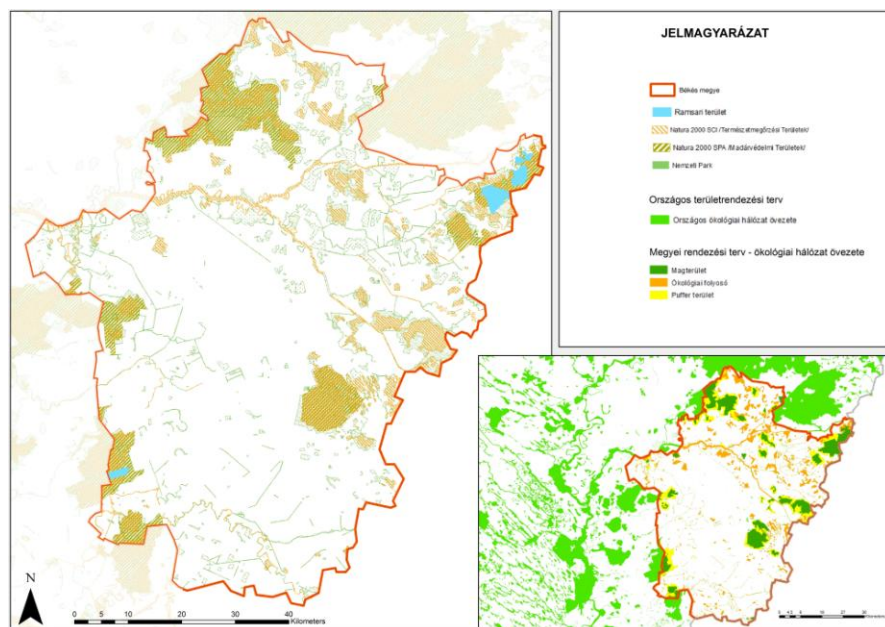
Fontos ÉTT-ek térségei Békés megyében: Bihari-sík (7.2.1.), Gyula-Dobozi ártér (9.2.1.), Gyula-Dobozi ártér (9.2.1.), Körösszög (9.2.2.), Vésztő-Szeghalom környéke (9.2.4.).

A megyében tervezett ÉTT nem található.

Ökológiai hálózatok

Az ökológiai (zöld) folyosók az elszigetelt, értékes természeti területeket, élőhelyeket kötik össze. Az ökológiai (zöld) folyosók hálózatának elemei szervesen illeszkednek az európai, országos, megyei, települési és élőhely szintű ökológiai hálózati felépítésbe. Az ökológiai folyosók kialakításánál törekednek a folytonos hálózati elemek kijelölésére, de előfordulhatnak megszakított (ún. "stepping stone") hálózati elemek is.

Az elmúlt években az ökológiai hálózatok átfogó, nagyobb léptékű elemeinek kijelölésére helyeződött a hangsúly. Ezek közé tartoznak a Natura 2000 hálózat (az Európai Unió ökológiai hálózata), az országos ökológiai hálózat és a magterület, pufferterület, ökológiai folyosó területei.

10.ábra: Békés megye ökológiai hálózata, 2012

A Natura 2000 hálózat az Európai Unió ökológiai hálózata, amelyet a tagországok közösen jelölnek ki meghatározott eljárási rendet követve, két uniós jogszabály - a madárvédelmi (79/409/EEC) és az élőhelyvédelmi (92/43/EEC) irányelvek - alapján. Kialakításának célja, hogy az európai közösség számára jelentős élőhely típusok hosszútávon fennmaradjanak egy összefüggő ökológiai hálózat részeként.

Békés megyében a Natura 2000 hálózat területei részben a már meglévő védett területekkel átfedésben kerültek kijelölésre. A Natura 2000 hálózat területei a megye területének mintegy 19 %-át érintik. Akárcsak a védett természeti területek esetében, itt is kerültek meghatározásra olyan Natura 2000 területek, amelyek több foltból állnak, mozaikosak.

A Natura2000 területekből 54.679 ha a különleges madárvédelmi és 53.090 ha a különleges természetmegőrzési terület. A két kategória jelentős területi átfedésben áll egymással. A művelési ágak szerinti megoszlásának vizsgálata azt mutatja, hogy a rét legelő és a szántó művelési ág mindkét Natura 2000 területtípusban (madárvédelmi és természetmegőrzési) dominál.

AE) KÖRNYEZETI ELEMÉK ÁLLAPOTA ÉS AZ ALAKULÁSUKAT BEFOLYÁSOLÓ FONTOSABB TÉNYEZŐK

Vizek

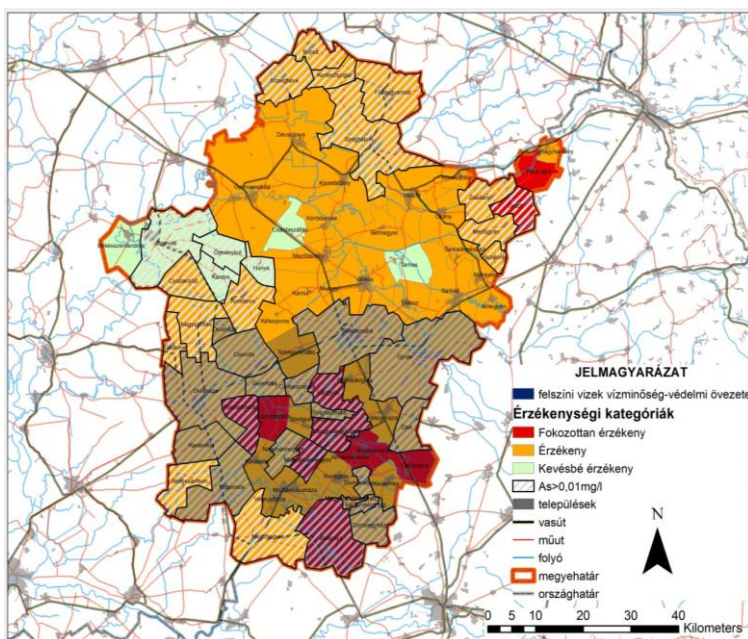
A felszín alatti vizek előfordulása, mélysége, de különösen mennyisége a megye területén jelentős különbségeket mutat. A talajvíz összefüggően a Maros hordalékkúpján, a megye DK-i részén, a Csanádi-háton érhető el. A talajvíz mennyisége itt tetemes, a megye többi részén csekély. A talajvíznívó a megye északi részén 2-6 méter közötti, a folyóvölgyek közelében 2 m körüli. A megye belső területein a talajvíz egységesen 2-4 méter közötti mélységben érhető el, de mennyisége nem számottevő. A rétegvizeket összefüggően és közepes mennyiségben a Békési-sík és a Csongrádi-sík területén, a Maros hordalékkúpján mélyült kutak érik el.

A felszín alatti vizek vízminőségi problémáit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Jellemzően egyes vizeknél magas a vas, mangán, arzén, bór tartalom, másoknál az ammónium, a nitrát és nitrit tartalom. A talajvíz minőségére vonatkozóan egyes részekben uralkodóan nátrium-szulfátos, nátrium- és kalcium-hidrogénkarbonátos, helyenként nátrium-magnézium-kloridos. Általában az összes sótartalma magas, 3.000-10.000 mg/l, ezért emberi fogyasztásra még nem szennyezett állapotban sem alkalmas. Ugyanakkor sok helyen magas a nitráttartalom is. A magas nitrát- és nitrittartalom a megyében csak a talajvizekben fordul elő, a rétegvizekben ez ideig nem jelentett problémát. A rétegvizek minőségét vizsgálva a megye területének nagy részén magas vas-mangán és metántartalomra kell számítani, ami a vízkezelés nagyarányú szükségességét is jelzi. Ez az arány a gázmentesítés megvalósításával tovább nő, mert levegőtetés során az ivóvízben még megengedett mennyiségű vas és mangán egy része is kicsapódik.

A települések beépített területén a talajvíz nagyrészt a **kommunális szennyvíz-szikkasztások** következtében szennyeződött el. A másik jellemző diffúz szennyezési forma a **mezőgazdaság terhelése**. A műtrágyák, trágyák, valamint a gyom- és rovarirtó szerek felhasználásának módja miatt a művelt területek alatt sok helyen a nitrát, ammónium és peszticid szennyezés határérték feletti vagy a határérték közelében van. A jelenlegi gazdálkodási technológiai következményei mellett az 1990-es évek előtti évtizedekben folytatott, túlzott mértékű műtrágya és növényvédőszer-használat káros hatása a mai napig kimutatható talajvizeinkben. Valamivel kedvezőbb helyzetben vannak a magasabban fekvő területek, ahol a mélyebben elhelyezkedő talajvíz feletti vastagabb fedőréteg a szennyezés egy részét visszatartja, a szennyező hatás azonban itt is egyértelműen kimutatható. Ritka kivételektől eltekintve a művelt területek alatti talajvíz gyakorlatilag ivásra nem alkalmas. Az állattartással összefüggő, az előző fejezetben ismertetett folyamatok a felszín alatti vizeket is veszélyeztetik. A problémát súlyosbítja, hogy az ivóvízkivételre használt, mélyebben található rétegvizek a felszín felől, a szennyezett talajvízből kapják utánpótlásukat.

A megye területének nagy része „fokozottan érzékeny” felszín alatti vizek kategóriájába tartozik¹(11. ábra). A megyében a legnagyobb összefüggő védendő vízbázis területek a megye déli felében, az Orosháza-Békéscsaba vonaltól D-re helyezkednek el. A mélyben a Maros hordalékkúp kavicsanyagában tárolt tetemes vízkészletek húzódnak. Ezek a megye legintenzívebben hasznosított mezőgazdasági termőterületei, amelyek esetében a vegyszerhasználat jelent potenciális veszélyt a felszín alatti vizek tekintetében.

¹ A 219/2004. (VII. 25.) korm. rend.

11. ábra: Békés megye felszíni és felszín alatti vízbázisainak minőségi állapota, 2012

Forrás: 219/2004, 201/2001 Korm. rendeletek

Csongrád és Bács-Kiskun megyékhez hasonlóan, a szolgáltatott ivóvíz minősége sok helyen nem felel meg az Európai Unió 98/83 EK irányelvében és a 201/2001 sz. kormányrendeletben meghatározott paramétereknek.² A megyében a probléma 65 településen élő, közel 360.000 lakost érint közvetlenül, különösen a térség középső és északi részén lévő rétegvizek arzéntartalmát illetően, amely a határérték (0,01 mg/l) kétszeresét meghaladó arzén mennyiséget tartalmaznak (11. ábra).³

2010 közepére mindhárom dél-alföldi megyében megalakultak a feladatot végrehajtó projektársulások és készülnek azok a pályázatok, melyek megfelelő minőségben való beadásával és a kért támogatás megítélésével a programban részt vevő települések a projekt megvalósítása költségeinek 80-90 %-át európai uniós támogatásból fedezhetik. A feltárt szennyeződések ellenére a megyében egyelőre megoldhatatlan ivóvíz-minőségi problémák nincsenek. Az ivóvízkezelés a szükséges helyeken a vízminőségtől függő módon általában megoldott.

Az arzéntartalmú víz kiváltására a Maros hordalékkúp rétegeiben tárolt vízből van lehetőség, amely természetes állapotában is megfelel az ivóvízszabvány követelményeinek, s onnan kiépített távvezeték segítségével a vízellátás a kritikus területeken is megoldható.⁴

A Maros hordalékkúp területére eső településeken az ivóvízkészlet védelme általánosan is nagyobb figyelmet igényel: a hordalékkúp egészen nem tervezhető veszélyes hulladék átmeneti vagy végleges elhelyezése, a felszín alatti vízkészlet a jelenleginél nagyobb mértékben nem terhelhető öntözővíz-kivétel céljára. A már kiépített nagy vízbázisok egy részénél felszíni hidrogeológiai védőterület meghatározására volt szükség.

² Az érintett települések jelentős része konzorciumi összefogással kívánja megvalósítani a vízművek vízkezelési berendezéseinek és vezetékhálójának korszerűsítését szolgáló ivóvízminőség-javító program előkészítését és 2005 novemberében megalakult a dél-alföldi Ivóvízminőség-javító Konzorcium, mely mára a folyamatos belépések eredményeként jelenleg 212 tagot számlál, ebből 65 Békés megyei település.

³ A településeken a határérték betartásának biztosításáig a 201/2001 sz. Korm. rendelet értelmében (1. számú melléklet F) részében foglalt) ideiglenes 0,05 mg/l határértéket kell alkalmazni.

⁴ A Békés Megyei Vízművek Zrt. és az Aradi Vízmű Rt. tulajdonát képező, 50-50 százalékban magyar és román közös vállalat 2011-ben, a víztávvezetés érdekében alakult meg. A két ország elkészült szakaszok találkozásának végső céldátuma 2013. augusztus 31. Az aradi javítóvíz használata vegyi eljárás helyett természetes módon biztosítja a jó minőségű ivóvizet a lakosság számára, emellett pedig gazdaságosabb is.

Vízminőség-védelmi szempontból a megye fő vízfolyásai, a Körösök „egyéb védett” kategóriába, míg a többi vízfolyás, a különböző csatornák az „időszakos vízfolyás” kategóriába tartoznak. A Hármas-Körös teljes szakasza, ún. „halas víz.”⁵, amely speciális, a halak életfeltételeinek biztosítása érdekében kijelölt víztest.

A megye **felszíni vizeinek** minőségi állapota számos tényezőtől függ. A Körösök vízgyűjtőjének magyarországi területe négy - Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Csongrád - megyére terjed ki. Ezért a vízgyűjtő alsó szakaszának vízminőségi állapotáért, a fel-vízi országból érkező vízminőségi állapotán túl, e négy megye szennyező forrásai is felelősek. A víztér állóvízi jellegéből és természetes tápanyagkínálatából is adódik, hogy szukcesszionális folyamatként a parti régióban megindul a hinárosodás. A mederszabályozások következtében víz nélkül maradt települések és területek vízigényének biztosítására a régi mederszakaszok felhasználásával csatornák, ill. a folyókról történő vízkivétel biztosító művek épültek. A létrejött holtágak és a belvizes vagy kettőshasznosítású csatornaként funkcionáló holtmedrek a településekhez való közelségük miatt szennyvíz befogadókká, ill. a területi (diffúz) szennyeződések befogadóivá váltak. A vízutánpótlás technikai vagy gazdasági okok miatt meglévő hiánya, szűkre korlátozza e vizek öntisztuló képességét és az egyre növekvő szennyezőanyag terhelések kedvezőtlen vízminőségi állapotok kialakulásához vezetnek, vezetnek. A vízgyűjtőterület felszíni vizeit elsősorban a mezőgazdaság termékeit feldolgozó élelmiszeripar szennyvizei, valamint a települések kommunális jellegű szennyvize terhelik. A pontszerű szennyező források között megemlítendő a fürdőkben hasznosított termálvizek, amelyek adott térségben, természetes jellegükből adódóan, magas só- és szervesanyag-tartalmúak. A településeken, még a kisvárosokban is, a lakossági állattartás jelentős mértékű, ugyanakkor a trágya és trágyalé tárolás és elhelyezés kérdése nem megoldott. A belvízelvezető csatornába történő szervesanyag bemosódás az állattartó telepekről, a szerves szennyeződések bemosódása pedig a művelés alatt lévő földterületről történik.

Összességében a megye országos viszonylatban is kiemelkedő helyen van a kommunális szennyvíztisztítás terén, lényegében felszíni vizekbe, kizárólag tisztított víz kerül. A jelentős ipari üzemek közcsatornás kibocsátással rendelkeznek, ill. szennyvízcsatornával nem rendelkező helyeken saját szennyvízkezelővel és tárolóban biztosítják a szennyvíz szennyezőanyagainak határértékek alá csökkentését és annak elszállít(ta)ását. A kibocsátott szennyvíz tehát zömében előkezelést követően települési tisztítóba kerül. Ennek következtében jelentős ipari szennyezés nincs. A veszélyes anyagok biztonságos tárolása megoldottnak tekinthető a területen. Mindezeknek köszönhetően a megye vízfolyásai az összes vízminőségi osztályban kiváló (I. osztály), illetve jó (II. osztály) kategóriába tartozik. Egyedül a mikrobiológiai szennyezettség kedvezőtlen (IV.-V. minőségi osztály).

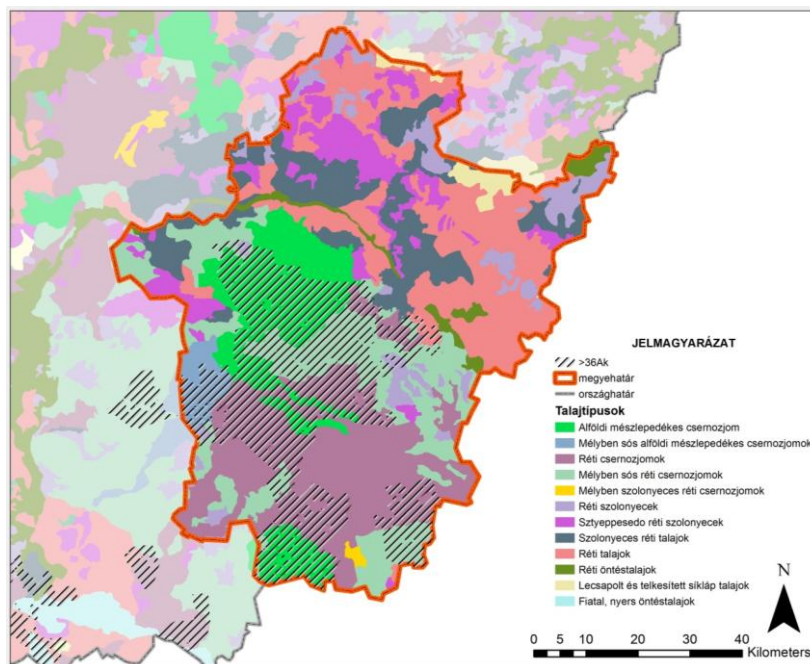
A magyar országos törzshálózati felszíni vízvizsgálatok mellett immár több évtizedes múltra tekint vissza a kétoldalú államközi egyezmény alapján megvalósuló határvízi együttműködés, amely az ár,- és belvízi kérdéskörök mellett az országhatárt alkotó és azt átmetsző vízfolyások vizsgálatára is vonatkozik. Ennek keretében, felváltva magyar és román területen, a határvizek meghatározott szelvényében rendszeres vizsgálatok történnek, melyek kiterjednek az esetenként bekövetkező rendkívüli szennyezések közös kivizsgálására is.

A talajszennyezéssel kapcsolatos folyamatok szoros összefüggésben vannak a vizek állapotával is, ezért ezek részletes ismertetésére az alábbiakban kerül sor.

Talajok

Békés megye talajviszonyait alapvetően a Körös - Maros közének löszhátán (Békési-sík, Békési-hát, ill. a Csanádi-hát) elterülő agyagos vályog és vályog fizikai összetételű, jó víznyelésű és vízvezető-képességű, jó vízraktározó-képességű, jó víztartó, savanyú kémhatású csernozjomok (53 %), valamint a Berettyó – Körös-vidék mélyebb fekvésű területén (Dévaványa-sík, Kis-Sárrét, valamint Körösmenti-sík) vízhatásra kialakult agyagos, gyenge víznyelésű, igen gyenge vízvezető-képességű, erősen víztartó, kedvezőtlen vízgazdálkodású, felszíntől karbonátos réti és szikes főtípusú talajok (47 %) határozzák meg. A csernozjom talajok egyrészt kiváló termőképességűek, továbbá nagy szűrő és puffer képességük révén jelentősen hozzájárulnak a környezetet érő szennyezések csökkentéséhez, valamint a felszín alatti vizek védelméhez (12. ábra).

⁵ 6/2002. (XI. 5.) KvVM rend. szerint.

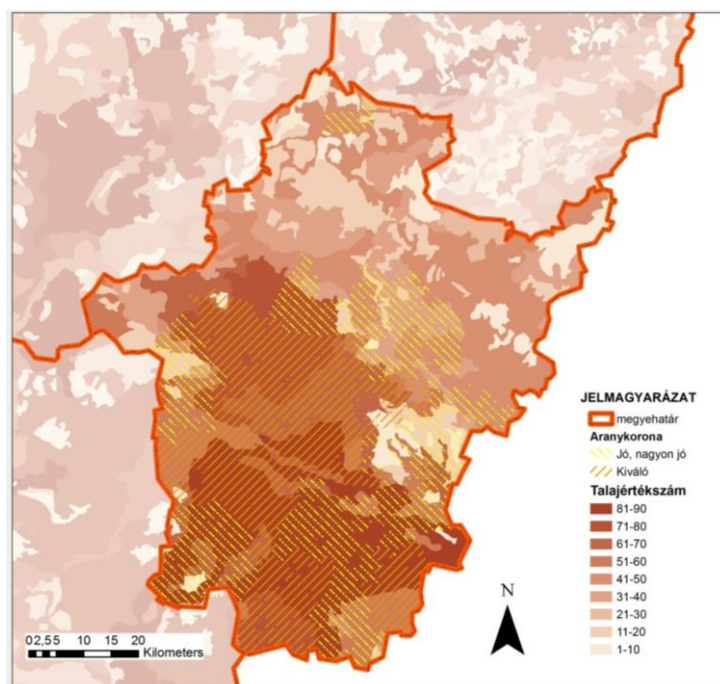

12. ábra: Békés megye jellemző talajtípusainak és kiváló termőhelyeinek elhelyezkedése, 2012

Forrás: AGROTOPO, KSH

Mindezek mellett jelentősen meghatározza a 36 Aranykorona minőségű, kiváló termőképességű dél-békési földek létrejöttét az itt található talajok 300-400 t/ha szervesanyag készlete (ugyanakkor a többi talaj készlete sem csökken 200 t/ha alá). A termőréteg vastagsága szinte mindenhol meghaladja az egy métert. Összességében elmondható, hogy a megye talajainak kétharmada tartozik a kifejezetten termékeny típusba (13. ábra).⁶ Az ország legjobb termőképességű talajainak (90-80% közötti talajérték-szám) mintegy 39%-ka található a megyében (110.000 ha). Jelentősebb kiterjedésben még Jász-Nagykun-Szolnok megyében (a Szolnok-Túri-síkon), Csongrád megyében (Csongrádi-sík és Dél-Tisza-völgy), illetve Győr-Moson-Sopron megyében (Mosoni-sík, Hanság, Sziget-köz) található ilyen minőségű talaj.

⁶ A különböző talajok természetes termékenységét a talajérték-szám fejezi ki (100-as skálán), a legtermékenyebb talaj termékenységének %-ában.

13. ábra: Békés megye talajainak termékenysége, 2012

Forrás: AGROTOPO, KSH

A felszín alatti talajszennyeződések kb. 50 %-a szénhidrogén eredetű, kb. 40 %-a állattartási eredetű és a fennmaradó kb. 10 % növényvédő-szer, állati hulladék vagy nehézfém tartalmú hulladék, ill. technológiai eredetű szennyvíz szikkasztásból adódik. Meg kell említeni a különböző telephelyeken a föld alatti szimpla falú tartályok korróziójából eredő különféle szennyeződések, melyek - szerencsére - többségükben lokális kiterjedésűek, és ezek - különböző technológiájú – átalakítása, ill. felszámolása folyamatban van. A megyében 4 db sós víz-tározó is található, melyekben az elhasznált termálvizet tárolják.

Megyei szinten azonban a vizsgálatok szerint a jelenlegi csatornázottság mellett is, a talajba szikkadó szennyvíz mennyisége jelentős, eléri a 14000 m³/nap mennyiséget, amely a talaj, talajvíz, rétegvizek elszennyeződését okozzák. Különösen a megye északi részén, ahol a vízbeszerzés kisebb talpmélységű rétegvizes kutakkal történik, komoly veszélyforrása a helyi vízbázisoknak. Ahogy azt a vizsgálatok feltárták, a jelentősebb szennyezést nemcsak a talajba szikkasztott szennyvíz mennyisége okozza, hanem ezt tovább fokozza a szennyvíz szennyezettségének növekedése, azaz annak a minősége, mivel a házi szennyvíz (megnövekedett mosószerfogyasztás, stb. miatt) egyre magasabb nitrogén és foszfortartalmú. A talajba szakszerűtlenül és ellenőrizetlenül kerülő szennyvíz a megye egyik legjelentősebb szennyező forrása, amely veszélyezteti a megye ivóvíz bázisait is.

Az engedély nélküli lerakások és az elhagyott hulladékok a megye több településén okoznak talajszennyezést, illetve potenciálisan veszélyeztetik a felszín alatti és a felszíni vizeket is. Jelentős terhelést okoz a mezőgazdasági tevékenység is.

Levegő

2010-ben az országban automata mérőhálózatban 32 településen 50 mérőállomás + 3 háttérállomás mért. Manuális mérőhálózatban 91 településen volt mérés NO₂ (82 településen), SO₂ (14 településen) és üledő por (25 településen) szennyezőkre.

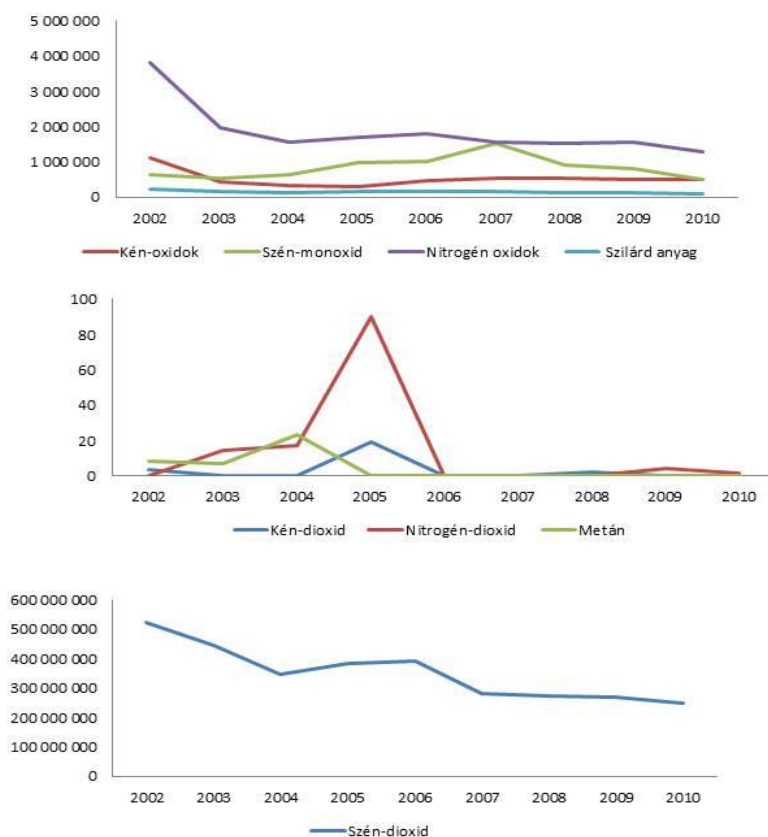
A 4/2002. (X. 7.) KvVM rendelet alapján Békés megye területe a „10. Az ország többi területe” nevű légszennyezettségi agglomerációba, Békéscsaba pedig a „11. Kijelölt városok” körébe tartoznak, ahol a szálló por értékei minősülnek egészségügyi határértéket meghaladónak.

Miután a megyében főként kisebb szennyezőanyag-kibocsátású gazdasági létesítmények (feldolgozó, elektronikai, könnyűipar) üzemelnek, továbbá az úthálózat-sűrűség is az országosan átlag alatti, így a megye, levegőminőség szempontjából, inkább tisztább térségnek tekinthető. A megyében jelentősebb

légszennyező tevékenységek az üvegyártás (Orosházán a Guardian Orosháza Kft. ÜVEGGYÁR, O-I Manufacturing Magyarország Kft.) a szénhidrogén-bányászat és feldolgozás, tégl- és cserépgyártás (Tondach Magyarország Zrt., WIENERBERGER Zrt. Békéscsabán, Berényi Téglaiipari Kft. Mezőberényben), gépgyártás (MK Energo Team Kft. KAZÁNHÁZ Békéscsabán, Rákóczi Mezőgazdasági Szövetkezet gépjavító műhely Kétsoprony), valamint a gépgyártáshoz kapcsolódó felületkezelés, fa felületkezelés (Fate Faipari Termékgyártó és Forgalmazó Kft. Bélmegyer, "KÖRÖS" Bútoripari Kft. Gyomaendrőd), nyomdaipar (Mondi Békéscsaba Kft. Nyomdaüzem Békéscsaba), energiaipar (sarkadi és ecsegi gázátadó állomások, MOL Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt. Battányán, E.ON Földgáz Storage Zrt. Kardoskúton, Dalkia Energia Zrt. hőközpont Békéscsabán), öntőde (Csaba Metál Zrt. alumínium öntőde Békéscsabán, Szarvasi Vas-Fémipari Zrt.), kohászat (Alföldi Kohászati és Gépipari Rt. Orosháza) és az élelmiszeripar (Szarvasi Agrár Zrt. rizsfeldolgozó üzem, Gyulai Húskombinát Zrt. "B" üzem Gyulán, Gallicoop Pulykafeldolgozó Zrt. Szarvason), illetve egyes mezőgazdasági ágazatok (kertészetek, terményszárító üzemek, és növényházak).

A fentiekből következően a legfontosabb légszennyező anyagok kibocsátása Békés megyében jóval alatta marad az országos átlagoknak (a legnagyobb arány is csak 3,74% a kén-oxidok esetében). 2002 és 2010 között, hullámzó jelleggel, de lényegében csökkenő tendencia tapasztalható, legfeljebb stagnál az intenzitás (14.ábra).

14.ábra: Legfontosabb légszennyező anyagok kibocsátásának volumene

Békés megye (2002-2010) Forrás: LAIR 2012

A kén-oxid kibocsátás 2002-ről 2003-ra jelentős mértékben (majdnem harmadára) csökkent, a 2010. mennyiség háromnegyede az orosházi üvegyárból származik. Ezzel Békés a hatodik legnagyobb kibocsátó Heves (Mátrai Erőmű), Fejér (dunaújvárosi erőművek és kohászat), Borsod, Komárom (erőművek) és Pest (MOL százhalombattai finomító) megyéket követve.

A korábbi évek összesen 24 kg-os évi kén-dioxid származék légkörbe juttatásával, ma már 0,5 kg évi volumen alatt termelő nyolc megye közé tartozunk, jelenléte mára lényegében megszűnt.

Hasonlóan jelentéktelen a megye *nitrogén-dioxid* szennyezése is (évi 1 kg), illetve metán kibocsátása (2002 és 2010 között összesen 38 kg, az országos átlag alig 2%-a).

Szén-monoxid kibocsátás 2007-ben volt a csúcson, amikor a szennyezőanyag szinte teljes része az újkígyósi furnérgyártó üzemből, ill. a békéscsabai téglagyártásból származott. Az akkori 7. helyről mára a 11.-re esett vissza a megyék sorában és számottevő szennyezővé a Guardian orosházi üvegyártó vált.

Szintén az orosházi üvegiparból származik a megye *szén-dioxid* szennyezésének több mint fele (56%), további 10%-át pedig a MOL battonyai földgáztelepe adja. A megye országos 14. helyére elegendő szennyezés a borsodi mennyiség tizedét sem éri el, de még a 8. helyezett Győr-Moson-Sopron kibocsátásának a harmadát sem éri el. Az utánunk következő öt megyéből csak egy alföldi megye (Jász-Nagykun-Szolnok megye).

Békés megye a hetedik legnagyobb *nitrogén-oxid* kibocsátó, igaz az országos átlag mintegy harmadával (1,3t), aminek 86%-t az orosházi Guardian üvegyár bocsát ki. Az észak- és közép-magyarországi megyék energetikai szektorukkal a legszennyezőbbek.

Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg után a második alföldi megye (országosan a hetedik), amely a legtöbb *szilárd* szennyező részecskét juttatja a légkörbe. E mennyiség harmada a megye gabonatermesztő jellegének köszönhető számos vetőmag üzem, tisztító-szárító-keverő telep és magtár tevékenységeiből származik (Csorvás, Sarkad, Szarvas, Zsadány, Nagyszénás, Mezőberény, Kevermes, Kondoros, Elek, Szeghalom), további negyede pedig a téglá-, cserép- és üvegyártásból (Békéscsaba, Mezőberény és Orosháza).

Az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat e megyében rendkívül szegényes és hiányos adatbázisa alapján csak a 3 város nitrogén-dioxidra vonatkozó levegőminőségi állapotát lehet vizsgálni, melynél megállapítható, hogy NO₂ tekintetében legjobb Orosháza és legrosszabb Gyula állapota. Szálló port illetően Békéscsaba meglehetősen változó besorolása, mert az 5 év eredménye 3 különböző besorolást eredményezett: „jó”, „megfelelő” és „szennyezett” minősítést, melyből következtetést levonni értelmetlen lenne. A mérésekből a fentiekben leírtak miatt az egész megye légállapotára vonatkoztatható általános következtetést levonni lehetetlen.

Békés megye közúthálózatának sűrűsége a nagyjából sík terület, ill. a településszerkezet miatt az országos átlaghoz közeli, inkább ritka. A közlekedésből eredő légszennyezés ezért szintén átlagos, mely szennyezés viszont kiemelkedik az országon átmenő forgalmú útvonalak mentén, ott is a városokban sűrűsödik, a jelentős (helyi és átmenő) teherforgalom miatt. Ezért ezen utaknak a védendő épített környezet és a természeti értékek területét érintő útszakaszainak kiváltása hosszútávon elkerülhetetlen fejlesztési, illetve rendezési feladat (mint pl., ami az elmúlt években Orosháza, Békéscsaba és Gyula körül megvalósult). Érdekes itt megjegyezni, hogy a jelentős méretű agrárterületeket megközelítő/átszelő mezőgazdasági utak nagyarányú burkolatlansága, ill. maga a mezőgazdasági területek deflációja is jelentősen megnöveli e megyében a porszennyezést, mely összevetve a megye alacsony erdősültségi mutatójával, további problémákat szül.

Nem mérhető, de a lakosság szempontjából jelentős lokális - és általában esetenkénti - terhelés a bűzhatás, amit egyfelől a közúti közlekedés okoz, másfelől pedig a nem megfelelően telepített állattartó telepek környezetében alakul ki. Az elmúlt években ugyanis több új állattartó (főleg sertés és szarvasmarha) telep létesült, ill. több a feldolgozó kapacitását bővítette. Illetve meg kell említeni még az allergén polleneket is, mint légszennyezőket, melyek mennyisége folyamatosan növekszik, és az év egyre hosszabb időszakában okoznak allergiás tüneteket, bár visszaszorításuk kevésbé területrendezési feladat.

Bár konkrét adatok nem állnak rendelkezésre, de empirikusan alátámasztható, hogy a lakossági vegyes, illetve fatüzelésből származó CO₂, illetve SO₂ és NO₂ emisszió okozhat főleg városi környezeti problémát. A terhelés elsősorban a téli fűtési időszakban számottevő, különösen a magas légnyomású, nedves mikro klimatikus viszonyok során jelent egészségügyi kockázatot a lakosság számára. A tendencia a növekvő energiaárakkal korrelál, miután a lakosság fokozatosan tér át a gázfelhasználásról a fatüzelésre.

Összességében tehát megállapítható, hogy a megye légszennyezettségi állapota egyrészt országosan a jobbak közé tartozik, másrészt a nagy termelőiparok termelésének csökkenése, ill. szennyezéseik határérték alá kényszerítése, ill. a közlekedési szennyezéseknek az elkerülő utak miatt a lakott területekről való kiszorítása általánosságban a légállapot javulását eredményezte az utóbbi években.

Zaj

A hazai zajhelyzetre vonatkozó, egész országra kiterjedő, átfogó felmérés még nem készült el, az eddigi munka eredményeként a potenciálisan legveszélyeztetettebb területek jelenleg Budapest és a közvetlen környezetében található 21 település, illetve Szeged. Ezen kívül a Liszt Ferenc repülőtér, a 6 millió jármű/év-nél forgalmasabb közutak (2. táblázat) és a 60 000 jármű/év-nél forgalmasabb vasutak stratégiai zajtérképei állnak rendelkezésre.

2. táblázat: Évente 6 millió jármű áthaladásánál nagyobb forgalmat lebonyolító nagy forgalmú közutak Békés megyében

Közt	Útkategória	Megye	Szelvény	km	km	hossza (km)	forgalom (j/nap)
44	Elsőrendű főút	Békés	120+ 950	119+ 070	121+ 973	2,903	17585
47	Másodrendű főút	Békés		130+ 038	132+ 929	2,891	17585
444	Másodrendű főút	Békés	1+ 700	0+ 000	1+ 985	1,985	17002

Forrás: 280/2004. (X. 20) Korm. rendelet

Hazánkban a közúti közlekedés zavarásának az aránya a legnagyobb, egész országra vonatkoztatva ez az arány becslések szerint eléri az 50-55 %-ot, a nagyvárosokban ennél nagyobb, mintegy 60-65 %-ra tehető. Különösen a főforgalmi utak városokon átvezető szakaszai mellett élőket éri nagy zajterhelés. Mintegy 20.000 főre tehető a jelentős mértékű, közlekedési eredetű, 75 dB feletti zajterhelést elszenvedők száma. Magyarországon 2004-től kormányrendelet szabályozza a stratégiai zajtérképek valamint intézkedési tervek készítését⁷.

Békés megye környezeti zajhelyzetének áttekintésére sajnos nem állnak rendelkezésre tematikusan rendszerezett mérési adatok. A megye környezeti zajhelyzetét, zajállapotát alapvetően és folyamatosan a közlekedés befolyásolja. Bár a közlekedésen kívül az üzemi tevékenységek ill. az építési tevékenységek is okoznak - olykor határérték feletti - zaj- vagy rezgésszennyezéseket, ezek mégsem relevánsak az összes zajszennyezést tekintve, mert általában csak pontszerűek és időszakosak. Egyedül Békéscsabán történtek mérések a közúti közlekedésből eredő zaj szintjére vonatkozóan, amely alapján a zajterhelés általában a nappali és az éjszakai időszakban is meghaladja a megengedett határértéket. A zajterhelés részben a belső forgalomból, részben az országos főútvonalak települési belterületi szakaszainak átmenő forgalmából ered. Sajnos ugyanis a települések lakott területrészeit láncszerűen fűzik föl az országos főutak. Ezen kívül zaj- és rezgéskeltő a vasúti közlekedés is, de sajnos az ezen típusú szállítás fokozatos visszaszorulásával egyre kevésbé jelentős a zavaró hatása, és az is csak inkább éjjel. Az újonnan létesülő telephelyek pedig már csak akkor kapnak engedélyt, ha igazoltan határérték alatt maradnak az általuk keltett zajok.

A 44. sz. főút Békéscsaba és Gyula, a 47. sz. főút Orosháza belterületi elkerülő szakaszainak átadásai az elmúlt években jelentősen csökkentették a védendő lakóterületeken az átmenő forgalom okozta zaj- és rezgésterhelést. A megvalósult közúti fejlesztés is bizonyítja, hogy a közúti forgalomból eredő zajterhelés elleni védelemnek egyik leghatékonyabb eszköze, ha a forgalmas utak elkerülik a védendő területeket.

⁷ 25/2004.(XII.20) KvVM rendelet

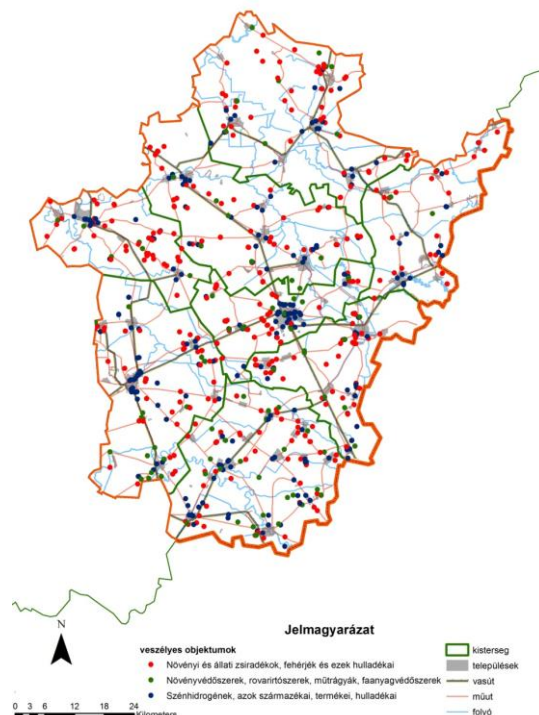
A Szolnok-Békéscsaba-országhatár vasútvonal korszerűsítése Békéscsabáig megtörtént, a betervezett zajvédő falakat megépítették. A Békéscsaba-Lőkösháza vasútvonal 2. vágányának építése várhatóan 2012-2014. között valósul meg, mellyel az engedélyezett sebesség 160 km/h-ra emelkedik. A Ro-La, a kamionok vasúton való szállítása is támogatandó környezetvédelmi elképzelés, mely a vasúti vonalak korszerűsítésével várhatóan növekedni fog.

Tervezett az M44-es gyorsforgalmi út kiépítése, mellyel Szarvas, Kondoros kapna elkerülő utat, de megvalósítása a 2013-2020-as időszakban reális csak. Ennek terve miatt ezen települések addig már külön elkerülő utat nem kapnak. Szintén van terv az M47-es gyorsforgalmi út megvalósítására, mely esetén Mezőberény, Szeghalom, Békés kapna elkerülő utat, de realizálódása még későbbre várható, mint az M44-é. További elképzelések vannak a 4-számjegyű utakból vagy ún. térségi jelentőségű mellékutakká vagy főutakká való fejlesztésre, mely utóbbi esetben szintén elkerülő utakat kell építeni.

Az ipari üzemek környezeti zajkibocsátása esetében a problémát elsősorban a védendő területek közelében, vagy éppen a védendő területen működő üzemek okozzák, az újabb konfliktushelyzetek kialakulásának megelőzésében a településtervezésnek igen fontos szerepe van. Elsődleges cél, hogy a zajos ipari területek és a védendő területek mindjobban (és tartósan) elkülönüljenek egymástól, és közöttük átmeneti zónák alakuljanak ki, illetve maradjanak meg. (Területi funkciók problémája – üdülőhelyek – városok „vigalmi” negyedei stb.)

AF) SZENNYEZETT TERÜLETEK SZÁMBAVÉTELE

A Felszín Alatti Víz és a Földtani Közeg Környezetvédelmi Rendszer (FAVI) részeként működő Kármentesítési Információs Rendszerben (KÁRINFO) nyilvántartott tényleges és potenciális szennyező források adatait az alábbi ábrák szemléltetik. Az adatok tartalmazzák a potenciális szennyező forrásokat. Az egykor elavult technológiával üzemelő ipari telephelyek, szénhidrogén kutak, üzemanyagtöltők, kommunális és veszélyes hulladéklerakók, dögművek, kommunális folyékony hulladékürítők és tározók környezetében vannak a legjelentősebb szennyezőanyagok, melyek felmérése és kármentesítése sürgető feladat.

15. ábra: Potenciálisan veszélyes objektumok, 2012

16. ábra

17. ábra

AG) FELSZÍNI ÉS FELSZÍN ALATTI VÍZKÉSZLETEK

Felszíni vízkészletek

Békés megye vízviszonyai Magyarország vízgazdálkodási kitettségéhez hasonlóak. A vizeket illetően Békés megye jellegzetesen „tranzit” terület, aminek az a következménye, hogy a vízkészletek mind mennyiségileg, mind minőségileg döntő mértékben függenek a szomszédos területeken zajló természetes folyamatoktól és mesterséges beavatkozásoktól. A vizek a megye határain kívülről, más megyék területéről és főként az országhatáron túlról érkeznek, gyakran nem megfelelő mennyiségben, minőségben és eloszlásban. A térségben eredményesen vízgazdálkodást folytatni, a fokozott és sokrétű vízgazdálkodási igényeket kielégíteni a környező területek szerveivel való folyamatos egyeztetés és együttműködés révén lehetséges.

18.ábra A Körösök vízgyűjtője

Forrás: Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (www.kovizig.hu)

Felszíni vizek vonatkozásában gazdagabb vízhálózattal a Körös-vidék mélyártéri területe rendelkezik. Békés megye fő vízfolyásai a Fekete-Körös, Fehér-Körös, a kettő egyesüléséből keletkezett Kettős-Körös, a Sebes-Körös, a Berettyó, és a folyókat egyesítő Hármaskörös. Ide sorolható még a Hármaskörös legnagyobb jobboldali vízfolyása a Hortobágy-Berettyó-főcsatorna. A folyók összes vízgyűjtőterülete 27.537 km², melynek több mint fele (53 %) az országhatáron túlra esik. A hegyvidéki vízgyűjtő Románia területéhez tartozik, legmagasabb pontja 1849 m. A vízgyűjtő 200 m alatti része a terület 70,2 %-a, ahol a csapadék területi átlaga 550-650 mm körül mozog.

Magyarország területén van a vízgyűjtő kisesésű, síkvidéki jellegű része. A Körösök vízkészletének döntő hányada a hegyvidéki vízgyűjtőről származik, a vízkészletek alakulását tőlünk független természeti és társadalmi tényezők befolyásolják.

Annak ellenére, hogy évente tekintélyes mennyiségű víz érkezik a hegyvidékről az Alföldre (átlagosan 3 milliárd m³/év folyik le a Hármaskörösön), mely a vízigényeknek (230 - 240 millió m³/év) többszöröse, a mintegy 13-szoros vízkészlet nem elegendő, mert a folyók vízjárása nem egyenletes, igen nagy a vízhozamok ingadozása (200-500-szoros is lehet).

Folyó	Vízgyűjtő terület				
	román		magyar		együtt km ²
	km ²	%	km ²	%	
1. Fehér-Körös	3 977	93	298	7	4 275
2. Fekete-Körös	4 494	97	151	3	4 645
3. Kettős-Körös /saját/	171	12	1 295	88	1 466
4. Sebes-Körös	2 449	81	575	19	3 024
5. Berettyó	3 446	56	2 649	44	6 095
6. Hortobágy-Berettyó	-	-	5 776	100	5 776
7. Hármaskörös /saját/	-	-	2 256	100	2 256
Hármaskörös összesen	14 537		13 000		27 537

A főbb vízfolyások vízgyűjtő területei			
folyó	összes terület km ²	magyar terület km ²	%
1. Fehér-Körös	4 275	298	7,0
2. Fekete-Körös	4 645	151	3,2
3. Kettős-Körös	1 466	1 295	88,3
4. Sebes-Körös	3 024	575	19,0
5. Berettyó	6 095	2 649	43,4
6. Hortobágy-Berettyó	5 776	5 776	100,0
7. Hármaskörös	2 256	2 256	100,0
összesen	27 537	13 000	47,2

A vízgyűjtő terület magassági eloszlása		
m	km ²	%
200 - 400	3 496	12,8
400 - 600	1 534	5,6
600 - 1000	2 463	8,9
1000 - 1800	765	2,8
összesen	8 258	29,8

3.táblázat: A Körösök vízgyűjtőinek adatai

Forrás: Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (www.kovizig.hu), 2012

Békés megye északi részének hasznosítható felszíni vízkészletét a Körösök hasznosítható saját vízkészlete és a tiszai vízátervezés biztosítja. A Körösök augusztusi 80 %-os hasznosítható saját vízkészlete 4,7 m³/sec, ezzel szemben a vízjogi engedélyekben lekötött vízigény 30 m³/sec körül alakul. A Körösök saját hasznosítható vízkészlete a természetes vízhozamból (0,7 m³/sec), a tározott készletből (3,7 m³/sec) és a használt vízviasszavezetésekből (0,3 m³/sec) vizekből tevődik össze. A Körösök-völgyébe a Tiszából érkezik - vízátervezés útján – a hasznosítható vízkészlet nagyobbik hányada, a tiszalöki és a kiskörei vízlépcsők segítségével. A több térséget érintő vízkészlet átcsoportosítások a Tisza-Körös-völgyi Együttműködő Vízgazdálkodási Rendszer keretén belül zajlanak. A Körös-vidék 1956 óta részesedik a Tisza vízkészletéből. 1979-ig a tiszalöki vízpótlásra, 1980-tól a kiskörei vízátervezéssel is számolni lehet. A Tisza vízkészlete felhasználható a Hármaskörös teljes hosszán, a Kettős-Körösön Békésig és a Sebes-Körös 30 fkm szelvényéig. Természetesen a Berettyó folyó és a Hortobágy-Berettyó-főcsatorna Békés megyei részein is kivehető a Tisza-víz. Nagy aszály esetén, a Békési duzzasztónál provizórikus szivattyúkkal lehetőség van 5 m³/s vízhozam átemelésére a felső szakaszra, így a Tisza-víz kivehető a Fekete- és a Fehér-Körös mentén is.(3.táblázat)

19. ábra A Tisza-völgyi vízgazdálkodási rendszerekbe kivezethető, 2007-től engedélyezett vízkészletek
Forrás: Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (www.kovizig.hu), 2012

A Körös-völgyi vízkészletek területi szétosztásának művei a duzzasztók, melyekkel a vízkészletek és vízszintek szabályozhatók. A megyében 4 duzzasztó üzemel: a Hármas-Körösön a Békésszentandrás (1942), a Kettős-Körösön a Békési (1968), a Sebes-Körösön a Körösladányi (1977) és a Fehér-Körösön a Gyulai (1896).

A megye területének vízgazdálkodására hatással lévő duzzasztóművek és vízlépcsők a Bökényi vízlépcső kivételével üzemképesek. Az előírt vízszinteket az igényeknek megfelelően biztosíthatók. A Tisza-völgyi nagyműtárgyak rekonstrukciós programja keretében a korábbi években felújításra került a Békésszentandrás vízlépcső, a Gyulai duzzasztó, a rekonstrukciójuk 1998-ban, illetve 2009-ben fejeződött be. A Békési duzzasztó rekonstrukciója 2003. évben fejeződött be. A Körösladányi duzzasztó jelenleg jól üzemel, de teljes körű rekonstrukciójára szükség van.

Békés megye déli része két forrásból látható el felszíni vízzel. Az egyik a Maros, amely jelentős felhasználható készlettel rendelkezik. A vízkivétel mennyisége nem korlátozott, csak a mederben hagyandó víz mennyisége előírt, $6,5 \text{ m}^3/\text{sec}$. Az eddig előfordult legkisebb vízhozam nyári időszakban $31 \text{ m}^3/\text{sec}$ volt. Figyelembe kell venni azonban, hogy a vízkészlet keletkezésének helye teljes egészében Románia, ahol a felszíni vizek felhasználása igen jelentős. A másik probléma a Maros vízének felhasználásával kapcsolatban, hogy a vizet a terep természetes esésével szemben kell szállítani, ami jelentős szivattyúzási költségekkel jár. Ebből adódóan megfelelő határvízi és piaci kapcsolatok esetén Békés megye érintett részeit gazdaságosabb lehet Romániából vízzel ellátni. A felszíni vizek másik forrását, a határt keresztező kisvízfolyások jelentik. A terület leghosszabb természetes vízfolyása a Szarváz, amely Romániában ágazik ki a Marosból. Jelentősebb mellékvizei a Cigányka-ér és a Kutas-ér. Mindhárom eret metszi az országhatár.

A felszíni vízkészletek hasznosítása

A Körösök vízrendszerében jelentkező legnagyobb probléma a vízkészletek hiánya. A legtöbb víztest esetében a megoldást a Romániával történő megegyezés után érkező megfelelő mennyiségű és minőségű friss víz, illetve a Tiszai vízátfolyásból származó vízmennyiség jelenti, melynek azonban sok esetben minőségi problémái vannak.

Azért, hogy az öntözési időszakban a megfelelő vízmennyiségek, vízszintek biztosíthatók legyenek, a folyók duzzasztóművekkel szabályozott vízszinttel rendelkeznek, illetve a vízfolyás hálózat jelentős részére a kettős működés (belvíz elvezetési és öntözési funkció) a jellemző.

Az elmúlt időszak pénzügyi forráshiánya miatt a térség csatornái nem megfelelő fenntartottsági állapotban vannak. Sem funkciójuknak nem tudnak megfelelni, sem esztétikai szempontból nem megfelelőek. Ennek következtében, valamint a mezőgazdasági művelés diffúz hatása miatt, illetve mert részlegesen, vagy teljesen hiányos a zonáció, szennyezett üledék található a csatornában, amely a biológiai produktívitást fokozza.

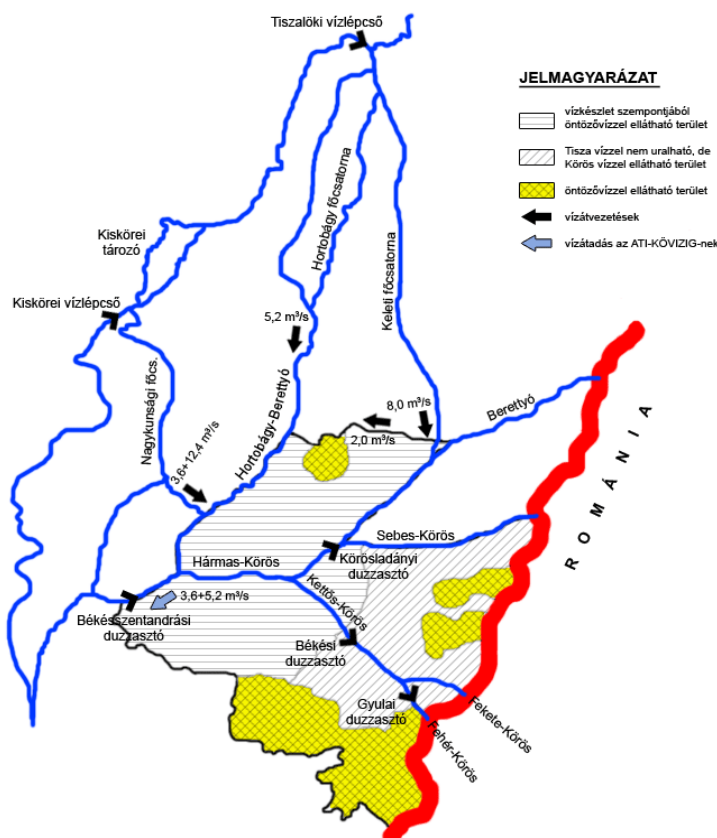
A felszíni vízkivétel vízét elsősorban öntözésre használják, valamint halastavi vízellátásra és rizstermesztéshez. A vízrendszer öntözővíz-igénye a saját vízgyűjtőterületről érkező vízkészletekkel nem kielégíthető, ezért tiszai vízátfolyás szükséges.

A Tisza-Körös völgyi Együttműködő Vízgazdálkodási Rendszer (TIKEVIR), mára már integrálódott az Alföld természeti viszonyaiba. Nélküle ma már elképzelhetetlen az Alföld nagy részének viszonylag egészséges vízforgalma. Ezzel szemben áll a létesítmények több kedvezőtlen hatása az ökológiai állapotokra (élőlények vándorlási lehetőségei, stabil vízszintek stb.). A Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság részére a hiányzó hasznosítható készlet pótlására a Hármaskörös alegységet érintő tiszai vízátfolyás egyrészt a kisköréi rendszerből, másrészt a tiszalöki rendszerből történik. Az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság részére a hiányzó hasznosítható készlet pótlására a tiszai vízátfolyás ugyancsak két útvonalon történik, egyrészt a tiszalöki rendszerből, és vízátfolyás történik a kisköréi rendszerből is.

A felszíni vízkészletek fő hasznosítója a mezőgazdaság, nagyságrendekkel kisebb mértékű az ipari célú vízkivétel. Ivóvíz céljából a megyei felszíni vizeiből vízkivétel nem történik. Békés megye egyik legnagyobb megélhetési forrása a mezőgazdaság. A zavartalan gazdálkodást a belvízelöntések mellett, sokszor azonos éven belül, az aszály is veszélyezteti.

Mezőgazdasági vízhasznosítás lényegében két különböző rendszerű vízbiztosítással történik. Egyrészt külön öntözésre kiépített rendszerekben, erre kiépített öntözővíz kivevételekkel és általában magas vezetőségű csatornákon. Másrészt kettőshasznosítású csatornákon keresztül, ahol a csatornák fő funkciója a belvízelvezetés, belvízmentes időszakokban viszont a csatornák alkalmasak öntözővíz elvezetésre. Ezekben a rendszerekben a vízellátás általában a duzzasztott vizekből gravitációsan történik, a meglévő belvízes zsilipeken vagy szivattyútelepek gravitációs kivevételein keresztül.

Békés megyében két vízügyi igazgatóság működési területén vannak öntözőrendszerek. A KÖVIZIG területén 16 öntözőrendszer helyezkedik el. A főművek névleges kapacitása (gravitációs + szivattyús) 44,6 m³/s, az engedélyezett vízszugár öntözésre jelenleg 28,1 m³/s. Ez a lehetségeshez képest 63 %-os kihasználtságot jelent, abban az esetben, ha minden engedéllyel rendelkező vízhasználó üzemel. A valóságban évente változóan, az időjárástól függően, ennek az értéknek a töredéke a kihasználtság. Az öntözött területek növelésére a kiépített rendszerekben van lehetőség, ahol van szabad vízkészlet, ami látszik a 63 %-os kihasználtságból is.

20.ábra A felszíni vízkészletek eloszlása a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság területén
Forrás: Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (www.kovizig.hu), 2012

Az öntözővízzel ellátatlan területek közül kiemelkedik a Maros hordalékkúp területe, ahol felszíni vízből nem biztosítható az öntözővíz. A folyóktól távolabbi területekre, az életet adó vizet kettőshasznosítású és öntöző-csatornák szállítják.

A megye délnyugati részén, az ATIVIZIG működési területén, az igazgatóság üzemeltetésben 2 öntözőrendszer működik:

- Az Apátfalva-Mezőhegyesi öntözőrendszer vízkivételének névleges kapacitása 3 m³/s, ami még kiegészíthető 0,8 m³/sec Romániából átvezetett vízhozammal. Ebben a rendszerben a csúcsidei vízkihasználtság eléri a 100 %-ot.
- A Szarvas-Kákai öntözőrendszer Csongrád és Békés megyét érintő az ATIVIZIG és a KÖVÍZIG területére is átnyúló rendszer, vízellátása a KÖVÍZIG területén és üzemeltetésében lévő Szarvas-Kákai szivattyútelepről történik, magát a rendszert az ATIVIZIG üzemelteti. A vízkivétel kapacitása a KÖVÍZIG adatai között van számításba véve.

Felszín alatti vízkészletek

Békés megye területe vízföldtani szempontból a Körös-Maros köze nevű (sp.2.13.2 jelű) sekély porózus; a Körös-vidék, Sárrét (p.2.12.2) sekély porózus; illetve a Maros hordalékkúp (p.2.13.1) nevű víztesteken foglal helyet. Ivó- és egyéb használati vízbeszerzésre a negyedkori (pleisztocén folyamán kialakult) porózus homokszinteket lehet elsősorban számításba venni. A homokos képződmények hidegvíz nyerésére kb. 350 m-ig alkalmasak, ez alatt már nagyobb hőmérsékletű víz vagy hévíz van jelen.

Hidegvíz-készletek

A térség felszín alatti vízkészlete teljes egészében a laza, törmelékes, rétegezett képződményekben található, amelyek a medencealjzatot képező, mélybe süllyedt alaphegységekre rakódtak le, igen nagy vastagságban. A vízzáró rétegek közötti porózus vízvezető rétegekben található a rétegvíz, amely kapcsolatba kerülhet a legfelső vízzáró réteg fölött elhelyezkedő talajvízzel. A területen a felszín alatti vizeknek ez a két típusa fordul elő. Azt a rétegezett képződmény együttest, amely a megye ivóvízellátásában használt hidegvíz-készletét tartalmazza különböző, energiájukban is eltérő vízfolyások rakták le a földtörténeti negyedidőszak folyamán. A különböző vízfolyások eltérő anyagú-szemcseméretű hordalékot szállítottak a területre, így az általuk felépített üledékcsoport is eltérő.

A képződés alapján a megye területének túlnyomó része két nagy vízföldtani tájegységre esik, közülük egyik a Berettyó-Körös süllyedék területe, a másik a Maros hordalékkúp térsége. A Berettyó-Körös süllyedékének és a Maros hordalékkúpjának elhatárolása nagyjából a Gyula-Csorvás-Tótkomlós-Pitvaros által meghatározott vonal mentén történhet. Északra a Berettyó-Körös süllyedék, délre a Maros hordalékkúpjának magyarországi része esik. A Berettyó-Körös süllyedéken az üledéksorban kisebb a vízáadó rétegek száma, vastagsága, szemcsenagyságukat pedig inkább az apró és finom szemcseméret jellemzi. A Maros hordalékkúpon sok jó vízvezető képességű réteg található, a porózus rétegeket alkotó szemcsék általában durvaszeműek, az országhatár mentén a felszín közeli részeken kavicsrétegek is előfordulnak.

A felszín alatti hidegvíz kitermelhető készlete a két nagy vízföldtani tájegységen eltérő. A Berettyó-Körös süllyedéken a vízbeszerzési adottságok gyengék. A korlátozott utánpótlódás nem teszi lehetővé koncentrált vízkivételi helyek (nagy vízműtelepek) létesítését és az egy kúttal kivehető napi vízmennyiség alacsony. A Maros hordalékkúpon a vízbeszerzési, vízutánpótlódási adottságok viszont igen jók, az éves hasznosítható vízkészlet 5.869.000 köbméter, a térség koncentrált víztermelő helyek létesítésére alkalmas és az egy kúttal kitermelhető vízmennyiség is magas. Azonban általánosan elmondható, hogy a Maros hordalékkúpon a mélyebb rétegekben az arzéntartalom magas. A 10 µg/l feletti arzéntartalom mintegy 50-60 települést érint a megyében.

A vízbeszerzési lehetőségek és a jelentkező vízigények területi eloszlása ellentétes. A nagy vízigények a megye középső és az északi területein, a rossz vízbeszerzési adottságú helyeken, a nagy településekhez kapcsolódóan jelentkeznek. Kielégítésük elsősorban a vízminőségi problémák, másodsorban a gyenge vízbeszerzési adottságok miatt csak a helyi vízkészletek pótlásával oldható meg, a Maros hordalékkúpi víz vízkészletből történő átvezetéssel. A talajvízből való vízkivétel a sérülékenységi miatt ivóvízellátásra nem használható.

Hévíz készletek

Békés megye szinte teljes területe potenciálisan alkalmas hévíz feltárára, ezen belül is döntően a 80 °C-nál magasabb rétegvíz nagybani kitermelésére. Ez a terület, áthúzódva Csongrád megyei területekre is, az Alföld legnagyobb kiterjedésű olyan része, ahol a legmagasabb hőfokú hévizek a legnagyobb valószínűséggel fordulnak elő. A hévízfeltárás és termelés alakulására a megyében jellemző volt, hogy a korábbi kezdeti fúrások után főleg a szénhidrogén-kutatások során növekedett a kutak száma, de az ivóvíz beszerzési célú fúrások is sok helyen tártak fel hévizet. Ezen kívül több helyen fúrtak hévíz kutakat balneológiai célokra is.

A mezőgazdasági célú hévízfeltárás és hasznosítás a '60-as években vett nagy lendületet azzal, hogy jelentős központi támogatásokat lehetett ilyen célokra elnyerni. A támogatások megszűntével azonban az ilyen célú hévízfeltárási tevékenység erősen visszaesett. A hévíz kutak kezdetben nagyrészt szabad kifolyással működtek, az intenzív termelés miatt bekövetkezett nyomáscsökkenések a túlnyomást azonban sok helyen megszüntették és a szabad kifolyásos termelésről a szivattyúzásra kellett áttérni. A hévíz kutak szivattyús termeltetése azonban 90 °C felett már nehézséggel jár, mert a bűvárszivattyúk ilyen hőmérsékletet már nehezen viselnek el. A nyomáscsökkenés megelőzhető, illetve megszüntethető, ha a kitermelt hévizeket hasznosításuk után visszatáplálják. A hévíz visszatáplálás lehetősége nem csak ezért merült fel, hanem a használt hévizek elhelyezésének gondjai miatt is. A nagy sótartalmú és esetenként a nem eléggé lehűlt hévizek felszíni befogadóba történő bevezetése a vízminőségre, illetve az élővilágra gyakorolt káros hatás miatt általában nem engedhető meg. A nagy

vízhozamú folyók mentén ez kisebb probléma, kisebb vízfolyások, öntözővíz-csatornák esetében azonban csak nehezen oldható meg.

A hévíz visszatáplálás jelenlegi ismeretek szerint csak az energetikai célú hévízhasznosítás esetében, vagyis a víz hőjének kinyerése után jöhet szóba. Balneológiai célú vízhasználat utáni visszatáplálásnál szigorú közegészségügyi előírások szerint lehetne csak a vizet visszatáplálni, amelynek módja még nincs kimunkálva. Békés megyében mindössze két visszatápláló kút működik. Békés megyében 170 hévíz kutat tartanak nyilván, ez az ország összes hévízkútjának 15 %-át jelenti. Hozam szempontjából is jelentős Békés megye pozíciója, mert a békési hévíz kutak adják az országos hozam 8 %-át. A hévizek hasznosítása:

- Ivóvíz ellátási célra 63 kút szolgál, kutak jellemzően a 40 °C alatti hőtartományba tartoznak. Területileg ezek a kutak a hideg ivóvízkészletekben szűkös Körös-vidéken találhatók.
- Mezőgazdasági célra 31 kút szolgál, jellemzően Szarvas és Szeghalom térségében koncentrálódva.
- Balneológiai és fürdővíz célú felhasználásra 21 kút szolgál. A megye több településén működik termálfürdő, de országos jelentőségű csak a Gyulán működő komplexum, és az Orosháza-Gyopárosfürdő. Füzesgyarmat termálvizét is gyógyvízzé nyilvánították.
- Egyéb célú termálvíz használat nem jelentős.

A hévizek felhasználásában Békés megye a megfűrt kutak hozamai alapján is elmarad a lehetőségektől.

AH) ENERGIAFORRÁSOK

A megye területén korábban jelentős, de még ma is számottevő szénhidrogén kitermelést folytatnak. Ennek létesítményei ma is láthatók. Számtalan szénhidrogén kutatófúrás jelzi a megyében a rendelkezésre álló ásvány kincset, a legnagyobb szénhidrogén mezőt a megye déli részén, az Orosháza-Kardoskút-Battonya vonalon, valamint a megye északkeleti szélén, Dévaványa-Füzesgyarmat vonalon tárták fel. Ma is meglevő, de még tervezett bányatelkek jelzik a szénhidrogén kitermelés továbbra is fennálló lehetőségét. A bányatelkek jelenlétét a területfelhasználásnál, mint az azt korlátozó adottságot figyelembe kell venni.

A megújuló energiaforrások

Békés megyének három kiemelkedő megújuló energiaforrása van: a termálenergia, a napenergia, a biomassza. A szél, víz és egyéb megújuló energiahasznosítás kérdése is fontos, de az csak szigetszerűen van jelen a megyében.

4.táblázat *Megújuló energiapotenciál*⁸

Megnevezés	Energia potenciál	Energia fogyasztás	Energiamérleg
<i>Békéscsabai</i>	3947,00	864,60	4,57
<i>Mezőkovácsházai</i>	6078,00	311,26	19,53
<i>Orosházai</i>	6846,00	855,24	8,00
<i>Sarkadi</i>	4767,00	128,47	37,11
<i>Szarvasi</i>	3486,00	342,87	10,17
<i>Szeghalomi</i>	5461,00	354,60	15,40
<i>Békési</i>	6922,00	376,11	18,40

⁸ CHIC Közép-magyarországi Innovációs Központ Kht.: ENEREGIO projekt 2008: A fenntartható és biztonságos kistérségi energiagazdálkodás vizsgálata az energiatakarékosság és megújuló energiaforrások optimalizálásával, kutatási jelentés

Gyulai	4314,00	403,92	10,68
összesen	41821,00	3637,08	123,85

Energiafogyasztás (EF): a végső energiafelhasználás esetében értelmezhető kistérségi szintű energiafelhasználás⁹ (1. ábra).

- *Békés megye*
átlag: 455 TJ (országos 751 TJ)
összesen: 3637 TJ (országos 2,8%-a)
Békéscsabai és Orosháza kistérségek a megye 47,3%-a

Energia potenciál (EP): az elérhető, kiaknázzható természeti erőforrások, melyek alapanyagul szolgálhatnak a megújuló energiahordozók alkalmazására¹⁰ (2. ábra).

- *Békés megye*
átlag: 5228 TJ (országos 4731 TJ)
összesen: 41821 TJ (országos 5,2%-a)
Mezőkovácsházai, Orosházi és Békési kistérségek a megye 47,5%-a

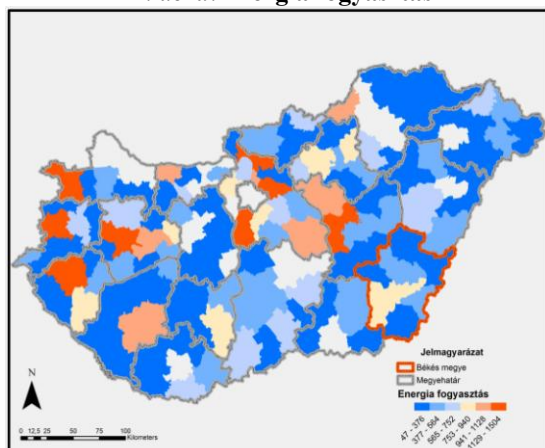
Megújuló energiamérleg (EM=EP/EF) = a tényleges energiafogyasztáshoz mért potenciális energiakészlet (3. ábra)

- *Békés megye*
átlag: 15,48 (országos 16,13 TJ)
(kiemelkedő: Sarkadi, Mezőkovácsházai, Békési kistérségek)

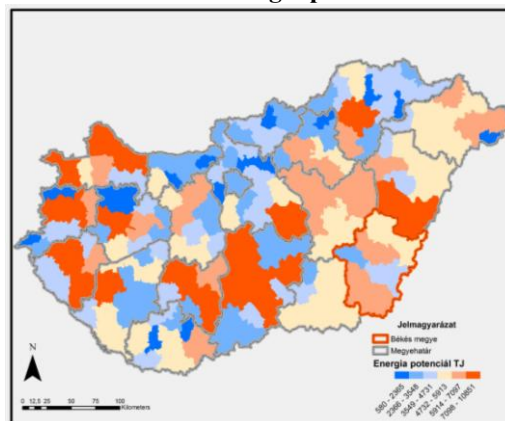
⁹ Szén és egyéb szilárd energiahordozók, kőolajtermékek, földgáz, villamos energia, vásárolt hő (távhő), tűzifa

¹⁰ Tűzifa, fanyesedék, kukorica, cukorrépa, repce, napraforgó, energiafa, energiaerdő, gabonaszalma, gyümölcs, szőlő venyige, biogáz, depónia gáz, geotermikus energia, szélenergia, vízenergia

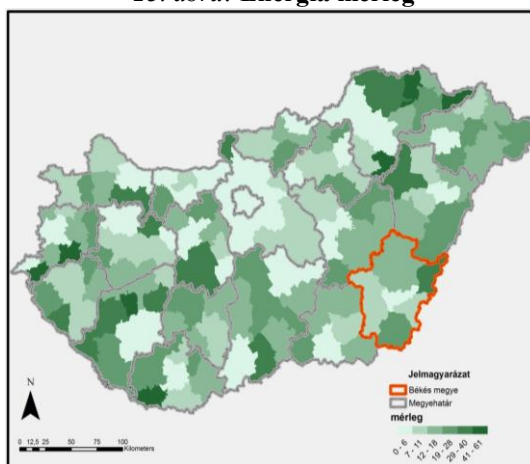
21. ábra: Energia fogyasztás

22. ábra: Energia potenciál

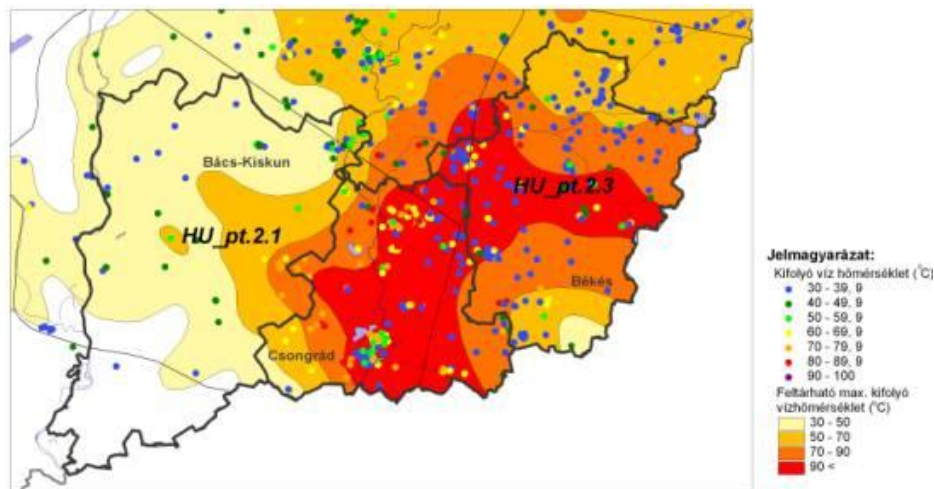
23. ábra: Energia mérleg

A megújuló energiahordozók közül a **termálenergia** hasznosítását a jövő perspektivikus területe, érdemes fejleszteni, viszont terjedésének és hasznosításának egyelőre elsősorban a hulladékvíz elhelyezésének környezetvédelmi és vízügyi problémái, több műszaki kérdés megoldatlansága, illetve a lehetséges engedélyezett eljárás megvalósításának nagy anyagi terhei vetnek gátat.

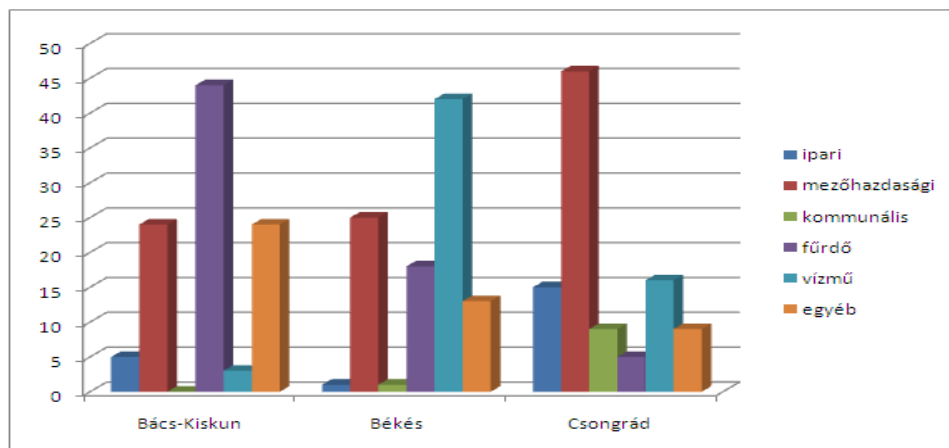
A Dél-Alföldi régió a geotermikus potenciált tekintve kiemelkedik a többi régió közül. Ennek oka az Alföld déli része alatt elterülő felső-pannon körü üledékes medence, melynek porózus homok-homokkő rétegei jelentős termálkészleteket tartalmaznak.

Az 50-80 °C hőmérsékletű hévíz feltárására szinte az egész régió területe alkalmas kivételt képez Bács-Kiskun megye nyugati, délnyugati része (24. ábra). 80 °C-nál melegebb termálvíz kitermelésére elsősorban Csongrád megyében és Békés megye északi részén van lehetőség.

24. ábra: Kelet-Magyarország felső-pannon képződményeinek hévízkészlete
Forrás: ATIKÖVIZIG, 2012

A Dél-Alföldi régió megyéi közül a hévízkutak számát tekintve kiemelkedik Csongrád megye. A 232 hévízkútból 191 üzemel, 46 %-ban mezőgazdasági hasznosítással, de jelentős az ipari célú felhasználás is (15 %). A sorban Békés megye következik 136 üzemelő kúttal. A felhasználás itt is elsősorban mezőgazdasági, de a régió megyéi közül itt található a legtöbb fürdő (24) és a megye ivóbázisa is jórészt a termál kutakra épül.

25. ábra: Az üzemelő kutak hasznosítása a dél-alföld régióban, 2012

A Dél-Alföldi régió kistérségeinek geotermális energiafelhasználását tekintve megállapítható, hogy a kistérségek közül a kitermelt termálvíz mennyisége és energiatartalma alapján Békés megyében kiemelkedik Szarvasi és a Szeghalmi kistérség. Balneológiai hasznosítás szempontjából jelentős Békés megyében az Orosházi és a Gyulai kistérség.

A megyében megjelentek a termálenergia komplex hasznosítása irányába konkrétan befektetni kívánó vállalkozások, és a településvezetők közül is többeket foglalkoztat a közösségi fűtés kérdése (Bucsa, Nagybánhegyes, Mezőberény).

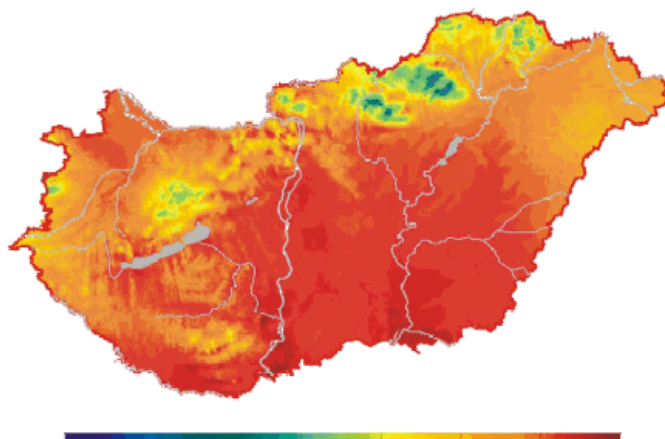
A kutak víz hőmérséklete általában megeszerte alacsony, 70-80°C, ezek közül kiemelkedik a Gádosors térségében található hévízforrás, ahol 170°C körüli a talphőmérséklet, mely nagy nyomással törne a felszínre.

A megyében 76 db használaton kívüli termálkutat tartanak nyilván, melyek közül többet gazdasági céllal „hagyományos pihentetőtavas” vízkezelés mellett hasznosítanak is Szarvas és Gyomaendrőd térségében.

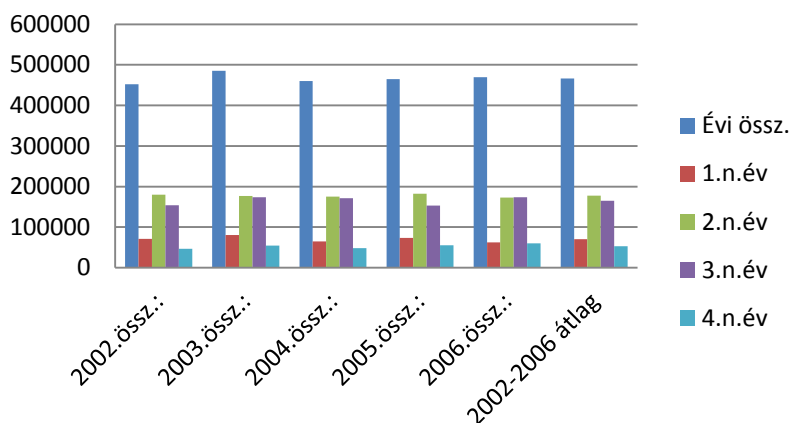

Itt lényeges megjegyezni, hogy a tisztán energetikai célú hévízhasznosítások esetében a 2003. évi CXX törvény 19 § (3) szerint „kizárólag energetikai hasznosítás céljából kitermelt termálvizet vissza kell táplálni”. A meglévő hasznosításokra vonatkozó határidőt a 312/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet tartalmazza: a felszíni vizek minősége védelmének szabályairól szóló 220/2004. (VII. 21.) Korm. rendelet módosításáról (ennek 3. § (2) bekezdése szerint a „Meglévő létesítmények esetében” d) pontja „az energetikai célú termálvíz hasznosítás esetén a türelmi idő 2012. december 31.”).

A másik, fejlődés előtt álló terület a **napenergia** hasznosítás kérdése Békés megyében. Országos viszonylatban a Dél-Alföldön a legmagasabb a napsütéses órák száma, a megye besugárzás szempontjából harmadik az országban. Sok közintézmény is van, amelyek energiaköltségeik mérséklésére már több éve használnak ilyen berendezéseket. A legjobb példával a Békés Megyei Önkormányzat jár elől, de Békéscsabán, Orosházán és másutt is történtek önkormányzati fenntartású intézményekben telepítések, és egyre több családi ház tetején is megjelennek a napkollektorok.

26.ábra: A globálisugárzás területi eloszlása
Forrás: SZIE GAEK TC IK

27. ábra: Az évi össz sugárzás és negyedévi bontása a Dél-Alföldi régióban [J/cm²]
Forrás: SZIE GAEK TC IK

Az ötévi átlagos sugárzási adatok és a régiós átlagnak tekinthető globálisugárzási átlagértékek, nagy biztonsággal, tervezési alapadatokként is kezelhetők a különböző napenergetikai tervezésekhez (5. és 6. táblázatok).

Összenergia/besugárzott felület vízszintes felületen mérve [J/cm²]

	Éves össz:	1.n.év	2.n.év	3.n.év	4.n.év
Régiós átlag	466449	70551	177690	165134	53075

5. táblázat: Globálisugárzás a Dél-Alföldi régióban 2002-2006 (sr)

Forrás: SZIE GAEK TC IK

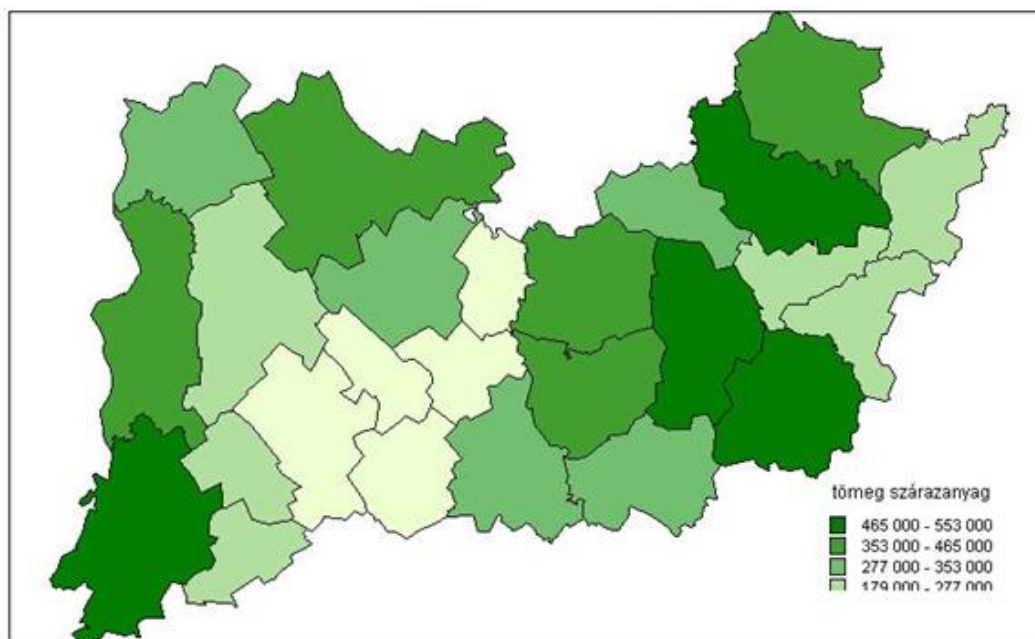

	Régiós Átlag	Szarvas	Szeged	Kecskemét
2002- 2006 évi átlag	466449	457951	486712	454685
eltérés az átlagtól %		1,82	4,34	2,52

6. táblázat: Éves össz sugárzás átlagok 2002-2006, sr [j/cm2]

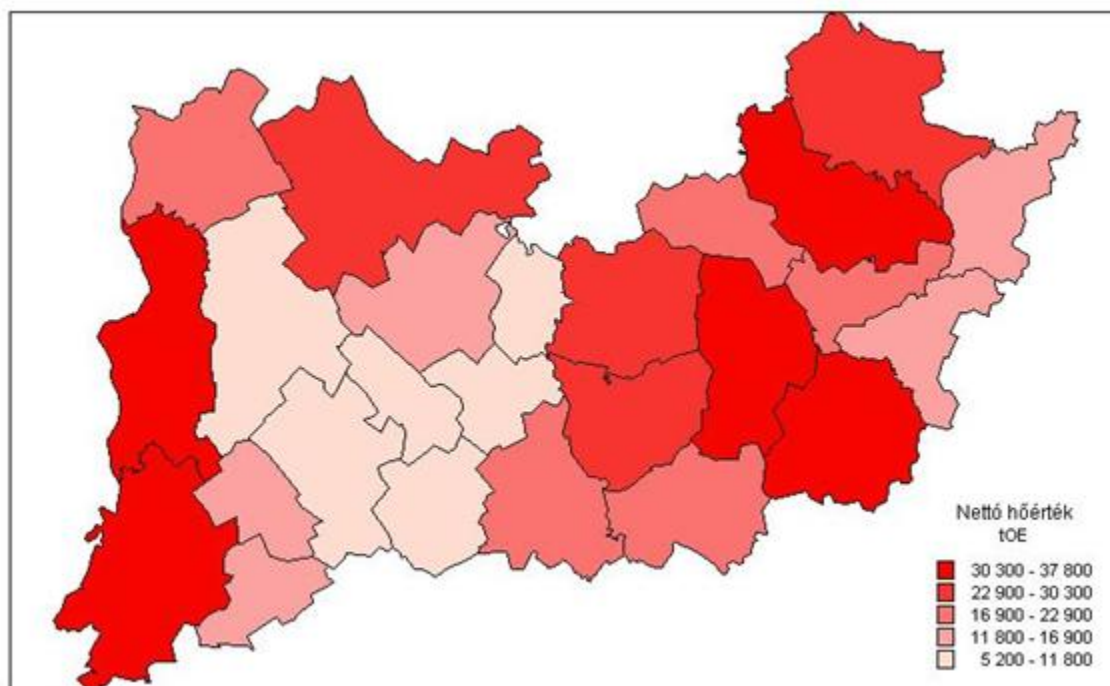
Forrás: SZIE GAEK TC IK

Békés megye szempontjából a legjelentősebb potenciált a **biomassza** jelenti. Ennek oka a megye agrárjellegével magyarázható. Energetikai célra (is) hasznosítható takarmánynövényekkel, gabonával nagy mennyiségben rendelkezik a megye, és van lehetőség a helyben történő energiahasznosításra is.

28. ábra: A Dél-Alföldi régió kistérségeinek évenkénti megújuló biomassza produkciója szántó művelési ágban (2001-2005 évek átlaga)

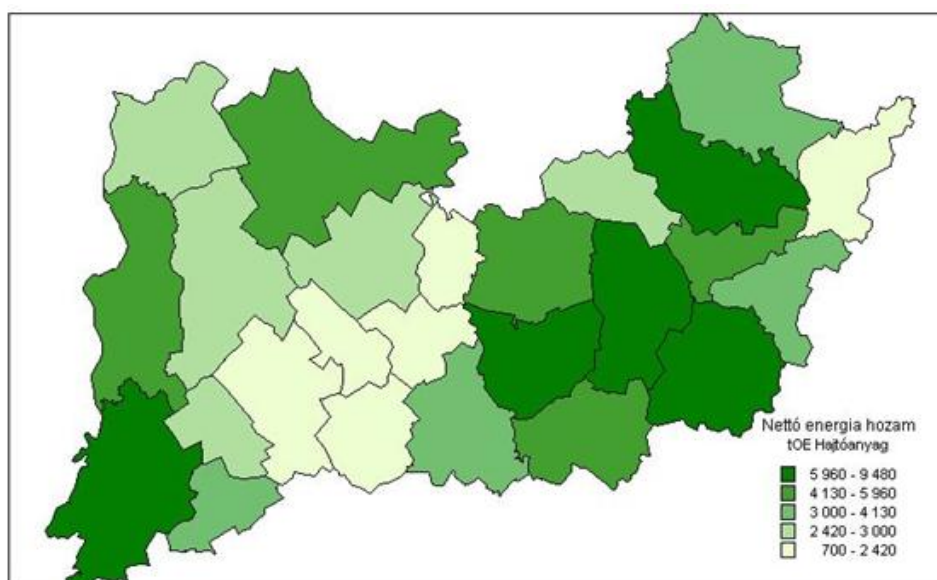
Forrás: MTA RKK ATI ©

29. ábra: Energetikai célra potenciálisan felhasználható szántóföldi kultúrák melléktermés hozamának fűtőértéke (1000 t szárazanyag, 2001-2005 évek átlagában)

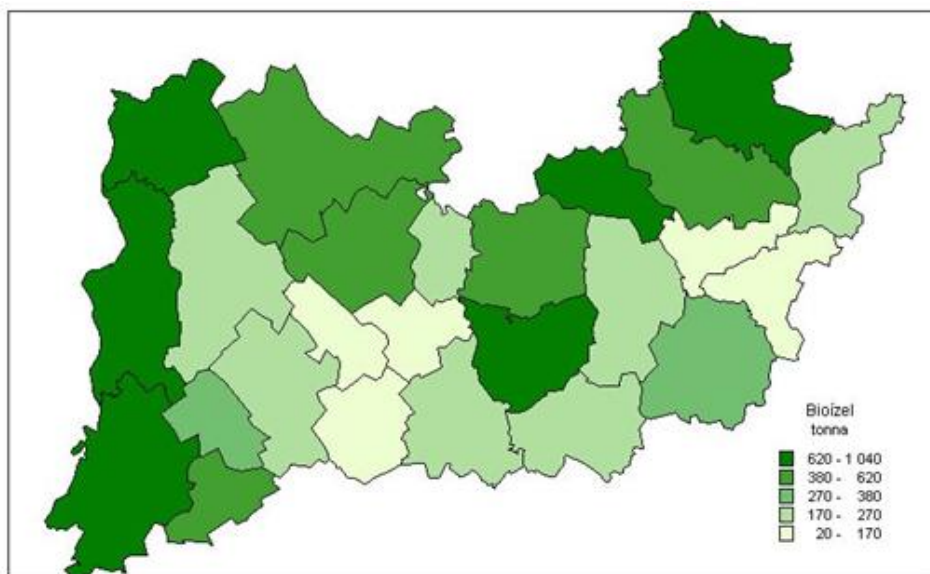
Forrás: MTA RKK ATI ©

A búza és kukorica az **etanol** gyártásnál, a napraforgó és repce a **biodízel** előállításnál - mint főtermékek - veendők figyelembe. Az állattenyésztés mellékterméke, a hígrágya a **biogáz** előállításnál, (silókukoricával, cukorcirokkal, zöldborsóval kiegészítve) a szalma és a kukoricaszár pedig a különböző, egyéb növényi alapú melléktermékekkel a biomassa tüzelési célú hasznosításánál vehető figyelembe. Ezen alapanyagok között kell megemlíteni egy megyei nemesítésű növényt, az energiafűvet is, melynek pellettáláson kívüli hasznosíthatósági területeiről egyelőre eltérő véleményeket lehet olvasni.

30. ábra: Bioetanol előállításra potenciálisan felhasználható kukoricatermés nettó energiahozama a Dél-Alföldi régióban

Forrás: MTA RKK ATI © 2012

31. ábra: Biodízel előállításra potenciálisan felhasználható repcemag biodízel hozama a Dél-Alföldi régióban

Forrás: MTA RKK ATI © 2012

Békés megyében nem nagyüzemekkel, hanem helyi decentralizált megújuló energiatermeléssel, előállítással, termeléssel számolhatunk középtávon. Amennyiben a közeljövőben mégis nagyteljesítményű vagy nagy kapacitású üzemek létesülnének, akkor azoknak az engedélyezési eljárása során kell célirányosan megfogalmazni és dokumentálni a szállítási, ennek következtében a káros anyag kibocsátási értékeket. Virtuálisan ezen értékek egyelőre nem határozhatók meg.

Békés megyében tervezett megújuló energiával foglalkozó vállalkozások:

- Biomassza erőmű Gyomaendrőd, energianövény-hasznosítás
- (további tervezett helyszínek: Murony, Mezöberény, Köröstarcsa, Csárdaszállás)
- Biomassza kiserőmű Bélmegyer, Tarhos, 600 ha erdő 3.000 ha-ra növelése
- Bioetanol gyár Békés, Csabacsúd, Sarkad 30.0000 ha kukorica
- Biodízel Észterező Üzem Békéscsaba, 5.000 ha növény (napraforgó, repce)
- Biogáz erőmű Békés, Gyomaendrőd, állattenyésztés hulladékai, trágya és kommunális hulladékok

Napenergia: Országos viszonylatban Békés megye a besugárzás szempontjából a harmadik, eddig a Békés Megyei Önkormányzat és Orosháza Önkormányzatának intézményeiben történtek telepítések, illetve családi házak tetején jelentek meg napkollektorok.

Termálenergia: Hasznosítása a jövő perspektivikus területe, de terjedésének, hasznosításának első sorban a hulladékvíz környezetvédelmi és vízügyi problémái. A közösségi fűtés terén tett lépéseket Bucsá és Nagybánhegyes, valamint „hagyományos pihentetőtavas” vízkezelés mellett gazdasági célú felhasználás történik Gyomaendrődön, illetve Szarvason.

AI) VÍZKÁRT OKOZÓ ELEMÉK VÍZKÁRELHÁRÍTÁS

A 18/2003. (XII. 9.) KvVM - BM együttes rendelet meghatározza a települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi alapon történő besorolását. Eszerint a rendelet a településeket 3 kategóriába sorolja:

Erősen veszélyeztetett: „A” kategóriába tartozik, ha a hullámtéren lakóingatlanokkal rendelkezik, illetőleg, amelyet a védmű nélküli folyók és egyéb vízfolyások mederből kilépő árvize szabadon elönthet. Békés megyében ebbe a csoportba tartoznak: Geszt, Hunya, Kétegyháza, Kondoros, Mezőgyán, Újszalonta.

Közepesen veszélyeztetett: „B” kategóriába tartozik, ha nyílt vagy mentesített ártéren fekszik, és amelyet nem az előírt biztonságban kiépített védőmű véd. Békés megyében ebbe a csoportba tartoznak: Bélmegyer, Biharugra, Bucsa, Dévaványa, Doboz, Ecsefalva, Elek, Füzesgyarmat, Kertészsziget, Kétsoprony, Körösladány, Köröstarcsa, Lőkösháza, Nagykamarás, Okány, Sarkad, Sarkadkeresztúr, Szeghalom, Tarhos, Telekgerendás, Újkígyós, Vésztő, Zsadány.

Enyhén veszélyeztetett: „C” kategóriába tartozik, ha nyílt vagy mentesített ártéren helyezkedik el, és előírt biztonságban kiépített védőművel rendelkezik. Békés megyében ebbe a csoportba tartoznak: Békés, Békéscsaba, Békésszentandrás, Csabacsúd, Csárdaszállás, Csorvás, Gyomaendrőd, Gyula, Kamut, Kardos, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Kőtegyán, Méhkerék, Mezőberény, Murony, Örménykút, Szabadkígyós, Szarvas.

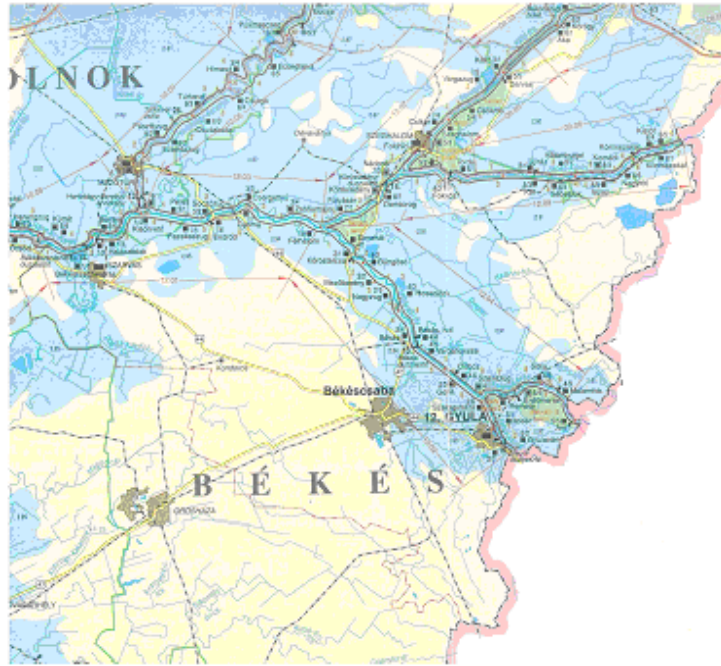
Árvízvédelem

A megye árvízi veszélyeztetettsége a Körösök mentén jelentkezik, árvizekkel sem a Maros vízgyűjtőjéhez tartozó vízfolyások, sem a Maroson lefutó árhullámok a megye területét nem veszélyeztetik.

Vízügyi szempontból Békés megye jelentős része a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (KÖVIZIG) illetékességi területéhez tartozik, ezen belül teljes egészében a 2.94 békési árvízvédelmi öblözet, és három öblözetnek a 2.91 sarkadinak, a 2.92 remeteinek és a 2.93 gyulaiak a magyarországi része. A 2.87 Nagy-Sárréti öblözet átnyúlik a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság (TIVIZIG) területére, a 2.95 Körös-Tisza-Maros közti öblözetnek pedig csak kisebb, északkeleti részére tartozik a KÖVIZIG-hez. A nagyobbik része az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatósághoz (ATIVIZIG) tartozik. (7.táblázat)

	Összesen km ²	Békés Megye km ²	Más megye km ²
2.87 Nagy Sárréti öblözet	909	812	97
2.91 Sarkadi öblözet	1077	1048	29
2.92 Remetei öblözet	87	87	-
2.93 Gyulai öblözet	101	101	-
2.94 Békési öblözet	297	297	-
2.95 Körös-Tisza-Maros közti	351	333	18
Összesen:	2822	2678	144

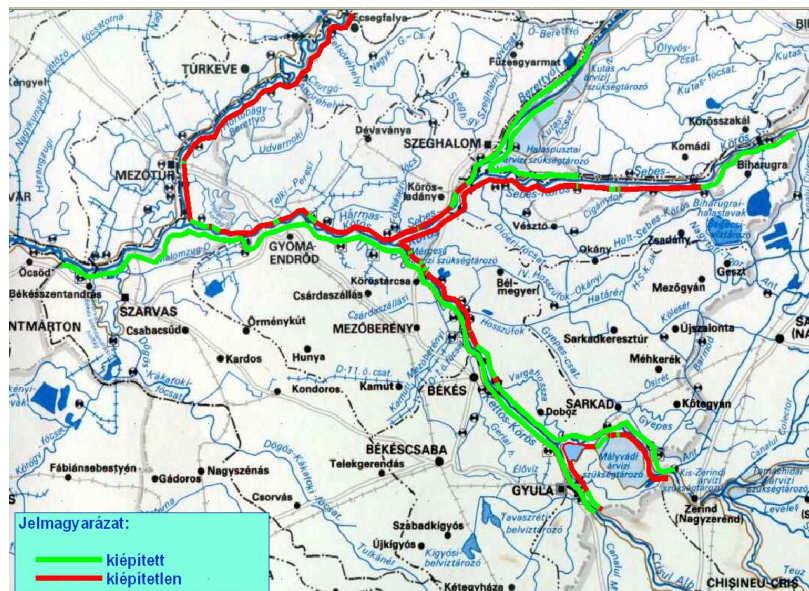
7. táblázat: Az árvízvédelmi öblözetek és nagyságuk
(KÖVIZIG, 2007)

32.ábra A veszélyeztetett mélyártéri területek
(KÖVIZIG, 2007).

Árvízvédelmi fővédvonalak

Békés megye 2.772 km² árterületét három vízügyi igazgatóság kezelésébe tartozó 312,7 km elsőrendű fővédvonal védi az árvizek kártételei ellen. A fővédvonalak 58,8 %-a (183,9 km) felel meg geometriai értelemben a mértékadó árvízszint, magassági biztonság, minimális keresztmetszeti méretek alapján meghatározott mértékadó előírásoknak. A kiépítettnek számító védvonalak az 1 %-os gyakoriságú (100 évenként egyszer előforduló) árvízszintek ellen nyújtanak védeltséget – megfelelő figyelőszolgálat és védelmi tevékenység mellett.

33.ábra Árvízvédelmi fővédvonalak Békés megyében
(KÖVIZIG, 2010).

A magassági biztonság mértéke az országhatárt metsző folyóknál 1,2 m egyéb helyeken 1,0 m. A töltések minimális koronaszélessége 4,0 m, minimális rézsűhajlása 1:3. Ezen előírások figyelembe vételével a töltések geometriai kiépítettsége az egyes töltésszakaszokon a következő:

Hármas-, Kettős-, Fehér-Körös bal part	100,00%	80,8 km
Hármas-Körös jobbpart	10,50 %	2,3 km
Hortobágy-Berettyó jobbpart	34,40 %	3,1 km
Hortobágy-Berettyó bal part	0,00 %	0,0 km
Sebes-Körös jobbpart	68,30 %	22,3 km
Berettyó jobbpart	100,00 %	18,4 km
Berettyó bal part	93,63 %	11,3 km
Sebes-Körös bal part	12,90 %	5,4 km
Kettős-Körös jobb part	52,80 %	19,1 km
Fekete-Körös jobb part	100,00 %	15,8 km
Fekete-Körös bal part	13,70 %	2,8 km
Fehér-Körös jobbpart	27,40 %	2,6 km
Békés megye összesen	58,80 %	183,9 km

A védőművek fejlesztése 1966-ban kezdődött, amely munka azóta is tart. A fejlesztési munkák eredményeként alakulhattak ki a védelmi rendszer egyes elemei, (lokalizációs töltések, szükségtározók) és a meglévő árvízvédelmi fővonalak 58,8 %-os geometriai kiépítettsége.

A Fehér- és Kettős-Körös bal parti töltésének kiépítése 1990-ben befejeződött. A Fekete-Körös jobb parti töltéserősítési munkái 1982-1988 között elkészültek. Fejlesztésre került a Kettős-Körös jobb part Szanazug - Békés közötti szakasza. A Kettős-Körös töltésszakasz fejlesztése 2015 utáni időszakra várható. A Sebes-Körös bal parti töltés fejlesztése ezt követően valósulhat meg, amellyel a Kettős- és Sebes-Körös közötti öblözet fejlesztése befejeződhet.

A Kettős- és Sebes-Körös közötti öblözet fejlesztését követően valósulhat meg a Berettyó, a Sebes-Körös, a Hármas-Körös folyók és a Hortobágy-Berettyó-főcsatorna által határolt terület (árvízvédelmi öblözet) fejlesztése, amelynek keretében elődegesen megszüntetésre kerülnek a Hármas-Körös jobb parton és a Hortobágy-Berettyó bal parton meglévő jelentős magassági hiányok.

Az árvízvédelmi töltések előírt méretre történő kiépítése Békés megye területén a Fehér- és Fekete-Körös deltájában lévő öblözet fejlesztésével fejeződhet be.

Árvízi szükségtározók

A rendkívüli magasságú árvizek kezelésére 5 db kiépített árvízi szükségtározó szolgál, melyek együttes kapacitása 257,5 millió m³.

A Remetei árvízvédelmi öblözet területén lévő ún. Nagydelta vésztározó nem tekinthető árvízvédelmi létesítménynek.

Árvízi szükségtározóink kivétel nélkül üzemképesek. A robbantási technológiával történő megnyitásra 3 db tározó tervezett. A Halaspusztai és a Kutas tározók megnyitása kotrógépek segítségével történik.

A jelenlegi, előírt méretre történő töltés kiépítések jelentős elmaradása mellett a fő problémát az jelenti, hogy az 1970-es években statisztikai vizsgálatokkal megállapított 1 %-os valószínűségű mértékadó árvízszintet időközben a folyók maximális vízállásai (LNV-k) szinte mindenütt (9,5 ill. 3,3 km szakasz kivételével) meghaladták már ma is. Mire a kiépítések befejeződnek az emelkedés trendje miatt az LNV-k jelentősen meg fogják haladni az előírások alapját képező mértékadó árvízszinteket. Ezen probléma kezelése az árvízi szükségtározók korszerűsítésével valósulhat meg.

A szükségtározók kapacitása megfelelő, azonban a tározók és azok műtárgyai korszerűsítésre szorulnak. A Kutas és Halaspusztai tározókat töltő ürítő műtárgyakkal kell ellátni, és emelni szükséges

a tározóterületet határoló töltések magasságát. A Mérgesi szükségtározónál a Kettős- és a Sebes-Körös felőli megnyitási helyeken műtárgyas megnyitást kell kialakítani.

Másodrendű védvonalak

A fővédvonalak mellett a terület árvízi biztonságát szolgálja még 104,8 km összes hosszúságú másodrendű védőtöltés (4 db lokalizáló töltés, 2 db körtöltés, 3 db szükségtározó töltés)

Az Igazgatóságok intézményi finanszírozásának folyamatos csökkenése miatt a töltések kaszáltága, karbantartottsága elmarad a műszakilag elvárt mértéktől.

A másodrendű védvonalaink védőképessége még megfelelő.

A másodrendű töltések jelenleg még nem szorulnak fejlesztésre. Ezek folyamatos fenntartását kellene nagyobb volumenben elvégezni. Ennek akadálya a rendelkezésre álló pénzügyi források korlátossága. A karbantartás elmaradása egyre inkább rekonstrukciós igények növekedését vonja maga után. Legfontosabb feladat lenne a közlekedéssel igénybevett töltésszakaszoknál a töltéskorona magassági kopásának megszüntetése, valamint a hatékony gépi fenntartás lehetőségének a megteremtése.

Árvízvédelmi műtárgyak

Békés megye árvízvédelmi fővédvonal szakaszain összesen 242 db különböző töltéskezelés van. Ebből 9 db a TIVIZIG, 4 db pedig a KÖVIZIG védvonalán. Az idegen (nem vízügyi) kezelésű kezelések száma összesen 153 db. A 2009.évi védőműszemlék tapasztalata szerint 1 db műtárgy megfigyelendő, 11 db pedig megszüntetendő.

Árvízvédelmi műtárgyak közül a jelentősebb nyílásmérettel rendelkezők 1-5 éves ciklusidővel részletes műtárgyvizsgálatokra kerülnek. E műtárgyak száma az igazgatóságok fővédvonalain 46 db.

A műtárgyak mindegyikéről általánosságban megállapítható, hogy az acélszerkezeti részek (nyomócsövek, elzáró táblák, tokszerkezetek stb.) korróziós károsodásának folyamata – a tervszerű megelőző karbantartás elmaradása miatt- az utóbbi évtizedekben jelentősen felgyorsult.

Belvízvédelem

Békés megye természeti adottságai folytán fokozottan belvízi veszélyeztetettségű, és ez a megállapítás az elmúlt sok év belvízi eseményei kapcsán egyaránt áll a mélyártéri és fennsíki területekre, valamint a települések kül- és belterületére.

A megye területi adottságánál fogva három különböző belvíz-érzékenységi területre tagozódik:

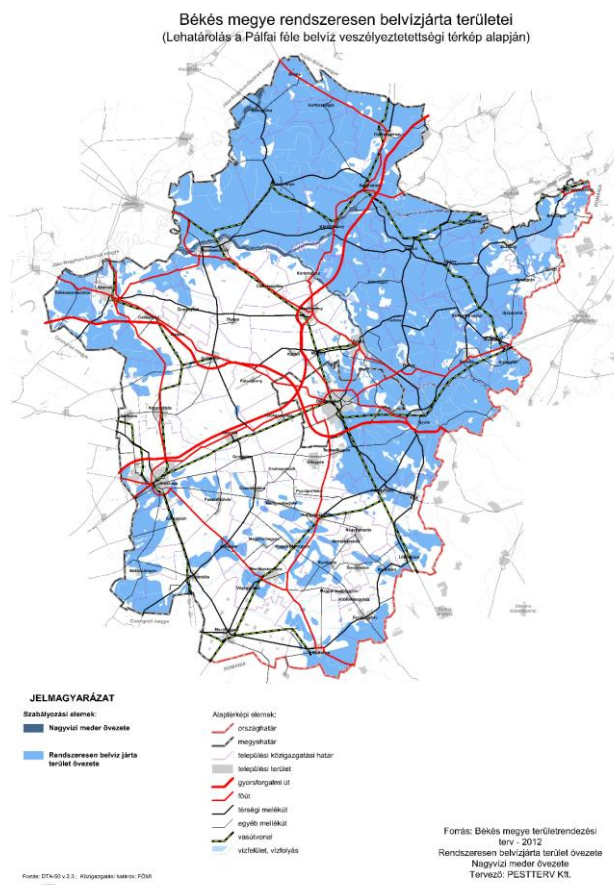
- Lökőháza-Szarvas vonalától északra eső területrészek – a Körösök mélyártere – fokozottan belvíz-érzékenyek,
- A délkeleti fekvésű Maros hordalékkúpon az időszakosan magas talajvíz és a helyi nagycsapadékok egybeesése okoz belvízi helyzetet,
- A délnyugati területek (Orosházi löszhát) kevésbé belvíz-érzékenyek, a rendkívüli csapadékok folytán jelentkezhet komolyabb belvízi probléma.

A megyében a Körösök vízgyűjtő területén 12 belvízrendszer és öblözet alakult ki, a Maros vízgyűjtőjéhez tartozó megerészen további kettő. Ezek részben vagy egészben Békés megye területén helyezkednek el. A megye mélyártéri területein a belvízvédelmi művek kiépítettsége magas színvonalú. A terület belvízérzékenységevel összhangban a mélyártéri területeken a helyi jelentőségű közcélú és üzemi művek száma is magas. A magasabban fekvő fennsíki, illetve löszháti területeken a megyében a csatornasűrűség az előzőnél alacsonyabb, a főművi kiépítettség általában kettősműködésű funkcióval ezeken a területeken is megfelelő.

Vélhetően a fenti ábra szerinti lehatárolás módszertana következtében néhány település belvízjárta területekkel való ábrázolt érintettsége nincs a sok éves tapasztalattal összhangban. Kondoros, Kétsoprony, Hunya és Telekgerendás települések a 34. ábra szerint alig vagy egyáltalán nem érintettek, ugyanakkor a ezeken a településeken is súlyos helyzetet előidéző, nagy területre kiterjedő belvízelöntések alakulnak ki, amikor annak természeti feltételei bekövetkeznek.

34.ábra: Rendszeresen belvízjárta területek Békés megyében
(Békés megye területrendezési terve, 2012)

Belvízvédelmi szakaszok:

- Mártély-Tisza-Maros-zugi,
- Sámson-Élvízi,
- Mágocséri,
- Réhelyi,

- Szeghalmi,
- Gyomai,
- Holt-Sebes-Körösi,
- Kettős-Körös jobbparti,
- Hosszúfoki,
- Fehér-Fekete-Körös közti,
- Élővíz-csatornai,
- Mezőberényi,
- Dögös-Kákafoki.

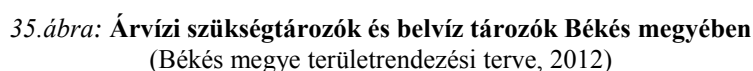
A vízügyi igazgatóságok (Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság) kezelésében lévő létesítmények kiépítettsége, a 10 éves gyakoriságú térségi belvizek elvezetésére, a csatornák és szivattyútelepek kapacitásának figyelembe vételével megfelelő. Állapotuk a költségvetési fedezet hiánya miatt az elmúlt időszakban leromlott, mely a csatornák feliszapolódásában, a növényi benőttség fokozódásában, medrének becsúszásában, a vízkormányzó műtárgyak és a szivattyútelepek funkcióképességének, üzembiztonságának romlásában mutatkozik meg.

Az önkormányzatok kezelésében lévő vízelvezető művek állapota vegyes képet mutat. A nagyobb anyagi erővel rendelkező települések - jellemzően a városok - területén lévő művek állapota és teljesítőképessége kiépítési jellegükből adódóan üzemképesek, feladatukat betölteni képesek. A kis településeken a belvízelvezető rendszerek állapota, illetve helyzete rossznak mondható. Szinte az összes település bel- és külterületi belvízelvezető csatornahálózata feliszapolódott, a műtárgyak, átereszek eltömődtek, összetörték, a csapadékvíz elvezetési funkciójuk ellátására nem alkalmasak. Az elhanyagolt állapotú művek miatt az elmúlt években többször is jelentkező nagy csapadékok eredményeképpen több településen okozott gondot. Az önkormányzatok saját forrásból a problémát megoldani nem tudják.

Az üzemi kezelésben lévő művek állapota folyamatosan romló képet mutat. Ennek alapvető oka a vízkár elhárítási létesítmények gazdátlaná válása. Az üzemi területekből kárpótlás vagy részarány tulajdon-szerzés során földterülethez jutó rendkívül nagyszámú kiscgazdálkodó részére gyakran a csatornák és egyéb létesítmények területe is kimerésre került, melyet feltöltéssel és beműveléssel termelésbe állítottak. A korábban magvalósított komplex meliorációs létesítmények (drénhálózat, csatornák, műtárgyak, szivattyútelepek, stb.) egy részének nemcsak a fenntartása, de még a fennmaradása sem biztosított.

A megye vízrendezési műveinek kiépítettsége országos átlag feletti, a belvíz tározás hatását is figyelembe véve: a mélyártéri területen $36,5 \text{ l/s km}^2$, a fennsíki területeken $15,0 \text{ l/s km}^2$.

Békés megye területén $988,2 \text{ km}$ kizárólagos állami tulajdonú csatorna található, csatornasűrűség $0,18 \text{ km/km}^2$. Belvíz tározási lehetőség $17,4 \text{ millió m}^3$.

A főművi rekonstrukciókon túl, elsősorban a belterületi csapadékvíz-elvezető rendszerek felújítása, bővítése terén volt jelentős előrelépés az elmúlt években, önkormányzati beruházások keretében.

Összegzés

Békés megye klíma adottságaiban DK-i fekvéséből következően a kontinentális jegyek éreztetik hatásukat. A megye déli fekvése a magasabb éves középhőmérsékletekben és a napsütéses órák magas számában mutatkozik meg. Az éves csapadékmennyiség a kontinentális hatás következtében alacsonyabb az országos átlagnál.

A megye uralkodóan száraz, meleg éghajlata, a magas ariditási index és a sík felszín eredményezi, hogy a megye nagy része száraz, gyér lefolyású terület, felszíni vízfolyásokkal viszonylag jól ellátott.

A megye természetes növénytakarója mára gyakorlatilag eltűnt, összefüggően alig maradt fenn. A természetes növényzet jellegét a mikroklimatikus jellemzők és a helyi víz- és talajviszonyok formálták. A megye kiváló talajadottságai következtében legnagyobb részben a mezőgazdasági művelésnek esett áldozatul a természetes növényzet, így az ma már csak nyomokban lelhető fel.

A megye területének talajviszonyaira az Alföld zonális talajtípusainak, a csernozjomok különböző típusainak az egyértelmű dominanciája jellemző.

A megye területén előforduló ásványkincsek két nagy csoportját a szénhidrogének és a különböző építőipari nyersanyagok alkotják.

A Kis-Sárrét és a Körös menti sík területén a sok víz speciális gazdálkodási formák kialakulásához vezetett, a mezőgazdaság mellett a halászat volt jelentős. Ez a kettősség a mai napig jellemzi a vidéket, a megye legnagyobb halastavait itt találni. A táj erdősültsége rendkívül szegényes. Összefüggő erdőket csak Szanazug térségében találni az egész megyében. A táj képéhez tartoznak a szikes rétek, legelők. Számos szikes tó is tarkítja a tájképet, amelyek viszont sekély vizűek, változó vízállásúak.

Békés megye az ország védett természeti értékekben gazdagabb vidékei közé tartozik.

Azért, hogy az öntözési időszakban a megfelelő vízmennyiségek, vízszintek biztosíthatók legyenek, a folyók duzzasztóművekkel szabályozott vízszinttel rendelkeznek, illetve a vízfolyás hálózat jelentős részére a kettős működés (belvíz elvezetési és öntözési funkció) a jellemző.

A felszín alatti hidegvíz-készletek mellett Békés megye szinte teljes területe potenciálisan alkalmas hévíz feltárássra, ezen belül is döntően a 80 °C-nál magasabb rétegvíz nagybani kitermelésére.

A megye területén korábban jelentős, de még ma is számottevő szénhidrogén kitermelést folytatnak, ami mellett három kiemelkedő megújuló energiaforrása van: a termálenergia, a napenergia, a biomassza. A szél, víz és egyéb megújuló energiahasznosítás kérdése is fontos, de az csak szigetszerűen van jelen a megyében.

A megye árvízi veszélyeztetettsége a Körösök mentén jelentkezik, árvizekkel sem a Maros vízgyűjtőjéhez tartozó vízfolyások, sem a Maroson lefutó árhullámok a megye területét nem veszélyeztetik. Viszont Békés megye természeti adottságai folytán fokozottan belvízi veszélyeztetettségű, és ez a megállapítás az elmúlt sok év belvízi eseményei kapcsán egyaránt áll a mélyártéri és fennsíki területekre, valamint a települések kül- és belterületére.

B) ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME

Az Országos területrendezési terv Békés megyében 14 történeti települési terület került kijelölésre ezek közül egy, Mezőhegyes város világörökség várományos település.

A DAOP térségfejlesztő akciói keretében megvalósuló projektek: Békéscsaba városközpont rehabilitációja, Szeghalom városközpont integrált fejlesztése. A fentiekben említett Mezőhegyesnek illetve Orosházának város funkcióbővítő fejlesztésre volt nyertes projektje. Ezek a fejlesztések az épített örökség részét képező műemléki épületeket is érintenek.

A megye területén 353 műemlék szerepel nyilvántartásban. A műemlékkel érintett ingatlanok száma 1440.

Békés megye régészeti szempontból az ország legjobban kutatott, lelőhelyekben jelenleg „leggazdagabb” területe. Több mint 7500 régészeti lelőhely szerepel a nyilvántartásban, amelyek mintegy 38.000 ingatlant érintenek. A régészeti lelőhelyek a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 11. §-a értelmében általános védelem alatt állnak. Békés megye területén továbbá számos kiemelten és fokozottan védett, országosan, illetve tájegységileg, kultúrtörténetileg kimagasló lelőhelyet tartunk nyilván, ezek:

• *Kiemelten védett régészeti lelőhelyek:*

1. Battonya, Szárazér 14., Parázs-tanya őskori tell,
2. Békés, török kori palánkvár,
3. Békéscsaba, Gerla középkori monostora,
4. Békésszentandrás, Gödényhalom, őskori tell,
5. Gyula, középkori vár,
6. Körösújfalú, Jákódomb, őskori tell,
7. Tarhos-Városerdő, őskori tell,
8. Vésztő, Mágor-halom, őskori tell és középkori monostor.

• *Fokozottan védett régészeti lelőhelyek:*

9. Dévaványa, Sártó-halom, őskori tell,
10. Dévaványa, Sártó, Szarka-halom, őskori tell,
11. Dévaványa, Sártó-sziget, Kova-halom, őskori tell,
12. Doboz, Sámson vára, Árpád-kori földvár,
13. Doboz, Faluhely, Árpád-kori település,
14. Orosháza, Nagytatársánc, földvár,
15. Sarkad, Peckesvár, földvár,
16. Szeghalom, Kovács-halom, őskori tell.

Ezen lelőhelyek zöme természetvédelmi értékkel is bír, vagy természetvédelmi terület. A környezetvédelmi és természetvédelmi előírások változásával összhangban, folyamatban van az ún. „kunhalmok” közül a régészeti korú objektumok nyilvántartásba vétele.

Összegzés

A megye kulturális örökségét nemzetiségek színesítik. A 11 uniós tematikus célkitűzéshez kapcsolódóan érdemes megemlíteni ezt a határmenti helyzetből és a történelmi folyamatokból fakadó gazdag nemzetiségi kultúra örökségeit, mint a társadalmi befogadás eszközeit.

C) GAZDASÁGI BÁZIS

Vállalkozási aktivitás Békés megyében

Regisztrált szervezetek és vállalkozások

A **regisztrált** gazdasági szervezetek száma 2000-2007 között folyamatosan – egyetlen év (2006) mérsékelt visszaesését leszámítva – ütemesen növekedett Békés megyében, összesen több mint 20%-kal, majd kétszer gyorsabban, mint országosan. Ezzel a megye lemaradása a regisztrált gazdasági szervezetek fajlagos száma terén lényegesen csökkent az adott időszakban. 2008-ban a megváltozott jogszabályi feltételek következtében a szervezetek száma kétharmadával nőtt, de a korábban megfigyelt növekvő trend nem változott. Igaz, a regisztrált gazdasági szervezetek gyarapodásának üteme az országos átlag alá esett 2008-2011 között (+4,8, illetve +8,2%).

A fenti nagyságrendhez képest a társas vállalkozások száma mérsékelt, de szintén növekvő trendet mutat. 2000-ban nagyjából 7,8 ezer, 2011 év végén már 9,6 ezer regisztrált vállalkozást tartottak nyilván. A jelentős növekedés (közel 24%) ellenére ennél kevesebb társas vállalkozást csupán Nógrád és Tolna megyében regisztráltak. Ugyanezen időszak alatt

az országos növekedési ráta elérte a 44%-ot, így Békés relatív helyzete és súlya az országon belül jelentősen mérséklődött. A Dél-Alföldön belül Csongrádban 80%-kal, Bács-Kiskunban 130%-kal magasabb a vállalkozásszám, és a fajlagos adatok is arra utalnak, hogy Békés e téren jelentős elmaradásban van. 2011 egyébként mind országos, mind megyei trendfordulót jelez, a társas vállalkozások számának alakulása, a csökkenés már vélhetően a gazdasági válság és a hazai vállalkozási szféra tisztulási folyamatának lehet eredője.

A nonprofit szféra lassú erősödését jelzi, hogy a regisztrált szervezetek száma 2000-2010 között csaknem 1000-zal nőtt a megyében (+43%), ez a növekedési ráta alig fele az országos átlagnak, ám a különbség a 2011-es év változásai következtében nőtt meg, 2010-ig a két adatsor kifejezetten együtt mozgott. Ebben a dimenzióban Békés megye nincs elmaradásban sem a Dél-Alföld megyéihez viszonyítva.

Működő vállalkozások jellemzői

A **működő** vállalkozások között továbbra is az egyéni vállalkozások száma a magasabb, bár számuk Békés megyében 2002-ben érte el a maximumot, s 2010 év végéig a csökkenés meghaladta a 2500-at. Az egyéni vállalkozások fajlagos száma a régió megyéihez viszonyítva átlagos, a vidéki terekben pedig inkább átlag felettinek mondható. 2002 és 2010 között az egyéni vállalkozások közel ötöde tűnt el a megyében, ez valamivel kisebb mértékű leépülést jelez, mint az országos adat.

A működő társas vállalkozások száma ezzel ellentétben 2000-2010 között – kisebb megtorpanástól eltekintve – jelentősen, több mint negyedével nőtt. A megye önmagában látványos fejlődését azonban akkor tudjuk valós helyén értékelni, ha látjuk az országos trendet is, ami 45%-os gyarapodás volt a kérdéses időszakban. Valójában tehát, Békés megye súlya a működő társas vállalkozásokon belül csökkent, e területen is csupán Nógrád és Tolna megyéket előzi meg (abszolút számban), miközben Csongrádban 83%-kal, Bács-Kiskunban 133%-kal magasabb a működő társas vállalkozások száma. Ez jelzi, hogy a fajlagos adatokban Békés nagyjából akkora hátrányban van e két megyéhez viszonyítva, mint a regisztrált társas vállalkozások esetében.

Békésben a társas vállalkozások többsége korlátolt felelősségű társaság (kft) formában működik, ezek száma 2000-2010 között nagyjából megkétszereződött. A 2000-es évek elején még rendkívül népszerű betéti társasági forma (bt) részben elvesztette vonzerejét (nagyrészt az egyszerűsített vállalkozási adózás (eva) folyamatosan romló feltételei miatt), ezért a működő bt-k száma hosszabb stagnálás után 2006 óta látványosan mérséklődött (-20%) és számuk 3200 közeléből (2004) 2500 alá esett. A megye vállalkozási szerkezetének sajátos vonása a rendszerváltás óta, hogy kifejezetten szerény a részvénytársasági formában működő cégek száma. A 2000-es évtized során ezek száma előbb kismértékben nőtt, majd 2002 után csökkent, szembe menve az országos trendekkel. Amíg Békésben a csökkenés elérte a 11%-ot, addig ez idő alatt az országos adat 13%-os növekedést mutatott. A szövetkezetek esetében viszont a megyei és az országos folyamatok egy irányba, a folyamatos csökkenés felé mutatnak. Az erős agrárszektorttal rendelkező Békés megyében a szövetkezetek száma alig haladta meg a százat 2010 végén, ami 55%-os csökkenés 10 év alatt(!), míg országos átlagban a leépülés üteme 45%-os volt.

A működő vállalkozások száma 2008 óta csökkent a megyében. Ez a folyamat annak eredőjeként ült elő, hogy 2008-ban 2038 új céget alapítottak, de 2202 szűnt meg, míg 2009-ben az 1607 alapításra 1857 felszámolás, vagy végelszámolás jutott. A 2010-es év 1770 db újonnan létrehozott cége épp elég volt a megszűnések ellentételezésére, az év során a növekedés alig 64 volt. A 2011-2012 során országos szinten rekordokat döntő felszámolási és végelszámolási hullám azt vetíti elénk, hogy a működő vállalkozások száma a megyében vélhetően tovább csökkent, tekintve, hogy a cégalapítások száma e két évben országosan jelentősen visszaesett.

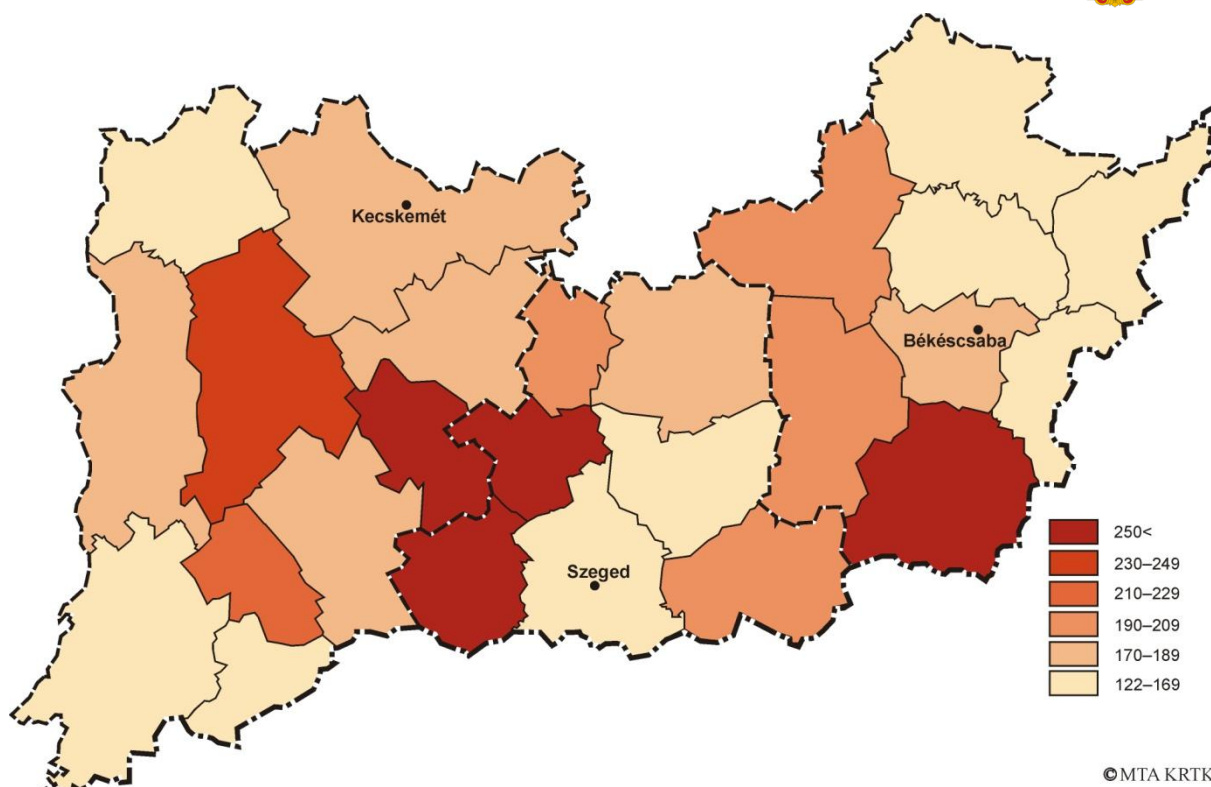
Ágazati sajátosságok a működő vállalkozások körében

A mezőgazdaság területén működő vállalkozások száma Békésben 1500-ról 1300 alá csökkent 2000-2010 között, ez nagyjából megfelel az országos folyamatoknak. Hasonlóan visszaesést látunk mind megyei, mind országos szinten az működő ipari vállalkozások számában. Békésben 2111-ről 1551-re, országosan 70 ezerről 54,5 ezerre mérséklődött a számuk. Az építőipari konjunktúra a 2000-es évek első felében visszatükröződött az itt működő vállalkozások számának alakulásában is. Békés megyében 1413-ról 2018-ra (2005), míg országosan 54,5 ezerről 72,4 ezerre nőtt a cégek száma. Ezt követően a működő vállalkozások száma ugyan csökkent, de messze nem abban az ütemben, ahogy a szektor teljesítménye zsugorodott. Békésben 13%-kal, országosan 9%-kal esett vissza a vállalkozásszám az építőiparban, miközben a teljesítmény 70% alá csökkent. E két folyamat eredőjeként az átlagos cégméret csökkent (az árbevételt tekintve), egyre több a vegetáló, leépülő vállalkozás, amelyek a korábbi évek tartalékait kénytelenek felélni, és folyamatosan leépítenek, ahelyett, hogy fejlődni tudnának. A 2005 utáni néhány évben a megyén kívüli (több esetben külföldi) piacokon való intenzívebb megjelenés segített átmenetileg áthidalni a hazai piac szűküléséből adódó gondokat, ám ez a stratégia 2008-at követően nem bizonyult tartósan fenntarthatónak. A kereskedelemben is leépülést látjuk, miközben a szektorban erőteljes tőkekoncentráció zajlik. Békésben 10 év alatt a kereskedelmi vállalkozások negyede tűnt el, ez lényegesen gyorsabb visszaesést mutat, mint az országos folyamatok (-19%). A turizmus ágazatban működő vállalkozások száma 2000 óta stagnál-csökken, ami arra figyelmeztet, hogy a szektorba történt masszív beruházások ellenére az ebből megélni tudó cégek száma nem képes gyarapodni. A pénzügy-biztosítás területén 2005-ig látványos a fejlődés, a cégek száma 60%-kal emelkedett, ezt követően lassú lemorzsolódás indult. Az országos trendek 2008-ig mutatnak növekedést, és ezt követően figyelhető meg hullámváltozás a szektor vállalkozásainak számában. A legjelentősebb cégalapítási láz az oktatás terén zajlott a 2000-es években. A működő vállalkozások száma 311-ről 838-ra emelkedett (170%-kal), miközben az országban nagyjából 107%-os volt a növekedés. Ezt a folyamatot indokolhatja a megye oktatási mutatóinak országos átlagtól elmaradó szintje, de a helyi népesség képezhetősége is.

Területi különbségek a vállalkozási aktivitás terén (2009, 2010)

A **regisztrált vállalkozások** fajlagos számában a megyén belül kistérségi szinten jelentős, több mint kétszeres különbségek alakultak ki 2010-re. A megyei átlagnál (180) lényegesen alacsonyabb aktivitást mutat a szeghalomi és a békési térség (122, illetve 149), míg kiugróan magas értéket a minden más tekintetben elmaradottnak számító mezőkovácsházai térség (259). Utóbbi érték a mórhalomi (266) után és a kiskunmajsai, valamint kisteleki térség rátáját (250) megelőzve a régióban a második legmagasabb szint, köszönhetően a mezőgazdaságban regisztrált östermelői körnek. A megyei átlag nem tér el érdemben a régióstól és valamelyest felülmúlja az országos átlagot is (164).

36. ábra Regisztrált vállalkozások 1000 lakosra jutó aránya a Dél-Alföld kistérségeiben, 2010

© MTA KRTK

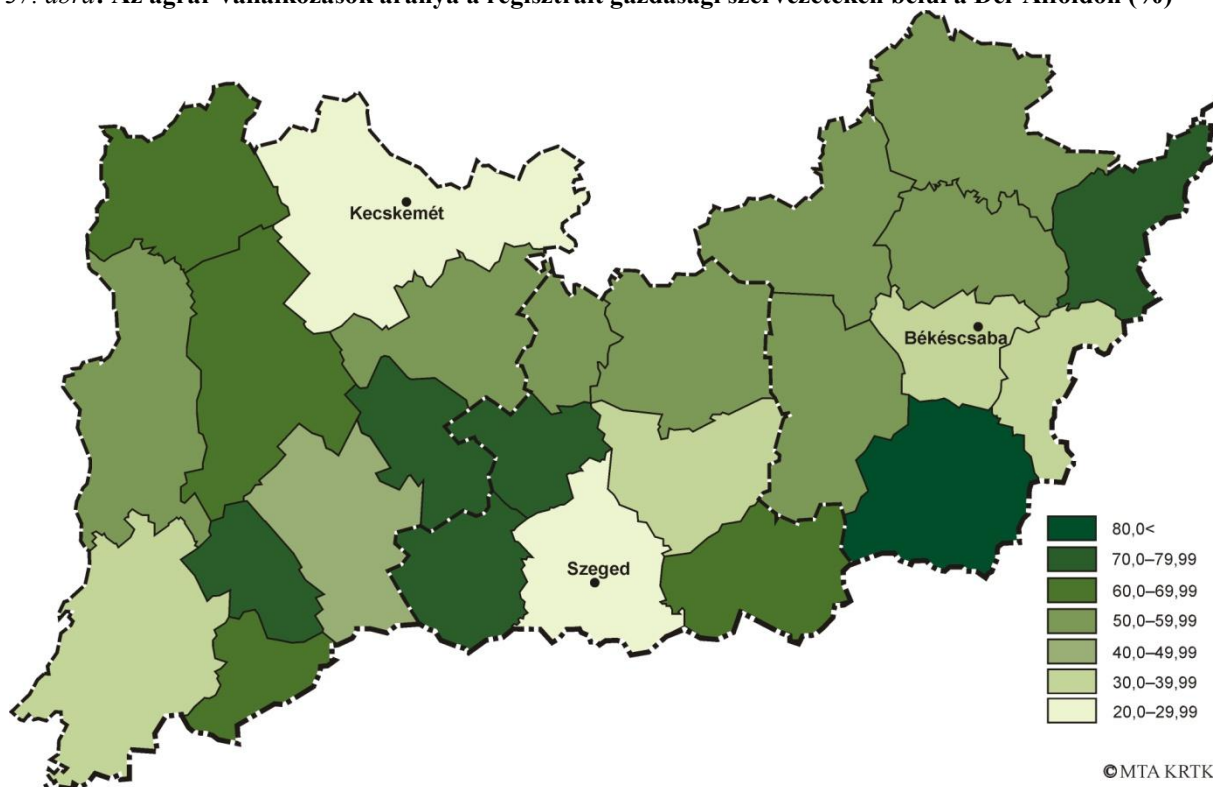
Forrás: KSH, Területi Statisztikai Évkönyv, 2010

A regisztrált vállalkozásokból a társas vállalkozások aránya nem éri el a 15%-ot a megye átlagában. E mutatóban messze kiugrik a gazdasági értelemben legfejlettebb békéscsabai térség (25%), és átlag feletti a gyulai térség mutatója is. A vállalkozási aktivitásban kiugró mezőkovácsházai térségben a társas vállalkozások aránya nem éri el a 6%-ot, a szintén elmaradott sarkadiban a 9%-ot. Ha ezt összevetjük a régió 22,5%-os, vagy az ország 36,6%-os arányával, akkor egyrészt a megye relatív kedvezőtlen helyzete tárul elénk, de a fent említett két térség esetében az elmaradás nyugodtan tekinthető drámainak. A régióban hasonlóan alacsony arányt a társas vállalkozások részesedése az összes regisztrált vállalkozásból csak a Csongrád megyei mórhalomi és kisteleki térségekben mutat (7, illetve 9,4%). A békéscsabai térség magas mutatóját viszont a szegedi, a kecskeméti, a bajai és kismértékben a kiskunhalasi térség rátája is felülmúlja.

A régió agrár karaktere magyarázza a regisztrált vállalkozások magas fajlagos számát. Az agrár vállalkozások aránya a megyében csak a békéscsabai és a gyulai térség esetében esik 30-40% közé (31,5, illetve 38,7%), de mezőkovácsháza térségében közel 82%-os, a sarkadiban 72%-os, vagyis a vállalkozások döntő többsége az agrár szférában tevékenykedik. A megyei átlag is kiugróan magas, 54%, messze magasabb a dél-alföldi másik két megye hasonló mutatójánál és több mint kétszerese az országos átlagnak (25,6%). Hasonlóan magas értékeket Bács-Kiskun megyében a jánoshalmi (73%), és kiskunmajsai (71%), Csongrádban a korábban magas fajlagos vállalkozási aktivitás terén kiemelkedő kisteleki (74%) és mórhalomi térségben (78%) találunk. Az agrár vállalkozások alacsonyabb arányával jellemezhető két Békés megyei térségnél kedvezőbb mutatót találunk Kecskemét térségében, valamint Szeged környékén, míg hasonló arányokat Baja, Hódmezővásárhely kistérségeiben.

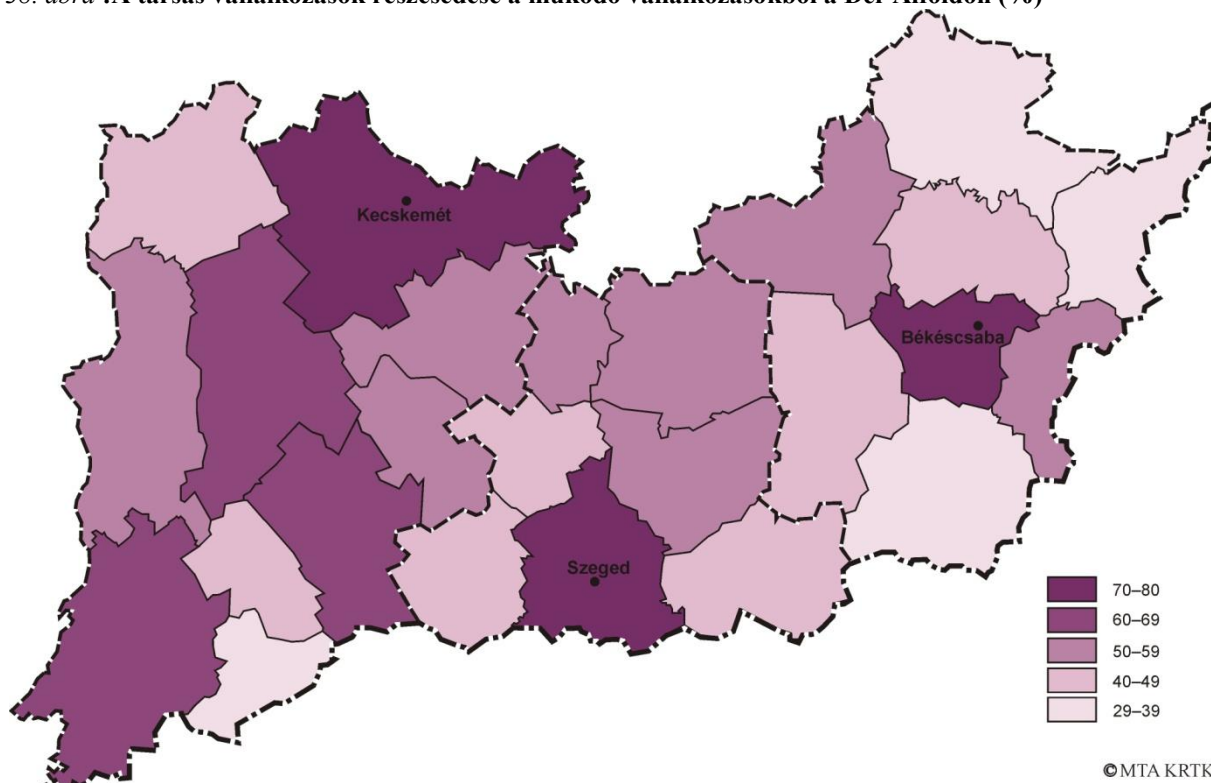
37. ábra: Az agrár vállalkozások aránya a regisztrált gazdasági szervezeteken belül a Dél-Alföldön (%)

Forrás: KSH, Területi Statisztikai Évkönyv, 2010

A **működő vállalkozások** fajlagos számában Békés megye (50) hátrányban van a régió átlagához (54), de különösen az országos átlaghoz (69) viszonyítva. Ez utóbbi mutatót egyedül a békéscsabai térség aktivitása haladja meg, míg a régiós átlagot a szarvasi kistérség arányszáma éri el és a gyulai térségé múlja felül. A leggyengébb vállalkozási aktivitást mutató sarkadi társág fajlagos mutatója alig 40%-a a megyeszékhely térségének, ezzel a régión belül is a legrosszabb rátát mutatja. A megyei átlag alig kétharmada az aktivitási ráta Mezőkovácsháza kistérségében, ami a bácsalmási adattal együtt a második legrosszabb a Dél-Alföldön.

38. ábra :A társas vállalkozások részesedése a működő vállalkozásokból a Dél-Alföldön (%)

Forrás: KSH, Területi Statisztikai Évkönyv, 2010

A működő vállalkozások között a társas vállalkozások aránya a régióban 43%, ennél a békéscsabai térség adata alig 1%-kal magasabb. A megyei átlagot (36%) csak a szarvasi térség múlja felül és a gyulai közelíti meg. E mutatóban a megyén belüli különbségek mérsékeltebbek, a legkedvezőbb és leggyengébb térségi ráta (mezőkovácsházi térség 26,5%) közötti különbség így is 40%. A társas vállalkozások arányában a régióon belül a három legalacsonyabb rátát Békés megyei térségek mutatják (Mezőkovácsháza, Sarkad, Szeghalom térségei). Az alacsony ráták értékelését segíti, ha országos szinten is látjuk a társas vállalkozások arányát a működő vállalkozásokon belül. Az 54,4%-os aránytól még a legkedvezőbb térség mutatója is több mint tíz százalékponttal alacsonyabb, a leggyengébb térségé pedig alatta marad az országos átlag felének. (A régió relatív gazdasági gyengeségét jelzi, hogy a legkedvezőbb arányokat mutató kecskeméti térség elmaradása az országos átlagtól 2%, a szegedié meghaladja az 5%-ot!)

CA) FŐBB GAZDASÁGI ÁGAZATOK, AZOK FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

Ipar

Békés megyében a nagyarányú agrártermelésre viszonylag nagykapacitású feldolgozó ipar települt. A rendszerváltás évtizede épp ezen a kettő területen hozta a legnagyobb válságot, mely a megye fokozatos lemaradását eredményezte.

Ennek igen sokrétű oka található a mezőgazdaságban: hatékony termelésre alkalmatlan birtokszerkezet, kedvezőtlen vállalkozói struktúra, tőkehiány, folyamatos piaci zavarok, élelmiszeripari válságok, a térség számára hátrányos privatizációs tendenciák.

Az iparra jellemző a helyi speciális termékek, valamint a termelési hagyományok, magas szakmai kultúra jelenléte a textil-, bútort-, nyomda- és építőiparban.

A megye iparában fontos szerephez jut az építőanyag-termelés (pl.: Békéscsabán térkő, cserépüzem, aszfaltüzem).

Az építőanyag-ipar alakulását, a külföldi tőkebefektetéseket a helyi nyersanyag- és termelő bázis (homokbánya, betonkeverő üzem, agyagbányák, téglá- és cserépüzem), illetve a termelési hagyományok, kultúra is ösztönözte.

A textil- és ruházati ipar visszaszorulása nagyszámú szabad képzett munkaerőt hagyott hátra, melyre az ipari textiltől készült termékek gyártását lehetne alapozni.

A nyomdaipar Békéscsabán és Gyomaendrődön teljes szolgáltatói és háttérpári bázissal rendelkező, meghatározó ágazata volt a helyi iparnak 1990-ig.

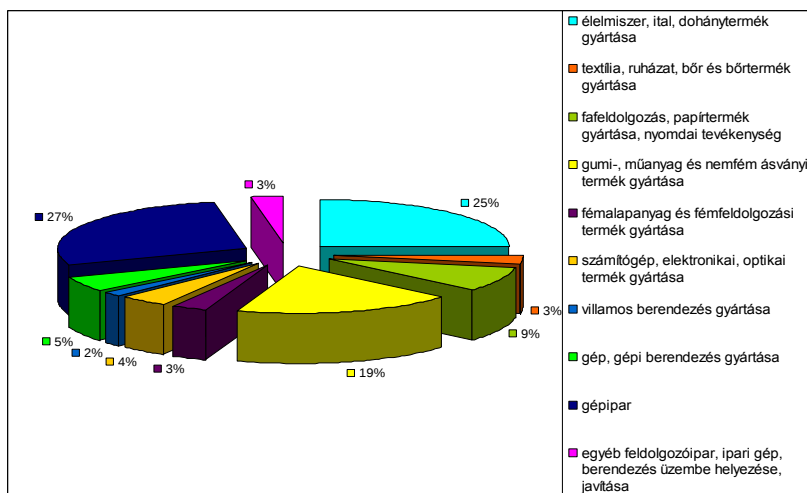
Jelenleg a felhalmozott tudás, a fejlett szolgáltatói bázis megfelelő alapokat jelent a nyomdaipari ágazat versenyképességének javításához, húzóágazattá válásához.

A gépiparban, azon belül is elsősorban a szerszámgépgyártásban és az alkatrészgyártásban a technológiai fejlődés, a termelés felfutása és a helyi szervezetek közötti kooperáció figyelhető meg. Ezzel a kedvező folyamattal együtt megjelent az ágazatban a külföldi tőke, melyet a meglévő termelő bázis, a felszerelt telephelyek, valamint az olcsó és tapasztalt munkaerő vonzott Békés megyébe. A legnagyobb összegű megyei GOP-os támogatás az orosházi kistérségben valósul meg egy autóiipari kapacitásbővítés formájában.

A hagyományokra is épülő fa- és fémipar is nagy fontosságú a megye iparában. Bár a korábbi bútorigipari vállalatok mindegyike már nincs jelen a piacon, a jelenlevők versenyképes, minőségi termékeket állítanak elő.

Említést érdemel az észak-békési térségben meghatározó szereppel bíró háztartási vegyiparban kiemelkedő Henkel.

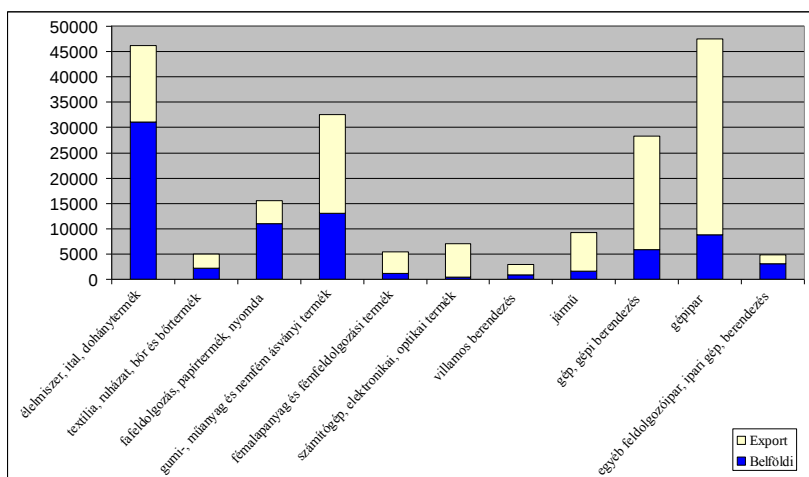
Békés megye iparának fejlesztése az észak-békési térségben az autóbúszgyártás Szeghalmon, Orosházán az üveggyártás és gépipar, Békésen, Békéscsabán valamint Gyulán a gépipar további fejlődésével valósulhatna meg.

39. ábra: A 49 főnél többet foglalkoztató megyei székhelyű ipari szervezetek termelési adatai ágazat szerinti megoszlásban.

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az ipar beágyazódott a hazai és nemzetközi gazdasági áramlási rendszerekbe, viszont csupán alacsony szintű termelési és szolgáltatási profillal, a meglévő logisztikai és raktárkapacitás, a szállítmányozási vállalkozások erős jelenléte és a határ közelsége kedvező alap a tranzit szerep erősítésére.

40.ábra :A 49 főnél többet foglalkoztató megyei székhelyű ipari szervezetek értékesítési adatai ágazat szerinti megoszlásban 2010. évben (millió Ft)
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A helyi ipart nagyban visszaveti Békés megye rossz megközelíthetősége, a fő- és alsóbb rendű utak nem megfelelő minősége, a tőkehiány, mint a továbbfejlődés legfontosabb gátjai, valamint alacsony mértékű a feldolgozóipar jelenléte. Az exportértékesítés a húzóágazatok (elektronika, járműipar) tekintetében az országos átlag alatt marad. Hátrányt jelent a vállalkozásoknál az elhasználandó technika- és technológia alkalmazása is.

A tőkehiány nem csupán a pályázati forrásokhoz szükséges önerő előteremtésének nehézségeként jelentkezik, hanem csökken az önkormányzati vagyon is.

Mindezek következtében a külső befektetési érdeklődés mérsékelt és lassú az innovációs folyamat.

Békés megye gazdasági felzárkózása az EU által is támogatott, minőségi termékek előállításával, az élelmiszeripari, feldolgozóipari termékek piacra jutásának támogatásával, a logisztikai rendszerek fejlesztésével, a szállítások feltételeinek megteremtésével, javításával (a közúti-, vasúti- és a vízi szállítást is beleértve), az informatika fejlesztésével, a minőségbiztosítás rendszerének megfelelően előállított termékek piacának növelésével, valamint a hiányzó feldolgozóipar telepítésével és az új piaci lehetőségek felkutatásával lehetséges.

A Békés megyei ipar alakulását nagyban segíti a létrehozott ipari parkok (pl.: Békéscsabán, Gyomaendrődön, Gyulán, Füzesgyarmaton, Körösladányban, Sarkadon, Szarvason, Szeghalmon) és az inkubátorházak jelenléte is, melyek nagyobb kihasználása és számuk növelése ugyancsak gazdasági fejlődést eredményezne a megyének.

Az ipar területén az értékalapú gazdaságfejlesztés, a szerteágazó nemzetközi kapcsolatok gazdasági hasznosítása jelenthet kiugrást az építőanyag-ipari és a feldolgozóipari értéklánc fejlesztésével.

A fenntartható gazdasági növekedés csak a helyi értéklánc mentén történő fejlesztés eredményeképpen valósítható meg. Ennek lényege, hogy a termék/ szolgáltatás ötletétől az értékesítésig egy kapcsolódó hálózatban szervezett rendszer jelenik meg a piacon.

A beszállítói hálózat, klaszter fejlesztése a megfigyelések szerint mindenképp célravezető, mert a gazdasági versenyben meghatározó szerepük van a hálózatoknak; a versenyképességet egyre inkább a hálózati hatékonyság határozza meg. Sokszor a hálózatok versenyeznek egymással, amelyekben olyan paraméterek, mint a komplementer termékek és szolgáltatások elérhetősége és változatossága vagy a hálózat mérete, térbeni kiterjedése, a vevők számára gyakran fontosabbak, mint maguk a termékparaméterek.

A klaszterek a lokalizációs előnyöket hasznosítják, az olyan földrajzilag koncentrálandó előnyöket, amelyek forrásai a vállalatok kívül találhatók, de az adott iparágon belül (az iparágon belüli más vállalatok, iparági intézmények stb. egymásra hatásából) keletkeznek, amelyek tulajdonképpen az

agglomerációs előnyök egyik fajtáját jelentik. A lokalizációs előnyök lehetővé teszik a tranzakciós és szállítási költségek csökkentését, a gyorsabb és pontosabb információáramlást, a gördülékenyebb inpuhelyettesítést, az iparági technológiai és szervezési tapasztalatok megismerését, az iparági tudás állandó cseréjét, a kockázatok szétterítését, közös kutatások és fejlesztések elindítását, a helyi társadalom támogatását, a gyorsabb piaci alkalmazkodást, az iparág piacára történő belépést. A Békéscsabai Kistérségben 5 klaszterfejlesztési projektet támogattak a bíráló bizottságok. Ezek turisztikai, logisztikai, gépgyártás valamint élelmiszeripari ágazatokban érdekelt vállalati együttműködések.

Békés megye iparának kibocsátó képessége 1989 után csökkent; a mezőgép ipar, a textilipar, az élelmiszeripar a privatizáció következtében leépült. Ennek hatására munkahelyek ezrei szűntek meg 1990-1994 között.

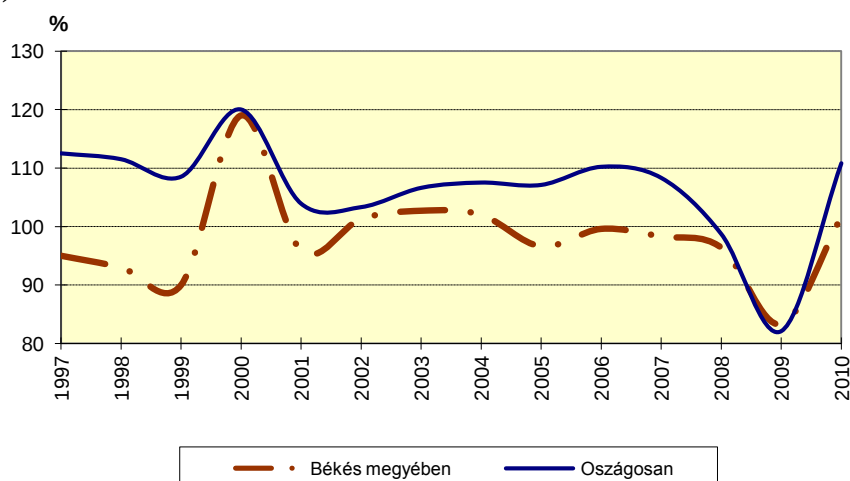
Terület	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bács-Kiskun	377329	407272	423177	474167	486574	546961	573396	611341	571641	647957	726539
Békés	258533	255427	269518	291579	277896	301162	307427	321390	269543	285876	330919
Csongrád	334443	326482	333707	372099	40362	483621	541503	570070	500178	555061	622858
Dél-Alföld	970306	989180	1026402	1137846	1173832	1331745	1422326	1502801	1341363	1488894	1680317
Magyarország	12479688	12662190	13823135	15402212	16371474	19147055	20642464	21223956	17962989	20462351	22647401

8. táblázat: Az ipari termelés értéke telephely szerint (2001-2011), Forrás: KSH

Az elmúlt 15 évben a leépülés következményeit csak részben sikerült kompenzálni (a hazai vállalkozások top 500 listáján 2010-ben csak 3 Békés megyei vállalkozás szerepelt: Linamar Hungary Nyrt. (275), Gallicoop Zrt. (277.), Guardian Orosháza Kft. (403.).

Az elmúlt években az összes bruttó hozzáadott érték mintegy egynegyedét az ipar állította elő Békés megyében, de ez az arány 1996 óta folyamatosan csökken.

A megye telephely szerinti iparának termelési volumene 2009-ben sem érte el a 2000. évi szintet (a volumennövekedés csak 2000-ben közelítette meg az országos szintet.) Ez alapvetően az országos átlagtól eltérő iparszerkezettel függ össze, illetve azzal, hogy igazán jelentős fejlesztésekre nem került sor a megyében. Így az alacsony technikai színvonalat képviselő ágazatok maradtak az uralkodóak. Az évek során az egy lakosra jutó termelés az országos átlag mintegy háromnegyedéről annak felére esett vissza (41.ábra).

41. ábra: Az ipari termelés volumenindexe (előző év = 100 %)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

2010-ben a 4 fő feletti ipari vállalkozások Békés megyében lévő telephelyeiken 287,2 milliárd forint termelési értéket állítottak elő, összehasonlítható áron az egy évvel korábbinál 2,1 %-kal többet. Az

ipari termelés volumene a Dél-Alföldi régiót alkotó három megye közül Békés megyében növekedett a legkisebb mértékben, Bács-Kiskun megyében 11, Csongrád megyében 6,3 %-kal bővült. Az egy lakosra jutó ipari termelés Békés megyében 789 ezer forint volt, amely mindössze 39 %-át tette ki az országosnak. A megyék közül ez a 4. legalacsonyabb, amelytől csak Baranya, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben maradt el a mutató értéke. Az élen álló Komárom-Esztergom megye fajlagos mutatója 10-szerese volt a Békés megyeinek.

A megyei székhelyű 49 főnél többet foglalkoztató szervezetek termelési értéke 2010-ben mintegy 155 milliárd forint volt, volumene 6,2 %-kal emelkedett. A termelés változásának irányát tekintve megoszlottak az egyes feldolgozóipari ágak. A jelentősebb ágazatok közül az ipari termelés legnagyobb hányadát kitevő gépipar produktuma mintegy háromtizedével bővült, a második legmagasabb arányt képviselő élelmiszeripar termelése viszont 4,8 %-kal szűkült.

Legnagyobb mértékű volumennövekedést a mindössze 4,6 %-ot kitevő számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása könyvelhetett el, ahol a termelés értéke összehasonlítható áron több mint másfélszerese az egy évvel ezelőttinek. Ugyancsak számottevően nőtt az egyéb feldolgozóipar és javítás, valamint a textil- és a bőripar termelési volumene. A gumi-, műanyag- és építőanyag-ipar termelése kismértékben szűkült, a kohászat, fémfeldolgozásé viszont jelentősen, az egy évvel korábbi közel háromnegyedére esett vissza (9.táblázat).

Ágazat	Az ipari termelés	
	Volumenindexe, 2009=100,0	Megoszlás, %
Ipar összesen	106,2	100,0
Ebből: Feldolgozóipar	106,2	100,0
Ezen belül:		
Élelmiszeripar	95,2	28,0
Textil- és bőripar	123,6	3,2
Fa-papír- és nyomdaipar	103,3	9,9
Gumi-, műanyag- és építőanyag-ipar	99,0	21,1
Kohászat, fémfeldolgozás	73,3	3,5
Számítógép, elektronikai, optikai termékek gyártása	153,8	4,6
Gépipar	129,8	31,2
Egyéb feldolgozóipar és javítás	125,0	3,2

9. táblázat: Az ipari termelés és értékesítés alakulása, 2010. a 49 főnél többet foglalkoztató szervezetek székhely szerint, a termelés indexe összehasonlító áron. Forrás: KSH

2010-ben az ipar értékesítésének nettó árbevétele megközelítette a 157 milliárd forintot, ami összehasonlító áron számítva 7,3%-kal volt több, mint 2009-ben. A belföldi értékesítés volumene 6,7 %-kal csökkent, az exporté viszont 22,4%-kal növekedett. A termeléshez hasonlóan az egyes feldolgozóipari ágazatok értékesítési irányok szerint is eltérően teljesítettek.

Az értékesítést szinten tartó vagy növelő ágazatok közül a textil- és bőripar, a fa-papír- és nyomdaipar, a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása, a gépipar és az egyéb feldolgozóipar, javítás ágazat mindkét irányból növelni tudta a bevételét.

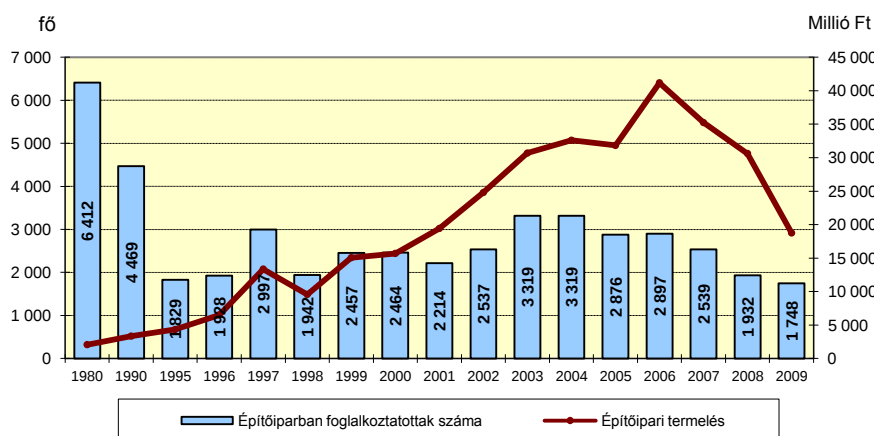
Az élelmiszeripar hazai piacokon történt értékesítése számottevően csökkent, ezzel szemben a külföldön jelentős, négytizedes árbevétel növekedést realizált. Hasonló tendencia érvényesült a gumi-, műanyag és építőanyag iparban is. Mindkét irányban visszaesett az értékesítés a kisebb súlyú kohászat, fémfeldolgozásban.

2010-ben a megyei ipar értékesítésének 55 %-át tette ki az export, az ugyancsak erre a körre számított országos átlagtól (60 %) 5 százalékponttal elmaradva, a régiós átlagot viszont számottevően meghaladva. A legmagasabb kiviteli hányaddal a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása ágazat rendelkezett (93 %), ezt a gépipar (81 %) és a kohászat, fémfeldolgozás követte (78 %). Az élelmiszeripar és a fa- papír és nyomdaipar exporthányada jóval átlag alatti volt.

Építőipar

Békés megye építőiparának foglalkoztatási képessége 2006 után (a válságot megelőző két évvel már!) jelentősen visszaesett (39. ábra), ami kedvezőtlenül hatott a foglalkoztatásra és a termelő beruházások alakulására. Ez a visszaesés a támogatott hitelek 2005. évi szigorítására vezethető vissza, hiszen a megyei építőipar ebben a szektorban működött. Ugyancsak kedvezőtlenül hatott a 2007-től bekövetkező önkormányzati forráselvonás.

42. ábra: Építőiparban alkalmazottak száma és az építőipari termelés alakulása (1980-2009)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az építőipar termelési értéke a 2008. évi válságot követően közel felére esett vissza (6. táblázat), ami rontotta a megye kibocsátását (GDP).

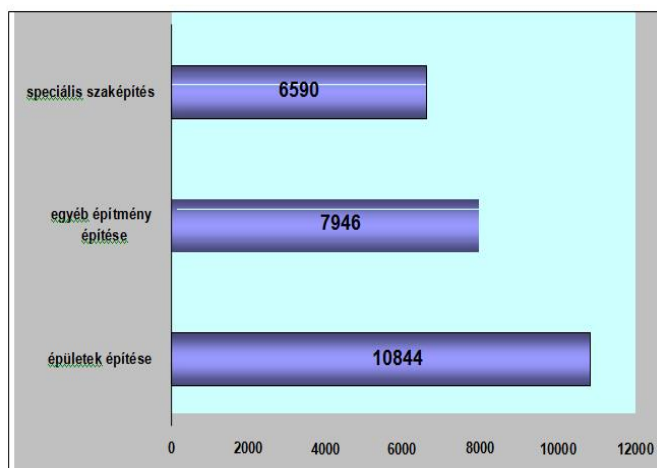
év	Termelés összege (millió Ft.)	év	Termelés összege (millió Ft.)	év	Termelés összege (millió Ft.)
1980	2.069	1999	15.062	2005	31.822
1990	3.340	2000	15.694	2006	41.177
1995	4.333	2001	19.421	2007	35.235
1996	6.519	2002	24.794	2008	30.614
1997	13.356	2003	30.684	2009	18.749
1998	9.568	2004	32.597	2010	19.200

10. táblázat: Békés megye építőipari termelése (1980-2010)

2010-ben a megyei székhelyű építőipari vállalkozások 19,2 milliárd forint értékű építőipari termelést állítottak elő, összehasonlítható áron 5 %-kal kevesebbet, mint az előző évben. (Országosan a termelés volumene 9 %-kal csökkent.) A termelési érték 43 %-át adó 20 fő alatti vállalkozások termelési volumene az átlaggal egyezően alakult, a 28 %-át teljesítő 49 fő felettieké átlagot meghaladóan (8 %-kal) csökkent, a 20-49 fő közöttieké viszont csak kismértékben (2 %-kal) maradt el az előző évitől.

Békéscsabai helyszínnel egy építőipari projekt nyert fél milliárd forint összegű GOP-os támogatást, amely talán lassíthatja a kedvezőtlen folyamatokat.

Az építőipar ágazatai közül az egyéb építmények építésének volumene 9,7 %-kal bővült; ezzel szemben az épületek építése 6,1; a speciális szaképítés 8,6 %-kal maradt el az egy évvel ezelőttil. 2010-ben a két építményfőcsoport termelése ellentétes irányban változott; az épületek építésének volumene 0,6 %-kal emelkedett, az egyéb építmények építésének teljesítménye viszont a 2009. évihez képest 13,9 %-kal csökkent.

43.ábra: Az építőipar termelése alágazatonként 2010. évben

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Mezőgazdaság

A megye változatlanul agrárjellegű. A mezőgazdaság bruttó termelésének volumene Magyarországon az ezredfordulót követő évek közül 2004-ben és 2008-ban volt kiugró (2008-ban a 2005–2007 közötti folyamatos csökkenést követően jelentősen, 27 %-kal növekedett a termelés).

A mezőgazdaság teljes kibocsátásából legnagyobb arányt képviselő növénytermesztési és kertészeti termékeket előállító ágazat bruttó termelési értéke 2008-ban 45 %-kal múlta felül az előző évit. Ez a nagyarányú növekedés, elsősorban a gabonafélék és a gyümölcsök 70 %-ot meghaladó volumenbővülésével magyarázható. Az állattenyésztésben az ezredforduló óta tartó csökkenés tovább folytatódott. 2008-ban az élő állatok és állati termékek bruttó termelési értéke 3,1 %-kal volt alacsonyabb az előző évinél.

Békés megye az elmúlt évszázadokban mindig vezető szerepet játszott a magyar gabonatermesztésben és-feldolgozásban. Magyarországon ezen a tájon termelt, és terem ma is a legjobb minőségű búza. Itt működtek a nemesítésben jelentős eredményeket elért búzanemesítők.

Az ország mezőgazdasági területe 5 millió 790 ezer hektár volt 2008-ban, és az összes földterülethez viszonyított aránya 62 %-ot tett ki. A mezőgazdasági terület művelési ágak szerinti megoszlása a 2007. évihez hasonlóan alakult, a terület 78 %-a szántó, 17 %-a gyepterület, a konyhakert, a gyümölcsös és a szőlőterület együttes részaránya pedig 5 % (11. táblázat).

Művelési ág	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Ország összesen
Szántó	307,0	497,7	508,6	698,7	497,2	967,4	1296,2	4 502,8
Konyhakert	12,1	12,5	9,9	9,9	18,2	14,6	18,7	96,1
Gyümölcsös	11,3	4,7	6,7	5,7	13,5	41,1	15,5	98,5
Szőlő	5,3	10,1	6,7	12,9	18,9	3,7	25,1	82,6
Gyep	61,6	111,8	79,3	105,5	194,7	227,0	229,9	1 009,8
Mezőgazdasági terület	397,3	636,8	611,2	832,7	742,5	1 253,8	1 315,4	5 789,8
Erdő	163,1	256,9	281,3	336,9	395,5	218,1	232,6	1 884,4
Nádas	4,3	9,4	8,4	6,9	2,4	15,1	12,9	59,4
Halastó	7,9	2,7	0,6	6,5	0,9	8,0	8,1	34,7
Termőterület	572,6	905,8	901,5	1 183,0	1 141,3	1 495,0	1 569,0	7 768,3
Művelés alól kivett terület	172,1	215,4	207,3	194,4	179,7	316,8	249,4	1 535,1
Összesen	744,7	1 121,1	1 108,9	1 377,4	1 321,1	1 811,8	1 818,3	9 303,4

11. táblázat: A földterület művelési ágak szerint (2008. május 31.) Forrás: KSH

Kiugróan magas Békés megye állatállománya. A 2010. december 1-jei eszmei időponttal végrehajtott összeírás adatai szerint a megyében a kiemelt állatfajok közül a tyúkfélék állománya tovább csökkent az egy évvel korábbihoz képest. Az országos és a régiós tendenciákkal szemben, a megyei sertésállomány 2009 és 10 között közel tizedével bővült, de még így sem közelítette meg a 2006-os értéket. A sertésállomány jövőre nagyságát meghatározó koca-létszám viszont 2009-10 között ezzel ellentétesen, negatív irányba változott (12. táblázat).

Állatfaj	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Szarvasmarha	49	49	49	52	61
ebből: tehén	21	22	21	21	24
Sertés	384	362	302	302	332
ebből: koca	28	25	21	23	22
Juh	42	49	62	68	88
ebből: anyajuh	26	32	37	48	62
Tyúkféle	1.206	1.082	1.386	1.156	628
ebből: tojótyúk	740	706	646	658	569

12. táblázat: Az állatállomány alakulása Békés megyében (2010. dec.1., ezer db) Forrás: KSH

A szarvasmarha állománya a tavalyi év után a megyében és a régióban is tovább növekedett, miközben országosan újabb visszaesés következett. Békés megyében az elmúlt 11 év legnagyobb szarvasmarha állományát regisztrálták 2010-ben. A megyei tehénállomány 14 %-os bővülése közel kétszerese a régiósnak, miközben országosan tovább csökkent az állományuk. A megye juhállománya háromtizedével bővült egy év alatt, ezzel szemben a régió másik két megyéjében és országosan is csökkent a létszámuk. Az anyajuhok állományváltozása követi a juhokét, Békésben növekedés, míg régiós és országos viszonylatban is csökkenés következett be. A tyúkfélék megyei állományváltozását is a csökkenés jellemezte, ahogyan a régióé és az országé is. A régió belül Békésben volt a legmagasabb a visszaesés, mértéke közel kéttized. A megyei tojóállomány ennél kevésbé csökkent, de mértéke meghaladta a régiós és az országos állomány szűkülését is.

A megyében a birtokszerkezet erősen tagolt; a gazdálkodók közel háromtizede 10 ha-nál kisebb területen gazdálkodik (13. táblázat).

Területi egység	Szántó-terület	Konyha-kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Erdő	Nádas	Halastó	Művelés alól kivett terület	Összesen
2000										
Bács-Kiskun	377	8,3	9,9	29,3	129,9	169,6	9,5	1,4	126,6	861,4
Békés	391	6,1	1,3	0,2	42,9	12,6	1,4	3,2	81,7	540,5
Csongrád	256	4,3	3,7	4,2	52,8	41,2	2,6	3,7	73,8	442,3
Dél-Alföld	1 024,00	18,6	15	33,6	225,6	223,3	13,4	8,4	282,2	1 844,20
Magyaror.	4 499,80	101,6	95,4	105,9	1 051,20	1 769,60	60	32	1 587,50	9 303,00
2005										
Bács-Kiskun	381,6	8,3	10,7	22,2	132,3	170,1	9,3	1,6	131	867,1
Békés	391,8	6,1	1	0,1	43,4	12,6	1,3	2,8	81,7	540,8
Csongrád	258,1	4,3	4,5	2,3	52,7	44,2	2,5	4	70,4	442,9
Dél-Alföld	1 031,50	18,6	16,2	24,6	228,4	226,9	13	8,3	283,1	1 850,70
Magyarország	4 513,10	95,9	102,8	86	1 056,90	1 775,10	62	33,8	1 577,70	9 303,40

2010										
Bács-Kiskun	368,1	6,3	10,8	22,6	102,3	172,1	8,8	1,5	167,5	860
Békés	376,1	5,1	0,9	0,1	29,3	25,3	1	2,1	95	534,9
Csongrád	254,3	3,7	4,5	2,4	30,2	37,9	2,4	4	109,2	448,5
Dél-Alföld	998,6	15,1	16,2	25	161,8	235,2	12,2	7,6	371,7	1 843,40
Magyarország	4 322,10	81,5	93,7	82,8	762,6	1 912,90	65,4	35,5	1 947,00	9 303,40
2011										
Bács-Kiskun	366,1	6,3	9,3	22,1	103,9	173,8	8,8	1,3	168,9	860,4
Békés	375,5	5,1	1	0,1	30,7	25,6	0,9	2,1	94,3	535,3
Csongrád	255,2	3,7	4,3	2,4	29,1	38,2	2,5	4,1	109,1	448,5
Dél-Alföld	996,7	15,1	14,7	24,6	163,7	237,6	12,1	7,5	372,3	1 844,20
Magyarország	4 322,30	81,5	92,4	82,1	758,9	1 921,70	65,5	35,4	1 943,50	9 303,40

13. táblázat: Földterület megoszlása művelési ágak szerint(ezer ha), Forrás: KSH

A térség a mezőgazdasági termelés lehetőségeihez képest nem rendelkezik kellő tároló és feldolgozó kapacitással. A családi gazdaságok tároló-száritó lehetőség hiányában kénytelenek az általuk megtermelt terméket a betakarításkor élő nyomott piaci feltételek között értékesíteni. Nehezíti a gazdálkodást a mezőgazdasági infrastruktúra elmaradottsága, a kistérség jelentős részén az öntöző-, belvízelvezető rendszer és a gazdasági épületek is jelentős rekonstrukciót igényelnek. A termények értékesítése és tovább feldolgozása a megyén kívül történik, így a magasabb hozzáadott érték is térségen kívül kerül megtermelésre.

Kereskedelem

A kereskedelem nem csupán az értéktérlelési folyamatban betöltött közvetítő – a termelő és a fogyasztó közötti kapcsolatot működtető, számos mozzanatból összetevődő – szerepe révén tölt be fontos szerepet a megye gazdaságában. Egyrészt hagyományos közvetítő szerepére építkezve az ágazat növekvő szerepet játszik az egész értéktermelési folyamat szervezésében/irányításában, s ezzel a térbeli munkamegosztás alakításában is, másrészt a (materiális) fogyasztás feltételeinek alakításával a lakosság életminőségét is befolyásolja.

A fenti sajátosságok miatt az ágazat jelentősége nehezen ragadható meg teljes mélységében: a szektor hozzájárulása a GDP-hez 2000 óta 10-12% között mozog, ez az arány azonban a válság éveiben valamelyest csökkent (10% alá), s az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték tekintetében a megye még mindig sereghajtó országos összevetésben. Jelentős, de az országos átlagnál valamivel csekélyebb a kereskedelem szerepe a foglalkoztatásban – 2010-ben az aktív keresők 13%-a dolgozott itt. A keresetek azonban az ágazati átlaghoz képest a megyében a legalacsonyabbak, és 2008 óta csökken az ágazatban dolgozók száma. A regisztrált társas vállalkozások között (az országos átlaghoz és az értéktermelésben betöltött szerepéhez képest is) felülreprezentált a szektor (25%); az egyéni vállalkozásoknak körében a szektor súlya kisebb (5,2%) elsősorban a mezőgazdasági vállalkozások körében bekövetkezett növekedés (östermelői regisztráció) miatt. Egészében véve azonban csökkent a kereskedelmi szervezetek – elsősorban az egyéni vállalkozások száma – az elmúlt tíz évben, s a szektorban zajló fluktuációt felerősítette a keresletcsökkenés a válság éveiben.

A 2000-2008 közötti periódusban a megye kereskedelmének struktúrája jelentős mértékben átalakult, az élénkülő beruházási tevékenység – építkezések, technikai és technológiai fejlesztések –, a térség piacára belépő új szereplők, és az ezek által elindított piaci szelekciós folyamatok hatására. A közép-magyarországi régió kívül megvalósuló beruházásoknak több

mint 5%-a valósult Békés megyében az időszakban (összesen 55 Mrd Ft értékben, alapján). A befektetések egy lakosra számított értéke (éves átlagban 146 ezer Ft/fő) alapján ezzel a középmezőnyben foglalt helyet a térség. A külföldi befektetők számára a megye mérsékelten vonzó terep; a válság kitöréséig a beruházások alig harmadát tették ki a külföldi érdekeltségek. Az utóbbi négy évben drasztikusan visszaesett a beruházási tevékenység (az éves volumenindexek értéke 2009 óta 100 alatti). Ugyan az országos trendekre is a csökkenés jellemző 2009 óta, de a megye részesedése még a mérséklődő a befektetésekből is nagyon szerény volt (2009-ben alig 0,97%, 2010-ben 0,31%).

14.táblázat: A kiskereskedelmi alapterület alakulása megyénként

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Budapest	3 124	3 223	3 263	3 347	3 438	3 292	n.a.	3 563	3 736
Pest	1 678	1 759	1 897	1 964	2 045	2 036	n.a.	2 131	2 199
Közép-Mo.	4 802	4 982	5 160	5 311	5 483	5 328	n.a.	5 694	5 935
Fejér	660	666	683	690	688	673	n.a.	699	704
Komárom-E.	463	474	471	474	496	500	n.a.	469	474
Veszprém	638	637	670	704	709	686	n.a.	623	639
Közép-Dtúl	1761	1777	1824	1 868	1893	1 859	n.a.	1 791	1 817
Győr-Moson-Sopron	829	838	869	925	982	954	n.a.	898	902
Vas	432	431	438	438	425	418	n.a.	410	424
Zala	559	544	548	584	589	585	n.a.	564	701
Nyugat-Dtúl	1 820	1 813	1 855	1 947	1 996	1 957	n.a.	1 872	2 027
Baranya	636	680	676	730	749	736	n.a.	661	674
Somogy	627	628	637	630	593	585	n.a.	506	511
Tolna	422	421	433	446	451	453	n.a.	423	437
Dél-Dtúl	1 685	1 729	1 746	1 806	1 793	1 774	n.a.	1 590	1 622
Borsod-Abaúj-Zemplén	975	969	983	990	1 034	1 061	n.a.	1 051	1 048
Heves	528	549	565	568	574	555	n.a.	500	513
Nógrád	275	292	297	280	275	275	n.a.	261	266
Észak-Mo.	1 778	1 810	1 845	1 838	1 883	1 891	n.a.	1 812	1 827
Hajdú-Bihar	813	822	817	835	845	848	n.a.	927	978
Jász-Nagykun-Szolnok	602	630	658	663	665	665	n.a.	693	693
Szabolcs-Szatmár-Bereg	902	913	924	929	961	959	n.a.	884	891
Észak-Alföld	2 317	2 365	2 399	2 427	2 471	2 472	n.a.	2 504	2 562
Bács-Kiskun	952	990	1 015	1 049	1 064	1 068	n.a.	1 010	1 053
Békés	648	663	667	703	713	714	n.a.	781	771
Csongrád	795	754	762	796	812	816	n.a.	820	894
Dél-Alföld	2 395	2 407	2 444	2 548	2 589	2 598	n.a.	2 611	2 718
Összesen	16 558	16 883	17 273	17 745	18 108	17 879	n.a.	17 874	18 508

Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv, KSH 2010.

Elsősorban a válság előtti évtizedben megvalósult fejlesztések eredményeként növekedett a kiskereskedelmi alapterület; ennek értéke 2010-ben érte el a csúcst, ekkor a megyében 781 ezer m-en folyt kiskereskedelmi tevékenység (2000-hez képest ez 20,5%-os növekedés). Az üzletek száma – az erősödő verseny, illetve az utóbbi években a csökkenő vásárlóerő hatására – ingadozott, 2009-ig trendszerűen csökkent, majd 2010-ben átmenetileg nőtt (valószínűleg a szektorra jellemző kényszervállalkozások tevékenységével), miközben látványosan erősödött a fluktuáció a legfrekvenciáltabb helyeken is.

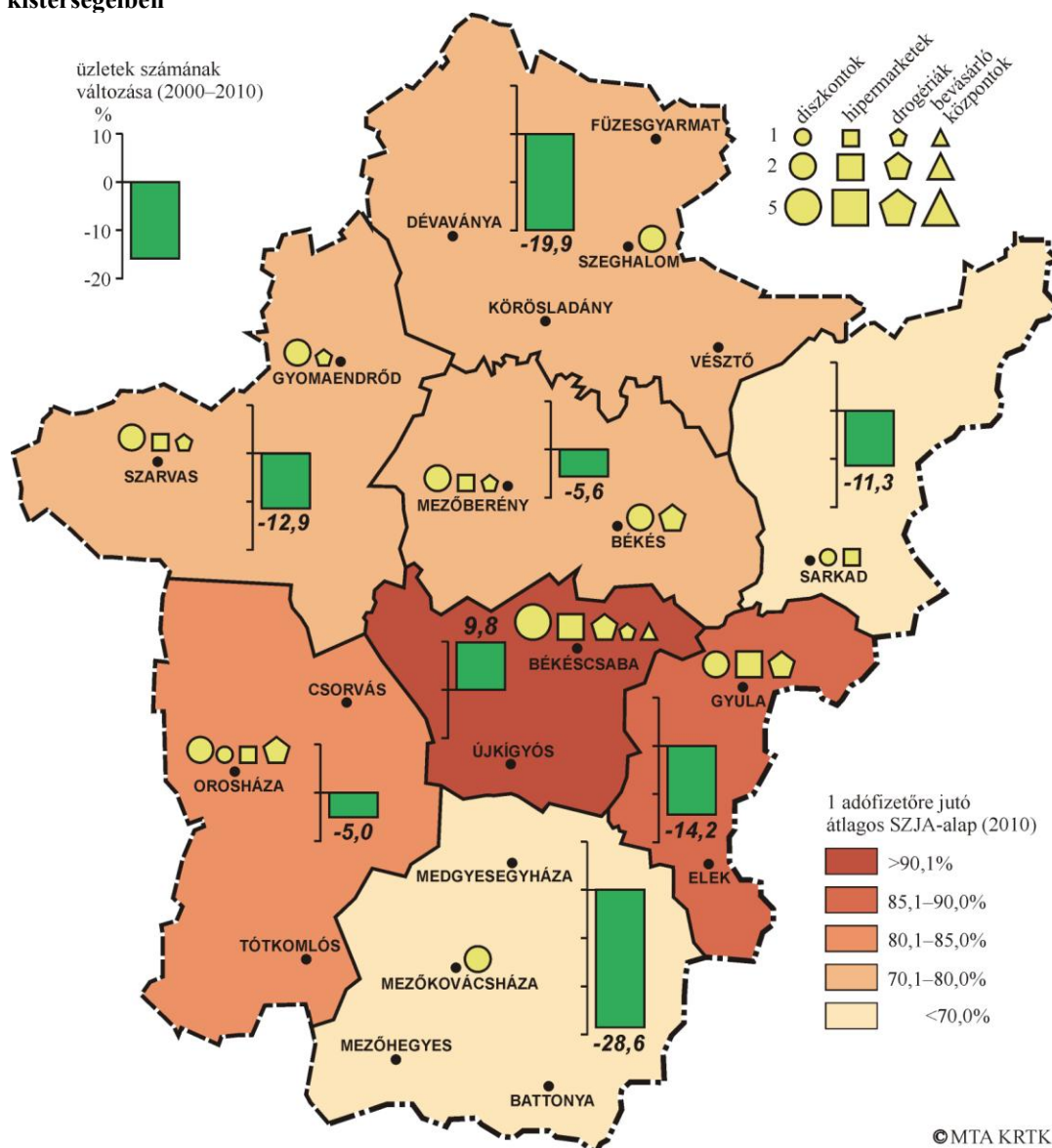

Az utóbbi évek beruházási „apálya” – egy-egy kisebb nekilendüléstől eltekintve – a fennálló struktúrákat konzerválta; a befektetések visszafogására ösztönözte a kereskedelmi vállalatokat a vásárlóerő csökkenése mellett a plázatörvény és a legnagyobb forgalmú szervezetekre kivetett ágazati különadó is.

- A megyében is csökkent az ágazati szereplők (szervezetek) száma, miközben növekedett a kereskedelmi alapterület; a bezárt üzletek zömmel függetlenek (hálózathoz nem tartozó egyéni vállalkozók) míg 2011-ig a nemzetközi és hazai nagy szereplők (láncok) terjeszkedése folytatódott (1. ábra).
- Eközben a hazai piaci szereplők között (beleértve a multinacionális vállalatokat) is szelekció és (tőke-) koncentráció zajlott; ezt a folyamatot tükrözte az üzletek átlagos alapterületének növekedése (2003-2011 között 15%-kal), továbbá az egy üzletre jutó lakosok száma, amely a hipermarketekben harmadára, a bevásárló központokban felére csökkent 2005-2011 között.
- A fejlesztések a településhierarchia felsőbb szintjeit célozták: 40-nél több üzletet a megye 21 városában, továbbá Kondoroson, Békésszentandrás és Nagyszénáson találunk; a szaküzletek szélesebb köre már csak 14 városban érhető el. A városok közül Csorvás, Mezőhegyes, Elek, Füzesgyarmat, Újkígyós, Körösladány, Medgyesegyháza kereskedelmi funkciói erősen hiányosak. A nagy alapterületű, új fejlesztések tovább is differenciálták a településhálózatot 2000 és 2011 között: az új kereskedelmi formák teljes spektrumát csak a megyeszékhelyen találják meg a vásárlók; a befektetők másodlagos célpontjai Gyula, Orosháza, Mezőberény és Szarvas volt (hipermarket, diszkont áruház és drogériák is megtalálhatók itt), illetve (diszkont- és/vagy drogéria-fejlesztések révén) Békés, Gyomaendrőd, Mezőkovácsháza, Sarkad és Szeghalom (44. ábra).

44 ábra: Az üzletek számának változása, a kereskedelmi láncok megjelenése és az SZJA a megye kistérségeiben

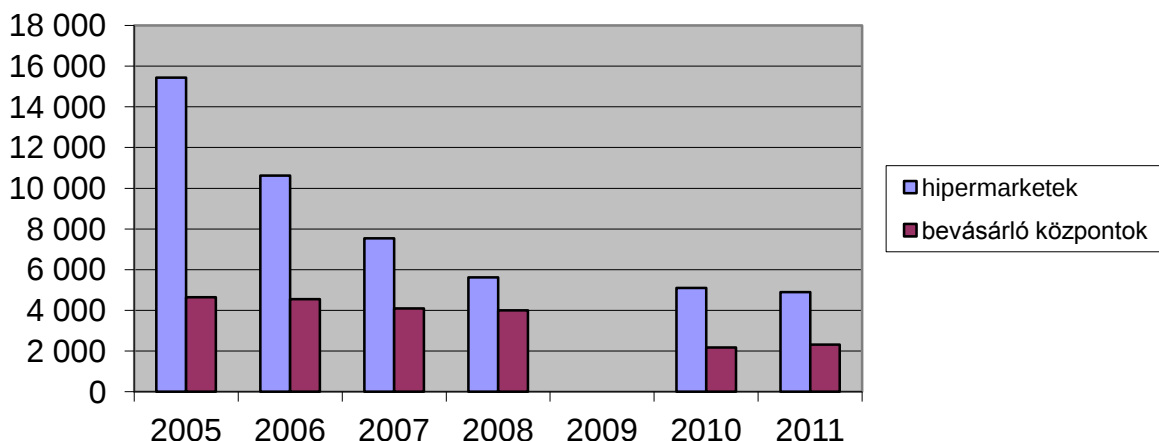

Forrás: Saját szerkesztés

- Az új fejlesztések közvetlenül és közvetett (lokális szereplőkre gyakorolt) hatásaik révén átrajzolták a megye kereskedelmi és fogyasztási térképét, i) egyrészt tovább mélyítve a falvak és városok közötti különbségeket, ii) másrészt tovább halmozva a megye leszakadó térségeiben élők hátrányait, ahol a falusi boltok bezárása mellett a kisvárosi centrumok piaci-szolgáltató szerepköreinek gyengülése is kiszolgáltatottá teszi az ott élőket.
- A települési tereken belül is jelentős mértékű koncentráció zajlott, elsősorban az új, nagy alapterületű fejlesztések eredményeként (nem elsősorban a külterületi zöldmezős fejlesztések révén).

45. ábra Az egy üzletre jutó állandó lakosok száma a hipermarketekben és bevásárló központokban (fő/üzlet)

Forrás: KSH, STADAT, 2012.

Mindez számos problémát vet fel, amelyek nem kezelhetők lokális szinten – térségi szemlélet és együttműködés, illetve a helyi/megyei és az országos szakpolitika megalkotóinak és működtetőinek kooperációja nélkül:

- A szektor foglalkoztatásban és értéktermelésben betöltött szerepe még mindig jelentős, a helyi vállalkozások válsága tovább mélyítheti a szociális problémákat a leszakadó térségekben;
- A beszállítói kapcsolatok (eddig sem kiegyensúlyozott) belső hatalmi viszonyai a tőkekoncentráció eredményeként megváltozhatnak a megye mezőgazdasági termelői hátrányára; ezekben a kapcsolatokban már a válság előtt is domináns szerepet töltöttek be a hazai és multinacionális kereskedelmi vállalatok;
- Az ellátási/elérhetőségi különbségek erősödni fognak a térbeli koncentráció miatt, ami az ellátás minőségében, differenciáltságában és az árakban is megmutatkozik – ez tovább mélyítheti az életminőségbeli különbségeket falu és város, illetve leszakadó (dél- és északkelet-békési) és a jobb ellátottságú térségek között;
- Az új kereskedelmi terekhez kapcsolódó, elhúzódó konfliktusok a helyi gazdaságfejlesztés, a területrendezés, a közlekedésszervezés és a társadalompolitika (gazdasági szereplők érdekütköztetése; köztér-használat) számára továbbra is kihívásokat jelentenek;
- A fenti problémák kezelésére egyrészt érdemes megfontolni érdekegyeztető szervezet felállítását (fogyasztók/kereskedők; kereskedők/beszállítók); másrészt fel kellene térképezni, és (ha arra érdemes) támogatni azokat a működő társadalmi szerveződéseket, amelyek a fogyasztóként elszenvedett hátrányok kiküszöbölésére alakultak (pl. termelőket és fogyasztókat „összehozó” civil fórumok, piacok stb.; az immobil csoportok ellátását biztosító szociális vagy piaci alapú szerveződések).

Turizmus

Épített és természeti értékek, vonzerők:

Békés megye országos viszonylatban is jelentős vonzerővel, épített, és természeti értékekkel, termálvíz készlettel rendelkezik (42. ábra).

	Termál- fürdő	Múzeum	Történelmi emlékmű	Vadászat	Lovaglás	Kikötő	Természeti értékek
Szabadkígyós							
Békéscsaba							
Békés							
Mezőberény							
Gyula							
Mezőhegyes							
Tótkomlós							
Orosháza							
Doboz							
Biharugra							
Sarkad							
Békésszentandrás							
Gyomaendrőd							
Szarvas							
Szeghalom							
Vésztő							
Déaványa							
Füzesgyarmat							

46.ábra: Békés megye turisztikai adottságai 2012. Forrás: Önkormányzati adabázis

Kereskedelmi szállásférőhelyek

Csak három megye rendelkezik kevesebb szállásférőhellyel Békés megyénél. Somogy megyében (a Balaton déli megyéje) található a legtöbb szálláshely (43.291), Nógrádban a legkevesebb (3.186). Békés megye idegenforgalmának teljesítménye a kedvező adottságok (folyók és holtágaik, vadállomány, lovas hagyományok, gazdag kulturális paletta) és a megvalósult beruházások (kerékpárutak, folyóvízi fejlesztések, szálláshely-fejlesztések, szolgáltatások fejlesztése és kínálati bővülés) ellenére még mindig elmarad a lehetőségektől, bár az elmúlt évek távlatában folyamatos, fokozatos növekedés tapasztalható, az országos átlagnövekedéshez képest pedig jelentős a fejlődés (45 százalékos). Ennek oka a vidék nem megfelelő elérhetősége. 2011-ben kismértékben javult a megye megfigyelt kereskedelmi szálláshelyeinek vendégforgalma; az egy évvel korábbinál több vendég érkezett, az általuk eltöltött vendégéjszakák száma is csak alig mérséklődött. Békés megyében a legtöbb kereskedelmi szálláshely a Gyulai kistérségben Gyulán, illetve Szarvason, Gyomaendrődön, Orosházán található. A szálláshelyek 10 év alatt egyedül a Békéscsabai kistérségben csökkentek, az összes többi kistérségben pozitív változás történt.

	Kereskedelmi szálláshelyek - Férőhely						Változás
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2010-2000
Békéscsabai k.	991	1267	1066	988	866	702	-289
Gyulai k.	2620	2634	2386	2515	2726	2813	193
Sarkadi k.	14	0	0	0	0	0	-14
Békési k.	574	430	258	197	237	307	-267
Szarvasi k.	637	1314	1527	2053	2006	2326	1689
Orosházi k.	321	966	1101	1038	777	782	461
Mezőkovácsházai k..	61	281	248	173	361	291	230
Szeghalomi k.	222	621	461	457	725	660	438
Összesen	5440	7513	7047	7421	7698	7881	2441

15. táblázat: Kereskedelmi szállásférőhelyek száma kistérségenként (2000-2010)

Forrás: KSH adatok felhasználásával saját összeállítás

A szállodák szállásférőhelyeinek száma alapján Békés megye négy megyét előz meg, a növekedés dinamikája a magasabbak közé tartozott 2009-ig, de 2010-re erőteljesen csökkent a szállodai szállásférőhelyek száma. Bár országosan átlagosan 23%-os a növekedés 2010-ig 2000-hez viszonyítva, Békés megyében sajnos a 2010-es érték jóval alacsonyabb a 2000. évi értéknél, annak ellenére, hogy volt több szálláshely bővítéssel, felújítással összefüggő projekt a megyében a Békéscsabai, a Békési, a Gyulai, a Szarvasi Kistérségekben.

Vendégforgalom

Az ország kereskedelmi szálláshelyeit igénybe vevő vendégek száma 2000 óta – változó intenzitással – évről évre nő; 2008-ban 1,3-szerese volt az évtized elején mértnek. Ugyanakkor 2010-ben 14 %-os visszaesés tapasztalható, de még így is a 2000-től megvalósult növekedést vizsgálva az országos átlag feletti mértékben nőtt az érték 10 év alatt (11. táblázat). 2011-ben mintegy 134 ezer vendég vette igénybe a megye szálláshelyeit, számuk a 2010. évinél 4,2%-kal több. A regisztrált vendégek körén belül a külföldi országokból 2000-től jóval kevesebb vendég érkezett, az utóbbi években az arányuk a teljes vendégszámban 12 %. 2008-ban és 2009-ben a külföldi vendégek száma megugrott, de 2010-től újra csökkenő tendenciát mutat. Ez a változás egyébként az ország nagy részére jellemző, egyedül a főváros és 5 megye tudott jelentősebb növekedést felmutatni.

Területi egység	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2000 változás
Budapest	1 926 987	2 553 566	2 543 811	2 576 869	2 346 099	2 557 671	2 813 139	1,46
Zala	361 906	451 948	525 936	519 013	514 733	525 142	555 517	1,53
Bács-Kiskun	134 582	142 490	148 413	148 802	143 472	141 701	161 715	1,20
Békés	100 523	123 197	138 772	147 767	140 737	128 291	142 218	1,41
Csongrád	153 914	190 102	186 406	185 061	158 566	160 060	182 198	1,18
Ország összesen	5 940 805	7 064 007	7 474 329	7 651 250	7 150 612	7 473 339	8 021 069	1,35

16. táblázat: Vendégek száma országos összehasonlításban

Forrás: KSH adatok felhasználásával saját összeállítás

Eltöltött vendégéjszakák száma

10 év alatt jelentős növekedés történt az eltöltött vendégéjszakák számában. 2000–2010 között a tartózkodási idő változó mértékű rövidülése a vendégéjszakák számának ingadozását eredményezte. 2010-ben a kereskedelmi szálláshelyeket 128.291 vendég összesen 425.039 vendégéjszakára vette igénybe, ami 3,3 nap átlagos tartózkodási időt jelent, évek óta felülmúlva az országos átlagot.

Területi egység	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2000 változás
Budapest	4 944 013	6 472 636	6 233 093	6 074 897	5 593 492	6 059 536	6 330 321	1,28
Zala	1 820 661	1 867 188	2 022 469	1 970 871	1 921 093	1 959 384	1 971 463	1,08
Bács-Kiskun	336 251	343 401	336 636	356 173	337 280	339 694	368 084	1,09
Békés	326 768	356 560	411 108	425 199	412 483	425 039	421 998	1,29
Csongrád	285 821	401 591	379 113	382 783	310 595	305 084	363 621	1,27
	18 369	19 737	20 128	19 974	18 709	19 554		
Ország összesen	319	358	534	414	746	438	19 434 914	1,06

17. táblázat: kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma

Forrás: KSH adatok felhasználásával saját összeállítás

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Változás 2010-2000	Változás 2010-2009
Gyomaendrőd	9 017	14 920	17 736	18 915	21 795	18 193	16 362	7 345	-1 831
Füzesgyarmat	5 588	22 945	25 721	23 626	27 221	26 659	27 200	21 612	541
Békéscsaba	29 255	33 156	36 012	42 002	36 554	36 325	35 697	6 442	-628
Szarvas	9 251	33 653	22 522	26 499	29 111	39 383	60 659	51 408	21 276
Orosháza	28 142	28 684	37 052	47 372	54 492	50 322	47 129	18 987	-3 193
Gyula	222 032	188 728	198 445	221 977	228 292	200 475	214 358	-7 674	13 883

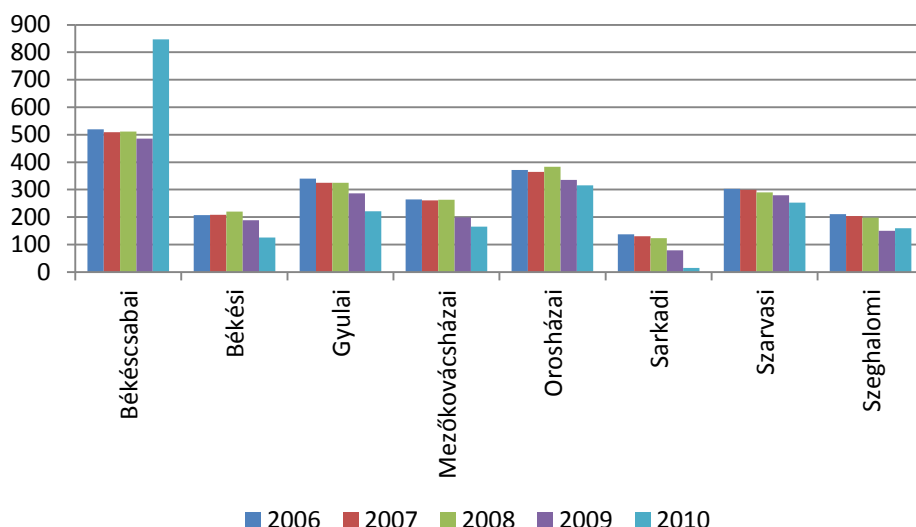
18. táblázat: kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák települési-kistérségi összehasonlításban (10.000 vendégéjszaka feletti települések) Forrás: KSH adatok felhasználásával saját összeállítás

Magyarország 10. legnépsebb városa lett 2010-ben Gyula a belföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák száma alapján, megelőzve például Pécsét, amely 2010-ben a Európa Kulturális fővárosa címet viselve számos nemzetközi rendezvénynek adott otthont (Forrás: KSH Jelentése a turizmus 2010. évi teljesítményéről). A rangsorban követi Gyulát Orosháza, Szarvas, Békéscsaba, Füzesgyarmat (Szeghalomi kistérség), Gyomaendrőd (Békési kistérség). A megye további két kistérsége – a Mezőkovácsházai és a Sarkadi – adottsága okán jóval kisebb turisztikai teljesítménnyel bír. Érdekes megállapítás, hogy nem feltétlenül jelenti egy településen a több szállásférőhely a magasabb vendégszámot. Az adatok egyértelműen jelzik, hogy a belföldi vendégforgalom egyik meghatározó motivációja a fürdővárosok és vízben gazdag települések látogatása, illetve a megyeszékhely, mint a megye gazdasági, társadalmi és kulturális központja, lehetnek idegenforgalmi potenciáljai Békés megyének. A változásokat vizsgálva kiemelhető Szarvas, Orosháza és Füzesgyarmat, ahol jelentősen tudták növelni a vendégéjszakák számát.

Turisztikai rendezvény, vendéglátás

Békés megyében a turisztikai rendezvények száma, vonzereje nőtt. Ma már jelentős gasztronómiai események (*Csabai Kolbászfesztivál, Gyulai Pálinkafesztivál, Gyomaendrődi Sajt és Túró Fesztivál, stb.*), valamint kulturális és nemzetközi sportesemények látogatói szép számmal töltik meg a település szálláshelyeit.

A megye kistérségeiben a vendéglátóhelyek száma 2006 és 2010 között jelentősen nem változott. 2010-ben 4.113 vendéglátóhely állt a vendégek rendelkezésére, ami kevesebb a 2008. évi 4.321-nél, de több a 2009. évi 4.014-nél.

47. ábra: Vendéglátóhelyek száma Békés megye kistérségeiben (2006-2010 években, db)
Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Turizmus a kistérségekben

Szeghalomi kistérség

A szeghalomi kistérség nem tartozik az ország frekventált turisztikai célterületei közé. Említést érdemel azonban a Vésztő-Mágori Történelmi Emlékhely, a dévaványai Tűzok Rezervátum, illetve a térségre jellemző ökoturizmus. A **kereskedelmi szálláshelyek kínálata** 2000-ben még négy, 2010-ben már csupán három településre koncentrált. **Füzesgyarmaton** 141-ről 533-ra, **Szeghalomban** 50-ről volt egy ugrás 2007-ben 178-ra, de 2010-ben újra 57 a férőhelyek száma, **Dévaványán** hosszú időn át nem volt mennyiségi növekedés, de 2009-től 70 a férőhelyek száma. Az időszak kezdetén a 222 férőhelyen 3604 vendég bő kilencezer vendégéjszakát töltött, míg 2010-re a vendégszám 13700-ra, a vendégéjszakák száma 30500-ra emelkedett, 660 férőhelyen. A térségi átlagnál kedvezőbb Füzesgyarmat kapacitás kihasználtsága, azonban az arány itt is 25% alatti (90,5 éj/év), míg Szeghalomban az érték alig haladja meg a 12%-ot (46 éj/év).

Békéscsabai kistérség

A Békéscsabai kistérség szintén nem tartozik az ország frekventált turisztikai célterületei közé, a megyeszékhelyre inkább hivatali, üzleti céllal látogatnak, bár a kulturális turizmus erőteljes fejlődést mutat (pl.: Kolbászfesztivál, Városházi esték, Ibsen Ház programjai illetve a hamarosan megnyíló Csabagyöngye Kulturális Központ rendezvényei). A **kereskedelmi szálláshelyek kínálata** főleg Békéscsabán koncentrálik. 2000-ben a 991 férőhelyen közel 20.000 vendég 30.600 vendégéjszakát töltött. 2010-ben a férőhely (700) és a vendégek száma (16.000) csökkent, de legalább a vendégéjszakák száma 38.660-ra emelkedett. Összességében ez mégis javuló tendencia, hiszen bár kevesebb vendég érkezett kevesebb férőhelyre – amelyek színvonala viszont magasabb –, az itt eltöltött idő jelentősen megnőtt. Ezzel az eredménnyel meghaladja például a Szeghalomi kistérség turisztikai teljesítőképességét. A vendégek zömét a belföldi turisták teszik ki, a külföldi vendégek száma 2000-hez képest nagyon lecsökkent.

Gyulai kistérség

A Gyulai kistérség, azon belül pedig Gyula város a megye legfrekventáltabb turisztikai célterülete, de országosan is előkelő helyet foglal el a belföldi turizmus desztinációját tekintve. Fő vonzereje a nagy területen fekvő, számos medencével és szolgáltatással bíró Gyulai Várfürdő, továbbá történelmi épített örökségei (a vár, és számos múzeum), illetve a szinte egész évben zajló rendezvények, fesztiválok. A szállásférőhelyek száma kismértékben, minősége pedig jelentősen nőtt 10 év alatt 2010-ig. A vendégszámban és az eltöltött vendégéjszakák számában 2005-2008. között kisebb növekedés történt (bő 50 ezerről több mint 62 ezerre, illetve 222 ezerről 230 ezerre), de a válság itt is éreztette hatását,

2010-ben már csak 215 ezer vendégéjszakát töltött el a városban az 50 ezer vendég, ami a 2000. évet megközelítő teljesítmény. A vendégek zömét itt is a belföldi turisták teszik ki, a külföldi vendégek száma és aránya (kb. 10%) stagnált az elmúlt tíz évben. Negatív változás, hogy a külföldiek által eltöltött vendégéjszakák számában erőteljes a csökkenés: 2000-ben több mint 37.000 volt ez a mutató, 2006-ban fokozatos csökkenés után 14 ezres mélypontra állt meg, 2009-re ismét növekedett 27 ezerre, de 2010-ben újra csak 17 ezer külföldi vendégéjszakát regisztráltak. Mindenképp meg kell említeni azt a jelenséget, mely a statisztikai adatokban nem jelenik meg, hogy Romániából az egy napra érkező látogató turisták a fürdővendégek 60-70 %-át teszik ki nyáron, illetve hétvégeken, így elsősorban a határmentiségből a gyulai turizmus profitál.

Orosházai kistérség

Az Orosházai kistérség, azon belül pedig Orosháza város a megye 2. legfrekvenciáltabb turisztikai célterülete Gyula után. Fő vonzereje Gyulához hasonlóan a nagy területen fekvő, számos medencével és szolgáltatással bíró Orosháza-Gyopárosfürdőn található termálfürdő. A szállásférőhelyek száma kismértékben nőtt 10 év alatt 2010-ig. A vendég számban és az eltöltött vendégéjszakák számában hasonló tendencia mutatkozik, mint a Gyulai kistérségben: 2005-2008. között jelentős növekedés történt (13400-ról közel 26 ezerre, illetve 31 ezerről 58 ezerre), de a válság itt is éreztette hatását, 2010-ben már csak 50 ezer vendégéjszakát töltött el a városban a 20700 vendég. Viszont ezekkel az értékekkel is bőven meghaladja a 2000. év teljesítményét. A vendégek zömét itt is a belföldi turisták teszik ki, a külföldi vendégek száma és aránya (kb. 10%) stagnált az elmúlt tíz évben. Viszont pozitív változás, hogy a kevesebb külföldi vendég több vendégéjszakát töltött el a térségben: 2000-ben 9600-t, 2010-ben 11.700-t.

Szarvasi kistérség

A Szarvasi kistérség turisztikai teljesítményét leginkább szintén a folyóvizeknek és holtágaiknak köszönheti. A vendégforgalom Szarvason realizálódik majdnem teljes egészében, de Gyomaendrőd is jelentős fejlődést mutat az utóbbi években. Az időszak kezdetén 2000-ben 4700 vendég 31500 vendégéjszakát töltött el Szarvason, ami az átlagosnál hosszabb tartózkodási időt jelent a többi kistérséghez képest. 2010-re a vendég szám 16000-re, a vendégéjszakák száma 61000-re emelkedett, 1084 férőhelyen. Gyomaendrődön 378-ról 1.242-re nőtt a szállásférőhelyek száma. 2010-ben 5.286 vendég érkezett a városba, 16.362 vendégéjszakára, ami jelentős javulás a 2000. évi adatokhoz képest (1.947 vendég, 9.017 vendégéjszaka). A Szarvasi kistérség az egyetlen a megyében, aki turisztikai pozícióját a válság ellenére javítani tudta. Az időszak kezdetén 6500 vendég 19500 vendégéjszakát töltött el a kistérség településein, míg 2010-re a vendég szám 8500-ra, a vendégéjszakák száma 21700-ra emelkedett. A kistérségben a legkedvezőbb helyzetben Gyomaendrőd van, illetve Mezőberényben figyelhető meg a Békés városban megvalósuló teljesítményhez hasonló eredmény.

Mezőkovácsházi, Békési és Sarkadi kistérség

Mezőkovácsháza és térsége, a Békési kistérség illetve Sarkad és környéke nagyon csekély turisztikai teljesítménnyel bír. Ennek legfőbb okai a nehéz megközelíthetőség, és az épített vagy természeti vonzerők csekély száma. A Mezőkovácsházi kistérségben Mezőhegyest kell kiemelni, ahol országos hírű ménállományt nevelnek. A minden évben hagyományosan megrendezésre kerülő lovas versenyek eredményeznek némi vendégforgalmat a településen. A Békési kistérségben 2000-ben még volt némi vendégforgalom, de 2010-re erőteljesen lecsökkent, szinte alig érkezik látogató a térségbe. A Sarkadi kistérségben szinte nem is lehet turisztikai teljesítményről beszámolni: nincs regisztrált szálláshely, így regisztrált vendégforgalom sem.

Összegzés

A vállalkozói aktivitás alacsony, és különösen a regisztrált szervezetek esetében erősen agrártúlsúlyos. Szerény a társas vállalkozások súlya, ezen belül különösen kicsi a részvénytársasági formában működőké. A megyén belüli területi egyenlőtlenségek a működő vállalkozások megoszlása terén visszatükrözik a gazdasági térstruktúrát, Dél-Békés, valamint a megye

észak-északkeleti peremzónája perifériaként, míg a megyeszékhely és szűkebb térsége (a megye többi részéhez viszonyítva) centrumként viselkedik. Régiós, illetve országos összevetésben a megye kedvezőbb mutatókkal bíró térségei is legfeljebb átlagos, sok esetben átlag alatti aktivitást mutatnak, ami összességében jól jelzi a megye egészének elmaradottságát.

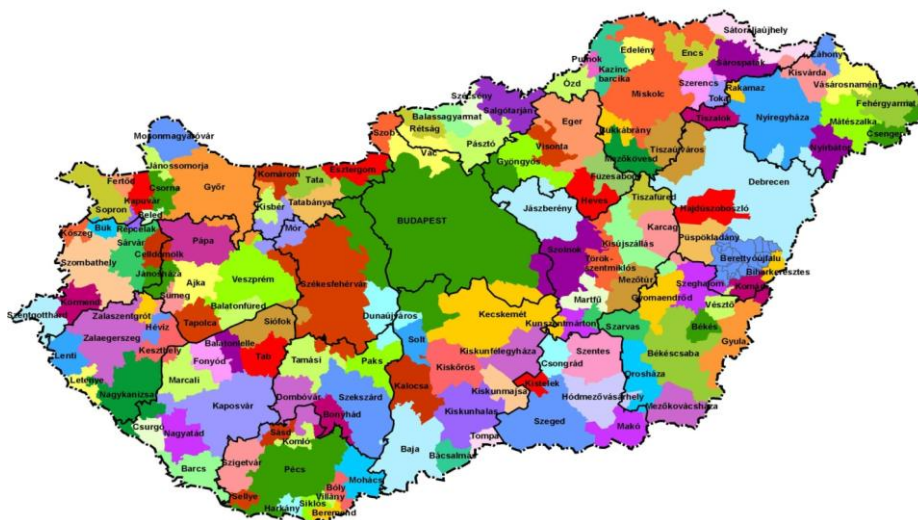
CB) A GAZDASÁG BELSŐ ÉS KÜLSŐ KAPCSOLATAI

Gazdasági térstruktúra, cégközpontok

A VÁTI helyi munkaerő-piaci rendszerek elemzésére támaszkodva elmondható, hogy Békés megyében 9 település formált ki maga körül ingázó övezetet. Ezek közül a legkiterjedtebb Békéscsabáé, mely jócskán elnyúlik délkeleti irányban, egészen a magyar-román határig. A közepes méretű városok közül Gyula, a sarkadi térség felé is kiterjesztette vonzását, míg Orosháza, Békés vagy Szarvas, alapvetően saját térségét vagy annak nagyobb részét fedi le munkaerő-piaci vonzásával. Szarvas hatása a Tiszazug (Jász-Nagykun-Szolnok megye), Orosházáé Dél-Békés nyugati pereme felé is kiterjed, illetve a kertészközségek (Csongrád megye) irányában átlépi a megyehatárt. A kisvárosok közül Gyomaendrőd, Szeghalom, Vésztő, Mezőkovácsháza alapvetően saját szűkebb környezetére gyakorol munkaerő-vonzó hatást. Szeghalom és Vésztő hatása egy-egy vonzott település erejéig a Sárret Hajdú-Bihar megyei oldalán is érzékelhető. A külső centrumok közül Hódmezővásárhely hatása egy, Mezőtúré két, Komádié az alapvetően centrumhiányos északkeleti peremen 3-4 kis község esetében érzékelhető. A térségi centrumok közül Sarkad érdemi munkaerő-vonzó szerepet nem tölt be. A városállomány közel fele a gazdasági jelentőséget tekintve szintén nem rendelkezik érdemi központi szerepkörökkel.

48. ábra

Helyi munkaerőpiaci rendszerek

Forrás: VÁTI, 2008.

A KSH Cég-Kód-Tár adatbázisa alapján, 2010 végén mindössze 125 Békés megyében székelő cég rendelkezett 1 milliárd Ft feletti árbevétellel, ebből 20 társaság érte el a 4 milliárdos határt is. Ez a szám nem fedi a megye településein működő meghatározó nagyvállalatok teljes körét, hiszen ezek egy részét külső cégközpontból irányítják (pl. a körösladányi Henkel egységet). A korábbi vizsgálatok szerint a megye gazdasági értelemben kétpólusúnak mutatkozott, Békéscsaba mögött-mellett Orosháza gazdasági centrum szerepe volt kiemelkedő a településhálózatból, amit a nagyvállalati központok száma, valamint a kettős könyvelést végző cégek árbevétele egyaránt alátámasztott. A megyei nagyvállalatok esetében a cégközpont azonosítása nem feltétlenül elégséges a térszerkezet felrajzolásához. Több meghatározó ipari és szolgáltató vállalkozás esetében a tényleges termelés megoszlik két, vagy több telephely között, s minden telephelyen érdemi foglalkoztatás, illetve termelés folyik (pl. Linamar: Orosháza és Békéscsaba, Élésker kb. 25 üzlettel Békés megye

területén, Csaba Metál: Békéscsaba és Szeghalom, Körös Volán Békéscsaba, Békés, Gyula, Mezőkovácsháza, Orosháza, Szarvas forgalmi irodák és javító egységek).

Az utolsó évtized során Békés megye viszonylag szerény számban fogadott, illetve „nevelt ki” nagy- és középvállalatokat, ellenben több komoly foglalkoztató szerepet betöltő, nagy árbevételű egység bezárására is sor került (pl. BÁÉV, Strang, Merian, Barnevál) vagy komoly kapacitáscsökkenést kellett a tulajdonosi körnek végrehajtania (pl. Hűtőház, Gyulai Húskombinát). Békéscsaba gazdasági központ szerepe a megyén belül továbbra egyértelmű, hiszen összesen 42 cég működik a megyeszékhelyen (33,6%), ebből a magasabb árbevételi kategóriában 8 (40%). Ugyanakkor a város könnyű és gyors elérhetősége ellenére a térben közeli kistelepüléseken érdemi gazdasági szuburbanizációs jelenség nem mutatható ki (Telekkerendás 1; Újkígyós 1).

A cégközpontok száma alapján Orosháza (14), Gyula (9) és Szarvas (11) tekinthető másodrendű gazdasági centrumnak, vagyis Orosháza korábban kiemelkedő szerepe lényegesen mérséklődött. A következő hierarchiaszinten Békés (6), Mezőberény (4), Szeghalom (5) és Tótkomlós (5) áll, utóbbi kedvező helyzete az utóbbi évtized gazdasági fejlődésének eredménye. A megye települései közül nagyjából minden harmadik ad otthont 1 Mrd Ft feletti cég központjának, ez kedvező érték, ám a cégközpontok alacsony száma miatt az 1-2 középvállalattal rendelkező falvak és kisvárosok zöme mégsem tölt be valódi gazdasági centrumszerepet.

A foglalkoztatottak létszáma alapján Békés megyében 13 nagyvállalat (250 fő felett) és 119 középvállalat (50-249 fővel) működött 2010 végén. Látható, hogy a nagy foglalkoztatók száma árnyalatnyival magasabb a magas árbevételt elérő cégekhez viszonyítva, ám a két céglista más eltérést is mutat. A nagy foglalkoztatók között megjelennek az agrártársaságok, illetve a városgazdálkodási cégek is, ahol a magas létszámot szerény árbevétel mellett sikerül megtartani. Ezzel ellentétben a kis létszámú, de magas termelékenységű feldolgozóipari vállalkozások jelentős hányada a második listában már nem szerepel, mert a foglalkoztatottak száma nem éri el a középvállalati szintet.

Békéscsaba központi szerepe a nagy foglalkoztató cégek székhely választása alapján is egyértelmű, (32 társaság), bár kisebb arányú, mint a magas árbevételű cégek alapján. Az ide sorolható cégek kevesebb, mint negyede működik a megyeszékhelyen. A megyeszékhely szűkebb térségében 3 településen (Murony, Telekkerendás, Kétsoprony) 1-1 cégközpont működik, de ezek általában agrárkarakterűek, ezért gazdasági szuburbanizáció szempontjából nem vehetők figyelembe.

A foglalkoztatási adatok alapján a megyén belül a második hierarchiaszintbe sorolható Orosháza (15), Gyula (15) és Szarvas (12), míg a harmadik hierarchiaszintbe Gyomaendrőd (9), Mezőberény (6) és Szeghalom (6). Szarvas közelében Örménykút és Kondoros, Orosháza mellett Nagyszénás mutat némi gazdasági aktivitást, ezek közül a város kisugárzó hatása egyedül Örménykút esetében valószínűsíthető a cégek telephely-választásakor. A negyedik, még komoly foglalkoztatási központi szerepet betöltő városok száma is mérsékelte, ide Békés, Tótkomlós és Medgyesegyháza (4-4) sorolható.

A két lista összefésülése alapján a gazdasági rangsor élén egyértelműen a megyeszékhely áll, azt a két harmincezres város mellett Szarvas követi, majd kisvárosi hálózat meghatározó elemei (Békés, Szeghalom, Gyomaendrőd, Mezőberény, Tótkomlós alkotják a gazdasági térstruktúra gerincét. Békés lakosságszámhoz viszonyított szerényebb szerepe a megyeszékhely túlzott közelségéből fakad, míg Mezőberény éppen a kellő távolságból, de Békéscsaba jó elérhetőségéből profitál. Az elmúlt évtizedben Orosháza némileg veszített gazdasági centrum szerepéből, Tótkomlós pedig kissé erősítette azt, bár a két település továbbra sincs egy „súlycsoportban”.

A KSH Cég-Kód-Tár adatai alapján 86 **iparban tevékenykedő** cég érte el, vagy haladta meg éves árbevételével a nagyjából 1 millió Euro-s (300 millió Ft-os)határt, ami már elégséges ahhoz, hogy a lokális piacokon túl tágabb belföldi, vagy külpiaci értékesítést is végezzenek. Emellett e cégektől „várható”, hogy érdemi beruházási, innovációs hatás mellett komolyabb foglalkoztatási szerepet is betöltsenek a megye gazdaságában, tágabb értelemben pedig hordozói legyenek a térségi ipar hosszú távú versenyképességének.

	Élelmiszeripar	Textilipar	Fa-, papír, nyomdaipar	Építőanyag gyártás	Öntödei ipar	Fém- feldolgozás	Gépgyártás	Ipar összesen
Békés	2			1			2	5
Békéscsaba	7	3	4	1	1	3	4	23
Bélmegyer			1					1
Csárdaszállás		1						1
Dévaványa							2	2
Füzesgyarmat			1				1	2
Gyomaendrőd	1	2	2			1		6
Gyula	3		1		1	3	1	9
Hunya	1							1
Körösladány			1					1
Köröstarcsa	1							1
Medgyesegyháza	1							1
Mezőberény				1		1	2	4
Mezőhegyes	1							1
Mezőkovácsháza	1	1						2
Murony	1							1
Nagyszénás	2					1		3
Orosháza	1		1	3	1	3	2	11
Örménykút	1							1
Szarvas	3	1					1	5
Tótkomlós	1						1	2
Újkígyós	1							1
Vésztő	1					1		2
Ágazatok összesen	29	8	11	6	3	13	16	86

19. táblázat: 300 millió Ft feletti éves árbevételű ipari cégek Békés megyében (2010.)

Forrás: KSH Cég-Kód-Tár, 2010.

A cégek 27%-a települt le Békéscsabán. A megyeszékhely az egyetlen olyan ipari központ, ahol minden ipari ágazat megjelenik legalább közép vállalati szinten, s legalább öt ágazatban (élelmiszeripar, papír- és nyomdaipar, fémfeldolgozás, gépgyártás, elektronikai ipar, vegyipar) minimum három nagyobb árbevételű vállalkozás működik. Az élelmiszeriparban itt működő hét cég is önmagában kevés lokális klaszterek kifejlődéséhez.

A megye városai közül Orosházán 11, Gyulán 9, Békésen, Gyomaendrődön és Szarvason 5-6, Mezőberényben 4, Nagyszénáson 3 nagyobb ipari vállalkozás üzemel, ezek alkotják a feldolgozóipar második hierarchiaszintjét Békés megyében. Orosházán az építőanyag gyártás mellett a gépipari ágazatban működik 3-3 jelentős szereplő. Gyulán hangsúlyos az élelmiszeripar és a fémfeldolgozás (3-3 cég). Békésen az élelmiszeripar mellett a gépgyártás van jelen 2-2 vállalkozással. Gyomaendrőd annyiban sajátos ipari struktúrával rendelkezik, hogy itt a textilipar és a nyomdaipar két lokális domináns ágazat. Szarvason az élelmiszeripar (3) mellett a megyében eléggé visszaszorult textilipar és a fémfeldolgozás a viszonylag sokszínű helyi gazdaság fő bázisai.

A kisebb központok száma szerény: ezekben csupán egy-két közép vállalat van jelen, s jelentős térségek (pl. a sarkadi térség teljes egészében), településcsoportok hiányoznak (pl. Dél-Békés Elek környéki települései). A gazdasági tevékenységek térbeli tömörülése nem tekinthető előrehaladottnak a megyében, Békéscsaba, Szarvas, Orosháza körül alig néhány településen jelennek meg ipari közép vállalatok, ezek száma sem jelentős, így erőteljes agglomerálódási, vagy szuburbanizációs folyamatokról nem is lehet beszélni.

Az **építőiparban** összesen 29 olyan térségi szereplőt azonosítottunk, ahol az éves árbevétel meghaladta a 300 millió Ft-ot. Ezek közül kilenc Békéscsabán rendezte be cégközpontját. A közel egyharmados arány a BAEV és a hozzá kötődő cégek felszámolása után kifejezetten magasnak tűnik. A térségben csak Újkígyóson bukkant fel nagyobb árbevételű építőipari vállalkozás, ami jelzi a

megyeszékhely szerény súlyát az országos építőipari beruházási térben. Orosháza és Szarvas gazdasági centrum szerepe az építőipart tekintve világosan érzékelhető, 4-4 cégközponttal, feltűnő viszont a több gazdasági ágban komoly szerepet betöltő Gyula szinte teljes passzivitása (1 cégközpont) az építőipari ágazatban. Összesen még további nyolc városban és községben települtek meg építőipari nagyszervezetek (legfeljebb 2), ám az ágazat megyei térstruktúrája így is kiugróan koncentrálnak értékelhető. Sem észak-északkeleten, sem a déli térségben nincs egyetlen jelentős építőipari szereplő, aminek egyenes következménye, hogy minden jelentősebb beruházást csak külső szereplő, mint fővállalkozó végezhet el, s ott is csapódik le az esetleges nyereség. A fenti cégek közül legfeljebb 7 tekinthető jelentős foglalkoztatónak, ez szintén az ágazat megyén belüli gyenge helyzetére utal.

A **klaszteresedés** elvben segítheti a kis- és középvállalatokat, hogy elérjék a kritikus piaci tömeget, hogy a beszállítói láncban magasabb szintre kerülhessenek, hogy megtehessék a tartós versenyképesség elérését segítő technológiai fejlesztéseket. Miközben az országban százas nagyságrendben alakultak klaszterek, Békés megyei székhellyel keveset találtunk. Ettől függetlenül számos megyében működő vállalkozás tagja dél-alföldi, vagy országos lefedettségű klasztereknek, melyek székhelye a megyén kívül található. Az viszont fontos mutató, hogy az első körös klaszter pályázatban Békés megyéből nem érkezett pályázat. A második körös pályázatra a békéscsabai térségből 8 (ebből 3 nyert támogatást), a gyulaiból 2 (egyik nyert), az orosháziból 4 (mindegyik támogatott) pályázat érkezett, ami a klaszteresedés élénkülését jelzi. A megyén belül kiemelésre érdemes az egészségturisztikai klaszter, vagy a Sárrét Metál Klaszter fejlődése.

Összegzés

A megye szerény gazdasági súlya és magas szintű városodottsága ellenére erősen centralizált térszerkezettel rendelkezik. a megyeszékhely kiugró szerepe mellett a városhierarchia magasabb szintjén álló Orosháza, Gyula és Szarvas térszervező ereje meghatározó. Ez a struktúra a korábbi évtizedekben készült eredményekkel összevetve stabil, alig változó térszerkezetet mutat. Külső gazdasági centrumok (beleértve a határon belüli és kívüli erőközpontokat) egyelőre szerény befolyást gyakorolnak a területi folyamatokra és struktúrákra, ez is inkább a városhiányos és peremhelyzetű rurális területeken érzékelhető. A kapcsolódásokat és a gazdasági hálózatosodás esélyeit nagymértékben rontja a gyorsforgalmi úthálózat hiánya, mind Kecskemét felé, mind a megyét megközelítő nyomvonalakon (M43, M35, illetve A1).

Komoly szerkezeti problémákat jelez, hogy a nagy- és középvállalatok száma szinte minden ágazatban csekély, lassú a cégek evolúciója, azaz kevés kisvállalat tud felnőni közepméretűvé és alig találni példát középvállalat nagyvállalati szintre ugrására. Hasonlóan problémás lehet, hogy a megyei székhelyű jelentős vállalatok megszűnése tovább erősíti a külső központból vezérelt szegmenst a gazdaságban, ami a belső erőforrásokra alapozott kitörési pálya definiálását és megvalósítását is nehezíti.

CC) A TERMELÉSI INFRASTRUKTÚRA ÁLLAPOTA

Ipari parkok Békés megyében

A megyében az első ipari parkok 1998 (Gyula, Szeghalom) és 1999 folyamán (Békéscsaba, Sarkad, Gyomaendrőd) jöttek létre. Ezekhez 2000-ben csatlakozott a szarvasi, és az orosházi, majd 2007-ben a Körösladányi Ipari Park. Azóta a folyamat megállt, új parkok kialakítására nem került a megyében sor.

Az ipari parkok betelepülése nem azonos színvonalú. Ezzel együtt a megye ipari parkjainak zöme sikeresnek tekinthető, egyetlen kivétellel az időben utolsóként létrehozott körösladányi parkot említhetjük, ahol a betelepült cégek száma nem éri el az ötöt.

A megyeszékhelyen működő ipari park (BAIP, Almáskertek), ahol összesen 18 jelentős méretű vállalkozás telepedett meg 19 ha területű. Békéscsabán a villamosított vasútvonal, a kiépült helyi

közlekedés, a helyi repülőtér gyors elérhetősége egyértelmű előny, s az ipari parkot a távolsági közlekedés is feltárja, ami a munkaerő beengedését segíti a környező településekről.

Sikeresnek tekintjük a Szarvasi Ipari Parkot, ahol szám szerint 41 vállalkozás működik, s a beépített terület az elvi felső határnak már 80%-a. Szarvas előnye az M5 autópálya relatív közelsége, viszont gyenge pontja a villamosított vasútvonal hiánya. A 44-es és 443-ös főutak csomópontjához közeli fekvés szintén előnyös, viszont minden légiközlekedési lehetőségtől elég messze fekszik, ami inkább hátrány a további fejlődést tekintve.

Bár a helyi gazdasági mutatókból nem következik, mégis sikeressé vált bő egy évtized alatt a Szeghalomi Ipari Park. A megtelepedett 10 cég mind ipari, mind szolgáltatói tevékenységeket végez, a kedvező vállalkozási mix a hosszú távú fennmaradás esélyét adhatja. Az ipari park elérhetősége távolsági autóbussz közlekedéssel, valamint a 47-es főúti felhajtó viszonylagos közelsége egyértelmű előny, hátrány viszont az autópálya hiánya, illetve a villamosított vasútvonal nehézkes elérhetősége a város környezetében. Kedvező a két nagy szállítmányozási vállalkozás helyben elérhetősége (Rapidsped, Hidi-Sped). Szeghalomból a legkedvezőbb Debrecen elérése is. Legújabb hírek szerint két további üzemcsarnok fejlesztése indul a parkban, összesen 6 ezer négyzetméteres területen.

Gyulán az ipari parkban összesen 12 cég működik, a feltöltöttség nagyjából 50%-os. A legközelebbi határátkelő Románia felé helyben van, a repülőtér a megyeszékhely felé vezető 2x2 sávú úton néhány kilométerre Gyula határátkelő felé az M5-ös autópályára ráhordó út városokat elkerülő nyomvonal is. Az ipari park feltöltése (40 ha) még messze nem teljes.

Orosházán az ipari parkban mindössze 10 betelepült céget azonosítottunk. A város előnye a 47-es út menti fekvés, s ilyen formán Szeged könnyű elérhetősége. Kedvező a Szentcsanak-Songrád-Kiskunfélegyháza felé az M5-ös autópályára ráhordó út városokat elkerülő nyomvonal is. Az ipari park feltöltése (40 ha) még messze nem teljes.

Sarkadon a volt Cukorgyár telepén alakították ki az ipari parkot, ahol a legutóbbi információk szerint 20 kisebb-nagyobb vállalkozás működött. A 160 ha-os terület kihasználtsága nem intenzív, sajnos valódi nagybefektetőt nem sikerült bevonni, pedig a méhkeréki határátkelő közelsége, Szalonta kedvező elérhetősége a román irányban komoly piaci és partnerségi potenciállal kecsegtet.

Gyomaendrődön a két városrész közötti alulhasznosított területen 36 ha-on létrehozott ipari parkban utolsó információk szerint 13 vállalkozás működött. A város és az ipari park előnye a villamosított vasútvonal jó megközelíthetősége, melyen a várost már elérte a rekonstrukció, így a vonatok nagyobb sebességre képesek Budapest felé. Bár a városon áthalad főútvonal (46-os számú), ennek minősége rossz, ami akadályozza az ipari park jelentősebb fejlődését.

Körösladányban a Henkel üze me és ennek speciális igényei kényszerítették ki az ipari park létrehozását, melybe alapvetően a vegyipari nagyvállalat kiszolgáló partnerei települtek csupán be. A város terveiben a park területének bővítése is szerepel, ennek megalapozottságát az eddigi eredményei kérdőjelessé teszik.

Összegzés

Bár a megye ipari infrastruktúrája első ránézésre kiépült és területileg arányosan fedi Békés megye területét, az ipari parkok feltöltöttsége és a húzóvállalatok jelenléte/hiánya alapján azt mondhatjuk, ezek inkább a létező térszerkezeti egyenlőtlenségeket erősítik, mintsem oldják.

CD) A TELEPÍTÉSI TÉNYEZŐK ÉRTÉKELÉSE

A megye telepítési tényezői közül a földrajzi és közlekedési helyzet kívánczik előre. Az országon belüli elhelyezkedése kedvezőtlen, a legfontosabb irányító centrum (Budapest) az átlagosnál nehezebben közelíthető meg, legalábbis közúton. A vasúti feltártság kedvezőbb, forgalom szempontjából a Budapest-Szolnok-Békéscsaba-Lökösháza vonal a legjelentősebb, s az a megyét északnyugat-délkeleti tengely mentén tárja fel. Az ország egyetlen számottevő repülőtere (Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér) a megye szempontjából a „jó oldalon” helyezkedik el, Budapest délkeleti előterében, megközelítése így sem egyszerű a megye települései számára. Az alternatívaként szóba jöhető regionális nemzetközi repülőterek közül a határ magyar oldalán Debrecen a kiépültebb, de személyforgalmát csak charter gépek alkotják, így, bár a megye északkeleti negyede számára elvben elérhető volna, valódi alternatívát mégsem kínál. A román oldalon Temesvár repülőtere valódi

nemzetközi légikikötő, személy és áruforgalma jelentős, de távolsága miatt legfeljebb Dél-Békés számára szolgál valós lehetőségként. A Békéscsaba-Gyula térségében megépült repülőtér egyelőre semmilyen érdemi szállítási szerepet nem játszik, ennek megváltoztatására a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani.

A Tisza-vízgyűjtő, ezen belül a Körösök vízrendszere, mint vízi út potenciálja és kihasználtsága szerény, s ez várhatóan így is marad, hiszen hiányoznak a fejlesztéshez szükséges nemzetközi egyezmények. Az ország többi megyéjével, földrajzi nagytájával a kapcsolódási pontok száma érdemben nem bővült, legfeljebb korszerűsítési munkálatok zajlottak az utóbbi évtized során. Megfontolandó több kompáktelő lehetséges kiváltása, s így az átmenő forgalom számára való erőteljesebb kihasználása, s a rávezető úthálózati elemek megerősítése. E kapcsolódások a nagyobb térségi hálózatok kiépülése és megerősödése szempontjából, valamint a megye vállalkozói értékesítési horizontjának bővülése szempontjából látszanak fontosnak.

A gazdasági infrastrukturális hálózatok alapvetően kiépültek (vonalas infrastrukturális rendszerek), ezen belül a vízhálózatban, a szennyvízhálózatok létesítésében, az energetikai hálózatok fejlesztésében érdemi előrelépés történt az elmúlt bő egy évtized során. Az ipari parki hálózat lényegében minden gazdasági centrumot elért, de ezek kiépültsége, feltöltöttsége, az általuk nyújtott szolgáltatások köre igen heterogén. Komoly megújulás ment végbe a kisvárosok hagyományos (zömmel az 1960-as évektől induló vidéki iparosítás során elindult fejlesztésekhez kötődő) barnamezős ipari területeinek megújulása terén is (néhány városban ez oka az ipari parkok gyengébb mutatóinak), s itt is akadnak befektetőre váró, jó adottságú telephelyek. A helyi gazdaság egyes elemeinek leépülése szintén szabadított fel ipari, építőipari, raktározási célra kis ráfordítással alkalmassá tehető telephelyeket, ezek hasznosítása a kezdeti lépéseknél tart. Előremutató Békéscsaba város példája, ahol a Nyugati Iparterületen egy 3000 m²-es terület komplex rehabilitációját hajtották végre magán és önkormányzati források ésszerű kombinációjával.

A megye, mint fogyasztópiac a népességarányához mérten országos összevetésben szerény, a megyék átlagához viszonyítva is alacsony fizetőképes kereslettel rendelkezik. Ennek a keresletnek a bővülése az utóbbi öt év során csökkenésbe váltott, ami kevésbé támogatja a lokális keresletre termelő, azt megcélzó új, nagyléptékű fejlesztések tömeges érkezését a következő két-három év során. A kereslet csökkenésében országos folyamatok játszottak/játszanak főszerepet (13. havi nyugdíj és bérek megvonása, közszféra leépítései és bérbefagyasztása, a háztartási kölcsönök erőletett visszafizetése – pl. végtörlesztés, az eladósodott háztartások esetében a megnövekedett részletek miatt csökken a másra fordítható szabad eszközök állománya, stb.), helyi sajátossággként az emelhető ki, hogy átmeneti 4-5 éves periódus után újra emelkedik a háztartások által saját fogyasztásra előállított élelmiszer aránya (2007-től).

A gazdaság finanszírozásában kulcsszerepet játszó pénzügyi hálózat ugyan kiépült a megyében, ám a hazai ágazati problémák következtében a bankok finanszírozási hajlandósága csökkent a korábbi évekhez viszonyítva, ami különösen a kis- és középvállalati kör fejlődőképes szegmense számára járhat negatív következményekkel. A takarékszövetkezeti hálózat hitelezőképessége is korlátozott, bár a végtörlesztés kapcsán, a devizahiteleket kiváltó forintbitelek nyújtása kapcsán sikerült némileg bővíteni ügyfélkörüket. Békés megyében a magas hitel-betét arány a takarékszövetkezeti hálózatban nem jellemző, így stabil működésük nem forog egyelőre veszélyben. Az viszont továbbra is megfigyelhető, hogy a takarékszövetkezetek a nagyobb városokban hangsúlyosan vannak jelen, s az ottani fiókok működési nyeresége szükséges a további fejlődésükhöz, így a „vidék bankja” címke használata esetükben nem fedi pontosan a valós folyamatokat.

A telephelyi tényezők „minősítését” valójában a külső beruházók és munkavállalók végzik el, azzal, hogy befektetnek az adott térségben, ott vállalnak munkát, vagy épp ellenkezőleg más, kívánatosabb célterületet preferálnak.

Külföldi tőke, külföldi munkavállalás

Békés megye a rendszerváltás után egyetlen periódusban sem volt a külföldi tőkebefektetések kiemelt célterülete, s az ország vidéki terei többségéhez hasonlóan a külföldi cégek tömeges érdeklődése a lokális befektetési lehetőségek iránt az EU-csatlakozást követően le is csengett. 2000 óta a külföldi tőkével működő cégek számában majdnem egyharmados volt a visszaesés, igaz, 2006-ot követően 2009-ig e cégek száma szerényen nőtt (168-ról 181-re, majd újra csökkent (178). 2010-ben 113

megyei székhelyű céget tartottak nyilván, melyben a külföldi befektetők tőkearánya kizárólagos volt. 2000-2010 között számottevően csökkent a többségi külföldi tulajdonú és a többségi belföldi tulajdonú vállalkozások száma is (ezek együttes száma 2010-re 65-re mérséklődött).

A saját tőke állomány jelentősen nőtt, a kizárólag külföldi tulajdonú cégekben 30-ról 41 milliárd Ft-ra, a többségi külföldi tulajdonúaknál stagnált 24-25 milliárd között (ebből a külföldi részesedés 18,4-ről 19 milliárdra, átlagosan 76,4%-ra). Ennél gyorsabban gyarapodott a hazai többségi tulajdonú vállalkozások saját tőkéje – 12 milliárdról 25,3 milliárdra – amelyen belül a külföldi tulajdonostársak részesedése 25%-ról 19%-ra, csökkent. Az egy vállalkozásra jutó saját tőke 271-ről átlagosan 502,5 millió Ft-ra emelkedett, ezen belül a külföldi tőke 210,7-ről 358 millió Ft-ra nőtt.

A megyében 2009 végén működő 181 külföldi érdekeltségű vállalkozás legnagyobb számban a kereskedelem (45), az iparban (65), valamint az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások ágazatban (35) működött. A megye agrár karaktere mutatkozik meg az itt létrejött vegyesvállalatok relatíve magas számában (13 db). Ezek mellett az idegenforgalom (5), a szállítás-szállítmányozás-raktározás (12), vonzott nagyobb számban külföldi befektetőket. A saját tőkét tekintve az ipar koncentrálna a tőkeállomány közel háromnegyedét (66 milliárd Ft), amiből a külföldi részesedés meghaladja a 40 milliárdot, a megyébe érkezett külföldi tőkeállomány közel kétharmadát. A külföldi tőke aránya e cégek körében az ipari ágazatban eléri a 61%-ot. Közel 21 milliárd Ft külföldi tőke áramlott az ingatlan szektorba, ami e cégek tőkeállományának 98%-át teszi ki. 2 milliárd Ft-ot vonzott az agrárium (94%). E három ágazat koncentrálna a megyébe érkezett külföldi tőke 97%-át, s ideköthetők a legnagyobb átlagos vállalatméretek is (a tőkeállományt tekintve).

A KSH adatok alapján Békés megyében a **külföldi munkavállalók** száma nem éri el a százat, ezek jelentős hányada a mezőgazdaságba érkező idénymunkás, csekély számban az építőiparban foglalkoztatott segédmunkásokat, esetleg a (zömmel gyulai) idegenforgalomban munkát vállaló dolgozók jelenhettek meg (román nyelvtudással). A külföldi munkaerő számának látványos felfutásra nem lehet és nem is kell számítani, az utóbbi öt év során inkább számuk fokozatos csökkenése figyelhető meg, párhuzamosan a román EU tagsággal, az ottani gazdasági fellendüléssel, majd a hazai válságfolyamat erősödésével. Az érkezők jelentős hányada magyar nemzetiségű, a határ közeli községekből, kisvárosokból ingázik át, zömmel a határtól 30 km-en belüli sávba. A határ román oldala felé történő, a magyar munkavállalók tömegeit megmozgató migrációról nincs tudomásunk, a Dél-Békés munkaerőpiacát (elvben) befolyásoló aradi fejlesztések hatása nem mérhető, elsősorban az alacsony román bérszínvonal miatt.

Összegzés

A megye telepítési tényezői annak ellenére is kedvezőtlenek, hogy földrajzi helyzete, közlekedési fekvése nem tekinthető előnytelennek. A legfontosabb problémapontokat a gazdasági befektetési és munkavállalási vonzerők mérsékelt voltában, a lakosság szerény vásárlóerejében, illetve a vállalkozások országos átlagtól elmaradó tőkeellátottságában lelhetjük fel.

CE) TERÜLETI INNOVÁCIÓS POTENCIÁL

Egy közelmúltban végzett országos felmérés szerint a középvállalatok (50-249 fő) közel fele, a nagyvállalatok közel 70%-a tekinthető innovatívnak. Korábbi elemzésünkben (Cégek központok) mi is e két kategóriát tekintettük a Békés megyei gazdaság meghatározó szereplőinek. A feldolgozóiparon belül kiemelkedően magas az innovatív cégek aránya az italgyártásban (47,1%), a papír- és nyomdaiparban (43,3%), a vegyianyag gyártásban (50%), a gyógyszergyártásban (75%), a nemfém ásványi anyagok gyártásában (40,8%), az elektronikai iparban (38,4%), a villamos berendezések gyártásában (42%), a közúti járműgyártásban (51,6%), a bútorgyártásban (34%), valamint az egyéb feldolgozóipari tevékenységek terén (38,3%). Mindezen ágazatok sajnos eléggé szerényen vannak jelen a megye gazdaságában is, így ezen ágazatokban az országos átlaghoz hasonló innovációs aktivitást feltételezve termék, eljárás, szervezeti, marketing, vagy ezek kombinációit megvalósító vállalkozásokra és az általuk végzett innovációs tevékenységre csak alacsony szinten lehet számítani.

Békés megyében a kutatás-fejlesztési tevékenység szerényen van jelen a gazdasági életben, s a tudományos műhelyek száma, humán kapacitása is mérsékelt. A K+F éves költségvetése, teljesítménye alapján a megyék rangsorának végén foglal helyet. 2000 és 2005 között volt egy felfutás a kutatóhelyek számában, a dolgozók létszámában és a ráfordításokban (2005-re 32 kutatóhely, 412 fő tényleges létszám, 1,07 milliárdos ráfordítás) párhuzamosan az országos trendekkel. A növekedés 2005-öt követően a kutatóhelyek és a létszám tekintetében, enyhén csökkenő trendbe fordult át (2011-ben 27 kutatóhely, 339 fős létszámmal), míg a ráfordítások reálértéke 2006-ban érte el a maximumát 1,42 Mrd Ft-tal, majd a válság miatti visszaesést követően 2009-2010-re haladta meg folyóáron az 1,5 Mrd Ft-os nagyságrendet. A ráfordítások belső szerkezete 2006-2007 folyamán volt a legkedvezőbb, hiszen 300 millió Ft-os nagyságrendű beruházásra került sor a folyó kiadások fedezése mellett. 2009-ben a beruházások nagyságrendje ismét elérte a 300 millió Ft-ot, de a trend nem bizonyult tartósnak, 2010-2011-ben a beruházási összeg ismét megfeleződött, ami arra utal, hogy a megye K+F szektora továbbra sem tudott motorjává válni a gazdasági innovációs folyamatnak.

A megye kutatás-fejlesztési szektorának kapcsolódása a gazdasági szereplőkhöz szerény, hasonló a nagy egyetemi központok megyéiben, vagy a fővárosban megfigyelhető struktúrához. A tágabb értelemben vett gépipar és fémfeldolgozás, valamint az élelmiszeripar K+F+I céges kutatóhelyen, vagy külső megrendeléseken keresztül megvalósított belső innovációs tevékenysége jelentős, de csak részlegesen épül egymásra az állami szféra kutatási kapacitásaival és eredményeivel.

A K+F főtevékenységet végző szervezetek száma alacsony (32 db), ebből a felsőoktatási karoknak otthont adó Békéscsabán 13, Szarvason 8, Gyulán öt vállalkozás működik. Emellett egyedül Orosházán alakult ki K+F tömörülés mindösszesen három cégek központtal. Az egy-egy békési, tótkomlói, muronyi vállalkozás meglehetősen inkább csak színező elemnek tekinthető a térszerkezetben. A cégek egyike sem éri el a középvállalkozás méretét a foglalkoztatást tekintve (50 fő, vagy nagyobb), sőt még a kisvállalkozás határt sem (legalább 10 fő). Ez is jelzi az ágazat szerény jelenlétét a megye gazdaságában és az innovációs láncban betöltött mérsékelt szerepüket.

Összegzés

Békés megye sem a kutatás-fejlesztés, sem az innováció terén nem tudott érdemi fejlődést felmutatni a 2000-es évtizedben, így az egyedi sikerek ellenére továbbra is a hazai K+F+I szektor periferiáján helyezkedik el. Ha figyelembe vesszük, hogy Magyarország az EU27 K+F+I piacán egészében is marginális szerepet tölt be, ez a megye számára szinte bizonyosan lezárja a tudásalapú fejlődést, mint domináns kitérési irányt.

CF) GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Az értéktermelés szintje

Hosszú időtávot tekintve az 1960-as évek közepén Békés megye az **országos átlag** 86%-án állt a nemzeti jövedelem termelését tekintve. Az 1970-es évek közepére, az országos átlagot meghaladó fejlődési ütemet produkálva nagyjából az országos átlag szintjére emelkedett a fajlagos mutató, ami 1995-ben az GDP mérésekor szintén ezen a szinten, 79,8%-ra mérséklődött. 2000-re, megszenvedve a transzformációs válságot, az egy főre jutó GDP az országos átlag 70%-a alá csökkent (67,6%), ami 2005-re 60% alá, majd 2010-re (az utolsó még elérhető adat) 55% alá mérséklődött, igaz jelentős éves ingadozások mellett. Összességében a megyék sorrendjében Békés hátulról a harmadik, nagyjából Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék általános fejlettségi szintje közötti értékekkel. 2000-2005 között a megye fajlagos GDP-je jelentősen mérséklődött a vidéki átlaghoz viszonyítva (-9 százalékpont). 2005 után a leszakadás üteme csökkent, ám a válság első szakasza utáni átmeneti élénkülést hozó 2010-es év adata azt jelzi, hogy a megye kapacitásainak visszaépülése az átlagosnál lassabban ment végbe.

Megye	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Győr-M-S	169	153	151	151	146	144	152,4	149,2	150,3	149,2
Komárom-E.	105	118	118	133	141	148	136,5	143,1	139,7	138,3
Fejér	149	132	122	120	124	124	128,4	126,4	124,2	119,9
Vas	141	128	128	134	128	123	130,8	119,9	116,2	116,8
Pest	98	110	113	113	114	116	113,4	116,5	115,8	113,6
Csongrád	106	101	101	99	99	100	98	97,6	99,1	103,9
Zala	107	110	112	119	117	112	105,4	107,1	110,1	102,7
Tolna	104	101	101	91	89	89	89,4	92,4	95,6	100,5
Veszprém	106	107	102	101	99	97	96	98,7	97,5	96,6
Baranya	97	95	96	95	94	94	95,8	95,3	95,3	95,5
Hajdú-B.	91	94	96	97	96	96	95,5	94	94,4	95,1
Heves	90	93	95	94	94	90	91	94,1	92,2	93,9
J-N-Szolnok	85	89	87	84	82	81	86,4	85,3	86,6	91,1
Bács-Kiskun	88	87	90	87	88	87	87,9	85,9	89,3	90,2
Somogy	87	89	89	89	88	85	82,3	81,9	83,2	86,8
Borsod-A-Z.	81	80	81	81	85	89	87,7	86,5	84	83,8
Békés	86	83	82	79	78	77	76,1	76,4	77,6	75
Szabolcs-Sz-B.	70	72	72	73	72	71	70,4	70,2	69,2	69,6
Nógrád	70	71	71	70	68	65	65,6	61,4	60,6	61,1

20. táblázat: Az egy főre jutó GDP a vidéki átlag százalékában, Forrás: KSH

Tágabb – Európai Unió – kitekintésben a vásárlóerő-paritáson mért fajlagos GDP adatok tanúsága szerint Békés megye jóval az **EU27 átlaga** fele alatti gazdasági teljesítményre képes. 2000-2004 között – részben az erős Ft/Euro keresztárfolyam következtében – a fajlagos GDP közeledett az uniós átlaghoz (37,3%-ról 39,4%-ra). 2004-et követően a felzárkózási folyamat megállt, illetve visszajára fordult. 2010-ben az uniós átlag 35,8%-a volt a megyei fajlagos GDP, nem függetlenül a magyar gazdaság fokozatos lassulásától, majd visszaesésétől 2006-ot követően. A vásárlóerő paritáson mért GDP 8,5-9,5 ezer Euro között ingadozott 2007-2010 között, az uniós tagság kezdete (2004) óta nem növekedett, aminek következménye a várt felzárkózás helyett további elmaradás lett a fejlett országok szintjétől.

A GDP termelés nagyságrendjét a megyében 2000 és 2006 között folyó áron a másfélszeresére nőtt (300-ról 450 milliárd Ft-ra). Ezt 2007-ben 476, 2008-ban közel 500, 2009-ben 448, 2010-ben 455 milliárd Ft-ra becsülte a KSH (folyó áron). A megyei GDP tehát öt év alatt az inflációt leszámítva sem növekedett, ami a valóságban az értéktermelési szint jelentős csökkenését jelenti. Ez a nagyságrend országos GDP termelés alig 2%-a, s az arány trendje inkább csökkenő. Az értéktermelés nagyságrendje jelzi a megye marginális szerepét a hazai gazdaságban. A visszaesésekkel tarkított teljesítmény azt is eredményezi, hogy a határ túlsó oldalán fekvő román megyék gazdasági bázisa fokozatosan túlnövi Békés megye jelentőségét, s a gazdasági kapcsolatok fejlesztésekor a megye a bedolgozó, alvállalkozói szerepbe kényszerülhet.

Az értéktermelés ágazati sajátosságai

Békés megye értéktermelésében az agrárium szerepe az átlagos országos szint bő kétszerese, általában eléri a 10%-os nagyságrendet, de a növénytermesztés számára kedvezőbb években akár 14% fölé is emelkedhet az agrárium aránya az értéktermelésben. Ehhez közelítő súlyt az ágazat csak Bács-Kiskun, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok és Tolna esetében tölt be. Az országos mezőgazdasági GDP közel 7-8%-át termeli meg Békés megye, amivel általában harmadik az országon belül Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar mögött. Előbbi 1-1,5, utóbbi nagyjából 0,5%-kal magasabb arányban járul hozzá az agrár GDP-hez, de Békés megye méretei miatt az agrár karakter sokkal érzékelhetőbb, mint a másik két megye esetében.

Az ipari ágazatok (B-C-D-E) súlya az értéktermelésben 2004-2010 között lényegében alacsony szinten stagnált (17,9-19%), ehhez képest 2008-ban 21,2, 2010-ben 20,8% volt az ágazat súlya, ami továbbra is azt jelzi, hogy az ipari tevékenység szerepe az értéktermelésben messze elmarad a szolgáltatások mögött, és alig másfél-kétszerese az agrárszféra súlyának.

Az ipar súlyának növekedése ellenére az országos ipari GDP kevesebb mint 2%-a termelődött meg Békésben 2008-2010 között, ami csak Somogy és Nógrád arányszámánál magasabb. Az alacsony ipari GDP érték két forrásra vezethető vissza: egyrészt az ipari ágazat jelentősége eleve kisebb a megyei gazdasági szerkezetben, mint a legtöbb vidéki megyében, másrészt – és ezt sokkal nagyobb problémának látjuk – a meglévő ipari üzemek által előállított átlagos hozzáadott értékszt inkább alatta marad az országos átlagnak, mint meghaladja azt.

A szolgáltatások továbbra is a legnagyobb értéktermelő a megye gazdaságában, bár arányuk az utóbbi évtized során alig nőtt, inkább stagnált. A 2008-as adatok alapján a közszolgáltatásoknak (23%), a kereskedelemnek (17%), valamint az ingatlanügyletek és üzleti szolgáltatások gazdasági ágának (7%) volt a legjelentősebb súlya az értéktermelésben a szolgáltató tevékenységeken belül. A megye jelentősége az ágazati GDP-k termelésében mérsékelt, a 2%-ot az oktatás és az egészségügy területén múlta felül, s a kereskedelemben közelítette meg. Ezek az adatok nem meglepőek, hiszen a főváros súlya minden szolgáltató ágazat esetében kiugró (27-68%). A megye gazdaságában az építőipar fontos foglalkoztató és értéktermelő szerepet játszik, a területi GDP közel 4,5-5%-át állítja elő, ám az országos építőipari GDP-ből már csupán 2%-kal részesednek a megyei székhelyű vállalkozások, nem utolsósorban a főváros és Pest megye piacának nagyobb térbeli távolsága következtében.

Beruházások

A 2000-2011 közötti időszakban a megyében a beruházási aktivitás nagy megugrásokat és látványos visszaeséseket mutatott. 2004-200 között folyóáron is 10%-ot meghaladó volt a visszaesés, 2005-ről 2006-ra a beruházási érték közel kétszeresére növekedett (48-ról 81 milliárd Ft-ra), 2006-2009 között szinte stabilan stagnált a beruházási érték (76-84 milliárd Ft között), majd 2010-ben ismét jelentős visszaesés következett (84-ről illetve 72 milliárd Ft-ra). Az egy főre jutó nemzetgazdasági beruházások szintje hagyományosan alacsony Békés megyében, a 2000-es évtizedben általában az országos átlag fele körül mozgott, 2010-ben már a 45%-ot sem érte el.

A beruházásokon belül a gazdasági szervezetek által megvalósított beruházások aránya ritkán érte el a 60%-ot, jócskán elmaradva a vidék fejlettebb megyéitől. A központi kormányzati befektetések nagyságrendje egyetlen évben sem volt kiemelkedő, s ez az amúgy is szerény szint 2008-tól a felére-harmadára mérséklődött, s az éves beruházási volumen 1-2%-át tette csak ki. A helyi önkormányzatok ennél jóval aktívabb szerepet játszottak a beruházásokban, különösen 2004-et követően, az Európai Unió fejlesztési forrásaihoz való teljes jogú hozzáférés időszakában. Összességében az lokális szint a beruházások negyedét-harmadát adta, kivéve a válság első két évét (2008-2009), amikor a központi kormányzati megszorítások miatt az önkormányzati szféra fejlesztéseiben is erőteljes visszaesés volt látható. Miközben a központi kormányzat és a helyi önkormányzatok szerepe csökkent a beruházásokban, a nonprofit szektor jelentősége éppen 2009-2010-ben indult növekedésnek. Igaz, a beruházások aránya (1 -1,5%) messze nem elégséges az állami szektor visszaesése okozta ür kitöltésére.

Négy gazdasági ág mutat tartós, magas arányt a beruházásokból. A mezőgazdaság 2004 óta minden évben 7-17 milliárd Ft-os nagyságrendet investál a termelés feltételeinek megújításába. A feldolgozóipar ennek nagyjából kétszeresét fordítja beruházásokra éves szinten, hosszabb időtáv átlagában, ami vissza is tükröződik pl. a GDP termeléséhez való hozzájárulás mértékében. A kereskedelmi szektor beruházási konjunktúrája 2006-tól indult, ez évtől évi legalább 12 milliárd Ft beruházást valósítottak meg az ágazati szereplők, de 2009-ben a válság kitörésével ez a konjunktúra ki is fullad. 2004-től folyamatosan látjuk a szállítási-szállítmányozás gazdasági ág szerepének kiemelt jelentőségét a beruházásokban (évi 6-17 milliárd Ft-os volumen). Emellett az alapvetően állami szféra által dominált közigazgatásban és oktatásban mutatható ki egy, vagy több kiugró év a beruházási aktivitásban.

A beruházásokon belül Békés megyében a gépek, berendezések aránya az utóbbi évtizedben számottevően emelkedett, 2008-ra elérte az összes beruházások csaknem kétharmadát. Ettől kezdve viszont látványos volt a visszaesés, 2009-2010-ben a gépek, berendezések beszerzésére éves szinten 3, majd 285 milliárd Ft-ot fordítottak a gazdasági szereplők új technológiát, ez folyamatos távolodást mutat az ipari megújulás sikeres térségeinek beruházási mintájától.

Miközben az országos beruházási volumen a válság kitörését követő években (2007 év elejétől vizsgálva a negyedéves adatsorokat) folyamatosan, bár eltérő ütemben zsugorodott, addig Békés megye esetében az adatok stagnálást, majd visszaesést jeleznek. Úgy tűnik a válság teljes mélységében csupán 2010-től bontakozott ki a megyében, ami elhúzódó stabilizációra és lassúbb kilábalásra enged következtetni.

Az üzleti szolgáltatások hozzáférhetősége

A gazdasági folyamatok/tranzakciók lebonyolítását segítő szolgáltató tevékenységek szerepe, hogy a termelési-értékesítési folyamatok zökkenőmentesen, a résztvevők számára hasznosan/nyereségesen menjenek végbe.

A gazdasági tevékenységet segítő szolgáltató tevékenységek szerepe, hogy a termelési-értékesítési folyamatok zökkenőmentesen, a résztvevők számára nyereségesen menjenek végbe.

Az ágazat területi fejlődésére Magyarországon 1990 után egy dekoncentrációs és egy újra-koncentrációs trend volt jellemző. Békés megyében is hasonló folyamatot láthattunk, azzal a különbséggel, hogy a dekoncentrációs szakasz mérsékeltebb ütemben zajlott. Ennek eredményeként 2010 végére az üzleti szolgáltató társas vállalkozások száma alig haladta meg az ezret, alig mutatva bővülést 2007-hez viszonyítva. Az 1004 vállalkozás összesen 53 település között oszlik meg, ami a megye településállományának kétharmada, ez kifejezetten kedvező arány. A problémát inkább az jelenti, hogy e cégek – egy kivétellel – egymilliárd Ft alatti árbevételűek, a 300 milliós határt is csupán 5 cég lépi át, ami a szektor elaprózottságára utal.

A nagy vállalkozásszám ellenére a megyeszékhely dominanciája egyértelmű, a cégközpontok 46,4%-a Békéscsabán jött létre (465). A három középváros közül kiemelkedik Gyula (139 db, közel 14%), másfél-kétszer annyi céget tömörítve, mint Szarvas (82), vagy Orosháza (65). A harmadik hierarchiaszintet Békés (38) egymaga alkotja, mögötte Gyomaendrőd (21), Szeghalom (17), Mezőberény (15), Békésszentandrás (13), Mezőkovácsháza (12) és Tótkomlós (11) következik. Bár a vállalkozásszám egy-egy településen önmagában jelentős, a térben közeli nagycentrumok szélesebb kínálata szükséges a helyben működő vállalkozások számára az üzleti szolgáltatási igények teljes kielégítéséhez.

Békéscsaba körül ez esetben megfigyelhető a cégek térbeli tömörülése. 5 településen 22 üzleti szolgáltató társas vállalkozás települt meg, s ezek között Újkígyós 8, Szabadkígyós 3, Doboz és Murony egyenként is 5-5 cégnek ad otthont, vagyis méretükhöz viszonyítva jelentős üzleti szolgáltató központoknak minősíthetők, amit a helyi gazdaság mérete önmagában nem indokol. (Ugyanígyen hatás figyelhető meg Szarvas és Békésszentandrás viszonylatában is.)

A jelentősebb kisvárosi-falusi üzleti szolgáltató centrumok közül kiemelhető még: Elek (9), Mezőhegyes (7), Sarkad és Gerendás (6-6), Dévaványa, Nagyszénás és Vésztő (5-5), Battonya, Füzesgyarmat, Kondoros, Körösladány és Medgyesegyháza (4-4) üzleti szolgáltató cégközponttal.

Az üzleti szolgáltatások térstruktúrájában Szarvas (Békésszentandrás, Csabacsúd, Kondoros), valamint Orosháza (Gerendás, Nagyszénás, Csanádapáca, Kardoskút) is találunk a békéscsabaihoz hasonló térbeli tömörüléseket, ezek alig kisebbek a megyeszékhelynél látottnál.

Összegzés

A beruházások alakulása középtávon a megye gazdasági szerepének stagnálását-csökkenését jelzik előre, leszámítva az agrár ágazatot és egy-két feldolgozóipari részterületet. Ugyanakkor az alapszintű üzleti szolgáltatások hozzáférhetősége kedvező, ezt a megye településszerkezeti sajátosságai is támogatják, bár a magasabb szintű tevékenységek elérhetősége kevés centrumra koncentrálódik.

Az üzleti szolgáltatások térszerkezete szempontjából kedvező, hogy mind északkelet, mind Dél-Békés esetében nagyobb számban találhatók meg alapvető üzleti szolgáltatás nyújtására alkalmas szolgáltató cégeket befogadó települések (külön-külön elég alacsony számú cégnek adva otthont). Így az alapszintű szolgáltatási igény kielégítése helyben, vagy a közeli kiscentrumban (nem feltétlenül város!) lehetséges, s csak a szofisztikáltabb szolgáltatások igénybevétele céljából szükséges a gazdasági szereplőknek felkeresni a négy nagyobb város egyikét.

D) TÁRSADALOM

DA) KULTURÁLIS ADOTTSÁGOK, ÉRTÉKEK

Békés megye kedvezőtlen demográfiai mutatói különösen hangsúlyossá teszik a megye népességmegtartó erejének kérdését, melynek megőrzésében, erősítésében a kötődésnek, identitásnak, kulturális, közösségi tevékenységeknek kiemelt szerepe van. A kultúra azonban nemcsak identitásképző, hanem társadalomszervező és gazdaságfejlesztő erő is: közösségeket hoz létre, belső energiákat dinamizál, munkahelyeket teremt, fokozza a térség versenyképességét, kreativitásra és innovációra ösztönöz. Szerepét, jelentőségét ugyanakkor épp a hosszabb távú és a meglehetősen összetett értékrendet, kötődést, identitást befolyásoló szemléleti hatások miatt nem mérhetjük az egyszerű megtérülés alapján, vagy a kultúra területét érintő befektetéseket, költségek számbavételével. A kultúra természeténél fogva folyamatosan változik, mozgásban van, átalakul és időről időre megújul. Ebben a helyben elérhető kulturális, közgyűjteményi, művészeti és közművelődési intézményi szolgáltatásoknak, a kulturális rendezvényeknek, eseményeknek és a közösségi szerveződéseknek van meghatározó szerepe. Statisztikai adatokkal azonban csupán az intézményes szolgáltatások és azok igénybevétele közelíthető, ami koránt sem képes ezt az összetett rendszert, hatásmechanizmust szemléltetni. A helyzetet tovább árnyalja, hogy a civil szektor aktivitásának köszönhetően megyei szinten több száz önkéntes dolgozik nap, mint nap e területen, mely aktivitás meg sem jelenik a statisztikákban. Az önkéntesek tevékenysége, miután a kulturális közösségek szoros kapcsolatot ápolnak a közművelődési, közgyűjteményi intézményekkel, különösen fontossá válik az (elmúlt tíz évben a statisztikai adatok szintjén is tetten érhető) kulturális tevékenységeket, aktivitást, közgyűjteményeket, egyéb létesítményeket finanszírozó források csökkenésének időszakában. A közművelődésre az elmúlt évtized egészében az önkormányzati támogatás, állami normatív hozzájárulás csökkenése jellemző, sajnos egyre nagyobb ütemben. A kieső bevételeket a szervezetek, intézmények pályázati és szponzori támogatásokból igyekeznek pótolni, a gazdasági válság és az állami, önkormányzati költségvetések nehéz helyzete miatt azonban ez egyre nehezebb feladat. Az intézményi kiadások több mint felét a személyi juttatások és az ezt terhelő járulékok teszik ki, a másik felét pedig az általános működésre és az épületfenntartásra fordítják, a forráshiány a tartalmi tevékenység finanszírozása fordított összegeket apasztotta minimálisra, amit napjainkban kizárólag az önkéntesek tevékenysége és pályázati források ellensúlyoznak.

Békés megye kultúráját talán a sokszínűség jellemzi leginkább, melynek alapját a hagyományok és a helyi kulturális értékek biztosítják, és amely megőrzésében, ápolásában a helyi közösségek szerepe meghatározó. A megye országos jelentőségű komolyzenei és képzőművészeti örökséget hordoz, melynek ápolását kiállítások, emlékhelyek sora őrzi. E hagyományok ápolásában a komolyzenei együtteseknek, rendszeres koncerteknek, zenei találkozóknak és a zene szeretetét, művelését továbbvivő magas színvonalú képzést biztosító műhelyeknek meghatározó szerepe van. A képzőművészeti hagyományok továbbvitelében a kortárs alkotók aktivitása kiemelkedően fontos, ami nemcsak a képzésben, a tehetségek feltárásában és kibontakoztatásban jelenik meg, hanem az értékek közvetítésében is, mely rendszeres kiadványokban, országos jelentőségű állandó és időszakos kiállításokban, látogatott galériákban és rendszeresen szervezett alkotótáborokban jelenik meg.

Az irodalom és színházművészet több jeles alkotója kötődik a megyéhez. A rendszeres színházi előadások (Jókai Színház) mellett a Gyulai Várszínház rendezvényei, a békéscsabai Városházi Esték és a Szarvasi Vízi Színház nemcsak a hazai, hanem nemzetközi érdeklődésre is számot tartó előadásokat tár a közönség elé. A megye szépirodalmi hagyományai a népi íróktól a szociográfiai ihletési műveken, a szlovák nemzetiség hagyományait őrző és bemutató irodalmi alkotásokon, a cigányság néprajzát és kultúráját tudományos igényességgel közvetítő alkotásokon keresztül a kortárs irodalom méltán elismert jeles munkáit fogja át.

Békés megye sokszínű néprajzi, nemzetiségi hagyományai az irodalmi alkotások és a tárgyi emlékek (népi iparművészeti alkotások, tájházak, hagyományos ételek) mellett a népzene és néptánc nemcsak magas szintű és elismert, hanem valóban kiterjedt, szinte hálózatosan felépülő rendszerében él tovább. Szinte nincs olyan térsége a megyének, ahol nem működne nemzetközi, vagy országosan elismertségű, minősített együttes és az ahhoz kapcsolódó utánpótlás nevelés, képzés. A megye városai rendszeresen adnak otthont népzenei, néptáncos fesztiváloknak, versenyeknek, találkozóknak, illetve gyakori vendégei a hazai és nemzetközi rendezvényeknek, fesztiváloknak. Sok-sok fiatal életében először néptánc együttes tagjaként juthat el külföldre.

A néprajzi, nemzetiségi hagyományok továbbélésének fontos területe a vidék sajátos ipari, illetve mezőgazdasági és állattenyésztési gyakorlat, termelési kultúra megismerése, megőrzése és továbbadása. Békés megye komoly nyomdaipari, tégl- és cserépipari hagyományokkal rendelkezik, melyek fontos erőforrást jelentenek a modern ipari és szolgáltató tevékenység alakulásában. A megye hús és malomipari hagyományai ma is keresett termékek sokaságát jelenti, a megyéből származó dinnye, és gyümölcspárlat (szilvapálinka) keserett élelmiszeripari termékek. E termelési tradíciók erősítésében fontos szerepet töltenek be a megye szinte minden térségében évről-évre megrendezésre kerülő nemzetközi (Csabai kolbászfesztivál), országos és helyi jelentőségű gasztronómiai fesztiválok. A megye természeti-táji értékeihez számos kulturális vonatkozás kapcsolódik. A Dévaványai tűzokrezervátum, a puszták, legelők, holtágak, halastavak, vizes élőhelyek, ártéri erdők sokasága vonzza a természeti értékeket kedvelő érdeklődőket, melyek sajátos mozaikos elhelyezkedése a Körös-Maros Nemzeti Park gondozásában kap szakszerű védelmet és gondozást. Jelentős természeti és egyben kulturális értéket képviselnek a – törvény erejénél fogva védett – kunhalmok, melyek a Kárpát-medencében a magyarságot megelőző kultúrák temetkezési helyei, illetve országos jelentőségű kultúrtörténeti értékkel bír a Vésztő-Mágor Történelmi Emlékhely.

DB) TERÜLETI IDENTITÁS, CIVIL AKTIVITÁS, HUMÁN KAPACITÁSOK

A lakókörnyezethez, településhez, térséghez való kötődés, másként fogalmazva a területi identitás fontos területfejlesztési erőforrás. A területi identitás erősítése így minden település, térség számára kiemelkedően fontos feladat. Ebben a táj, a természeti környezet éppúgy megjelenik, mint a perspektívát jelentő gazdasági élet, vagy a kultúra tárgyiasult, műemlékekben, népviseletben, a népi építészet hagyományaiban, intézményekben, rendezvényekben vagy csak szokásokban, hagyományokban, szemléletben megjelenő elemei. Bár a felsorolás látszólag elválasztja az identitás erősítésében fontos szerepet játszó tényezőket, ezek a valóságban szorosan, szinte elválaszthatatlanul forrnak eggyé és jelennek meg a tradicionális gazdálkodás ma is piacképes, specializált termékeiben, a turisztikai szolgáltatásokban, a helyi közösség összetartását, aktivitását jelentő programokban, rendezvényekben és a mindennapi élet szinte minden területén. Békés megyét a turisztikai attrakciók, kulturális programok, rendezvények, intézményes szolgáltatások szervezésében, a tradicionális termékek előállításában és piacra juttatásában, a műemlékek, táji természeti értékek védelmében is széleskörű, sikeres tevékenység jellemzi. Ennek értelmében a települési, térségi (tájegységekre, néprajzi egységekre vonatkozó) identitás nemcsak jelen van, nemcsak jellemző a megye szinte minden részegységére, hanem az itt élő emberek mindennapi döntéseit befolyásoló, alakító tényezőt jelentenek. A megyét ebben az értelemben tehát egy hasznosítható erőforrásként értelmezhető sokszínűség jellemzi, mely sokszínűség összeköti, egybekapcsolja az megye nemzetiségeit, továbbélő hagyományait, termelési tradíciót, értékeit, tárgyi emlékeit, szokásait, illetve a sokszínűséget támogató, elismerő befogadó szemléletet, együttműködési szándékot, nyitottságot. Bár a néprajzi, táji, települési identitások egyértelműen erősebbek, a fenti értelemben bizonyosan beszélhetünk megyei identitásról, mely nemcsak erősebb a más megyékre jellemzőnél, hanem a megye egészét átfogó. E megyei identitást erősíti az a szemlélet, mely immár szervezeti formát is öltve nem konkurens szereplőként, nem riválisként, hanem szövetségesként tekint a szomszéd városra. Ennek elsősorban Békéscsaba és Gyula vonatkozásában van jelentősége, de Békés, Orosháza és Szarvas is meghaladva a rendszerváltáskor még jellemző széthúzást együttműködő partnerré vált. A megyei identitás erősítésében lényeges szerepe van a térség egészének arculatát alakító „Körösök vidékének”, az élővíznek, a csatornák hálózatának, a holtágaknak és azok összehangolt hasznosításának. Szintén lényeges identitáserősítő elem a közös sors, hányattatás, a hátrányok, elmaradottság megélése és az annak meghaladása érdekében közösen mozgósított erőforrások, az összefogás.

Amíg tehát a megyei identitás esetében annak egyértelmű erősödéséről beszélhetünk, addig a regionális identitás formálódásának nagyon kevés jelét érzékelhetjük. Békés megye térségei közül lényegében csak a déli területek kapcsolódnak Szeged széles értelemben vett regionális vonzásteréhez. Az északi részek ezzel szemben Debrecen, míg a megye középső része a 44-es út és a vasút közlekedési folyosójára felfűződve a regionális funkciókat tekintve inkább Kecskeméten keresztül Budapest táj vonzáskörébe tartozik. Békés megye földrajzi elhelyezkedése és közlekedési kapcsolódásai a közelebbi jövőben sem mutatnak a dél-alföldi identitás erősödésének irányába.

A civil szektor klasszikus szervezeteinek nevezhető alapítványok és egyesületek mellett az elmúlt években új típusú nonprofit szervezetek jöttek létre és a szektor belső szerkezete is jelentősen átalakult. Ugyanakkor továbbra is fontos kérdés maradt, hogy a hazai szolgáltatói és ellátórendszerben a nonprofit szervezeteknek milyen szerepük lesz a jövőben. Az alapítványok közel kétharmada három tevékenységi területhez, az oktatáshoz (32%), a szociális ellátáshoz (16%) és kultúrához (15%) köthető. A társas nonprofit szervezetek körében a szabadidős és a sportegyesületek (közel 20-20%) valamint a szakmai érdekképviselők (több mint 10%) találhatók a legnagyobb arányban. Az évtized első felében érzékelhetően erősödött a szektor szolgáltató szerepe, ezzel összhangban javultak gazdálkodási mutatói is, majd az ellátási nehézségek következményeként nemcsak a szervezetek számában és aktivitásában, hanem gazdasági erejében is egy érzékelhető visszaesés következett be.

Békés megyében 2000-ben 2284 nonprofit szervezet működött, 88 százalékuk az ún. hagyományos szervezeti formákhoz köthető. Az 1000 lakosra jutó szervezetek száma 5,7, ami nem sokkal alacsonyabb, mint az országos átlag. 2010-re a szervezetek száma 2749-re növekedett, az ezer főre vetített arány így 7,7-re nőtt. A tevékenységszempontokat vizsgálva itt is, mint a legtöbb megyében három fő területhez kötődnek a megye civil szervezetei; az oktatás, a szabadidő és hobbi, valamint a sport területéhez, de a kulturális, és szociális szervezetek jelenléte is jellemző. Viszonylag alacsony a kutatással, nemzetközi kapcsolatokkal, foglalkozó szervezetnek a száma a megyében.

A települési hierarchia szerinti megoszlásnál általában a megyeszékhely és a nagyobb városok dominanciája figyelhető meg, a szervezetek több mint fele működik városokban 22 százalék a megyeszékhelyen, és csak 23 százalékuk kötődik a községekhez. A szervezetek hatóköre a szolgáltatások elérése szempontjából igencsak lényeges. A klasszikus civil szervezetek harmada települési szinten tevékenykedik, a második legnagyobb csoport (392) egy konkrét cél elérésére jött létre, és csupán a szervezetek 15%-a terjeszti ki több településre is tevékenységét. Mindössze 84 szervezet rendelkezik szélesebb területi hatókörrel, és alig ötvennek van valamilyen nemzetközi karaktere is.

Egy térség humán potenciáljára vonatkozóan nem rendelkezünk megfelelően részletes, naprakész adatokkal. A nemzetközi és az országos folyamatokkal összhangban azonban egyértelműen kijelenthető, hogy Békés megye – hasonlóan a kisebb megyeszékhelyű, nagy egyetemi központtal, kiemelkedő kutató intézményekkel, regionális központi szerepkörökkel nem rendelkező megyékhez – áldozata az „agyelszívásnak”. A helyben és helyből elérhető munkapiac a legmagasabb kvalitású szakemberek számára sem a felsőoktatásban, sem a kutatás-fejlesztés területén, sem a magas szintű közigazgatásban, vagy a nemzetközi kapcsolatokban, és a kiemelt üzleti szolgáltatásokban sem kínál elégséges foglalkoztatási lehetőséget a tehetséges, ambícióval rendelkező munkavállalók számára. Ugyanakkor a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek adatai egyértelműen bizonyítják, hogy tehetséges, kiművelt, felkészült fiatalok az országos átlagnak megfelelő arányban élnek a megyében. Az, hogy a Békés megyében végzett középiskolások érettségi eredményei vagy felsőoktatási felvételi adatai semmivel sem mutatnak rosszabb arányt más megyékhez képest nemcsak azt jelenti, hogy az itt élő népesség képességeiben sem marad el az ország más megyéitől, területeitől, településeitől, hanem azt is, hogy a megye alap- és középfokú képző helyei képesek úgy felkészíteni, olyan tudást adni a diákoknak, hogy azok az ország legjobb felsőoktatási intézményeiben, sőt nemzetközi összehasonlításban is megállják a helyüket.

DC) HUMÁN ERŐFORRÁSOK: DEMOGRÁFIAI HELYZET ÉS PROGNOZIS, FOGLALKOZTATÁSI VISZONYOK, HUMÁNKAPACITÁSOK, JÖVEDELMI VISZONYOK, KISEBBSÉG HELYZETE

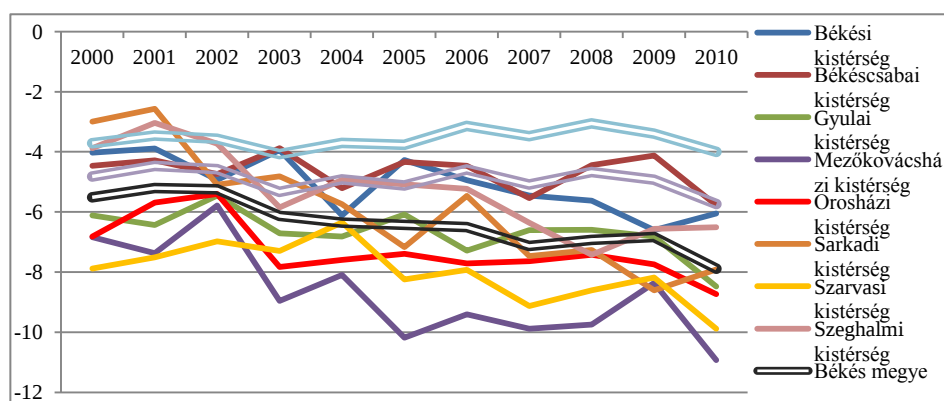
Demográfia, kisebbségek, népességprognózis

Békés megye lakónépessége, összhangban az ország egészére jellemző folyamatokkal, az elmúlt bő évtizedben folyamatos csökkenést mutat. A csökkenés üteme 2007-től enyhén gyorsul, ami a kedvezőtlen demográfiai folyamatok egymást erősítő hatásának következménye. A csökkenő lakónépesség az évtized egészére jellemző és a jelen felé egyértelműen erősödő természetes fogyásra, elöregedésre és vándorlási veszteségre vezethető vissza.

A megyében a születések és halálozások arányszámainak változása követi az országos trendeket, annál azonban az évtized első felében rendre 1,5-2, az évtized végére 3,5-4 ezrelékkal kedvezőtlenebb adatokat mutatva, vagyis a romló tendencia egyre élesebben jellemzi a megyét. Országos szinten és Békés megyében is, az utóbbi fél évtizedben már az adatok szintjén is érzékelhető a szülési kedv

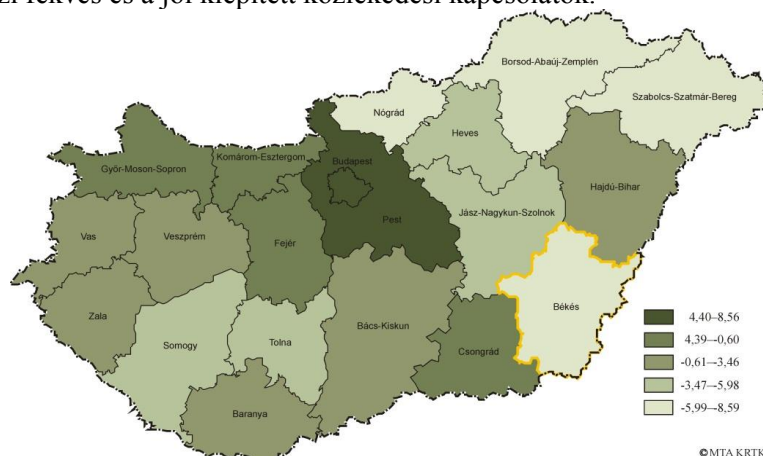
csökkenése, a gyermekvállalás magasabb életkorra tolódása. Mindezt jól mutatja a száz szülőképes korú nőre jutó születések számának 2007-től tendenciaszerűen meredekebben csökkenővé váló görbéje.

49.ábra Természetes szaporodás (ezer főre vetítve) 2000-2010. Forrás: TeIR

A növekvő természetes fogyás részben annak a következménye, hogy szemben az ország nagy részére jellemzővel, Békés megye a teljes évtizedben vándorlási veszteséget mutat, és az elvándorlás érdemben magasabb arányban érinti a reprodukcióra képes korosztályokat. E kedvezőtlen folyamatoknak és a megyére szintén erőteljesen jellemző előregedésnek tudható be, hogy napjainkban immár Békés megye mutatja a legrosszabb reprodukciós adatokat, közel 7 ezrelékkal elmaradva a legjobb mutatójú megyéktől, 4-gyel az országos átlagtól, és 1,5 ezrelékkal a második legrosszabb helyzetű Nógrád megyétől.

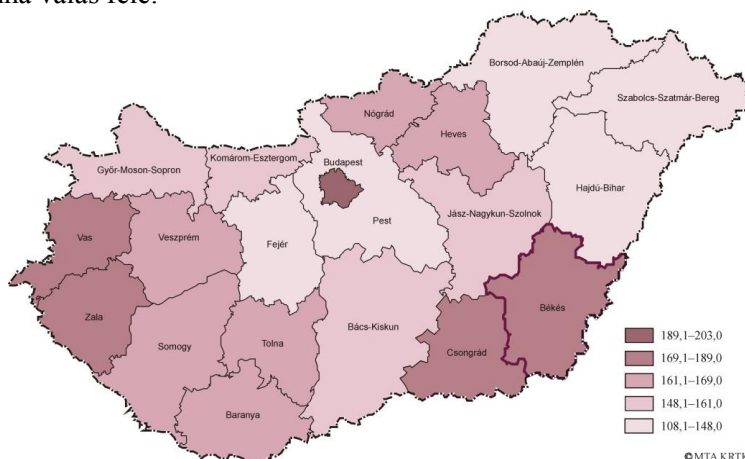
Békés megye vándorlási egyenlege a Dél-Alföldi régió megyéitől messze leszakadva, az ország legkedvezőtlenebb helyzetű négy megyéje közé sorolható. Nógrád és Békés kedvezőtlen vándorlási mutatói szorosan következnek abból is, hogy egyrészt kis megyeszékhellyel rendelkeznek, másrészt a megye lélekszámahoz képest is alacsony arányú a megyeszékhely lakosságszáma. Hasonló okok miatt mutat a dunántúli megyék közül szintén kedvezőtlen képet Somogy és Tolna. E hátrányokat Tatabányához, Zalaegerszeghez és Veszprémhez képest ezekben a megyékben nem ellensúlyozza a kedvezőbb földrajzi fekvés és a jól kiépített közlekedési kapcsolatok.

50.ábra Vándorlási egyenleg Magyarország megyéiben 2010. (ezrelék) Forrás: TeIR

Az egyre rosszabb születési arányszámok és a gyorsuló, fiatalabb korosztályokat érdemben magasabb arányban érintő migráció eredményeként a megye öregségi indexe évről-évre, gyorsuló ütemben növekszik. 2010-ben 100 tizennégy évesnél alacsonyabb korú megyei lakosra 180 hatvan évesnél idősebb jut, mely arány 2000-ben 1,33, 1990-ben 1,08 volt. Békés megye több évtizede a leginkább előregedő megyék közé tartozik, 1990-ben Budapest után a legrosszabb, napjainkban pedig Budapest és Zala megye után a második legrosszabb adatokat mutatva. Ezt tovább súlyosbítja, hogy a megye

öregedése az ország egészére jellemzőnél erőteljesebb, vagyis vészesen közelít a visszafordíthatatlanná válás felé.

51. ábra Az öregségi mutató Magyarország megyéiben 2010. Forrás: TeIR

Ezek az országosnál érdemben rosszabb demográfiai helyzetre utaló jellemzők további lényeges belső, Békés megyén belüli különbségeket takarnak, gyakorlatilag minden demográfiai mutató, de különösen a vándorlási egyenleg és az öregségi index esetében.

A migrációs folyamatok megyén belüli különbségeit azért elemezzük a kistérségek szintjén, mert a kistérségek (kis- és középvárosi városkörnyékek) jelentik azt a területi egységet, melyben az alap- és közép fokú szolgáltatások többsége elérhető, vagyis, ahol a települések méretéből és közlekedési kapcsolataiból adódó különbségek kiegyenlíthetnek. Bár az oda- és elvándorlások nagysága is érdekes információkat hordozhat, jelen munka során elsősorban a vándorlási egyenleg adataira alapozunk, ez ugyanis összefoglalóan mutatja azt, hogy az adott területen élők számára milyen arányban nyújt vállalható perspektívát maga a térség, illetve mennyien keresnek máshol lehetőségeket és mennyien képesek is a lakóhelyváltásra.

Az adatok alapján az elmúlt évtizedben egyik kistérség – tehát még a megyeszékhely térsége – sem könyvelhetett el több éven át tartó folyamatos vándorlási nyereséget. Ez azért is fontos, mert a nagyobb városok adataiban értelemszerűen megjelenik a külső, távolabbi (kistérségen túli) területekről történő beköltözés, és a kívülről a város környékére, a formálódó agglomerációba, vagy a szuburbanizálódó településekre történő költözés is. A kistérségi migráció amúgy általában nemcsak a kistérség méretétől, a kistérségbe tartozó települések számától, hanem a közlekedési kapcsolatok térbeli kiépültségétől is függ. A Békéscsabai kistérség vándorlási egyenlege az elmúlt tíz év során szinte végig a negatív tartományban mozgott, többségében a 0–(-2) ezrelékes sávon belül. Az érzékelhető hullámváz, különösen a 2002-es és 2003-as kiugróan alacsony értékek az elvándorlás enyhén rosszabb adatának és a bevándorlás átmenetileg csökkenésének együttes hatásaként jelenik meg, ami a magasabb ingatlanárakkal és a támogatott lakásépítések arányának növekedésével magyarázható. Ezek az adatok ugyanakkor arra is utalnak, hogy a város környéke, a városhoz közvetlenül kapcsolódó vagy már közigazgatásilag is a városhoz csatolt környező községek sem váltak, válhattak beköltözési célponttá, vagyis más nagyobb fejlődőképesebb városokhoz képest Békéscsaba legszűkebb vonzásterében is csak szűk mértékben érzékelhető meg az agglomeráció vagy a szuburbanizáció jelensége.

A megyei jogú városok kedvező vándorlási adatai általában a megye egészének adatait is lényegesen befolyásolják. Különösen igaz ez azon megyék esetében, melyek nagy lélekszámú megyeszékhellyel rendelkeznek és a megyeszékhely lakosságaránya is magas a megye egészéhez képest. Ezen állítások egyike sem igaz Békés megyére, vagyis a megye adatait nem „javítja” fel Békéscsaba adata. Békéscsaba városának megyei térszerkezetet befolyásoló hatása elsősorban a megye centrális területein érvényesül, vagyis csak korlátozottan fogja át a megye egészét, így beköltözési célponttá is csak korlátozottabban válhat.

Egyes megyei szintű, lényeges ellátási és foglalkoztatási hatással bíró közép fokú közszolgáltatások Gyula városához kötődése (bírószék, ügyészség, kórház, közép fokú oktatás) a két város közelsége és

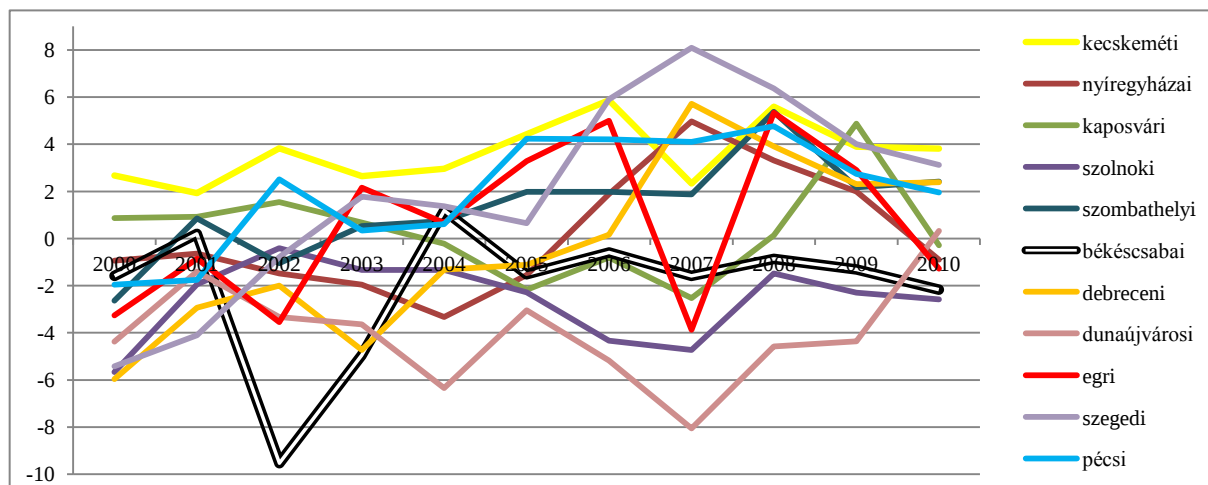

központi fekvése miatt egyrészt szintén a Közép-Békési Térség szerepét erősíti, másrészt azonban Gyula városát a méretéből és lélekszámából következőnél fontosabb szolgáltató szereppel ruházta fel. Ez Gyula tradicionális idegenforgalmi, turisztikai és kulturális szerepkörével megerősítve a kisebb megyeszékhelyek, megyei jogú városok adataihoz hasonló demográfiai mutatókat eredményez számára. A megosztott megyeszékhelyi funkciók miatt tehát egyrészt a Békéscsabai kistérség a többi megyeszékhelyhez képest kedvezőtlenebb mutatókkal jelenik meg, másrészt azonban a Közép-Békési Térség kisebb városainak (Békés és Gyula) lakói saját településük méretéhez képest lényegesen magasabb szintű és szélesebb körű szolgáltatáshoz juthatnak hozzá.

Békéscsaba (és megosztott funkcióival Gyula) térszervező hatása a megye déli-délnyugati és északi-északkeleti részén korlátozottabban érvényesül. Az előbbi térségek Hódmezővásárhely és Szeged, az utóbbiak Berettyóújfalu és a „nagykun városok” (Mezőtúr, Kisújszállás és különösen Karcag) erőterébe tartoznak.

A megyei jogú városok térszerkezetet befolyásoló hatásainak értelmezéséhez érdemes a békéscsabai kistérség vándorlási adatait összevetni más megyeszékhelyek, megyei jogú városok mutatóival. Az Alföld és az ország hasonló nagyságú megyeszékhelyeinek adatait áttekintve a békéscsabai kistérség a válságot megelőző időszakban csak a megyeszékhelyi funkciókkal nem rendelkező dunaujvárosi kistérségnél mutatott kedvezőbb képet. Az M6-os autópálya, majd az új dunai híd megépítése azonban az utóbbi néhány évben láthatóan új perspektívát jelentettek e város számára, ezzel is magyarázható a trendvonal éles irányváltása. Ezzel szemben a válság hatására a megyeszékhelyek közül legrosszabb mutatóval rendelkező békéscsabai és szolnoki adatok szintjére süllyedt a korábbi időszakban lényegesen kedvezőbb helyzetű, rendre vándorlási nyereséget felmutató egri, kaposvári és nyíregyházi kistérség.

A környék regionális központjainak (Szeged, Debrecen, Pécs) kistérségei az ezredforduló időszakában többnyire a gazdasági fellendülés és a támogatott lakásépítések miatti kiköltözések következtében kismértékű vándorlási veszteséget mutatott fel, amit néhány éves kiegyenlített vándorlási egyenleg, majd kismértékű vándorlási nyereség követett. A szomszédos megyék nagyobb városai közül a kecskeméti kistérség adatai térnek el – nem meglepő módon – leginkább a békéscsabaitól. A kimondottan kedvező kecskeméti és az ahhoz legközelebb álló szombathelyi kistérségi adatok, az erős középvárosi kistérségeknek egy lényegesen fejlettebb térséghez történő integrált kapcsolódásával magyarázhatók.

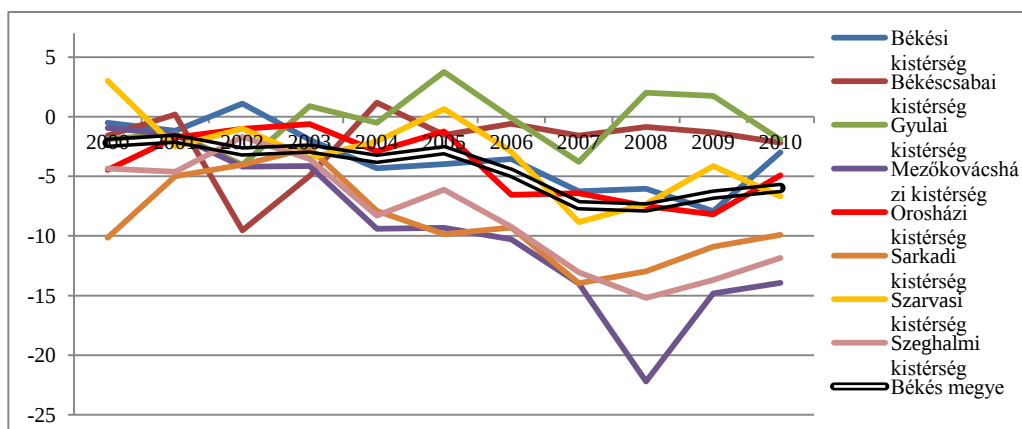

52. ábra A vándorlási egyenleg a Békéscsabai kistérségben és Magyarország néhány nagyobb városának kistérségében 2000-2010. (ezrelék) Forrás: TeIR

A megye kistérségei közül a gyulai a békéscsabainál is érzékelhetően kedvezőbb vándorlási helyzetű, végeredményben az egyetlen olyan kistérség a megyében, mely az elmúlt tíz évben több alkalommal is vándorlási nyereséggel rendelkezett. Az utolsó tíz évben azonban a megye minden kistérsége összességében vándorlási veszteséget szenvedett el, aminek mértéke és tendenciája alapján a kistérségek három jól elhatárolható csoportba sorolhatók. E három csoport elkülönülése nem hosszabb időtávra vezethető vissza, hanem csupán az elmúlt tíz év folyamán, annak is inkább a második felében

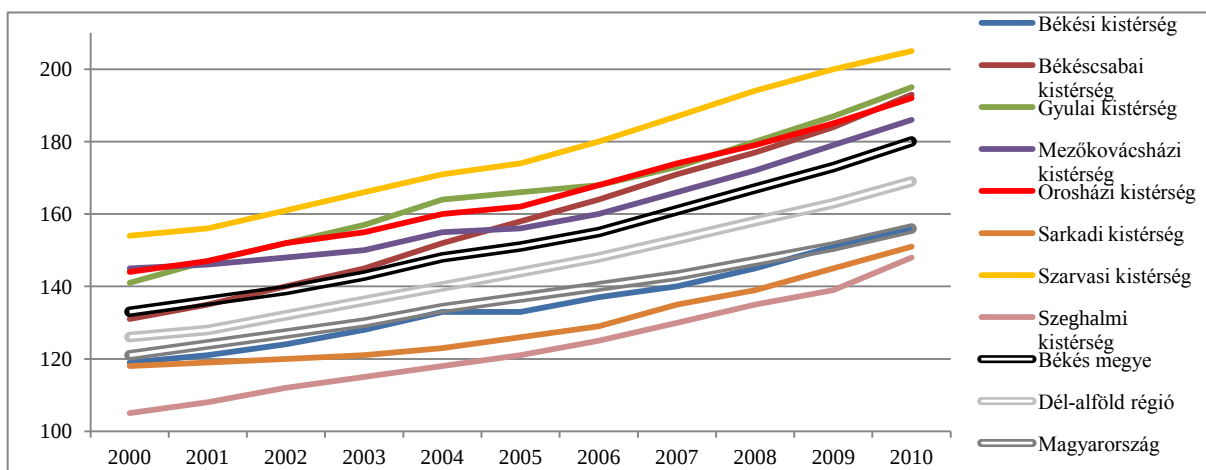

kristályosodott ki. A korábbi vándorlási különbségek az ezredfordulóra kiegyenlítődték, a legkedvezőbb szarvasi és a legrosszabb sarkadi kistérséget leszámítva minden megyei kistérség mutatója a megyei átlag körül mozgott. Az évtized közepétől a fokozatosan romló megyei átlagtól pozitív irányban elválva közel azonos arányú el- és odavándorlást mutat a megye két legnagyobb városának, Békéscsabának és Gyulának a kistérsége. Továbbra is a megyei átlag körül alakul, tehát egyenletesen növekvő vándorlási veszteséget mutat a megye lélekszám szerint is sorban következő történelmi városainak (Orosháza, Szarvas, Békés) kistérségei. A periférikus, országhatár menti mezőkovácsházi és sarkadi, illetve közlekedési kapcsolatai és városhiányos fekvése miatt belső perifériára szoruló szeghalmi térség az évtized közepétől érzékelhetően elválva a megyei átlagtól 15 ezreléket meghaladó vándorlási veszteséget mutatva az ország legkedvezőtlenebb térségei közé sorolódik, majd a válság hatására ennek üteme az elvándorlás mérséklődésével 10-15 ezrelék között stabilizálódik.

53.ábra Vándorlási egyenleg Békés megye kistérségeiben 2000-2010. (ezrelék) Forrás: TeIR

Az öregségi mutató alapján a megye országosan kimondottan kedvezőtlen adatai érdemi belső különbségeket takarnak. A megye északi-északkeleti kistérségeiben (békési, szeghalmi, sarkadi) „billent meg” legkevésbé a generációk aránya. Az ezredforduló 1,0-1,2 körüli enyhén öregedő adatai az országos folyamatokkal összhangban alakultak és napjainkra 1,5 körülire romlottak. Ezzel szemben különösen a szarvasi, de a középső és déli területek kistérségei is már az ezredfordulón 1,5 körüli értékkel rendelkeztek, ami napjainkra erősen öregedővé fordulva 1,9-2,1-re romlott.

54.ábra Az öregségi mutató Békés megye kistérségeiben 2000-2010. Forrás: TeIR

Békés megyében a népszámlálás adatai szerint a lakosság alig 2,01%-a vallotta magát valamely nemzetiséghez tartozónak, ami alatta marad az országos átlagnak (3,6%). A népszámlálási adatok szerint a megye legnagyobb számú kisebbsége a szlovákság és a cigányság (a megye lakosságának

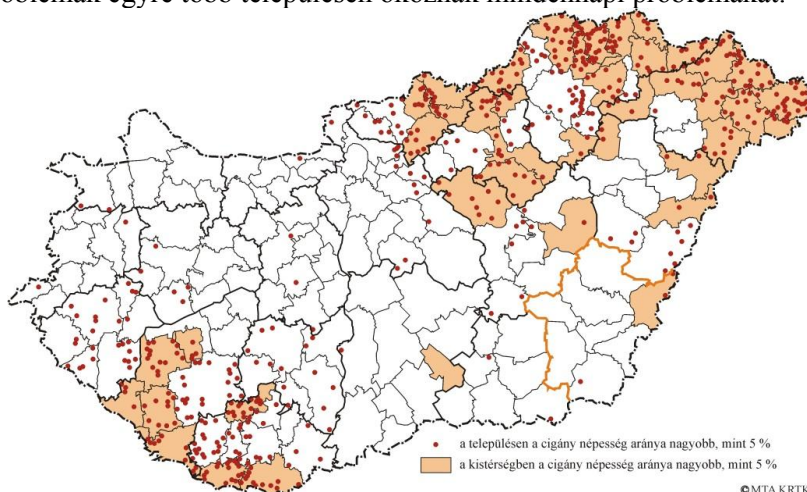
1,3%), amit a román (0,8%-a), majd a német (0,24%) nemzetiség követ. E nemzetiségeken túl délszlávok (0,1%) élnek még említendő számban a megyében.

A megyei szlovákság területi elhelyezkedése egyenletes, a megye több települése szlovák telepések révén népesült be a török hódoltság után a 18. század során több lépésben. A szlovákság lélekszáma érdemben csökkent a második világháborút követő „lakosságcsere” következtében, ám a megye települései között több olyan is található, ahol nagyrészt ma is szlovák gyökerű családok leszármazottjai élnek. A szlovákság igyekszik őrizni nyelvi, kulturális hagyományait, de az asszimiláció gyorsulása következtében a szlovák identitással rendelkező lakosok aránya lecsökkent. Békéscsaba és környéke mellett, melyet a hazai szlovákság fővárosának is tartanak, elsősorban Szarvason (és környékén), Tótkomlóson, továbbá Medgyesegyházán és Mezőberényben ápolják leginkább a szlovák nemzetiségi hagyományokat, de további tucatnyi település tartja szlovák gyökereit, őrzi hagyományait.

A békés megyei románság a határ menti sávban telepedett meg és él ma is nagyobb arányban. Lélekszámuk Méhkeréken a legnagyobb arányú, de Sarkadkeresztúron is magas. Gyulán, Kétegyházán, Battonyán és Eleken szintén nagy számban élnek román nemzetiségűek, illetve több kisebb dél-békési településen tartják őket számon. A megyei németek lélekszáma a második világháború és az azt követő kitelepülések következtében lényegesen lecsökkent. Gyula, Mezőberény, Elek és az annak környezetében lévő kisebb községek a megyei németiség legfontosabb települései, de Tótkomlós és Battonya is hordozza a német kisebbség jelenlétének hagyományait.

A cigányság arányát a népszámlálás a teljes lakosság alig több mint két százalékában jelezte, amivel Békés megye az ország azon területei közé tartozik, ahol lélekszámuk és arányuk is viszonylag alacsony. A nemzetiségek, kisebbségek létszámára vonatkozó adatok, köztük az országos népszámlálások adatai, az „önbevalláson” alapuló regisztráció miatt lényeges torzításokat tartalmaznak. Ez a megállapítás igaz minden nemzeti kisebbségre, de fokozottan jellemző az etnikai kisebbségek, különösen a cigányság esetében, ami az előítéletek, a negatív társadalmi megítélés, és az ezzel is összefüggő ún. „negatív identitás” következménye. A hivatalos adatokkal ellenére a cigányság jelenléte a megye településeinek több mint kétharmadában jellemző, létszámarányuk azonban csak néhány településen haladja meg a 10%-ot (Mezőgyán, Geszt, Kevermes, Végegyháza). Legnagyobb számban a megye városai közül Békésben, Szarvason, Sarkadon, Vésztőn, Mezőkovácsházán és Battonyán élnek. Térségi szinten legnagyobb arányban a Sarkadi kistérségben és dél-békés hátrányos helyzetű kisebb településein laknak.

A nemzeti és etnikai kisebbségek demográfiai szerkezete többnyire érdemben eltér az országos átlagtól, a cigányság esetében lényegesen fiatalosabb, a nemzeti kisebbségeknél pedig erősen előregedő korstruktúra jellemző. A tartós munkanélküliség és az egyre súlyosbodó szociális problémák eredményeként az elmúlt években a cigányságot érintő szegregáció erősödése figyelhető meg Békés megye településein is. A telep vagy teletszerű lakóövezeti elkülönülés és a súlyosbodó közbiztonsági problémák egyre több településen okoznak mindennapi problémákat.

55.ábra A cigányság területi elhelyezkedése Magyarországon Forrás: KSH Népszámlálás

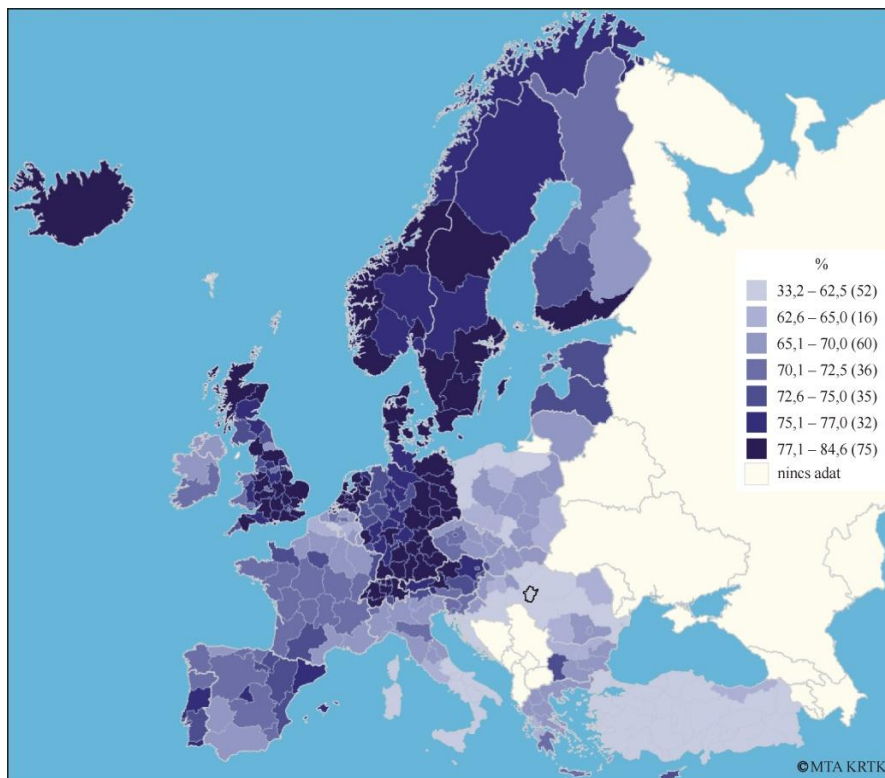
A demográfiai adatok alapján elkészítettük Békés megye tíz éves időszakot átfogó népességprognózisát. Ennek során a lakónépesség korcsoportos adatait számítottuk tovább, figyelembe véve a szülőképes korú nőkre eső (korosztályok szerinti) élve születések arányszámait, a korosztályos halálozási arányszámokat, valamint az oda- és elvándorlás trendjeit. A születések számának előrejelzésekor nem számolhattunk az értékrend esetleges változásaival, ami lényegesen módosíthatja pozitív és negatív irányba is a gyermekvállalást. Nem kalkuláltunk a társadalom egészségi állapotában bekövetkező lényeges változással sem, és a vándorlásokat is az elmúlt évtized második felében jellemző trendek előrevetítésével vettük figyelembe. Mindezek alapján Békés megye lakónépessége 2020 végére várhatóan 320 ezer fő körülire esik majd vissza, ami további 40-45 ezer fős csökkenést jelent. Egy kedvezőtlenebb forgatókönyv esetén 13% feletti, kedvezőbb esetben 10% alatti népességcsökkenés valószínűsíthető.

Kor	2011. január 1.		2016. január 1.		2021. január 1.	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
– 4	7 336	6 983	6 516	5 547	6139	5 171
5– 9	8 389	7 906	7 071	6 718	6251	5 282
10–14	9 309	9 016	8 056	7 626	6748	6 441
15–19	11 386	10 990	9 044	8 751	7791	7 361
20–24	11 793	11 143	11 102	10 715	8763	8 478
25–29	11 772	10 850	11 528	10 878	10837	10 450
30–34	12 922	11 749	11 409	10 541	11169	10 570
35–39	13 310	12 421	12 552	11 470	11051	10 263
40–44	12 342	12 341	12 899	12 096	12149	11 149
45–49	10 829	11 098	11 820	11 986	12366	11 743
50–54	12 664	13 610	10 162	10 601	11116	11 471
55–59	13 691	15 100	11 549	12 970	9216	10 045
60–64	11 164	13 467	11 975	14 180	10062	12 143
65–69	8 433	11 233	10 899	13 202	11710	13 915
70–74	6 609	10 545	5 288	9 458	7267	11 262
75–79	5 142	8 953	5 044	8 980	3723	7 893
80–84	3 210	6 639	2 989	6 772	3283	6 976
85–	2 438	5019	2534	6174	2612	6857
Össz:	172739	189063	162437	178666	152254	167470
	361802		341104		319724	

21.tábla Népességprognózis Békés megye, 2011-2020. Forrás: a KSH adatai alapján)

Foglalkoztatás, munkanélküliség, álláskereső

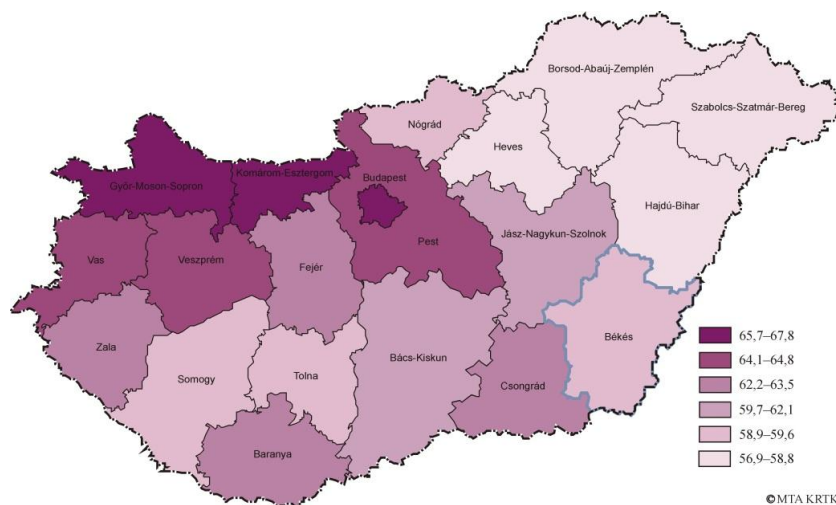
Az ország foglalkoztatási helyzetének nemzetközi összevetésben történő elemzésére és az egyes régiók, megyék közötti különbségek értelmezésére talán az ún. aktivitási ráta a legalkalmasabb mutató. A 15-64 éves korosztályba tartozó gazdaságilag aktív népesség (foglalkoztatott, munkanélküli) arányát tekintve hazánk egésze, és különösen annak kelet-magyarországi régiói, az európai átlagtól messze elmaradó képet mutat.

56.ábra Az aktivitási ráta Európa régióiban

(NUTS-2, a gazdaságilag aktív népesség aránya a 15-64 évesek között, 2009) Forrás: KSH

Miközben Európa legfejlettebb régióiban az aktivitási ráta 80% körül mozog, és a hátrányosabb déli régiókban is megközelíti a 70 %-ot (leszámítva Olaszország legdélebbi régióit), addig hazánk legjobb mutatójával rendelkező központi és észak-dunántúli régiói is csak 65%-os rátát képesek felmutatni, mely értéket rendre meghaladja a cseh, a szlovák, a lengyel és a bulgár régiók többsége, a balti államok mindegyike, sőt Románia legkedvezőbb adottságú régiói is. A hazánk déli és keleti felében jellemző 60% alatti arányt csak Dél-Olaszország és Romániának az Alföldhöz kapcsolódó régiója mutat. A Békés megyét magában foglaló Dél-Alföld tehát a maga 59,5%-os értékével Európa egyik legrosszabb aktivitási rátájú régiója, amit nem tesz elviselhetőbbé az a tény, hogy az észak-magyarországi (57,4) és észak-alföldi (56,1) régiók még kedvezőtlenebbek helyzetűek.

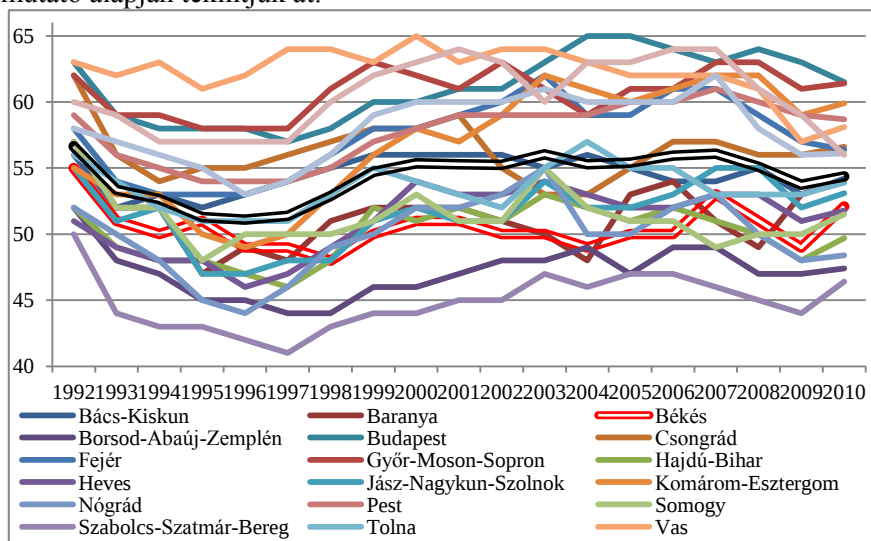

57.ábra Az aktivitási ráta Magyarország megyéiben 2010.(százalék)Forrás: TeIR,

Az országon belüli különbségeket a megyék szintjén elemezve megállapítható, hogy az aktivitási rátát tekintve is élesen három részre osztható az ország; a legfejlettebb központi és északnyugat-magyarországi, illetve a leghátrányosabb keleti megyék között egy viszonylag széles átmeneti sáv húzódik a Dél-Dunántúltól, a Dél-Alföldön keresztül egészen a szlovák határig. Békés megye ebben az átmeneti sávban az inkább kedvezőtlenebb mutatójú megyék között található Tolna, Somogy és Nógrád megyével együtt, leszakadva Bács-Kiskun és Szolnok, illetve lényegesen elmaradva Csongrád és Baranya megyéktől, melyek adatait értelemszerűen „felhúzzák” nagyobb megyeszékhelyük lényegesen kedvezőbb arányszámai.

A hosszabb távú munkapiaci folyamatok mérésére leginkább alkalmas aktivitási rátával szemben a foglalkoztatási ráta (a rész és teljes munkaidőben foglalkoztatottak aránya a 14-65 éves korosztályban) rövidebb időtávon érzékenyebben követi a munkapiac változásait, így az utóbbi közel két évtized folyamatait e mutató alapján tekintjük át.

58.ábra A foglalkoztatási ráta Magyarország megyéiben 1992-2010
(a foglalkoztatottak aránya a 14-65 évesek között százalék) Forrás: TeIR

A foglalkoztatottak aránya a rendszerváltást követő rendkívül súlyos gazdasági visszaesés hatására a 90-es évek közepére jellemző mélypont után az ezredfordulótól kezdődően 55% körül stabilizálódott. Ez közel 15%-kal alacsonyabb az európai átlagnál. Az elmúlt évtized nem hozott ebben lényeges változást, a válság előtt egy enyhe emelkedés volt érzékelhető, majd a válság időszakában egy rövid visszaesés, a trendvonal azonban lényegében nem tér el a stagnálástól. A megyék adatainak hullámváltozása nagyrészt követi az országos folyamatokat. Az évezredfordulóra az ország lényegében négy jól elkülöníthető csoportra esett szét. A legrosszabb mutató Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére volt jellemző, ami napjainkban is megmaradt. Ám elmaradásuk a kevésbé rossz helyzetű megyékhez képest érzékelhetően mérséklődött. Békés megye kezdettől fogva a második legrosszabb csoportban található a legtöbb kelet-magyarországi megyével együtt (Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Hajdú-Bihar, Heves) és a dél-dunántúli Baranya és Somogy megyével. A '90-es évek első felében – mint depressziós ipari válságövezet – e csoportba tartozott még Komárom-Esztergom megye is, ám mára fekvésének és közlekedési kapcsolatainak, illetve az ebből következő jelentős tőkebefektetéseknek köszönhetően a legjobb helyzetű megyék közé került. E csoport az elmúlt évtizedben kettévált; Heves, Tolna és Baranya megyék elszakadva a csoport többi szereplőjétől megközelítették az országos átlagot, Békés, Hajdú-Bihar, Nógrád és Somogy azonban továbbra is érdemben elmarad attól. A '90-es években jobb helyzetben volt megyék közül az ezredfordulót követően a „maradék” kelet-magyarországi megyék visszaesése érdemel még említést (Csongrád, Bács-Kiskun), aminek eredményeként Bács-Kiskun 2010-re az országos átlag alá esett, szemben Csongrád megyével, mely a válságot kisebb mértékű visszaesssel átvészelve előre tudott lépni.

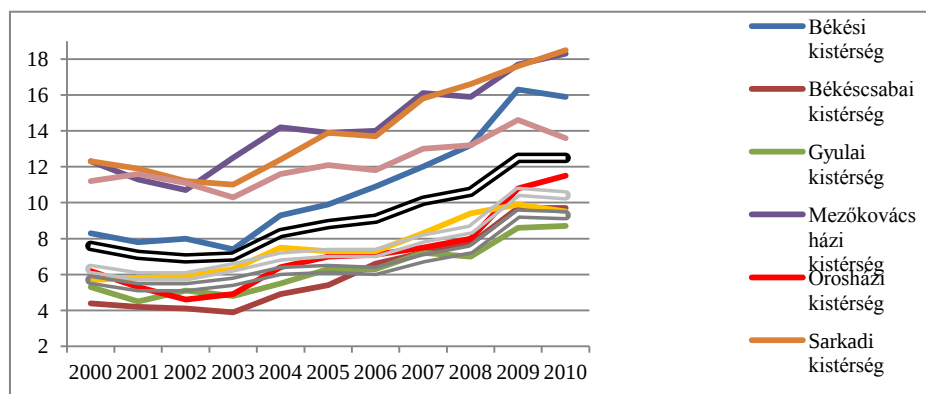
A válság következtében megjelelő foglalkoztatás-csökkenés a fejlettebb területekhez képest kissé időben késve és kevésbé drasztikusan jelenik a hátrányosabb helyzetű megyékben, de így is súlyos munka-erőpiaci krízist eredményezve, majd az adatok 2010-ben ismét emelkedve, szinte egy év alatt

elérlik a válság előtti szintet. Az ország fejlettebb területein ez a visszaépülési folyamat nemcsak lassabb, hanem volumenében is érdemben kisebb.

Abban, hogy a válság után a hátrányosabb helyzetű területek gyorsabban elérték a válság előtti foglalkoztatási szintet fontos szerepe volt az állami foglalkoztatás- és szociálpolitika irányváltásának, a segélyezési rendszer átalakításának és a közfoglalkoztatás érdemi növekedésének. E beavatkozások hatására 2010-ben az aktivitási ráta is növekedést mutat, ami az adatok szintjén abban jelenik meg, hogy a foglalkoztatási ráta javulása nagyobb arányú, a munkanélküliség arányának csökkenésénél, vagyis megjelennek előbb az álláskereső, majd a munkanélküliek között azok, akik passzív munkanélkülivé válva szinte már lemondtak arról, hogy legális foglalkoztatásban vegyenek részt.

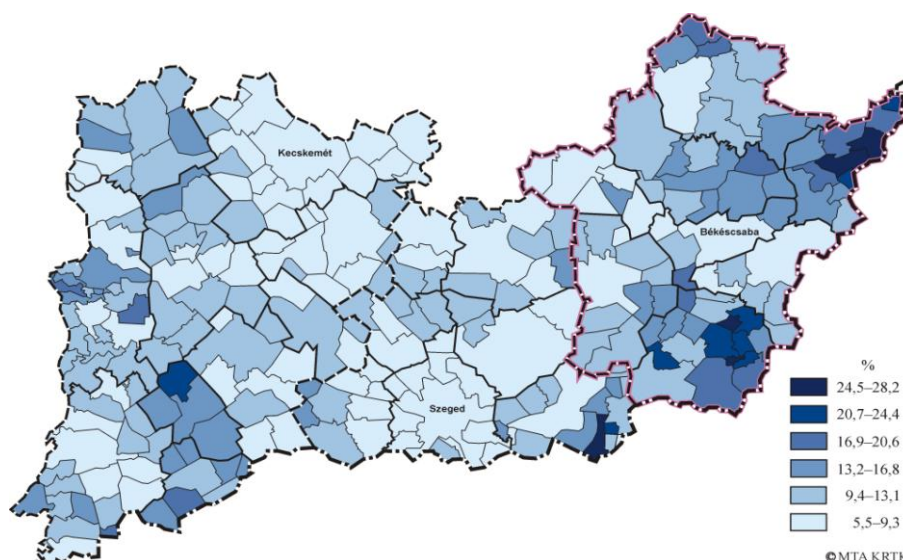
A munkanélküliségi ráta Békés megyei adatai 1-2%-os eltéréssel követik a dél-alföldi, és 2-2,5%-os elmaradással az országos trendet. Miután ez az adat kistérségi bontásban is rendelkezésre áll, megállapítható, hogy a megye négy nagyobb városának kistérsége (Békéscsaba, Gyula, Szarvas, Orosháza) az elmúlt évtizedben mindvégig az országos és az attól alig elmaradó dél-alföldi átlag körül mozgott. A megye két országhatár menti halmozottan hátrányos helyzetű kistérsége (sarkadi, mezőkovácsházi) az országos átlagnak a kétszeresét jelentő munkanélküliségi rátával jellemezhető. A békési térség kezdetben kedvezőbb és a szeghalmi kezdetben kedvezőtlenebb mutatói e két csoport között az országos átlag másfélszeresénél stabilizálódtak.

59.ábra A munkanélküliségi ráta Békés megye kistérségeiben 2000-2010.(százalék)

Forrás: TeIR

Az egyes települések foglalkoztatási helyzetét az ún. települési mutató segítségével közelíthetjük, amikor a regisztrált álláskereső arányát vizsgáljuk az adott település 14-65 éves korú állandó lakosai között. Az adatok egyértelműen kiemelik a régió foglalkoztatási szempontból leghátrányosabb helyzetű térségeit, a kis lélekszámú településeket, a határmenti és belső perifériákat, vagyis a dél-békési, dél-bihari és az észak-békési térségeket. Az ábra pontosan rávilágít Békés megye egészének a Dél-Alföldi régió belül is élesen megjelenő érdemi munkaerő-piaci hátrányaira (13. ábra), mely az ország központi és északnyugati területeihez képest még szembetűnőbb. A megye leghátrányosabb helyzetű elmaradott térségei lényegében nem mutatnak jobb foglalkoztatási adatokat a szatmári, csereháti és baranyai aprófalvas térségeknél. A leghátrányosabb települések 25%-ot megközelítő adatai, figyelembe véve e térségek alacsony aktivitási rátáját realisan az országos átlagot nem kétszeresen, hanem legalább 5-szörösen meghaladó munkanélküli rátát jelentene. (Miután települési szinten nem áll rendelkezésre a gazdaságilag aktív népesség számának pontos adata, így hivatalosan nem áll rendelkezésre a munkanélküliségi ráta települési adata.)

60.ábra A települések foglalkoztatási helyzete a Dél-Alföldi régióban az ún. települési mutató 2010. (a regisztrált állás keresők aránya a 15-64 évesek között alapján) Forrás: TeIR

A nyilvántartott állás keresők nemek szerinti összetétele az elmúlt 10 évben alig változott. Minden évben a férfiak voltak valamivel többen, arányuk 2000-ben 56% volt, 2011-re ez 51%-ra mérséklődött. A kezdeti 56% kisebb ingadozásokkal 2006-tól stabilan 52%-on állt be, majd a válság utáni években visszaállt 54%-ra, végül 2011-ben vélhetően a közfoglalkoztatási programok hatására is (a férfiakat nagyobb arányban érintik ezek a lehetőségek) arányuk kismértékben csökkent. A nyilvántartott állás keresők életkori csoportok szerinti összetételében a legnagyobb változás az elmúlt tíz évben az 50 év felettiek esetében tapasztalhatunk, arányuk az állás keresők között 14%-ról napjainkra 23%-ra emelkedett. A problémát nemcsak az okozza, hogy az életkor előrehaladtával egyre nehezebbé válik az elhelyezkedés, hanem az is, hogy a nyugdíjkorhatár folyamatos emelése és a nyugdíjszerű ellátási formák szűkülése tovább nehezítette az idősebb munkavállalók esélyeit.

A nyilvántartott állás keresők között a szakmával rendelkező középfokú végzettségűek (szakmunkások, korábban szakiskolában végzettek, szakközépiskolai, technikumi végzettségűek) találhatók legnagyobb arányban. Részarányuk azonban az elmúlt tíz évben folyamatosan csökkent, az ezredfordulón 52% volt, mára pedig 48%-ra mérséklődött.

A legfeljebb nyolc általános iskolát végzettek aránya kisebb hullámváz mellett az elmúlt évtizedben mindvégig 40% körül alakult. Bár lényegesen kisebb arányt képviselnek a szakmával nem rendelkező érettségizettek és a diplomás állás keresők, arányuk azonban folyamatos növekedést mutat, az érettségizettek aránya 7,9-ről 10,6%-ra, a diplomával rendelkezőké 2,4-ről 4,2%-ra emelkedett. Ez részben azzal függ össze, hogy a nagy tömegeket érintő foglalkoztatási programok (közhasznú foglalkoztatás, közmunkaprogramok) nagyobb arányban érintik az alacsonyabb végzettséggel rendelkezőket.

Jövedelmek és fogyasztás Békés megyében

A lakossági jövedelmek alakulása, illetve az arra épülő fogyasztás mértéke és szerkezete meghatározza a megye lakosságának életminőségét, és jelzi a napi társadalmi gyakorlatokban jelentkező alapvető problémákat, feszültségeket – amelyekre a területi politikának is reagálnia kell.

A jövedelmek alakulását több, alapvetően a térbeli differenciálódás irányába ható, és a különbségeket újratermelő folyamat határozta meg a már 2000-2008 közötti időszakban is az országon belül:

- A jövedelmek alakulásában fontos szerep jutott a háztartások foglalkoztatottsági jellemzőinek (keresők száma) és a háztartásfő munkapiaci státuszának (ami erősen

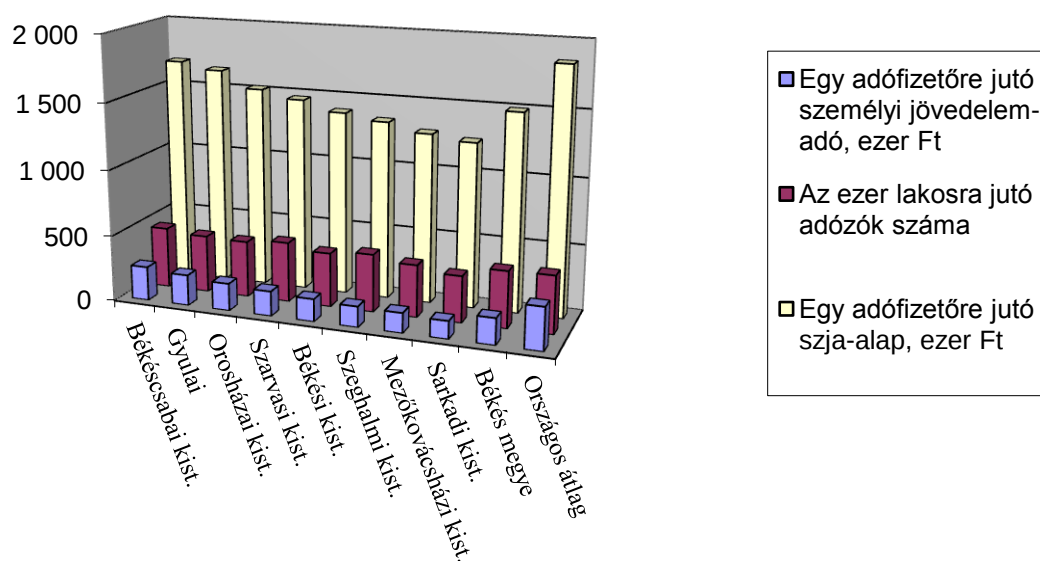
- függött iskolázottságától); a foglalkoztatottság meghatározta a háztartások jövedelemstruktúráját; az aktív kereső nélküli háztartások növekvő mértékben váltak függővé az állami újraelosztási politikától;
- Az általános jövedelemszint-emelő béremelések (a közszférában, ill. a minimálbérek esetében) nivelláló hatása az érintett csoportokon belül érvényesült elsősorban (Tóth, 2004; Kertesi-Köllő, 2004);
 - A 2004 utáni időszak költségvetési kiigazításai elsősorban a közszférát érintették hátrányosan – a reálbérek csökkenését eredményezve –; egészében véve a versenyszférában, elsősorban a külföldi tulajdonú cégeknél dolgozók relatív helyzete javult; a csökkenő reáljövedelmek mellett fenntartott fogyasztási szint a háztartások tartalékainak zsugorodásához, illetve eladósodáshoz vezetett már a válság kitörése előtt (Tóth, 2006; Matheika, 2008).

Békés megye helyzetére jövedelmi szempontból a tartós leszakadás volt jellemző már a válság előtti időszakban is: az utolsó válság előtti évben (2008) csak Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád mutatói voltak rosszabbak, aminek okai az országos összehasonlításban is alacsony bérekben és a munkapiaci jövedelemmel rendelkezők relatíve alacsony számában voltak keresendők. A keresők összlakossághoz viszonyított száma ugyan nem volt kiugróan alacsony – Békés a többi alföldi és a dél-dunántúli megyéhez hasonló pályát futott be –, de az SZJA-alapot képező jövedelmek messze elmaradtak az országos átlagtól (annak 80%-át tették ki), s a legjobb helyzetű kistérségek (békéscsabai, gyulai) is csupán az országos rangsor első harmadának végén álltak.

A válság éveiben a megye háztartásainak jövedelmi helyzete tovább romlott. 2008 és 2010 között az adózott jövedelemmel rendelkezők száma nem változott számottevően (2010-ben is 428 fő/ezer lakos) – annak ellenére sem, hogy kötelezővé vált az őstermelők regisztrációja. Ugyanakkor a recesszió hatására – nominálisan is – csökkent az egy adózóra jutó SZJA-alap. Békés megyében tehát tartósan az országos átlag négyötöde körül (2010-ben 80,5%) alakult az egy keresőre jutó adózott jövedelem értéke. Mindezt tükrözi a nettó lakossági jövedelmek alakulása is: a megye aktív keresői az országos átlag 82,2%-át vihették haza (109.267 Ft) 2010-ben. Ágazati szinten a legnagyobb szakadék az országos és a megyei átlag között a pénzügyek és a kereskedelem területén mutatkozott (66, ill. 75%), de a zömmel közszolgáltatásokat magában foglaló szektorokban is jelentős a megye lemaradása (a közigazgatásban 86%, az egészségügyben 94%, az oktatásban 93%).

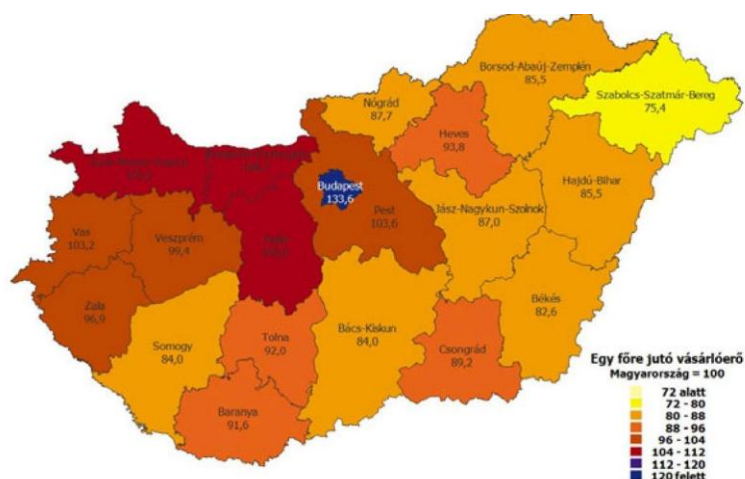
61. ábra
A személyi jövedelmek mutatói Békés megye kistérségeiben

Forrás: KSH, Területi Statisztikai Évkönyv, 2010.

A vásárlóerő komplex mutatójára¹¹ alapozott elemzések is tükrözik a fenti folyamatokat: Békés megye a 2010- és 2011-es adatok szerint is utolsó előtti helyen áll a lakosság vásárlóerejét tekintve (az index értéke 82,6, Budapest esetében ez 133,6).

1. ábra A vásárlóerő területi különbségei 2010-ben

Forrás: GfK Hungária, Általános vásárlóerő index tanulmány, 2010

¹¹ A GfK Hungária komplex, a vállalkozásból származó, de a háztartások fogyasztási kiadásaira felhasznált jövedelmeket (vállalkozási aktivitás), a munkanélküliséget, a fogyasztás egyes mutatóit és vagyoni helyzetet is figyelembe vevő vásárlóerő-számítása szerint. Ld. www.gfk.com.

A háztartási jövedelmek zsugorodása irányába hatottak az elmúlt négy év megszorításai, a cafeteria-rendszer átalakítása, a közsféra kiadásainak visszafogása (közszolgálati bérek befagyasztása), és a szociálpolitika átalakítása, s ennek nyomán a társadalmi jövedelmek csökkenése. Az utóbbi két folyamat a Békés megyét különösen súlyosan érintette: i) egyrészt 2008-tól jelentős mértékben zsugorodott a versenyszféra foglalkoztatói szerepe míg a közsféráé relatíve (csékély mértékben az abszolút létszámot tekintve is) növekedett ; ii) ugyanakkor a régióban a társadalmi jövedelmek aránya a bruttó jövedelmeken belül 37%, ami jóval magasabb az országos átlagnál (32%). Az elhúzódó recesszió és a további megszorítások a reáljövedelmek csökkenését vetítik előre rövidtávon.

A háztartások jövedelmi viszonyait alapvetően befolyásoló tényezők – az iskolázottság, a felhalmozott vagyon, a keresők számát befolyásoló vállalkozási aktivitás és a működőtőke-befektetések egyenlőtlen térbeli eloszlása azonban a megyén belüli területi különbségek, s azok újratermelődésének forrása maradt az elmúlt bő egy évtizedben. Az egyenlőtlenségek már a válság előtt kirajzolódtak és konzerválódtak a megyében, egyrészt város-falu dimenzióban, másrészt térségi szinten – a sarkadi, szeghalomi, mezőkovácsházai és békési térségek tartós leszakadásában, illetve közép-békési térség és a megye többi része közötti jövedelmi különbségek fennmaradásában. A válság éveiben ugyanakkor éppen a centrumtérség relatív helyzete romlott, a megye többi kistérségének nem változott számottevően a jövedelmi pozíciója országos összehasonlításban (ez utóbbi a recessziós közegben természetesen nem jelent fellendülést).

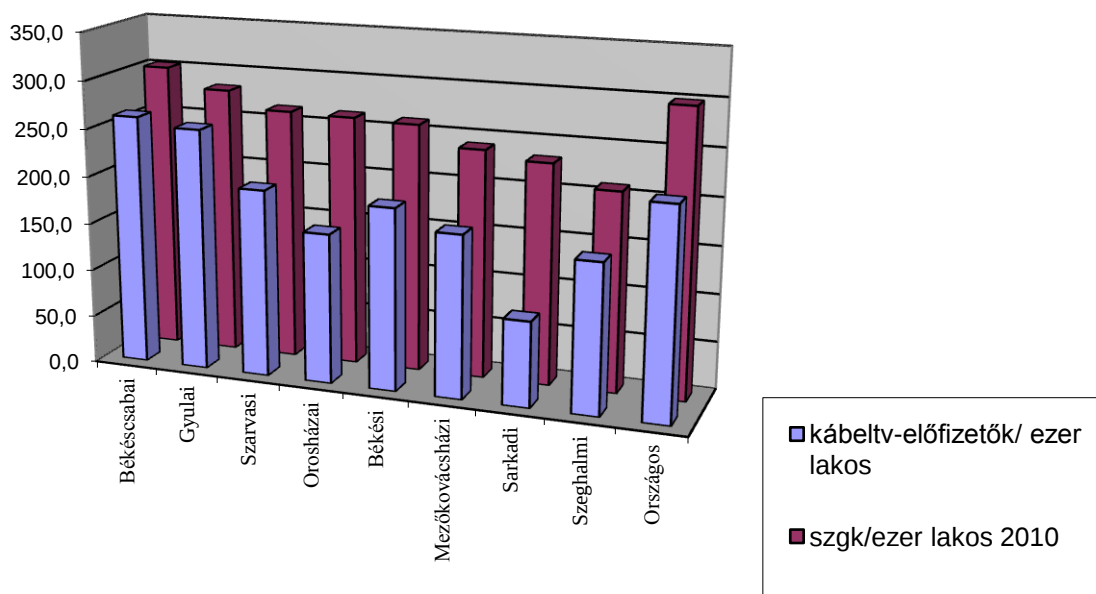
A térség jövedelmi struktúrájában kiemelkedően nagy szerep jut a mezőgazdaságnak – erre utal az is, hogy egyedül ebben a szektorban haladja meg csékély mértékben az egy főre jutó nettó jövedelem az országos átlagot –, így a szektorból származó jövedelmek stabilizálódása irányába hatott az EU KAP-támogatási rendszerébe történő belépésünk. Ennek térbeli egyenlőtlenségeket kiegyenlítő hatása egyelőre kevésbé érzékelhető – ugyanakkor jövője (a beharangozott uniós agrárreform miatt) sok bizonytalanságot hordoz. Emellett a társadalmi jövedelmek – elsősorban a szociális juttatások – várható csökkenése, továbbá a közkiadások visszafogása a megye háztartásainak tovább elszegényedését eredményezheti, miközben zsugorodik az elérhető közszolgáltatások köre. Az ebből fakadó társadalmi hatásokkal – elvándorlás, előregedés, elszegényedés – már rövidtávon számolni kell.

A jövedelmek növekedése és a hitelkínálat 2008-ig a fogyasztás bővülését ösztönözte a térségben, mind a napi, mind a tartós cikkek esetében; a hazai fogyasztói mintákat követve a megyében is a materiális javakra fókuszáltak elsősorban a vásárlók. Ennek eredményeként javult a háztartások felszereltsége, különösen a konzervatív élelmiszerfogyasztói gyakorlatokat – saját termelésű élelem relatíve nagy aránya, szezonális beszerzések – is tükröző hűtő- és fagyasztó gépeknél, illetve a családon belüli munkamegosztást könnyítő mosógépeknél volt látható minőségi és mennyiségi javulás. A fogyasztási szerkezetben azonban az élelmiszerek és a lakásfenntartáshoz köthető kiadások maradtak meghatározóak, ezek teszik ki a kiadások felét –, s ezek súlya a háztartások kiadásaiban tovább nőtt a válság éveiben (a stagflációs folyamatok, illetve az ilyen jellegű kiadások csékélyebb elaszticitása miatt).

Az utóbbi évek makrogazdasági folyamatainak másik fontos következménye, hogy drasztikusan visszaestek a háztartások nagy értékű, hosszú távra szóló beruházásai. Ezt tükrözik a lakásépítés (átadások és kiadott engedélyek) zuhanó mutatói – 2010-ben a megszűnő lakások és a kiadott engedélyek száma azonos volt –, mivel a piacot 2007 után még valamelyest mozgásban tartó lakó-fejlesztő vállalkozói tevékenység is leállt. Emellett a gépjármű-állomány 2007-ig tartó dinamikus bővülése – s ezzel a megye felzárkózása is – megállt; az állomány 2000 óta 27%-kal bővült, de az ezer lakosra jutó személygépkocsi-szám (265) még mindig messze elmarad az országos átlagtól (299).

63. ábra A háztartások vagyoni helyzete a Békés megyei kistérségekben, 2010

Forrás: KSH, Területi Statisztikai Évkönyv, 2010.

A megyére egészében véve tehát zsugorodó kereslet és viszonylag konzervatív fogyasztási struktúra jellemző: meghatározó az élelmiszerek – azon belül kiemelkedően a gabonafélék, a sertéshús, a tojás a gyümölcsfélék – szerepe, az országos átlagnál kevesebbet fordítunk infokommunikációs hardverekre és szolgáltatásokra, kultúrára és egészségünkre, miközben az csökkent az energiafogyasztás és a hosszú távú beruházásokat a háztartások elhalasztották/elhalasztják.

A fogyasztásban bekövetkezett változások térben differenciált képet mutattak: számottevő lakásépítés a válság időszakában a békéscsabai és a gyulai térségben zajlott (itt is jelentős mértékben elmaradt az országos átlagtól) – miközben Dél- és Északkelet-Békésben lényegében fogyott a lakásállomány. A háztartások mobilitását – s ezen keresztül életminőségét – befolyásoló gépjármű-állomány is egyenlőtlenül oszlik a meg megyében: a békéscsabai térség országos átlagot kissé meghaladó mutatója (303 db/ezer lakos) másfélszer nagyobb mint a legrosszabb helyzetű szeghalomi térségben a gépkocsi sűrűség (211 db/ezer lakos), s kifejezetten gyengék a sarkadi és a mezőkovácsházi térségek mutatói is. Mindez – figyelembe véve a közösségi közlekedést érintő korlátozásokat, a közintézményi szolgáltatások centralizációját és a kereskedelmi szolgáltatások térbeli koncentrációját – halmozott hátrányt jelent az egyébként is leszakadó térségek lakói, s ott is különösen a periférikus helyzetű falvakban élők számára. A napi cikkek, az alapvető köz- és piaci szolgáltatások elérhetőségének biztosítása feltétlenül területi alapú (személetes) beavatkozást igényel már rövidtávon is.

Összegzés

A növekvő természetes fogyás részben annak a következménye, hogy szemben az ország nagy részére jellemzővel, Békés megye a teljes évtizedben vándorlási veszteséget mutat, és az elvándorlás érdemben magasabb arányban érinti a reprodukcióra képes korosztályokat. E kedvezőtlen folyamatoknak és a megyére szintén erőteljesen jellemző előregedésnek tudható be, hogy napjainkban immár Békés megye mutatja a legrosszabb reprodukciós adatokat. A 15-64 éves korosztályba tartozó gazdaságilag aktív népesség (foglalkoztatott, munkanélküli) arányát tekintve hazánk egésze, és

különösen annak kelet-magyarországi régiói, az európai átlagtól messze elmaradó képet mutatnak. A válság éveiben a megye háztartásainak jövedelmi helyzete tovább romlott. A megye egészét tekintve zsugorodó kereslet és viszonylag konzervatív fogyasztási struktúra jellemző.

A lakókörnyezethez, településhez, térséghez való kötődés, másként fogalmazva a területi identitás fontos területfejlesztési erőforrás, amely lassíthatja a fenti kedvezőtlen demográfiai folyamatokat. Ebben a táj, a természeti környezet éppúgy megjelenik, mint a perspektívát jelentő gazdasági élet, vagy a kultúra tárgyiasult, műemlékekben, népviseletben, a népi építészet hagyományaiban, intézményekben, rendezvényekben vagy csak szokásokban, hagyományokban, szemléletben megjelenő elemei.

E) KÖZLEKEDÉSI ÉS KOMMUNÁLIS INFRASTRUKTÚRA

EA) VONALAS RENDSZEREK, LÉTESÍTMÉNYEK

Vasúthálózat

Országos törzshálózati vasúti pályák

Békés megyén vezet keresztül a közép-európai tranzit útvonalak között meghatározó jelentőségű, a Transz-Európai Közlekedési Hálózat (TEN-T) IV. közlekedési folyosójának részét képező vasúti pálya, amely összeköti Magyarországot a nyugat-európai hálózattal és Magyarország fontos vasúti kapcsolata Románián keresztül a Balkán felé, illetve jelenleg a legfontosabb vasúti kapcsolat Magyarország és Románia között. E vasúti folyosó magyarországi szakának (*országhatár – Hegyeshalom – Győr – Budapest – Újszász – Szolnok – Szajol – Békéscsaba – Lőkösháza – országhatár*) eleme a transz-európai vasúti áruszállítási hálózat részeként működő *120 Szajol – Lőkösháza – országhatár* országos törzshálózati vasúti pálya. A pálya végig villamosított, részben kétvágányú forgalommal, a megengedett sebesség 100 km/h, illetve 120 km/h. A vasúti közlekedési folyosó fejlesztését, átjárhatóvá tételét az Európai Unió kiemelten támogatja. A folyamatban lévő fejlesztés keretében, több ütemben valósul meg a *120 Szajol – Lőkösháza – országhatár* vasúti pálya rekonstrukciója, amelynek eredményeképpen többek között elkészül a teljes szakasz kétvágányúvá tétele, sor kerül korszerű elektronikus irányító- és biztosító berendezések és korszerű vonatbefolyásoló rendszerek telepítésére, külön szintű közúti keresztezések létesítésére. Tervezett kiépítési sebesség 160 km/h, egyes rövid szakaszokon 120 km/h.

Békés megye másik országos jelentőségű vasútvonala a *135 Szeged – Békéscsaba – Kőtegyán – országhatár* országos törzshálózati vasúti pálya, amely szemben a 120-as fővonallal nem képezi a transz-európai vasúti áruszállítási hálózat részét. Az egyvágányú, nem villamosított vasúti pályát az Alföld-Fiumei Vasúttársaság *Nagyvárad – Békéscsaba – Szeged – Szabadka – Zombor – Eszék* vonalának részeként 1870-ben adták át. Építésének célja az Alföld és a fiumei kikötő közötti vasúti kapcsolat megteremtése volt. A trianoni békeszerződés elvágta a vonalat mind Nagyvárad, mind Eszék felé. A Magyarországon maradt vonalrészek ma a 136-os *Szeged–Röszke* és a 135-ös *Szeged – Békéscsaba – Kőtegyán – országhatár*. A vasúti pályán jelenleg 80 km/h (egyes szakaszokon 60 km/h) megengedett sebességgel zajlik a vasúti forgalom. A vasúti pálya szerepköre az érintett települések közlekedési feltárásán túlmenően a kelet-nyugati térségi kapcsolatok szempontjából is jelentős.

Békés megyei vagy Békés megyei szakasszal is rendelkező regionális vasúti pályák

- 121** Kőtegyháza - Mezőhegyes - Újszeged
- 125** Mezőtúr - Orosháza - Mezőhegyes
- 127 (1)** Gyoma - Szeghalom
- 128** Kőtegyán - Vésztő - Püspökladány
- 129** Murony – Békés (személyforgalom megszűnt)

Békés megyei vagy Békés megyei szakasszal is rendelkező egyéb vasúti pályák

- 125a Mezőhegyes - Battonya
- 126 Kísszénás – Kondoros (személyforgalom megszűnt)
- 127 (2) Vésztő – Körösnagyharsány (személyforgalom megszűnt)
- 147 Szentes - Orosháza

A Békés megyei regionális és egyéb vasúti pályákon a megengedett sebesség 60 km/h, egyes szakaszokon csak 40 km/h.

Közüthálózat

Békés megye országos közúthálózatának burkolat állapota az országos összehasonlításban sajnálatosan a legrosszabbak között van, és ahogy az a lenti táblázatból is kiderül, az átlagot tekintve a megyei átlag 2 tizeddel rosszabb az országos közutak burkolatállapot átlagosztályzatánál. Békés megyében kifejezetten magas az út tervezett élettartamát már meghaladó utak hosszának aránya. A megye jelentős részén található, útépitési szempontból kedvezőtlen talajviszonyok kifejezetten hozzájárulnak az úthálózat ilyen mértékű és ütemű leromlásához. A felújítások a rendelkezésre álló szűkös források következtében az állapot szinten tartását sem biztosítják. A pályaszerkezet elhasználódása olyan mértékűvé vált az úthálózat közel 50 %-án, hogy ott a teljes pályaszerkezetet érintő rekonstrukció lenne indokolt. Az úthálózat sűrűsége a megye egyes részein, az országoshoz viszonyítva átlagon felülnek mondható, azonban a települések közötti eljutási idő, a rossz burkolatállapotok miatt így is jelentősen hosszabb lehet.

Sor-szám	Megyei Igazgatóság	Teljes hálózat		Főhálózat		Mellékhalózat	
		km	átlag	km	átlag	km	átlag
1.	Baranya	1622,3	4,0	258,6	3,7	1363,7	4,0
2.	Bács-Kiskun	2096,4	4,1	594,8	4,0	1501,6	4,2
3.	Békés	1458,0	4,2	264,9	4,2	1193,1	4,2
4.	Borsod-Abaúj-Zemplén	2486,1	3,9	365,3	2,8	2120,8	4,1
5.	Csongrád	1346,6	4,0	281,0	3,8	1065,6	4,0
6.	Fejér	1287,8	3,9	397,8	3,4	890,0	4,2
7.	Győr-Moson-Sopron	1616,2	3,8	386,9	3,1	1229,3	4,1
8.	Hajdu-Bihar	1525,3	3,8	399,6	3,2	1125,7	4,1
9.	Heves	1168,6	4,2	288,7	4,2	879,9	4,3
10.	Komárom-Esztergom	830,2	4,5	209,5	4,0	620,7	4,6
11.	Nógrád	940,4	3,7	170,0	3,3	770,4	3,8
12.	Pest	2294,6	3,9	524,8	3,9	1769,7	3,9
13.	Somogy	1623,5	3,8	430,2	3,1	1193,2	4,1
14.	Szabolcs-Szatmár-Bereg	2103,7	3,6	372,9	2,9	1730,8	3,8
15.	Jász-Nagykun-Szolnok	1315,7	4,1	394,9	4,0	920,7	4,2
16.	Tolna	1060,2	3,4	315,5	2,9	744,8	3,6
17.	Vas	1541,4	4,0	311,6	3,5	1229,8	4,1
18.	Veszprém	1632,0	3,8	327,7	3,2	1304,3	4,0
19.	Zala	1623,5	4,5	319,0	3,9	1304,4	4,6
Összesen (autópályák nélkül)		29572,4	4,0	6613,8	3,5	22958,6	4,1
20.	Állami Autópálya Kezelő Zrt.	1353,5	2,8	1271,3	2,7	82,2	3,1
21.	AKA Zrt.	193,0	2,1	178,6	2,1	14,4	2,2
22.	M6 Duna Autópálya Koncessziós Zrt.	99,3	2,3	91,9	2,3	7,5	1,8
23.	M6 Tolna Autópálya Koncessziós Zrt.	86,5	na.	82,0	na.	4,5	na.
24.	Mecsek Autópálya Koncessziós Zrt.	107,1	1,2	102,0	1,2	5,1	1,3
Mindösszesen (autópályákkal)		31411,8	3,9	8339,7	3,3	23072,1	4,1

22. táblázat: Az országos közutak hossza és a burkolat állapotát jellemző minősítő osztályzatok megyei bontásban 2012. 04.01. állapot szerint
(Az 1-es a legjobb, az 5-ös a legrosszabb állapotot jelenti)

Rendkívül kedvezőtlen hatással volt, és maradt is a megye gazdasági életére, hogy nem kapcsolódhat az ország élénk „vérkeringésébe” autópályán, illetőleg autóúton keresztül. Főúthálózatunk hosszának aránya is alacsonyabb az országos átlagnál. Békés megye területét sajnálatos módon nem érintették a kiemelt országos útberuházások, e téren elmozdulás –a fejlesztési cél és az ahhoz rendelt források hiányában– nem történt. Némi előrelépést jelentett a megye két városát (Békéscsabát és Orosházát) elkerülő út megépítése, valamint a gyulai határállomás felújításához kapcsolódó útberuházás.

Bár Békés megye adottságai kedvezőek, a megyében nem található a XXI. század igényeit minden szempontból kielégítő logisztikai központ.

Gyorsforgalmi utak

Békés megyét elkerüli az országos gyorsforgalmi utak hálózata, ami jelentős mértékben rontja a térség gazdasági lehetőségeit.

Az Országos területrendezési terv - nagy távlatban történő megvalósítással - Békés megye területére két gyorsforgalmi utat tartalmaz, illetve jelöl: az M44 jelű és az M47 jelű autótutakat.

Az M44 jelű gyorsforgalmi út megvalósításának ütemezéséről a gyorsforgalmi- és főúthálózat hosszú távú fejlesztési programjáról és nagytávú tervéről szóló 1222/2011. (VI.29.) Korm. határozat rendelkezik. E szerint az út három ütemben kerül megvalósításra:

- Kunszentmárton kelet – Kondoros kelet (46,6 km) a 2011 – 2016 közötti I. programciklusban,
- Kondoros kelet – Békéscsaba nyugat (18,3 km) a 2017 – 2020 közötti II. programciklusban,
- M8 autópálya – Kunszentmárton kelet (47,4 km) a 2021-2024 közötti III. programciklusban,

Békéscsaba nyugat és az országhatár közötti szakasz megvalósítására vonatkozóan a kormányhatározat nem rendelkezik. Az Országos területrendezési terv az útnak ezt a szakaszát a 44 jelű főút nyomvonalán jelöli, míg Békés megye területrendezési terve Békéscsabát és Gyulát délről elkerülő nyomvonalváltozatot tartalmaz.

Az M47 jelű gyorsforgalmi út megvalósítására, nyomvonalának kijelölésére előzetes vizsgálatok már történtek, de hatástanulmányok, tervek még nem készültek.

Főutak

A megye területét a következő főutak érintik:

- 44** - Kecskemét-Békéscsaba-Gyula elsőrendű főút
- 46** - Törökszentmiklós-Endrőd-Mezőberény másodrendű főút
- 47** - Debrecen-Szeged másodrendű főút
- 443** - Gyomaendrőd-Szarvas másodrendű főút
- 444** - Békéscsabai tehermentesítő másodrendű főút
- 470** - Mezőberény-Békéscsaba másodrendű főút
- 474** - Orosháza átkelési szakasz másodrendű főút
- 446** - Békéscsaba átkelési szakasz másodrendű főút

A 44 jelű elsőrendű főút a megye területén közel északnyugat-délkeleti irányban halad, a térség legfontosabb, meghatározó jellegű közúti eleme, mivel Kecskeméten és az M5 autópályán keresztül a fővárossal, míg délkelet felé Gyulán keresztül Románia felé biztosít kapcsolatot. Az átkelési szakaszokkal terhelt főút forgalma már ma is jelentős, különösen Szarvas átkelési szakasza túlterhelt.

A főutakat érintő fejlesztések közül egyedül a Békéscsaba-Gyula közötti szakasz 2x2 forgalmi sávra bővítése valósult meg. Megépült továbbá a gyulai és békéscsabai elkerülő szakasz is, de ez utóbbiak csak 2x1 forgalmi sávval.

A 47 jelű másodrendű főút a megye második legjelentősebb útvonala, mivel Kelet-Magyarország észak és déli iránya között biztosít kapcsolatot a megyén keresztül. Ezen az útvonalon is feltétlenül szükséges lenne az elkerülő szakaszok építése, hiszen csak a Békés megyei szakaszon hét településen

– ebből hat városi rangú - halad keresztül az út jelenlegi nyomvonalán. Ezek közül eddig csak Békéscsaba és Orosháza rendelkezik elkerülő úttal.

A fent hivatkozott kormányhatározat csak a 2021-24 közötti III. programciklusban szerepelteti a 47 sz. főút mezőberényi-, s a 2025-27 közötti IV. programciklusban a csorvási elkerülő szakasz megépítését.

A 46 jelű másodrendű főút ugyancsak jelentős térségi összekötő szerepet tölt be Törökszentmiklós és Mezőberény között, mivel a megye középső és észak-keleti részének kapcsolatát biztosítja a 4 jelű elsőrendű főúttal, ill. ezen keresztül az ország távolabbi területeivel.

Gyomaendrőd és Mezőberény városok elkerülése itt is elengedhetetlen lenne.

A 443. sz. II. rendű főút hálózati szerepköre jelenleg elsősorban a 44 jelű és a 46 jelű főutak, ill. Szarvas és Gyomaendrőd kapcsolatának biztosítása. Sajnos ezen útszakasz 30 éve érdemi felújítást nem kapott.

A többi főút főleg helyi forgalmat bonyolít, állapotuk folytonos romlást mutat.

Mellékutak

A mellékutak elsődleges feladata valamely térség településeinek közvetlen feltárása és bekapcsolása az országos úthálózat rendszerébe, ezen túlmenően a mellékúthálózat egyes útvonalai kiemelt térségi jelentőségű szerepkört is betölthetnek.

Ezen útkategóriába tartozó közutak állapota a 28. táblázat szerint szintén országosan a legrosszabbak között van.

A megye települései közül 7 zsáktelepülés (*Békéssámson, Geszt, Kötegyán, Újszalonta, Kétsoprony, Pusztatölke, Körösújfalu*). Részben a zsákjelleg megszüntetése, részben a kistérség központok és vonzáskörzetük kapcsolatának, a magyar-román határ két oldalán élők kapcsolatának, vagyis általában a térségi kapcsolatok javítása érdekében a következő települések között hiányzik az országos mellékúthálózat kiegészítése, ill. települési külterületi utak kiépítése:

- Békés-Doboz,
- Kétegyháza-Lökösháza,
- Kétegyháza-Nagykamarás,
- Ecsefalva-Bucsa,
- Újszalonta-Mezőgyán,
- Békéscsaba-Szabadkígyós- Medgyesegyháza - Battonya,
- Körösladány-Vésztő,
- Geszt-Biharugra,
- Sarkadkeresztúr-Méhkerék,
- Tarhos-Sarkadkeresztúr,
- Kunágota - Battonya
- Pusztatölke-Bánkút,
- Orosháza-Békéssámson-4422.j.ök.út
- Szeghalom-Dévaványa-Túrkeve.

A közutak kiépítettségét és, állapotát jellemző adatok

	2012.04.01.	
Az úthálózat hossza, amelyből:	1.465,4 km	
főút	264,9 km	18,1 %
Mellékút	1.200,5 km	81,9 %
ebből átkelési szakasz	311,2 km	21,2 %
külsőségi szakasz	1154,2 km	78,8 %
Az útburkolat felülete:	9.205 em ²	

23. táblázat A megyei közutak hosszának megoszlása

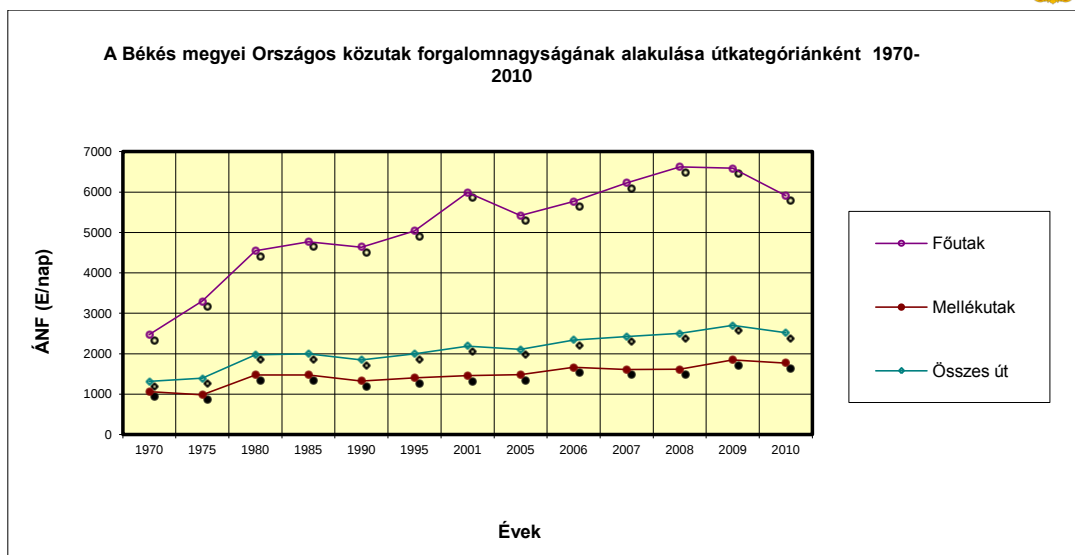
Útkategória	2012.04.01.	
	km	%
I. r. főút	80,2	5,47
II. r. főút	184,7	12,60
Főutak összesen	264,9	18,07
Összekötő utak	1063,0	72,54
Bekötő utak	115,7	7,90
Vasútállomáshoz vezető utak	21,1	1,44
Csomóponti ágak	0,7	0,05
Összesen:	1465.4	100,0

24. táblázat Útkategóriák szerinti összetétel

Békés megye az országos közutak hossza tekintetében országos viszonylatban a 12., az útfelület, valamint az útburkolatok átlagszélessége tekintetében egyaránt a 14. helyen áll a megyék közötti sorrendben.

Burkolattípus	2012.04.01.	
	km	%
Beton	7,3	0,5
Kőburkolat	1,2	0,1
Aszfaltbeton	998,6	68,1
Makadám rendszerű	450,9	30,8
Földút	7,4	0,5
Összesen:	1.465,4	100,0

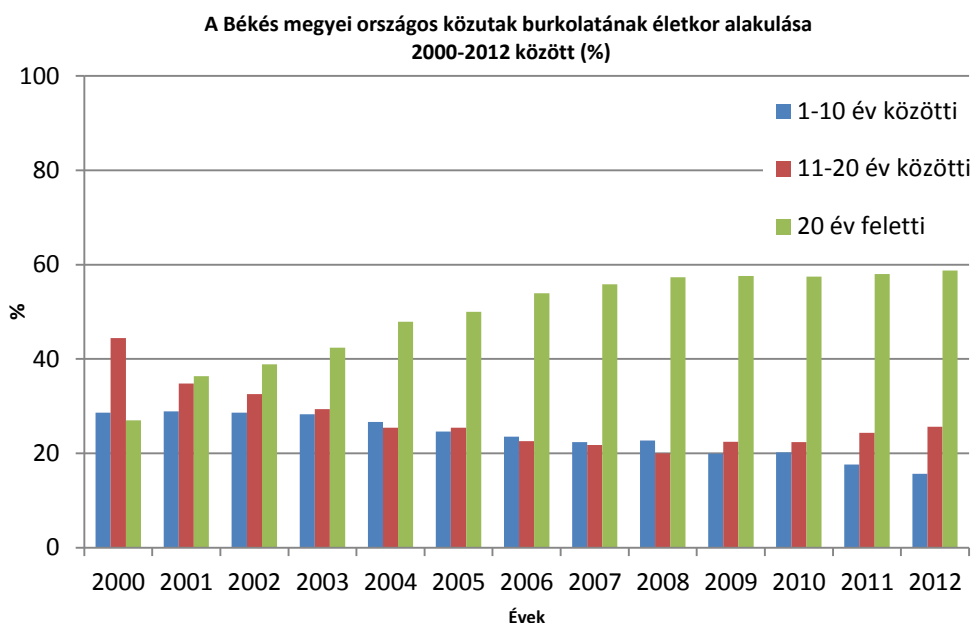
25. táblázat Burkolattípus szerinti összetétel

64. ábra: A forgalomnagyság-alakulása

Az átlagos napi forgalom növekedése 2008-ban, a gazdasági válság kezdetével megtorpant, és az azóta eltelt pár évben csökkenő tendenciát mutatnak a forgalmi adatok. Ez a csökkenés a megyei főutak tekintetében látszik a legszembetűnőbben. A kevesebb járműszám viszont nehezebb teherjárművekből tevődik össze, így a számszerű csökkenés ellenére az utak állapotromlása tovább folytatódik. A jövőre nézve viszont prognosztizálható, hogy a személygépjármű forgalom esetleges csökkenését a nehézforgalom arányának növekedése mindenképpen ellensúlyozza, s tovább rontja majd a megye közútjait. A főutak és az összes út forgalma tekintetében Békés megye elmarad az országos átlagtól, viszont a mellékutak megyei és az országos átlaga gyakorlatilag megegyezik.

A Békés megyei országos közutak néhány jellemzőjének alakulása

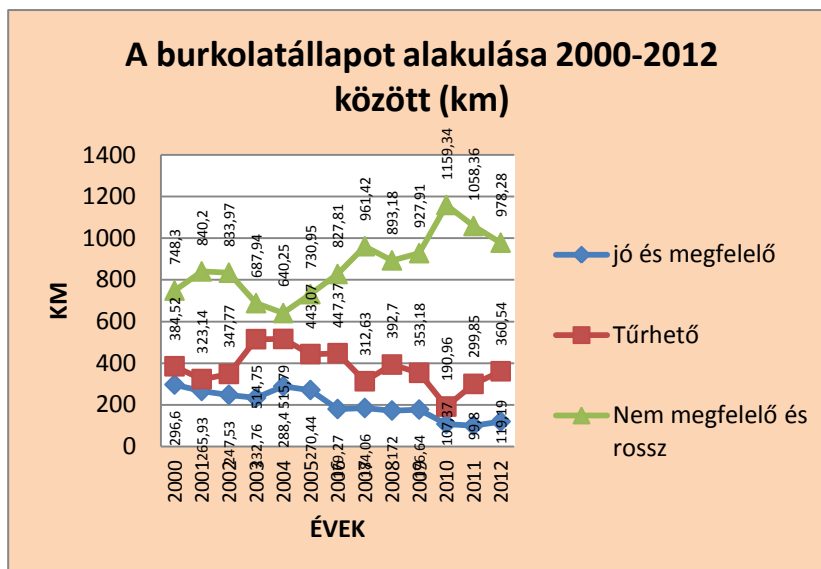
65. ábra Békés megyei országos közutak burkolatának életkor alakulása

Az utóbbi években az aszfaltburkolatok előregedési tendenciája erőteljesen mutatja hatását. A 20 évnél régebbi burkolatok részaránya jelentősen megnőtt, már majdnem eléri a teljes megyei hálózat 60 %-át. Ez összhangban van azzal a minden évben elvégzett, vizuális méréssel, amely a burkolatok állapotát hivatott minősíteni. A mérés alapján 2012. évben a közel 1500 km hosszú teljes megyei

országos közúthálózaton 978 km hosszú útszakasz kapott nem megfelelő vagy rossz minősítést, ami gyakorlatilag a teljes hálózat 2/3-ad részének felel meg.

Ez elsősorban abból adódik, hogy az évenként csökkenő pénzügyi források egyre kevesebb beavatkozást tettek lehetővé, ezért az elmúlt időszakban az útállapotok romlási folyamatának a lassítására, ill. szinten tartására volt csak lehetőség.

66. ábra: A burkolatállapot osztályzat alakulása

A burkolat állapot osztályzat %-os összehasonlítása 2012. év					
	1 oszt. (jó)	2 oszt. (megfelelő)	3 oszt. (tűrhető)	4 oszt. (nem megfelelő)	5 oszt. (rossz)
Békés m.	3,8	3,5	20,5	12,8	59,4
Országos	8,5	6,1	20,0	12,0	53,4
Eltérések	4,6	2,5	-0,6	-0,9	-6,4
	jó és megfelelő		3 oszt. (tűrhető)	nem megfelelő és rossz	
Békés m.	7,3		20,6	72,2	
Országos	14,6		20	65,4	
Eltérések	7,3		-0,6	-6,8	

26. táblázat: A burkolat állapot osztályzat %-os megoszlása

A táblázat összehasonlítja a 2012. évi megyei burkolat állapotokat az országos átlaggal. Látható, hogy a jó és megfelelő állapotú szakaszok aránya 7,3%-al kevesebb, a nem megfelelő és rossz állapotúak pedig 6,8 %-al több az országos átlagnál. Ez a markáns különbség a már korábban említett előregedett útszakaszok teljes mértékű leromlásából, valamint az egyre kisebb számú felújításokból adódik.

Kerékpárutak

Békés megye országos viszonylatban is az első között kezdte meg a korszerű, közúti forgalomtól függetlenített kerékpárutak kiépítését, ma is aránylag kedvező helyzetben van. A hálózat további fejlesztését a terület síkvidéki és idegenforgalmi jellege egyaránt indokolja. A megyében jelenleg a kiépített kerékpárutak hossza mintegy 180 km. Ezek egy része külterületen - főleg a 44. sz., 46. sz.,

47. sz. főutak mentén - épült meg, de a megye településeinek jelentős részében belterületen is létesültek kerékpárút-szakaszok. A hálózat bővítése (tervezése és építése) folyamatos.

Mivel a kerékpárutak kezelése a helyi önkormányzatokat terheli, ismervé ezek anyagi lehetőségeit a régebben megépített kerékpárutak felújítása a legtöbb esetben nehézségekbe ütközik. Sajnos a pályázatok szinte csak az újak építését támogatják, a felújításokat nem.

Vízi utak

A vízi utak fontossági szerepkör szerinti besorolását jogszabályok írják elő. Hazánkban jelenleg a hajózásra alkalmas, illetőleg hajózásra alkalmassá tehető természetes és mesterséges felszíni vizek vízi úttá nyilvánításáról szóló 17/2002. (III.7.) KöViM rendelet 1. számú melléklete tartalmazza a hatályos besorolásokat. Eszerint a vízi utat a meghatározott tíz víziút-osztály egyikébe kell sorolni, illetve az olyan vízfolyások, melyek osztályba nem sorolhatók kishajózásra lehetnek alkalmasak.

Az előbbiek figyelembevételével II. osztályú vízi út: a Hármas-Körös teljes hosszban (hajózható szakasz hossza: 93 km) és a Kettős-Körös Békésig (hajózható szakasz hossza: 23 km), továbbá a Sebes-Körös Körösladányig (hajózható szakasz hossza: 10 km). Kishajózásra alkalmas: a Kettős-Körös Békés – Szanazug között (115-129 fkm), a Fekete-Körös Sarkadig (0-13 fkm), a Fehér-Körös Gyulaig (129-134 fkm) és a Berettyó (0-35 fkm). Kishajó kikötő üzemel Köröstarcsán és Békésen, Gyomaendrődön építése folyamatban van.

A Körösökön jelenleg nincs érdemi teherszállítás, míg az időszakos személyhajó-közlekedés Békés és Szarvas között, ill. a szarvasi Holt-Körösön elsősorban eseti, illetve idegenforgalmi célú. A Körösök biztonságos hajózásra csak duzzasztással alkalmasak, ezért használhatóságukat a duzzasztók állapota és mérete, kapacitása döntően befolyásolja.

Békés megyében a Körösökön jelenleg Mezőtúr és Szarvas között a 4631. j. úton van rendszeres közlekedés, melynek forgalma jelentős, míg a Szanazugnál közlekedő komp szerepe - amely csak személyeket és kerékpárokat szállít - csak idegenforgalmi jellegű.

A vízi utak kapcsán szólni kell a hidak többségének igen rossz állapotáról, amit jelez az áteresztőképességük, a súly- és a magasság korlátozása. Ez az állapot szintén nehezíti a fejlesztéseket.

Határátkelők

A határok átjárhatóságának megkönnyítése, a korábbi közúti kapcsolatok helyreállításával, ill. újak létesítésével előfeltétele annak, hogy a megye perem-jellege felszámolható legyen.

Románia felé a legnagyobb forgalmú közúti határátkelők:

- Gyula-Varsand, a 44. sz. főúton, de növekvő jelentőségűek a mellékút hálózati átkelőhelyek:
- Battonya - Torna
- Méhkerék - Szalonta

Előkészítés alatt álló és a határon túli kapcsolatok szempontjából szükséges helyi határátkelőhelyek és határátlépők az országos mellékúthálózaton:

- Geszt - Cséffá
- Sarkad - Keményfok
- Sarkad - Ant
- Kötegyán - Illye
- Dombegyház - Kisvarjas
- Elek - Ottlaka
- Dénesmajor - Keményfok
- Lökősháza - Kürtös
- Dombegyháza - Kisiratos
- Battonya - Kispereg
- Mezőhegyes - Németpereg.

Repülőterek

A megyében a légi közlekedés szempontjából számításba vehető repülőtér Békéscsabán és Orosházán van.

A békéscsabai repülőtér a repülőterek jelenleg érvényes besorolása szerint nem tartozik a kiemelt jelentőségű kategóriába, státusza: nem nyilvános repülőtér ideiglenes határnyitási joggal. A fejlesztésével számolni kell. A repülőtér Békéscsabától keleti irányban, a 44. sz. főút közelében helyezkedik el, területe 227 ha, 1300 m hosszú, 30 m széles aszfalt burkolatú kifutópályával rendelkezik, indító és biztosító berendezései kisebb (ICAO 2 B típusú) repülőgépek nappali és éjszakai fogadására alkalmasak.

Az Orosházán található volt szovjet katonai repülőtér 1800x60 m-es kifutópályával rendelkezik, jellemzően sport célú hasznosítással üzemeltetik.

Az Országos Területrendezési Terv a békéscsabai repülőteret Kereskedelmi (nemzetközi) repülőtérré fejleszthető repülőterek kategóriába sorolja.

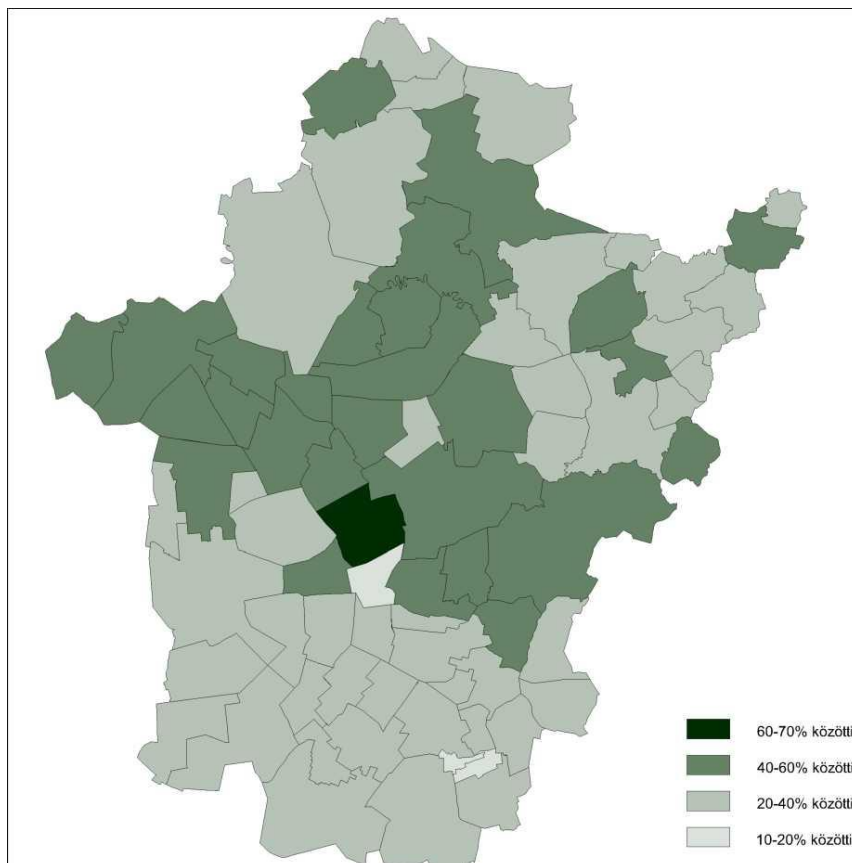
Elektronikus hírközlés

A modern információs társadalom legfontosabb infrastruktúra eleme az elektronikus hírközlés, amely vezetékes és nem vezetékes módon biztosítható. Békés megye e téren elmaradott volt, de ma már kellő kiépítettséggel biztosított a vezetékes és vezeték nélküli távközlés. Mindössze 3 település van, Csabaszabadi, Kisdombegyház, Magyardombegyház, ahol a rendelkezésre álló vezetékes távközlési ellátottság 20 % alatti. A megye területén üzemelő mikrohullámú összeköttetések rendelkezésre állásával valamennyi településen a vezeték nélküli távközlés is legalább kültéri fedettséggel biztosított.

Vezetékes hírközlés térségi rendszerei

A vizsgálatok szerint a megye teljes területén a vezetékes távközlési ellátását jelenleg az Invitel Zrt. biztosítja. A megye ellátó hálózatának szekunderközpontjához tartozó Békéscsaba és Orosháza primer

67. ábra Békés megye - Települések lakásállományának vezetékes telefon
Forrás: KSH adatok 2009.

központok a vezetékes távközlési hálózat bázisai. A békéscsabai primer központhoz tartozó települések 66-os, az Orosházi primer központhoz tartozó települések 68-as körzetszámon csatlakozhatnak az országos, illetve nemzetközi távhívó hálózathoz. Az ellátottságot vizsgálva megállapítható, hogy az ellátás az igény jelentkezését szorosan követi. A már megvalósított gerinchálózat fejlesztés eredményeként a jelentkező mennyiségi igények kielégítettnek tekinthetők és a fejlesztés fokozatosan a minőségi szolgáltatás érdekében történhet. A helyközi tranzit hálózat alatti síkot, a primer központot a körzet helyi központjaival összekötő primer körzeti hálózat képezi. A távközlés fejlesztési tervei alapján épültek meg a körzethálózatok, melyek a megye területén, a primer körzeteken belül az irányítás rendjét, besorolását végzik. A körzethálózatok többségében fényvezető(optikai) kábel, koax, PCM anyagúak és hagyományos helyközi rézkábelen csatlakoznak. A megépült távközlési hálózatok jellemzően az utak szabályozási szélességén belül, az útburkolatot kísérő zóldsávban ill. a járdában és a vasútvonalak nyomvonalát követően vannak vezetve.

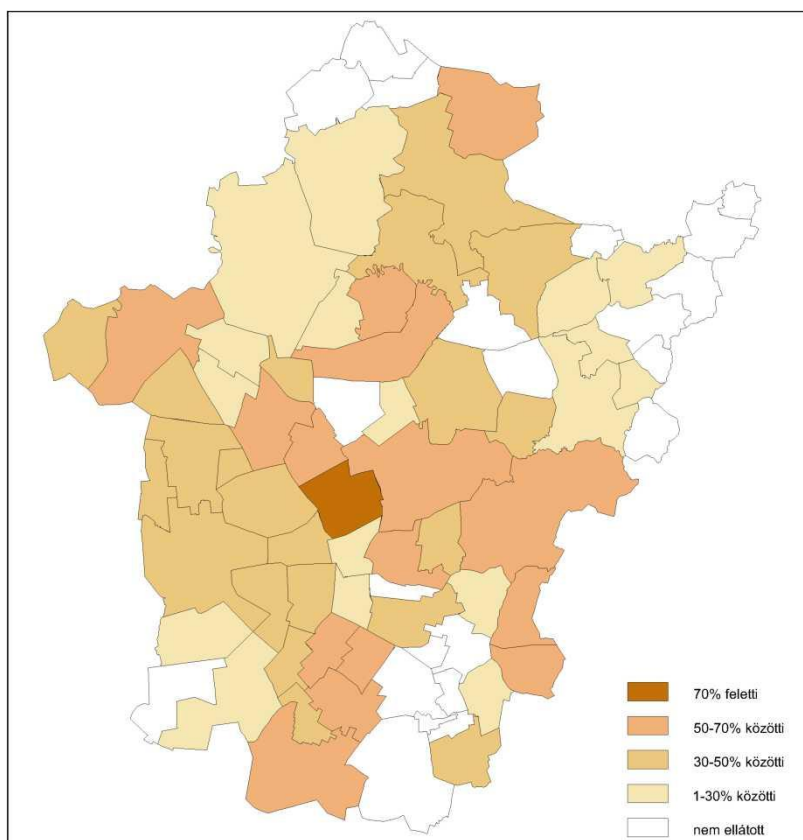
A helyi távbeszélő központhoz csatlakozó helyi hálózat és a végberendezések együttesen alkotják az előfizetői hálózatot, mely az egyéni és a közületi fogyasztókat kapcsolja a távközlési rendszerbe. A távbeszélő központok az európai szabvány előírásainak megfelelnek. Az egyes távközlési körzetek területén azok a kis települések, amelyek nem rendelkeznek saját telefonközponttal egységes hálózattal csatlakoznak a szomszédos település egységes hálózatot is fogad telefonközpontjához. A hírközlés alanyi szolgáltatás, amelyet a privatizált szolgáltatók saját fejlesztési feladatként valósítanak meg.

A megye területrendezési tervében a hírközlési ágazat szolgáltatóinak fejlesztési elképzeléseit úgy kell befolyásolni, hogy a korszerű hírközlés nyújtotta lehetőségek -a táv-munkavégzés, távtanulás, továbbképzés, információáramlás, logisztikai tevékenység egyre igényesebb biztosítási lehetősége-mellett a megye távlati fejlődési terveit -az idegenforgalmi igényeket, a természetvédelmi követelményeket- a hírközlési létesítmények, hálózatok sem helyfoglalásával, sem látványával ne korlátozza.

A község-város, a fejlettebb-elmaradottabb térségek közötti kiegyenlítést segítheti a korszerűbb hírközlési (informatika, hír-, kép- adatátvitelre alkalmas) hálózat kiépítése. Ezért a szolgáltatóknak módot kell adni arra, hogy teljes területi lefedettséget meg tudják valósítani és ezzel az általuk kínált lehetőségek igénybe vétele a megye területén mindenütt biztosíthatóvá válhat. Ehhez az egyes szolgáltatóknak hálózatot kell építeni, egyes szolgáltatóknak létesítményeket kell elhelyezni.

A kedvező műsorvétel (rádió-TV) érdekében az épületenként elhelyezendő antennák szerepét fokozatosan a kiépített vezetékes kábeltévé hálózat veheti át. A kábelhálózat kiépítése a 90-es évek fejlesztése, ma már a kedvező műsorvételt a kábel TV szolgáltatók, a megye lakásállományának nagyobbik felében biztosítják.

68.ábra Békés megye - Települések lakásállományának vezetékes műsorszolgáltatás ellátottsága
Forrás: KSH adatok 2009.

A műsorelosztásra is kiépített kábel TV szolgáltatás áll rendelkezésre. A megyében mindössze 23 olyan település van, *Almáskamarás, Battonya, Békéssámson, Bélmegyer, Biharugra, Bucsa, Csabaszabadi, Dombiratos, Ecseghalva, Geszt, Kamut, Kertészsziget, Kisdombegyház, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Kötégán, Kunágota, Magyardombegyház, Mezőgyán, Nyákasfalva, Pusztaottlaka, Tarhos, Újszalonta*, amelyekben még a vezetékes műsorelosztás nem épült ki.

Vezeték nélküli hírközlés térségi rendszerei

Békés megye területén az országos mikrohullámú rendszer részeként az Antenna Hungária Zrt. üzemeltet mikrohullámú állomásokat, melyek között mikrohullámon az összeköttetés biztosított. A mikrohullámú összeköttetés két pontja között az üzembiztos működéshez, a jelek továbbításához az

optikai átlátást biztosítani kell. Ezért területrendezési szempontból a mikrohullámú állomások közötti összekötés védősávjában korlátozási értékekkel számolni kell, amely a megye szabályozási tervében kerül rögzítésre.

- *OTH bázisállomás üzemel: Orosháza, Békéscsaba*
- *TV átjátszók üzemelnek: Békéscsaba I., Békéscsaba II., Battonya*
- *Mikrohullámú bázisállomások üzemelnek: Orosháza, Békéscsaba településen*

Az Antenna Hungária Zrt. mikrohullámú állomásai között áthaladó modulációs vonalak, a mikrohullámú összekötés sávjában magassági építéskorlátozásra kell számítani. Az országos mikrohullámú rendszer hálózatán kívül a megye területén áthaladnak ill. érintik a T-Mobile, a Telenor és VODAFONE mobil távközlési szolgáltatók mikrohullámú hálózatai is. A mobil szolgáltatók által kiépített rendszereken a térségben általában jó minőségű a vétel lehetősége. A megye területén még vannak nem teljes lefedettséggel rendelkező területek, települések. Általában a kültéri lefedettség biztosított, de vannak település részek, amelyeknél a lefedettséget még javítani szükséges. Előzetes tájékoztatásként a T-Mobile jelezte újabb antenna telepítési szándékát. A többi szolgáltató fejlesztési szándékot nem jelzett. Az Antenna Hungária Zrt. Magyar Műsorszóró és Rádióhírközlési Zrt. végzi a rádió és a televízió műsorának sugárzását országos szinten. A megyében a TV átjátszók és műsorszórók a megye területén elfogadható fedettséggel biztosítják a műsorvétel lehetőségét. Ez irányú fejlesztést az ágazat nem tervezett. Meg kell említeni, hogy a tervlapon bemutatott vezeték nélküli szolgáltatást segítő antennákon túl az iparági antennák is jelentős számú létesítménnyel állnak rendelkezésre.

Info-kommunikációs aktivitás

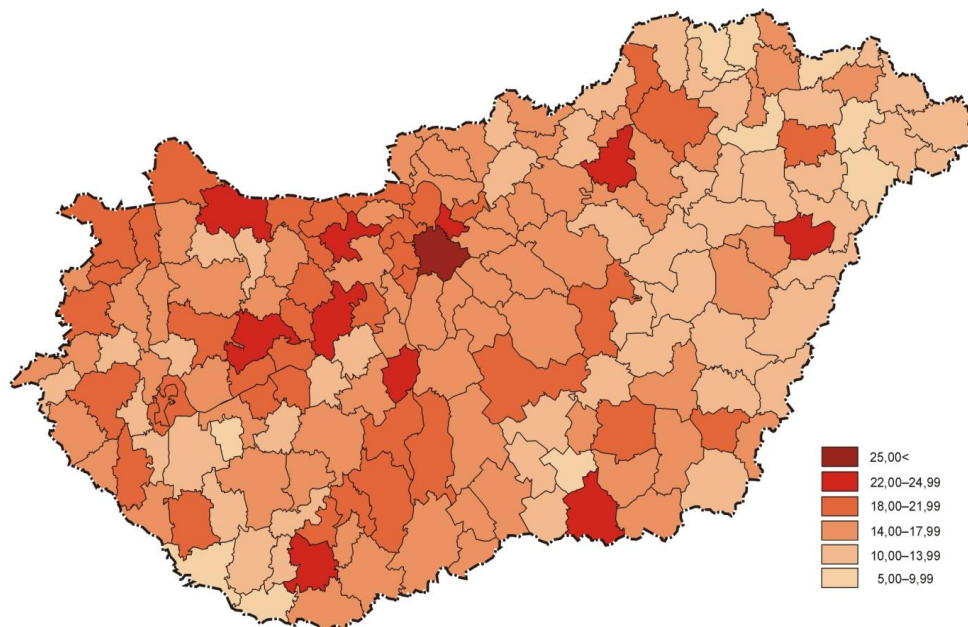
A 2004-ben ekkor mért 2,82%-os előfizetői arányról 2011-re 15,47%-ra nőtt az internethasználók aránya Békés megyében, miközben az előfizetések belső struktúrája is alaposan átalakult. 2011-ben az összes előfizetések száma megközelítette az 56 ezret, ennek kevesebb mint 15%-a volt ADSL, vagy VDSL alapú szélessávú kapcsolat, bő kétharmada kábelmodemes (szintén szélessávon) elérés, ezen felül további közel 11,5%-os előfizetői arányt tett ki a bérlet vonal, FTTx (fiber-to-the-home/building, azaz optikai hálózaton keresztül történő elérés) és LAN-típusú (Local Area Network – helyi optikai hálózat) hálózaton az internetre kapcsolódó előfizetők aránya, ami szinte kivétel nélkül további szélessávú kapcsolatokat jelentett. Békés megyében az internet előfizetések száma az országos átlagnál lényegesen gyorsabban emelkedett. Míg 2004-ben az 36% körül állt a penetrációs ráta (a mindenkor országos átlagot tekintve 100%-nak), ez 2011-ben már 71%-ot tett ki. A látványos felzárkózás ellenére a megye relatív pozíciója az országon belül érdemben nem javult, 2011-ben ennél árnyalatnyilag alacsonyabb ellátottságot csupán Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében mértek, így a megyék sorrendjében továbbra is a 18. helyet foglalta el.

Az öt főnél többet foglalkoztató vállalkozások körében az internet használata a 2001-es 39%-ról 2010-re 87%-ra nőtt, vagyis lényegében általánossá vált. Saját honlappal a vállalkozások 5,6%-a rendelkezett 2001-ben, 2010-ben pedig már 45,5%-uk. Ez ugyan elmaradt az országos átlagtól (56,5%), de jócskán megelőzte Szabolcs, Szolnok, Borsod, Nógrád és Tolna megye hasonló adatait, s elérte a gazdasági értelemben fejlettebb Hajdú-Bihar és Heves megye mutatóját. A vállalkozások körében az internet hálózatot elsőrendűen e-mail-ek küldésére és fogadására használják (86,6%), ehhez képest az EDI használata szerényebb 16,9% (szemben az országos 20,3%-kal). Helyi LAN hálózatot a cégek közel fele, WLAN hálózatot és WAN hálózatot 19, illetve 22%-uk üzemeltet. Intranet csak minden nyolcadik vállalkozásban üzemel (országosan ez minden ötödik cégnél létezik). Az extranet hálózat meglehetősen ritkább, csak minden 13. cégnél létezik (országosan minden nyolcadikban). Az internet kapcsolattal rendelkező vállalkozások 54%-ában létezik DSL-alapú kapcsolat, kábelmodem-alapú szolgáltatás 13,6%-nál, bérlet vonalat 7% használ (messze alacsonyabb, mint az országos átlag, pedig üzembiztonság szempontjából ez tekinthető a leginkább biztonságos kapcsolattípusnak), míg más fix internet kapcsolattípus 16,3%-uk esetében jellemző (zömmel LAN, illetve FTTx, vagyis optikai kábel alapú szolgáltatás). Mobil szélessávú kapcsolat 19,5%-nál, egyéb mobilkapcsolat (nagyobbrészt WiFi) 13,5%-nál fordul elő. 100 cégre összesen 124 internet kapcsolat jut, azaz a cégek közel negyede egynél több – alapvetően egy fix és egy mobil – előfizetést tart fenn.

A megyén belül más dimenzióban megjelenő területi különbségek az IKT-piacok terén is jelentkeznek. 2010-re a békéscsabai térség országos átlagot meghaladó aktivitása továbbra is (2006 óta

rendelkezünk kistérségi adatokkal) kiemelkedő a megyén belül. Országos összevetésben átlag körüli aktivitást mutat Gyula, Szarvas és Orosháza térsége, amelyek minden más dimenzióban is általában a megyeszékhelyet követik a rangsorokban. A leggyengébb aktivitást a szeghalomi, sarkadi, mezőkovácsházai kistérségek mutatták, ami e téren is visszatükrözi a megyén belül „hagyományosnak” tekinthető térszerkezeti viszonyokat, észak-északkelet Békés és Dél-Békés viszonylagos elmaradottságát.

69.ábra: Kistérségi szintű vezetékes szélessávú internet előfizetések penetrációja, 2010

Forrás: NMHH egyedi adatközlés

Békés megyében az info-kommunikációs (IKT) ágazathoz sorolható cégek száma 232 volt 2010 végén. Békéscsaba központi szerepe az IKT-szektorban is egyértelmű, hiszen az ágazatban tevékenykedő társas vállalkozások 39,7%-ának központja a megyeszékhelyen található (92 db). Gyula e dimenzióban valódi paracentrumként viselkedik, 28 cégközponttal, ami az IKT-cégek 12%-át teszi ki. Ez követi némileg lemaradva Orosháza 23 (10%) és Szarvas 17 (7,5%) cégközponttal. Az ágazat zömében kisméretű cégekből áll, az 500-700 milliós árbevételi kategóriát egy békéscsabai, a 300-500 milliót egy szarvasi cég reprezentálja, további 13 cég került a 100-300 milliós nagyságrendbe (Battonya, Békéscsaba, Füzesgyarmat, Gyula, Mezőberény, Orosháza, Szabadkígyós, Szarvas településekről 1-3 IKT-cég).

A négy meghatározó várost a cégközpontok 2,2-3,5%-ával követi Békés (8), Mezőberény és Szeghalom (7-7) követi. Alacsonyabb, de mérhető aktivitás további hét településen mutatható ki 3-4 cégközponttal. Térbeli tömörülést csak Békéscsaba közvetlen közelében érzékeltünk (Doboz 2; Murony 1; Szabadkígyós 1; Újkígyós 3), ennek mérete is eléggé szerény, nem utal erőteljes szuburbanizációs folyamatra.

EB) EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉSI MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VISZONYOK

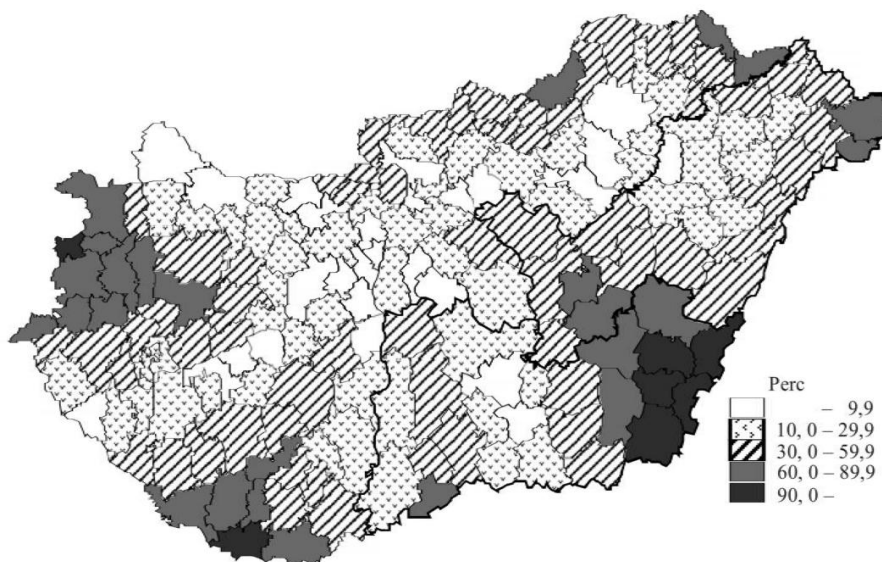
Elérhetőség

Békés megye közlekedés-földrajzi helyzete viszonylag kedvezőtlen. Közúthálózatának, logisztikai infrastruktúrájának a fejlesztése más térségekhez, az országos átlaghoz képest hagyományosan hátrányban van. Jelentős mértékben ennek is köszönhető, hogy Békés megye felzárkózása nem valósulhatott meg, sőt egyes mutatókban leszakadása növekedett.

Az egyes térségek, települések népességmegtartó erejét, gazdasági erőviszonyait, a belföldi és külföldi tőke megtelepedési esélyeit többek között az elérési lehetőségek is befolyásolják. Meghatározó az országos és a térségi – saját, illetve szomszédos megyei és a kistérségi – központoktól való távolság, valamint a távolságok megtételét időben lerövidítő gyorsforgalmi utak közelsége is. Békés megye lakossága, gazdasága számára komoly gondot jelent a közúti közlekedésben a gyorsforgalmi út hiánya. Az alábbi ábra az ország más térségeihez viszonyítva jól mutatja a gyorsforgalmi utak hiányából fakadó rossz elérhetőséget. A megye öt kistérségéből másfél óránál is többet kell utazni az autópályára való felhajtáshoz (67. ábra).

A gyorsforgalmi csomópont elérésének átlagos ideje a kistérség településeiről, 2007

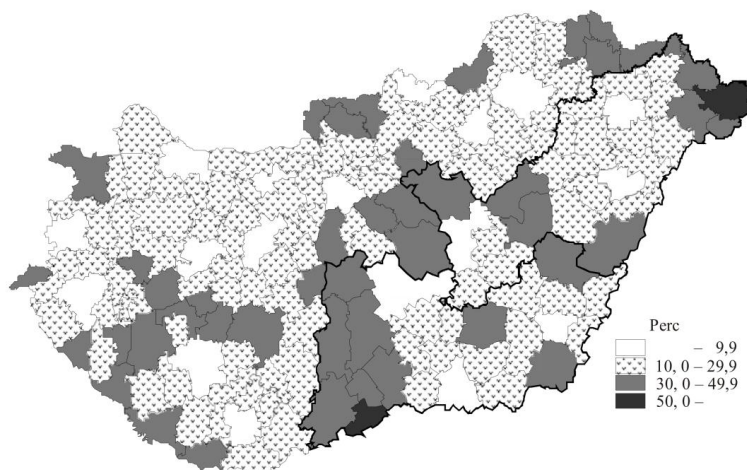

70. ábra: Gyorsforgalmi csomópont elérésének átlagos ideje a kistérség településeiről
Forrás: Területi Statisztika, 2010/3 Kovács Andrea – Varsányi Tamás

Bár az M43 autópálya Szeged-Makó közötti szakaszának megépítésével, 2011-ben történt átadásával, a megye délnyugati települései vonatkozásában, kedvezőbbek lettek elérési idők, azonban ez a körülmény a 67. ábrán szemléltetett helyzetet összességében nem, vagy csak elhanyagolható mértékben befolyásolja.

Az egyes kistérségekhez tartozó települések és a számukra térségi központot jelentő városok idő- és térbeli távolságait figyelembe vevő hétköznapi elérési mutató alapján (33. ábra) a Mezőkovácsházai és a Szeghalomi kistérségek számítanak a legkedvezőtlenebb helyzetben lévőnek, míg a Békéscsabai kistérség, ebben a tekintetben, az országos rangsorban is kiemelkedően jó helyzetben van. A többi békés megyei kistérség az átlag körüli mutatóval rendelkezik.

*A kistérségi központ átlagos elérési ideje a kistérség településeiről
(hétköznapi elérési mutató), 2007*

71. ábra: A kistérségi központ átlagos elérési ideje

Forrás: Területi Statisztika, 2010/3 Kovács Andrea – Varsányi Tamás

Nemzetközi kapcsolatok

Közúti közlekedés szempontjából a megyét a nagy közúti tranzitfolyosók elkerülik, nincs gyorsforgalmi útja. A nemzetközi kapcsolatot elsődlegesen a 44. sz. főút biztosítja a gyulai határátkelőhelyen keresztül. Ez az út azonban belterületi átkelési szakaszaival nem biztosít megfelelő szolgáltatási színvonalat. Az országhatár átjárhatóságának megkönnyítése, a korábbi közúti kapcsolatok helyreállításával, illetve újak létesítésével előfeltétele annak, hogy a megye peremjellege felszámolható legyen.

A megyén vezet keresztül a Balkánt Európával összekötő egyik frekventált vasútvonal (a lökösházi), mely amellett, hogy a nemzetközi törzshálózat része, jelenleg a legfontosabb vasúti kapcsolat Magyarország és Románia között, ez a vonal is egyes szakaszain csak egyvágányú pályával rendelkezik. A megye másik vasúti fővonalán, a Szeged-Békéscsaba-Kötegyán vonal Békés megyei szakaszán helyenként mindössze 60 km/ó a megengedett sebesség. A transzeurópai vasúthálózat (TEN) a IV. folyosó konstancai ágát a jövőben is a lökösházi vonalon - annak korszerűsítésével - javasolja kialakítani.

Regionális kapcsolatok

A megye és a főváros, illetve a megye és a szomszédos megyék közlekedési kapcsolatai sem kedvezőek. Vasúton a megyeszékhelyről a főváros 2,5-3 óra alatt ugyan megközelíthető, ezen túl azonban közvetlen kapcsolat a megyeszékhelyek közül csak Szolnokkal és Szegeddel van, Debrecen csak Püspökladányon keresztül érhető el. Közúton a fővárostól gyorsforgalmi út igénybevételével (M5) Kecskeméten és a 44. sz. főúton, vagy a 4. sz. és 46. sz. főutakon keresztül közelíthető meg a megye, az eljutási idő átlagosan, mindkét esetben a megyeszékhelyig mintegy 3-3,5 óra (forgalmi-, és időjárási körülményektől függően).

Megyén belüli közlekedés

A megye területi közlekedési ellátottságára jellemző, hogy minden település be van kapcsolva a menetrendszerű helyközi autóbusz-közlekedésbe, míg a vasúti közlekedésbe bekapcsolt települések száma 32. Ezek a mutatók országos összehasonlításban is megfelelőek. Az eljutási idők szempontjából már nem olyan kedvező a helyzet, mert helyenként sem a menetrendszerű járatok sűrűsége, sem a közlekedésre szolgáló pályák (utak) állapota nem alkalmas az elvárható szolgáltatási színvonal biztosításához.

A vasúti mellékvonalak közül három vonalon a személyszállítás megszűnt, a kis utasforgalom indokával.

A megye közösségi közlekedésében a vasút mellett meghatározó szerepe van az autóbusz közlekedésnek, melynek döntő hányadát a Körös Volán Zrt. bonyolítja le (80%), míg a fennmaradó 20 %-ot más volán társaságok biztosítják. Helyi közlekedés jelenleg a következő hat településben van: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Szarvason, Szeghalmon és Békésen.

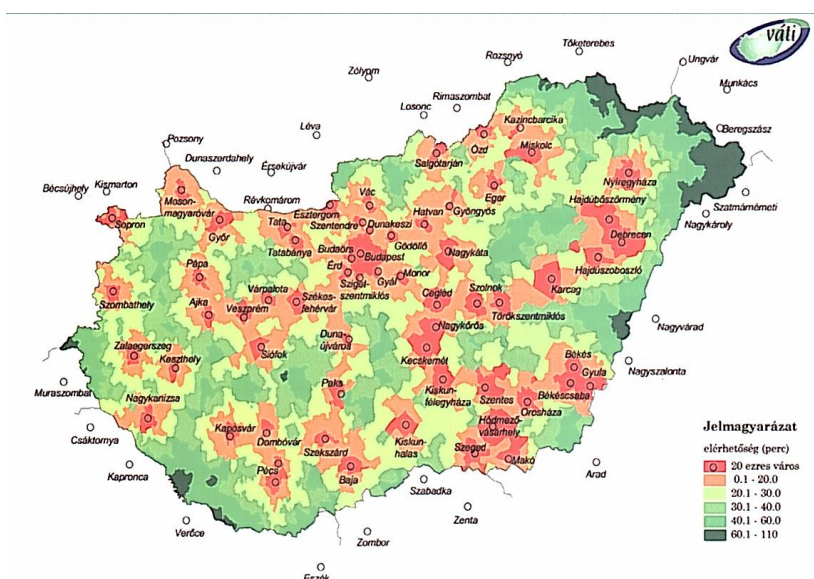
Az országos közutak hossza a megyében megfelel a hasonló jellegű megyék országos átlagának, azonban a megyén belül, a településeket összekötő mellékúthálózat kiépítettségében és állapotában igen nagyok a különbségek a jobb helyzetű középső, valamint a rosszabb helyzetű északi és déli területek között.

A **vízi közlekedés** szerepe a közlekedésen belül jelentéktelen. A megye a Körösök révén potenciális II., ill. III. osztályú vízi utakkal rendelkezik, azonban ezeken számottevő vízi szállítás nincs. A **légi közlekedés** szerepe nem jelentős, a békéscsabai repülőtér adottságai fejlesztésre alkalmasak. A repülőtér státusza: nem nyilvános repülőtér ideiglenes határnyitási joggal.

EC) KÖZLEKEDÉS KAPCSOLATI HIÁNYOK

A fejezetben nem törekszünk teljességre, hiszen Békés megyének létezik hatályos megyei Területrendezési Terve 2010-ből, mely tételesen tartalmazza azokat a fejlesztési javaslatokat, melyek Békés megye közlekedésében létező szűk kapacitások oldására, a meglévő hiányosságok felszámolásához szükségesek. E helyen pontokba szedve, néhány mondatba sűrítve foglaljuk össze a legkirívóbb problémákat.

Az Európai Unió kohéziós politikájának második legfontosabb alapelvét az **elérhetőség** és hozzáférhetőség lehetőségének biztosítása jelenti, hiszen ezen keresztül érvényesülhet a földrajzi és közlekedési értelemben periférikus terek lakossága számára az esélyegyenlőség biztosítása, a szolgáltatások, intézmények, munkahelyek hozzáférhetősége. A városi funkciók vizsgálata jelezte, hogy a megyében teljes körű közép-fokú centrumfunkciókat csak a megyeszékhelyen, Gyulán, Orosházán lehet elérni, minden más esetben több funkció hiányozhat a helyi kínálatból. Ezért alapvető fontosságú e három centrum elérhetőségének biztosítása minél gyorsabban és egyszerűbben. A megye délkeleti peremén élők a legközelebbi várost 40-60, az északkeleti peremen élők 60 percnél hosszabb idő alatt érik el tömegközlekedéssel, ami országos összehasonlításban is kirívóan magas érték. Ebben a megközelítésben a vasúti szárnyvonalakon a forgalom további szüneteltetése csak abban az esetben fogadható el, ha ehhez a helyközi busz közlekedés érdemi sűrítése társul, illetve a nagycentrumokat közvetlenül (átszállás nélkül) elérő járatok száma nő.

72. ábra: A legközelebbi legalább 20 ezres hazai város elérhetősége (percen)

Forrás: Falu-Város-Régió, 2008/3

Bár a rendszerváltást követő két évtized során a **határátkelők** száma növekedett, további bővítésük indokolt, hiszen fel kell készülnünk Románia Schengeni csatlakozására, amikortól az átkelőkön az ellenőrzés megszűnik, tehát külön infrastrukturális beruházásokra (leszámítva a rávezető utak, vasutak, kerékpárutak fejlesztését) és személyi feltételek biztosítására már nem is lesz szükség. Míg Magyarország nyugati peremén a határátkelők megnyitása az osztrák gazdák átmozgását és a magyar termőföld művelését tette lehetővé, a magyar-román határtérségben a magyar gazdák számára teremthetne lehetőséget a román oldalon földszerzésre, művelésre, a megtermelt árualap növelésére, a versenyképes üzemméret kialakítására.

Békés megyét – a sokszori korábbi kormányzati ígéretek ellenére – eddig elkerülték a **gyorsforgalmi úthálózat** fejlesztései. Az M44 Kecskemétiig történő megépítése alapvető szükséglet az európai gazdasági térhez való kapcsolódási pont megteremtése érdekében. A megye érdeke az M8 transzverzális kiépítése legalább a Kecskemét-Székesfehérvár szakaszon, hiszen az áruáramlás jelentős része így elkerülhetné a fővárost övező, amúgy is túlterhelt M0-ás körgyűrűt. Az M44 határon átvető szakaszát legalább a román oldalon nemrég felújított Szatmárnémeti-Nagyvárad-Arad-Temesvár tengelyig szükséges volna meghosszabbítani. Hosszabb időtávban gondolkodva mindenképpen szükséges volna a 47-es főút gyorsforgalmivá bővítése a forgalom nagysága függvényében, vagy a tervezett M9 autópálya Békés megyei szakaszának időben előre hozása, s ezzel a Budapestet elkerülő másik nagy transzverzális gyorsforgalmi útkapcsolat megépítése.

Addig is, amíg a gyorsforgalmi fejlesztések elindulnak, alapvetően szükséges már középtávon a megye **főútvonalai hálózatának fejlesztése**. A 44-es esetében a kondorosi, szarvas-békésszentandrási új nyomvonalak kialakítása, a 47-es esetében a jelenleg folyó Békéscsaba-Mezőberény szakasz fejlesztését követően egy időben ütemezett rekonstrukció szükséges a Mezőberény-megyehatár közötti szakaszon. A 4-es főút távlati fejlesztési elképzelései, valamint a már eddig elvégzett fejlesztési lépések indokolják a 46-os főút radikális minőségjavítását és megerősítését.

Az ország többi megyéjéhez képest időbeli késéssel, de Békésben is elindult a **településeket elkerülő utak** építése. Ez a folyamat azonban még a főútvonalak mentén sem zárult le, illetve a nagyobb településeket elkerülő úthálózati elemek is legfeljebb részlegesen épültek ki (pl. Békéscsaba, Gyula, Orosháza), miközben más esetben teljes mértékben hiányoznak, „rátolva” a tranzit közlekedés okozta környezeti terhelés egészét a városok, falvak belterületére.

A megye területe a Körösök vízrendszeréhez tartozik, ennek közlekedést érintő következménye az egyes folyóágakon átvezető **hidak** viszonylag nagyobb száma. Békés megye esetében távlati cél lehetne a még működő, más átkelési lehetőséggel ki nem váltható kompok helyén állandó átkelést biztosító hidak létesítése, illetve – ahol erre szükség van – a meglévő hidak áteresztő kapacitásának bővítése (különös figyelemmel az egy nyomon járható elemekre, illetve a súlykorlátozással érintett hidakra).

Békés megye esetében az úthálózat sérülékenysége mérsékelt, a **zsáktelepülések** száma minimális, de a külterületi csoportos lakott helyek megközelíthetősége számos esetben csak egyetlen – gyakran borzasztó minőségű úton biztosítható. A hiányzó összekötések kiépítése és a hálózati sérülékenységi pontok felszámolása alapvető cél kell, hogy legyen. Több esetben a meglévő alternatív útvonalak járhatósága normál személygépjárművekkel szinte lehetetlen, ezek minőségjavítása elsőrendű feladat, hiszen a létező nyomvonal ellenére közúti problémák esetén ezek az utak valódi közlekedési alternatívát nem jelentenek.

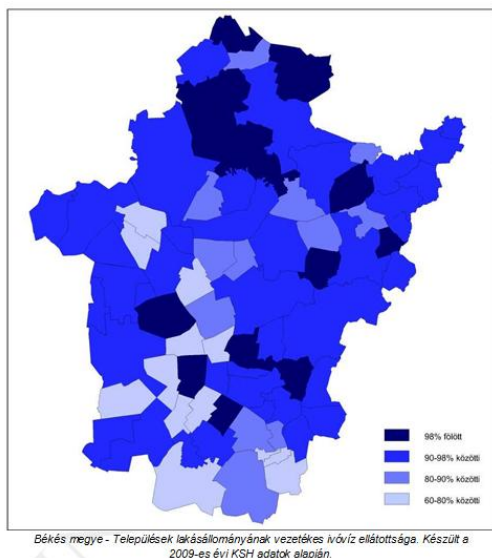
A kerékpáros közlekedés aránya az ország megyéi közül az egyik legmagasabb Békés megyében. Ennek jelentős zöme nem turisztikai, vagy rekreációs céllal, hanem napi ingázás céljából történik, legyen az belterületen belül, kül- és belterület között, vagy települések közötti forgalom. A **kerékpárút-hálózat fejlesztése** fontos elemek megépítésével jelenleg is folyik a megyében, de további erőfeszítések szükségesek, hogy az egymástól ma még elszigetelt elemek valódi hálózattá álljanak össze és megteremtsék a kerékpárosok számára a kényelmes és biztonságos mobilitás lehetőségét.

A megye gazdasági karakterében az agrárszféra szerepe kiemelt. Ennek következtében a mezőgazdasági munkagépek, illetve a terményeket szállító járművek érdemben megnövelik az úthálózat forgalmi terhelését. A **mezőgazdasági úthálózat fejlesztése** e forgalom jelentős részét levehetné a közutak amúgy is forgalmas kül- és belterületi szakaszairól, ráadásul a mezőgazdasági úthálózatot a lassú járművek mellett a kerékpárosok is biztonságosan használhatnák

ED) VÍZELLÁTÁS

A megye területén fekvő valamennyi település rendelkezik vezetékes ivóvíz ellátással, s megyei szinten a lakások vezetékes ivóvíz bekötöttsége 93,2 %-os. A 2009-es (2010 január 1-i állapotot rögzítő) statisztikai adatok szerint Békés megye 75 településéből 13 település vízellátása már teljes körűnek is tekinthető (98% feletti), mindössze három település van, Csabaszabadi, Kardos és Kétsoprony, ahol a lakásállomány közhálózatra való rácsatlakozása 60 %-os. Így a jelenlegi ellátottság alapján vízellátás vonatkozásában a fejlesztési feladatokban ma már a még teljes körű ellátással nem rendelkező településen kívül, ahol az ellátottság növelése is még feladat, többnyire már nem a bekötöttség növelése, a "mennyiségi ellátás" megoldása a legfontosabb. A "minőség" biztosítása kerül előtérbe a vízellátás fejlesztési feladatok körében. A „minőségi” igény pedig elsődlegesen a vízminőségre vonatkozik, amely az általánosan terjedő elszennyeződés következtében egyre nehezebben biztosítható. Az egészséges víz, mint a természet legfontosabb kincse kiemelt védelmet igényel. Ezért a jövő feladata, rövid és hosszabb távú időciklusban egyaránt a vízbázisok fokozott védelmének biztosítása.

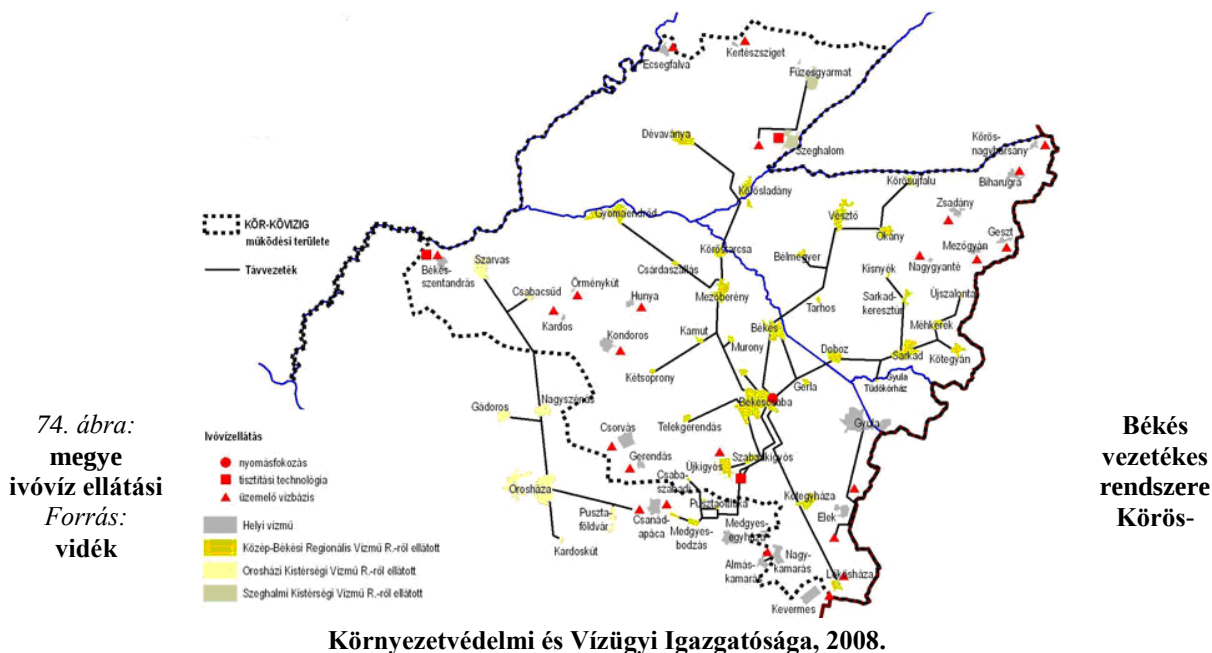
73.ábra: Települések lakásállományának vezetékes ivóvíz ellátottsága

Békés megye településeinek vízellátását, 11 település kivételével, a Békés megyei Vízmű Zrt. biztosítja. A Békés megyei Vízmű az általa ellátott települések vízellátását három területi mérnökségre osztással biztosítja. A Gyomaendrődi központú, Észak-Békési Területi Mérnökség a megye északi részén fekvő 19 település vízellátását üzemelteti. A Békéscsabai központú, Közép-Békési Területi Mérnökség a megye középső részén fekvő 22 település ellátását biztosítja. A megye déli részén fekvő, 22 település számára a vízellátást, az Orosházi központú, Dél-Békési Területi Mérnökség szolgáltatja.

A tizenegy Békés megyei Vízmű Zrt. ellátási körzetén kívül eső település Kondoros, Csorvás, Csanádapáca, Medgyesegyháza, Elek, Gyula, Kaszaper, Mezőkovácsháza, Végegyháza és Nagybánhegyes.

Ezen a településeken a vízellátást helyi szolgáltató biztosítja, Újkígyósnak pedig a Közép-békési Regionális Vízműről ad át vizet a Békés megyei Vízmű Zrt.

A vízellátást részben saját vízbeszerzéssel biztosítják, részben a saját vízbázisról településen belüli elosztással, részben kistérségi regionális hálózattal, részben nagy regionális hálózatról vételezett vízzel látják el a településeket. A helyi, megfelelő vízminőségű vízbeszerzést, a helyi bázis elszennyeződése esetén a regionális rendszerek fejlesztésével lehet pótolni. A regionális vízbeszerzés lehetősége, ezért különös figyelmet érdemel. Az ellátás biztonsága érdekében a kistérségi-, térségi szolgáltató művek összekapcsolása, regionális rendszerek kialakítása növeli az ellátás biztonságát.

A vízellátás biztonságára a vízbázisok védelme érdekében a hidrogeológiai védőidomok kijelölése döntő hányadban megtörtént. A kismélységű kutak többnyire sérülékeny vízbázisok. A sérülékeny vízbázisok hidrogeológiai védőövezetének területén a 123/1997 (VII.18.) Korm. rendben előírt terület-felhasználási korlátozásokat a településrendezési tervek készítése során figyelembe kell venni.

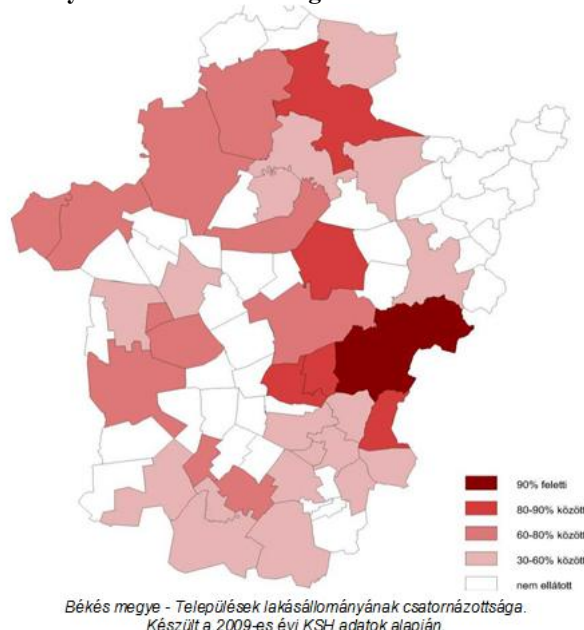
EE) SZENNYVÍZELVEZETÉS, TISZTÍTÁS, SZENNYVÍZ ÉS SZENNYVÍZISZAP ELHELYEZÉS

Békés megyében a keletkezett szennyvizek egy részét még ma is kezeletlenül a talajba szikkasztják, s ez az ivóvízkészlet vízminőségének egyik legnagyobb veszélyeztető forrása. A közelmúltban ugyan több szennyvíztisztító telep létesült és több kilométer csatornahálózat került már kivitelezésre, ill. van a kivitelezése folyamatban. A megvalósított csatornázási és szennyvíztisztító telep létesítési beruházások ellenére azonban a megye 75 településéből még ma is csak 34 településen üzemel közcsontra hálózat, bár szerencsésen a lakosság nagyobbik fele (52,2%) a már csatornahálózattal rendelkező településeken él. A közcsontra hálózattal el nem vezetett szennyvíz döntő hányadát a talajba szikkasztják, ez a megye egyik kiemelkedő szennyező forrása.

A csatornázott településeken a szennyvízgyűjtő hálózat a szennyvizeket jellemzően a helyi tisztítótelepre, vagy kisebb hányadban kistérségi ellátási funkcióra létesített regionális tisztítótelepre szállítja a szennyvizeket. A vizsgálatok alapján a megyében jelenleg mindössze öt kistérségi regionális szerepet betöltő szennyvíztisztító telep üzemel: Mezőkovácsháza, Kunágota, Kevermes és Újkígyós településeken, ezek a kistérségi funkció ellátó tisztítótelepek tíz Békés megyei település ellátást biztosítják. A többi település önálló, csak a saját település ellátását szolgáló tisztítóteleppel rendelkezik.

75.ábra: Települések lakásállományának csatornázottsága

Csapadékvíz elvezetés, felszíni vízrendezés

A megye topográfiai adottságából eredően vízfolyásokban, vizes felületekben, tavakban rendkívül gazdag, természeti adottságából eredően annak ellenére, hogy a megye viszonylag kisebb mennyiségű csapadékvizet kap. A vizek elvezetését döntő hányadban természet alakította vízfolyások, s az azokat kiegészítő mesterséges víztározók és vízelvezető rendszerek biztosítják. A felszíni vízrendezés probléma körébe tartoznak a megye területén haladó vízfolyások mellett a településeken belüli (belterületi) csapadékvíz levezetési feladatok is, mivel a települések beépített, beépítésre szánt, de a beépítésre nem szánt területeiről is a csapadékvizek zavartalan, károkozás mentes elvezetését biztosító csapadékvíz csatornahálózat, legyen az akár nyílt árok, akár zárt csapadékcsonna, az, azzal összegyűjtött vizeket a vízfolyások fogadják be és szállítják tovább.

Rendezett, hidraulikailag méretezett csapadékvíz elvezetésre szolgáló kiépített hálózat (akár zárt, akár nyitott) jelenleg általánosan csak a nagyobb települések beépített területén, vagy, annak is csak egy részén található, kisebb településeken legfeljebb a központjában. A települések döntő hányadán részben a természet, részben az érintett ingatlan tulajdonosok, vagy az útépités során kialakított nyílt árkok fogadják be a csapadékvizeket, amelyekből a továbbvezetés hidraulikailag méretezett módon nem megoldott. A vízelvezetésre kialakult, illetve kialakított vízelvezető rendszer sokhelyütt feliszapolódott növényzettel benőtt. Az utóbbi években elmaradt karbantartások miatt a szállítóképességük csökkent, így egyes térségekben a levezetési zavarok előtételeket okoznak. A megfelelő mederkarbantartással ezek a vízkárok csökkenthetők.

EF) ENERGIAELLÁTÁS

Az energiagazdálkodás és energiaellátás megyei létesítményei

Békés megye az ország területének délkeleti szélén helyezkedik el, mégis több, a jelentősebb energiaellátó rendszerekhez tartozó gerinchálózat halad át rajta. Ezek a nagyfeszültségű átviteli hálózatok és nagynyomású földgáz-, termék- és olaj-szállítóvezetékek nagy állóeszköz értékűek, így helyüknek megváltoztatásának kicsi a realitása. Így ezeket a hálózatokat, valamint azok biztonsági, illetve védővezeteinek helyét, mint helyhez kötött adottságokat kell kezelni, így meghatározó elemek a megye térszerkezeti tervében.

A megyében országos jelentőségű 50 MW feletti erőmű nem üzemel, az annál kisebb kapacitású 50 MW alatti hő- és energiatermelő bázisok közvetlen helyi energiaigényeket elégítenek ki. Meg kell

említeni az egyre szaporodó szélkerekeket, amelyek a villamosenergia-hálózatra termelnek, termelésük bár szorosan összefügg az időjárással, ma már a műszaki fejlesztések eredményeként közelinek tűnik a termelt villamos energia raktározási lehetőségének megoldása, amely feltétele lenne az alapellátásban is a szélenergiaának a figyelembe vételi lehetőségének. A megye területén a jelenleg ugyan nem üzemelő, vagy üzemelő vízerőműveket sem lehet figyelmen kívül hagyni, bár egyiknek sem éri el a teljesítő képessége az 50 MW-ot.

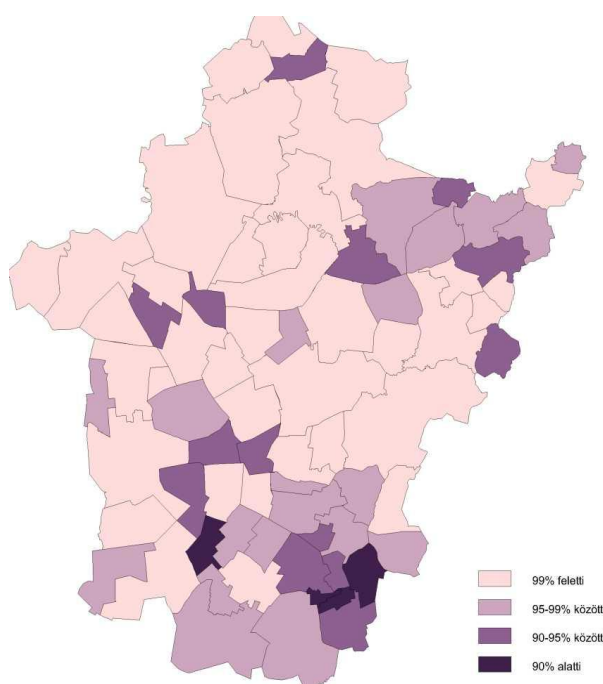
A helyi szénhidrogén kitermelés ellenére a megye energiaellátásában a helyi energiahordozók közvetlen hasznosításként kisebb szerepet kaptak. A megye energiaellátását jellemzően az országos egységes energiaellátó hálózatokról vételezik. Békés megye energiaellátásában így a legjelentősebb szerepet a megye területét érintő országos hálózati rendszerekhez tartozó gerinchálózatok jelentik. Ezek a nagyfeszültségű 120, illetve 400 kV-os átviteli hálózatok és nagynyomású földgáz és termék szállítóvezetékek.

A megyében országos jelentőségű közcélú 50 MW feletti erőmű nem üzemel. Távlati tervként újabb országos jelentőségű erőmű létesítés szándékát sem beruházó, sem a villamos energia országos hálózati rendszerét üzemeltető MAVIR Zrt. sem a térség villamosenergia-ellátásának szolgáltatója az E.ON Zrt. nem jelezték. A megyében Gyulán üzemel 50 MW alatti energiatermelő kiserőmű, amely közvetlen helyi energiaigényeket elégít ki. 50 MW alatti létesítendő új hőtermelő, energiatermelő létesítési szándék több is van, ezek jellemzően megújuló energiahordozók hasznosítására terveznek támaszkodni.

Villamosenergia-ellátás

Villamosenergia-ellátás vonatkozásában a megye területén haladó villamos energia átviteli hálózatok a megye területén jelentkező igények ellátásában töltenek be bázis szerepet. Az átviteli hálózatot a MAVIR Zrt. üzemelteti. A megye fogyasztóinak villamosenergia-ellátását két regionális áramszolgáltató szervezet, az EDF-DÁMÁSZ Zrt (Szeged) és az E.ON-TITÁSZ Zrt.(Debrecen) biztosítja.

A megye egyetlen országos alaphálózati rendszerhez tartozó táppontja a Békéscsaba-OVIT 400/120 kV-os MAVIR Zrt üzemeltetésében levő alállomás, amelynek 400 kV-os betáplálása az Albertirsai (750)/400 kV-os transzformátor-állomásról épült ki. Albertirsa-Békéscsaba között kétrendszerű 400 kV-os átviteli hálózat üzemel. A 400 kV-os hálózattal párhuzamosan halad a Mezőtúr-Szarvas-Békéscsaba közötti 120 kV-os hálózati nyomvonal, amely a Szarvasi 120/20 kV-os alállomás betáplálását biztosítja. 120/20 kV-os alállomás üzemel Orosházán, amely Békéscsaba-Orosháza-Szentes között üzemelő 120 kV-os hálózatról kap betáplálást.

76. ábra: Békés megye - Települések lakásállományának villamos-energia ellátottsága. Forrás: KSH adatok 2009.

A Békéscsabai alállomásból 120 kV-os hálózat épült Békés-Szeghalom-Berettyóújfalu településeken üzemelő 120/20 kV-os alállomások ellátására. A Békéscsabai alállomásból kétrendszerű 120 kV-os távvezeték épült Békéscsaba-Kelet és Gyula 120/20 kV-os alállomásainak a bekötésére, továbbá-Medgyesegyháza-Mezőhegyes-Makó 120/20 kV-os alállomásainak az ellátására. A megye villamosenergia ellátásának gerince a 120 kV-os főelosztóhálózat. Csak a sarkadi térség, ahol még a régi, 35 kV-os főelosztóhálózat biztosítja az ellátást. Ezek a 120 kV-os és 35 kV-os főelosztóhálózatról betáplált 120/20 kV-os transzformátor-állomások a táppontjai a fogyasztók tényleges energiaellátására szolgáló 20 kV-os helyi elosztóhálózatoknak.

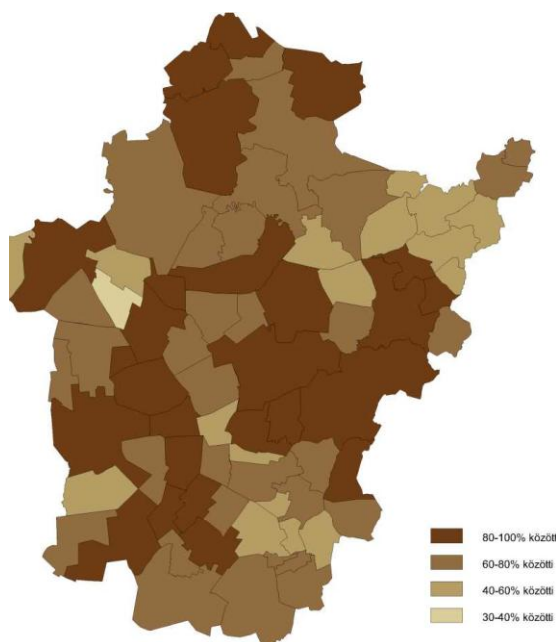
A megye valamennyi településén biztosított a közszolgáltatott villamosenergia-ellátás. A települések döntő hányadában az ellátás megközelíti a 100 %-ot, mindössze három település van, Kaszaper, Kevermes és Magyardombegyház, ahol a lakások közhálózati csatlakozása 90 % alatt (86-88) volt.

Földgázellátás

A megye természeti energiaforrása a megkutatott szénhidrogén vagyona, amelynek kitermelését szolgáló műtárgyak és részben üzemelő, részben üzemben kívüli hálózatok több helyen is megtalálható a megyében. Kadoskút térségében is üzemel szénhidrogén bányászat és tárolás.

A megyét Szarvas és Csabacsúd között rövid szakaszon átszeli egy Szerbiába irányuló nemzetközi földgáz tranzit vezeték. Ugyancsak tranzit szerepet tölt be egy áthaladó Algyő-Battonya kőolajvezeték is. A megye területén halad át a Mezőtúr-Kadoskút, Szeged-Méhkerék termékvezeték is. A megye területén áthaladó országos jelentőségű gázszállító vezetékeken lévő gázátadó állomásokról indulnak a megye településeinek ellátását biztosító nagy-középnymású gázelosztó vezetékek. Az országos jelentőségű gázszállító vezetékeken a gázátadó állomások mellett egyéb létesítmények (katódállomások, fáklyák, szakaszolók, villamos betápláló kábelek stb.) találhatók, mely létesítmények és ezek biztonsági övezetei a megyei területrendezési terv léptékében, valamint a területrendezési terv tervezésre vonatkozó jogszabályok miatt nem ábrázolhatók.

A 20. század utolsó évtizedében támogatással megvalósuló gyorsütemű hálózatfejlesztés eredményeként ma már a megye valamennyi települése rendelkezik vezetékes gázellátással. Az egyes településeken belül is a gázhálózatra való rácsatlakozás fokozatosan emelkedik. A 2010. január 1-i statisztikai adatok szerint az ingatlanok rácsatlakozása megyei átlagként már meghaladta a 82 %-ot, de a legkevésbé ellátott településen is a rácsatlakozás mértéke meghaladta a 30 %-ot.

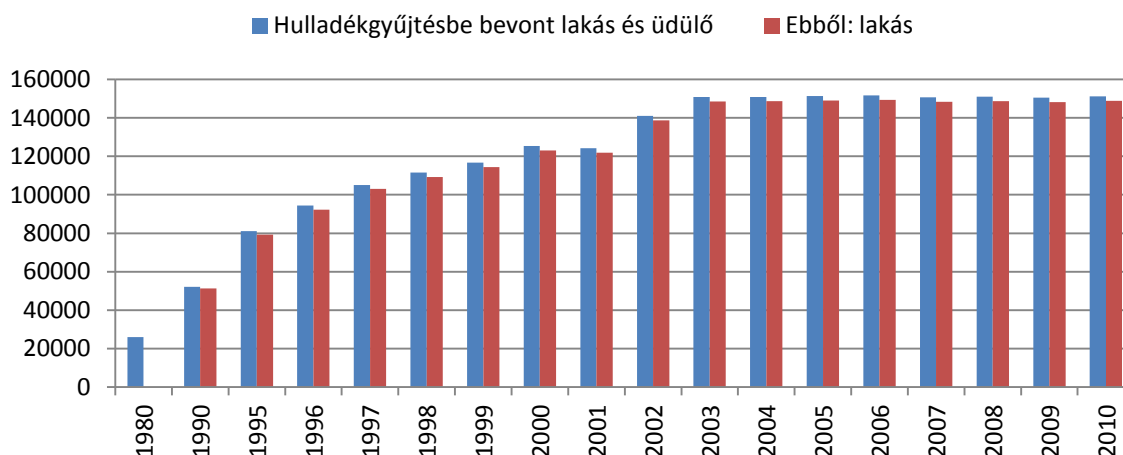

77.ábra: Békés megye - Települések lakásállományának vezetékes földgáz ellátottsága Forrás: KSH adatok 2009.

EG) HULLADÉKLERAKÓK, HULLADÉKGAZDÁLKODÁS

A kommunális hulladékok gyűjtése és ártalmatlanítása terén érzékelhető a legnagyobb arányú fejlődés. A megye 75 településéből a hulladékgyűjtésbe bevont települések száma az 1996. évi 48-ról tizenkét év alatt 27-tel emelkedve 75-re gyarapodott, vagyis 2007. évtől a megye összes települése be lett vonva a kommunális hulladékgyűjtésbe.

78. ábra: Rendszeres hulladékgyűjtésbe vont lakások (1980-2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az EU-s szabályozás, kötelezettségvállalás miatt 2009. július 15. óta a hulladéklerakóknak szigorúbb szabályoknak kell megfelelniük, a követelményeknek való megfelelésre a hulladéklerakók többsége nem tudott felkészülni, így többségüket bezárták. 2009. július 15. után működő - regionális kommunális - lerakó 2 db van a megyében: Békéscsabai Hulladékkezelő Mű és a Gyomaendrődi Hulladékkezelő Mű. A Hulladékgazdálkodásról szóló, 2013. január 1-től hatályos törvény módosítja a kapcsolódó közszolgáltatás szervezeti felépítését.

Békés megyében üzemelő hulladékátrakó állomások: Mezöhegyes, Szarvas, Gyula; tervezett hulladékátrakó állomások: Vésztő. Békés Megyében üzemelő komposztáló telepek: Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Szarvas, Gyomaendrőd; tervezett komposztáló telepek: Dévaványa.

A megye 25 településéről (Orosházi és Mezőkovácsházi Térség) a Hódmezővásárhelyen található regionális Hulladéklerakó telepre kerül beszállításra a keletkezett és begyűjtött kommunális hulladék.

A régióban tevékenykedő nagyobb hulladékgyűjtéssel, hulladékszállítással foglalkozó szolgáltatók:

- TAPPE Hulladékgazdálkodási, Köztisztasági és Szolgáltató Kft.
- Békési Hulladékgyűjtő Kft.
- A.S.A. Hódmezővásárhelyi Köztisztasági Kft.
- Orosházi Városüzemeltetési és Szolgáltató Kft.
- Szarvas KOMÉP Városgazdálkodási Kft.
- Gyomaszolg Ipari Park Kft.

A bezárt hulladéklerakókat rekultiválni kell. Békés megyében kettő rekultivációs program működik, illetve van végrehajtás alatt.

Az egyik a „Települési szeméttelp rekultivációs program a Körös-szögben” című - KEOP-2.3.0/1 F-2007-0013 jelű 9 megyei településre kiterjedő pályázati projekt, mely lebonyolítását Kondoros Nagyközség Önkormányzata gesztorálja. Rekultivációs engedélyek már vannak, a kivitelezés várhatóan 2012. év végére valósul meg.

Másik rekultivációs program a Délkelet-alföldi Regionális Hulladékgazdálkodási Rendszer (DAREH) megvalósításához kötődik, melyhez összesen 94 település tartozik, Békés megyéből 59. A rendszer megvalósítására irányuló tevékenység gesztora Orosháza. 2 település nem található egyetlen

projektben sem: Gyula és Mezőberény. Az üzemeltetők (Gyulai Közülemi Kft., ill. Tappe Szállítási Kft.) önállóan valósítják meg a rekultivációt, melyből „Gyula város települési szilárd hulladéklerakó telep rekultivációját célzó műszaki beavatkozás” c. ÚMFT projekt a megyei legnagyobb támogatottságúak közé tartozik. 5 település nem csatlakozott egyik rendszerhez sem, mert nincs lerakójuk: Csabaszabadi, Kaszaper, Nagykamarás, Pusztatölke, Újszalonta.

Veszélyes hulladék lerakás

Veszélyes hulladéklerakónak átminősített telep a Füzesgyarmat, külterület 0188/2. hrsz. alatti ingatlan, mely korábban fűrészi iszap átmeneti tárolónak kialakított depónia (tulajdonos és üzemeltető: MB Kőolajkutató Zrt.) volt. Jelenleg már veszélyes hulladék ideszállítás nem történik. A végleges fedőzáró réteg rendszer kialakítására, a rekultivációs munkálatok befejezésére 2010. július 31. volt az engedélyezett határidő, melynek meghosszabbítását kérték az üzemeltetők. Az előzetesen megállapított utógondozási időszak 2011. január 1-től - 2021. január 1-ig tart.

A megye területén lévő dögtereket és dögkutakat 2005. december 31-ig bezárták és rekultivációs rendezéssel felszámolták. A hullott állatokat a gyűjtőkonténerekből az ATEV szállítja el ártalmatlanításra.

Szelektív hulladékgyűjtés

Az utóbbi évek rendkívül szomorú tapasztalata, hogy a szelektíven begyűjtött hulladékok mennyisége általában csökkenő tendenciát mutat. Az üzemeltetők jelzései szerint a hulladék minősége is romlik, mivel a lakosok nem tartják be megfelelően a szelektív jelzéseket a gyűjtőszigeten. A gyűjtési „fegyelem” romlása miatt néhány sziget áthelyezésre, illetőleg megszüntetésre is került. Az Európai Unió 2008/98/EK hulladék keretirányelvében meghatározott minimális gyűjtési és hasznosítási feltételek – melyek határideje 2008. december 31. volt – így nem teljesültek.

A térségben tapasztaltak szerint jobban működik az ún. „házhoz menő” szelektív gyűjtés, vagyis amikor a szemetet a lakosság helyben gyűjti szelektíven és a „lakásokból” a rendszeres városi szemetszállítás keretein belül viszik el, általában a hét különböző napjain hulladék fajtánként. Ezért a hulladékgazdálkodás fejlesztésénél ezt a típusú hulladékszállítási rendszert lehetőleg előtérbe kell helyezni – nem mellesleg, ezáltal elkerülhetők lesznek a gyűjtőszigeten történő, leginkább fém hulladékokra irányuló fosztogatások is.

Összegzés

Békés megye országos közúthálózatának burkolat állapota az országos összehasonlításban sajnálatosan a legrosszabbak között van. Rendkívül kedvezőtlen hatással volt, és maradt is a megye gazdasági életére, hogy nem kapcsolódhat az ország élénk „vérkeringésébe” autópályán, illetőleg autópályán keresztül. Főúthálózatunk hosszának aránya is alacsonyabb az országos átlagnál. Bár Békés megye adottságai kedvezőek, a megyében nem található a XXI. század igényeit minden szempontból kielégítő logisztikai központ. Az IKT terén a késői bekapcsolódás után viszonylag dinamikus felzárkózási folyamatot látunk a 2000-es évtized második felében, mind a lakossági, mind a vállalkozói szegmensben. E téren az elmaradás az ország fejlettebb térségeitől 1-2 évre tehető, ami a többi dimenzióhoz viszonyítva minimális.

A megye területén fekvő valamennyi település rendelkezik vezetékes ivóvíz ellátással, s megyei szinten a lakások vezetékes ivóvíz bekötöttsége 93,2 %-os. Békés megyében a keletkezett szennyvizek egy részét még ma is kezeletlenül a talajba szikkasztják, s ez az ivóvízkészlet vízminőségének egyik legnagyobb veszélyeztető forrása.

A helyi szénhidrogén kitermelés ellenére a megye energiaellátásában a helyi energiahordozók közvetlen hasznosításként kisebb szerepet kaptak. A megye energiaellátását jellemzően az országos egységes energiaellátó hálózatokról vételezik.

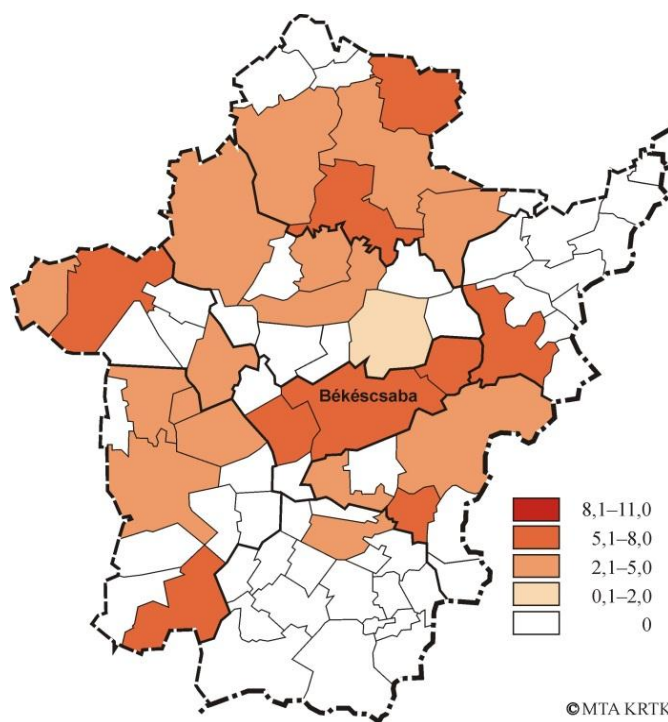
F) TELEPÜLÉSEK INTÉZMÉNYI FELSZERELTSÉGE

Békés megye településeinek intézményellátottsága országos összehasonlításban – mind az alapellátás, mind a középfokú ellátás – tekintetében a legtöbb esetben közepesnek vagy jónak mondható. Ez az általánosan inkább kedvező kép elsősorban a megye településszerkezetének köszönhető, mivel viszonylag kevés az alacsony lélekszámú település, és a nagyobb települések általában képesek az alapellátást biztosító, sőt egyes középfokú intézmények fenntartására is.

A megye oktatási-nevelési intézményellátottsága

Az oktatási és egészségügyi intézményellátottság terén sajátos kettősség jellemzi a megyét. Míg az alapfokú, középfokú szolgáltatásokat nyújtó intézményekkel az országos átlagot közelítően, vagy akár azt meghaladóan ellátott, a speciális vagy felsőfokú szolgáltatásokat nyújtó intézmények gyakran hiányoznak, vagy nehezen érhetők el. Igaz ez a felsőoktatásra, a speciális szakellátást nyújtó fekvő- és járóbeteg-ellátásra, illetve az egyéb speciális szolgáltatásokra, mint például a prevenciós szolgáltatások, a speciális problémával küzdő gyermekek vagy fogyatékos személyek ellátása, a krízisközpontok vagy a támogató szolgálatok.

Az intézményi szolgáltatás egyik kritikus eleme a kisgyermekes családok számára nyújtott bölcsődei szolgáltatás. A családok felnőtt tagjainak munkavégzését érdemben akadályozhatja a kisgyermekkori ellátások kiépültségének hiánya. Ez szolgáltatás a megye városainak mindegyikében elérhető, a községek közül Békésszentandrás, Doboz, Köröstarcsa, Nagyszénás, Kondoros, Kétegyháza tart fenn bölcsődét.

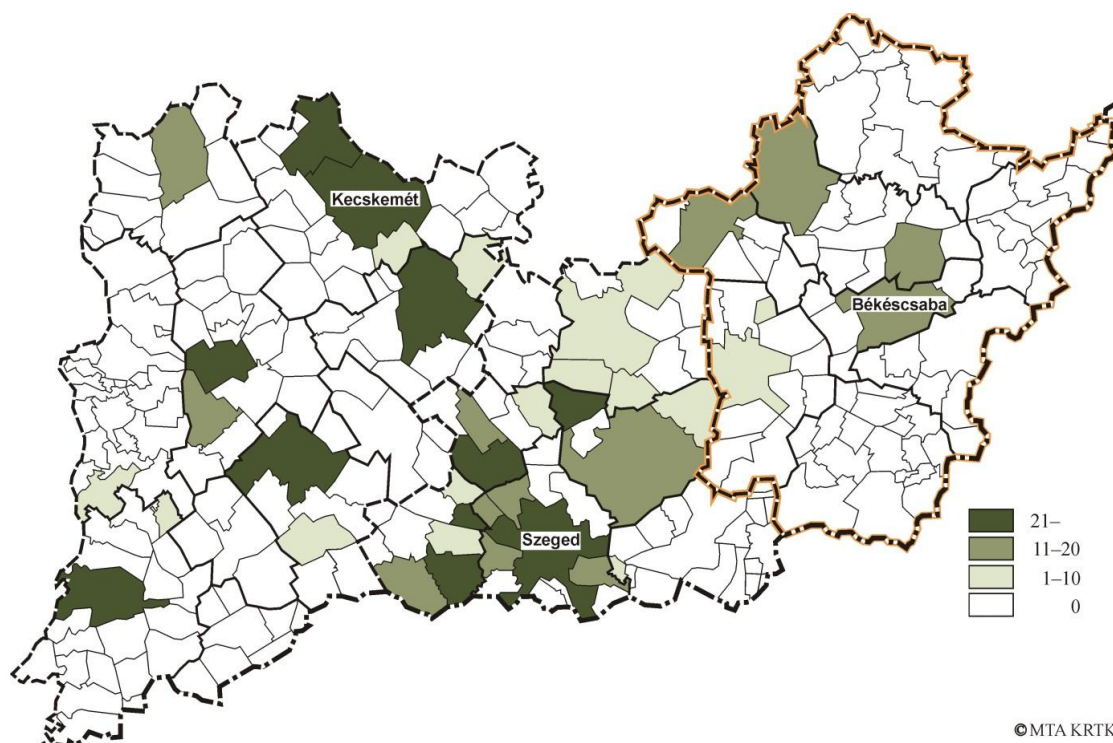
79.ábra Ezer főre jutó bölcsődések száma Békés megyében 2010.

Forrás: TeIR

Bejáró munkavállalók esetén tehát, ha helyben nem is, a városban elvileg hozzáférhető a szolgáltatás. Ezt két irányból is segítheti a rugalmas ellátásszervezés. Egyes községek óvodáiban a jogszabályi lehetőségeket figyelembe véve az óvodás kor előtt, általában a gyermek két éves korától lehetővé teszik a beiratkozást, ami nagyban segítheti a kisgyermekes családok, főképp nők munkavállalását. A másik rugalmas szolgáltatástípus, a családi napközi, mely Békés megyében a Dél-Alföld más megyéihez képest is alig jelenik meg. Ennek legfontosabb oka a finanszírozási rendszer elégtelensége. Így a falvakban élő munkát vállalni akaró kisgyermekes anyák vagy a családban, vagy ismerősök, barátok révén oldja meg a „gyermek napközbeni ellátását”, amit amúgy a jogszabályok továbbra is állami szolgáltatásként definiálnak. Szemben az ország nagyobb városaival és különösen a fővárossal,

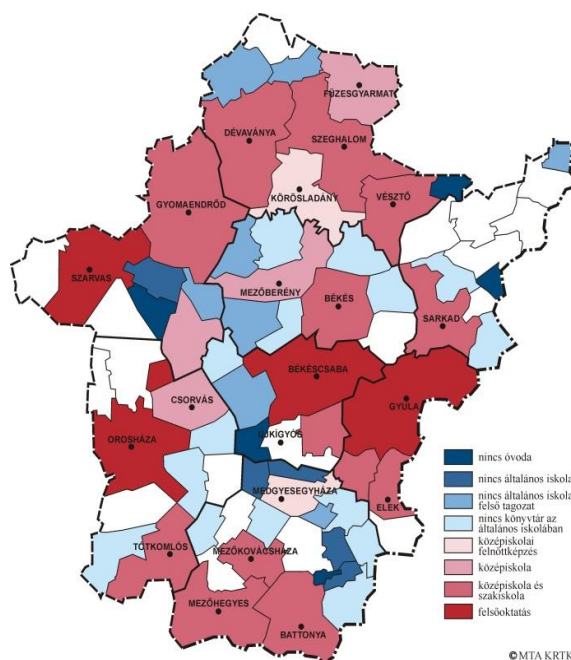
a bölcsődei szolgáltatás igénybevételét jellemzően nem akadályozza a férőhelyek korlátozott rendelkezésre állása.

80. ábra Családi napköziben gondozott gyermekek száma a Dél-Alföldön 2010.

Forrás: TeIR

Mindössze hat település található a megyében, ahol nem érhető el helyben az óvoda ellátás. További hat községben bár van helyben óvoda, de nem működik az általános iskola alsó tagozata. Ezek többségében a megye legkisebb települései, jellemzően hatszáz főnél kisebb lélekszámmal. A sorból egyedül Medgyesbodzás lóg ki, ahol 2010-ben 1073 fő élt, mégsem működik legalább alsó tagozatos oktatás. Mindösszesen kilenc olyan település található a megyében, ahol elérhető helyben az általános iskola 1-4. évfolyama, de a felső tagozatra már a szomszédos nagyobb településre járnak át a tanulók. Az e csoportba tartozó települések lélekszáma egyértelművé teszi, hogy az általános iskola alsó tagozatának megtartása inkább értékválasztás kérdése, ugyanis több – bőven ezer alatti lélekszámú – kisközség is (Almáskamarás, Csárdaszállás, Hunya, Kertészsziget, Körösnagyharsány) fenntartja a nyolc osztályos általános iskolai szolgáltatást, vagyis komoly erőforrásokat mozgósítanak annak megtartása érdekében. 1574 fős lakosságszámmal Telekgerendás jelenti e csoport legnagyobb községét, mely esetében Békéscsaba közelsége, a városba ingázók magas aránya, és a felsőbb évfolyamon egyre jellemzőbbé váló városi iskola választása indokolja a döntést. A jogszabályi változások – nagyon helyesen – e települések saját iskola megtartása érdekében tett erőfeszítéseit megerősítve törekszik a helyben elérhető szolgáltatások biztosítására, vagyis az intézményrendszer állami fenntartásba vonása után is remény van legalább az alsó tagozatos képzés helyi megmaradására.

81.ábra Köznevelési és felsőoktatási szolgáltatások Békés megyében 2010.

Forrás: TeIR

Előzetes számítások szerint kiegyensúlyozott demográfiai összetétel esetén összevont óvodai csoportok már öt-hatszáz fős településeken is jól szervezhetők. Ezerötszáz fő körül már biztosított annyi tanuló helyben, hogy évfolyamonként szervezett csoportokban a létszám a racionális finanszírozást elérhetővé teszi. Ez esetben azonban a felső tagozatos szakellátás és a szükséges eszközök biztosítása már kétségesé válhat. Összevont alsó tagozatos osztályok azonban már ezer, vagy annál valamivel alacsonyabb lélekszám esetében is jól szervezhetők. A felső tagozat megőrzése szempontjából tehát – hangsúlyozottan kiegyenlített demográfiai szerkezet esetén – a képzés racionális szervezésének határa a jelenleg jellemzőnél kissé magasabban, két-három ezer főnél húzható meg. A kisebb 1-8. évfolyamon képző általános iskolák súlyos finanszírozási és ebből is következő eszköz-ellátottsági helyzetére hívja fel a figyelmet, hogy további tizenöt olyan település található a megyében, ahol nem működtetnek iskolai könyvtárat.

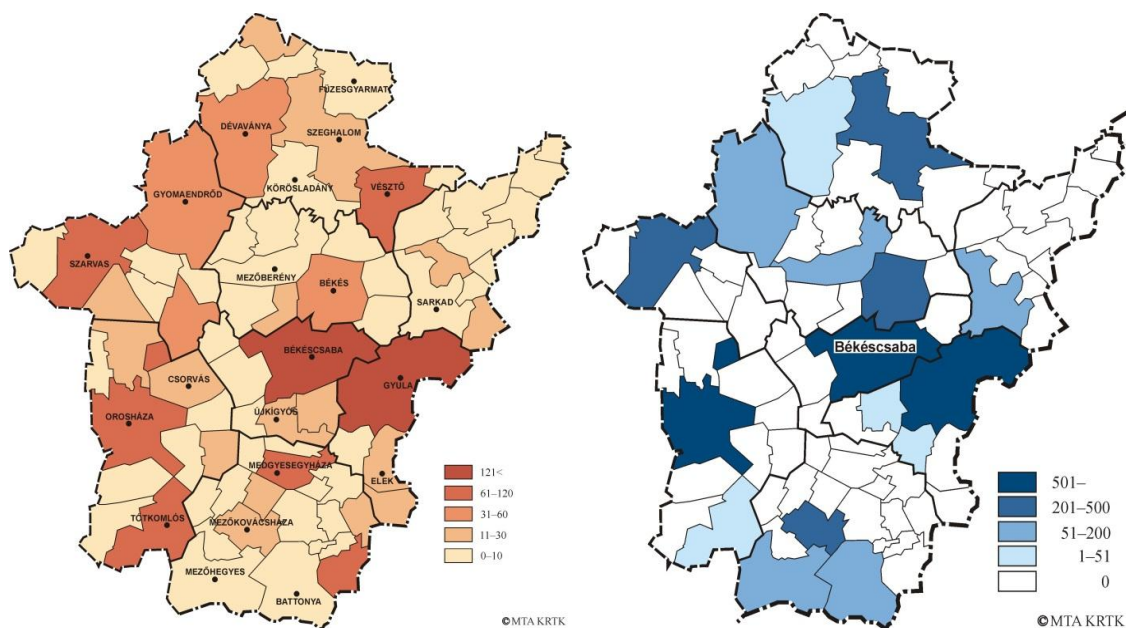
Miként Telekgerendás példája is mutatja, a helyi iskola, illetve a felső tagozatos oktatás megmaradásának egyik feltétele, hogy a helyben élők a szabad iskolaválasztás lehetősége ellenére ragaszkodjanak saját településük szolgáltatásaihoz. Ha az óvodás és általános iskolás gyermekek városba járatása elterjed egy településen, a folyamat szinte öngerjesztővé válva legfeljebb a legrosszabb helyzetű családok gyermekeit hagyja helyben, amivel nemcsak nagyban veszélyezteti a helyi szolgáltatás színvonalát és egyáltalán megmaradását is. E folyamatok többnyire a nagyobb városok vonzáskörében válnak jellemzővé, ám ott is megjelennek, ahol a település társadalmi megosztott, ahol a szegregáció jelensége érzékelhető.

Gyógypedagógiai oktatás elkülönített csoportban a megye városaiban, Csorvás, Elek Mezőkovácsháza és Füzesgyarmat kivételével mindenhol elérhető, óvodai gyógypedagógiai csoport azonban csak Békéscsabán és Gyulán található. A városokon kívül Békésszentandrás és Nagyszénásán érhető működik még gyógypedagógiai osztály, illetve Magyarbánhegyesen, ahol az általános iskola és speciális szakiskola keretei között kiterjedt gyógypedagógiai oktatás, képzés folyik, a korai fejlesztéstől az utógondozásig, diákothtoni és lakásotthoni elhelyezéssel kiegészítve.

Az általános iskolai korosztály számára nyújtott diákothtoni szolgáltatás a megye több városában működött, elsősorban a külterületi lakosság ellátását biztosítása céljából. A tanyák számának csökkenésével e szolgáltatás iránti igény lecsökkent ugyan, ezek az intézmények azonban alkalmasak a családi életvezetési problémák kezelésére, vagy veszélyeztetett fiatalok „átmeneti” elhelyezésére is, így egyfajta gyámhatósági eljárást biztosíthatnak. Az általános iskolai kollégiumok továbbélésének másik gyakorlata a kimondottan családias formában működő nemzetiségi intézmények kollégiumi

ellátása. Mindezen tényezők hatására Békés megye tizenkét településén ma is elérhető általános iskolai diákotthon, a községek közül Kondoroson, Békésszentandrás, Magyarbánhegyesen, a városok közül pedig a nagyobbakban (Békéscsaba, Gyula, Békés), illetve az erős nemzetiségi hagyományokkal, vagy lényeges külterületi lakossággal rendelkezőkben (Gyomaendrőd, Mezőberény, Mezőhegyes, Szeghalom, Szarvas, Tótkomlós).

82. ábra Bejáró tanulók az általános iskolai és középiskolai képzés esetén Békés megyében 2010.

Forrás: TeIR

Középfokú oktatási intézmények a megye 25 településén működnek. Újkígyós – a megye legfiatalabb városa – kivételével a városok mindegyikében elérhető valamilyen szolgáltatás. A másik „fiatal” megyei város, Medgyesegyháza – ami az általános iskolai képzésben is központi szerepkört tölt be – esti, levelezős oktatásban kínál lehetőséget az érettségi szerzésére. Csárdaszállás és Magyarbánhegyes a fogyatékkal élők szociális ellátásához kapcsolódva nyújt speciális szakiskolai szolgáltatást (ami szintén a középfok részét képezi), Kétegyháza (szakiskolai és szakközépiskolai képzés) és Szabadkígyóson (szakiskolai képzést kiszolgáló intézményi tanműhelyek) jelenleg a gyulai központú összevont (Harruckern János Közoktatási Intézmény) szakképző intézmény részeként folyik középiskolai oktatás.

Békés megye középfokú iskolai szolgáltatásai más megyékhez képest immár tradicionálisan szakképzés centrikusak. A megye képzési szerkezetének másik sajátossága, hogy a rendhagyó szerkezetű (hat, vagy nyolc osztályos) egyházi fenntartású gimnáziumok szerepe is szűkebb körű. A középfokú iskolák térszerkezete kiegyenlített képet mutat. Minden kistérségben elérhető a gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai szolgáltatás, sőt a szakképzésben minden kistérségben elérhető szinte minden szakmacsoport képzése.

A megye vezető gimnáziumai megfelelő kollégiumi férőhelyekkel minden tehetséges, tanulni akaró diák számára lehetőséget teremtenek akár az ország legjobb felsőoktatási intézményeibe történő bekerülésre is. A megye szakközépiskolai és szakiskolai képzési szerkezete széles körű és kiterjedt, lényegében minden keresett szakmacsoport esetében elérhető az érettségihez kötött, és az érettségit nem igénylő szakmák elsajátításának lehetősége. A legszélesebb, legkiépültebb képzési szerkezet a megyeszékhelyre, azzal szinte megegyező szerkezetben Gyulára, kissé szűkebben, de szinte a teljes palettát biztosítottan Orosházára és Szarvasra jellemző.

A különböző szakterületek képzései a következő térségekben érhetők el:

- *Agrár:* a dél-békési-, Békési-, Gyulai- és Körös-szögi kistérségekben
- *Műszaki:* a Békéscsabai-, Békési-, Gyulai-, Szeghalomi-, Körös-szögi-, Orosházi- és dél-békési kistérségekben

- *Gazdaság-szolgáltatás:* Békéscsabai-, Békési-, Gyulai-, Sarkadi-, Szeghalomi-, Körös-szögi-, Orosházi- és dél-békési kistérségekben
- *Humán:* Békéscsabai-, Békési-, Gyulai-, Szeghalomi-, Körös-szögi-, Orosházi- és dél-békési kistérségekben

Az intézményrendszer területi kiépültsége ellenére egy érdemi centralizációs folyamat is jellemző a megye oktatási rendszerére, melynek eredményeként a közép-békési városok, elsősorban Békéscsaba, de kisebb mértékben Gyula is, elszívja a diákokat különösen az észak- és dél-békési középiskolák elől. E centralizációs folyamat különösen élesen érinti a néhány évtizeddel ezelőtt kimondottan erősnek nevezhető szeghalmi, gyomaendrői és békési középiskolai szolgáltatásokat, továbbá érdemben korlátozza az észak-, közép- és dél-békési új városok középiskolai szolgáltatásainak kifejlődését. Orosháza és Szarvas középiskolái megőrizve szerepüket saját térségükben továbbra is meghatározó jelentőségűek maradtak.

Az elmúlt évek közoktatási reformjai szerkezetileg, felépítésében talán a szakképzés rendszerét érintették leginkább. Ennek eredményeként komoly infrastruktúra (HEFOP és TIOP) és tartalomfejlesztés (HEFOP és TÁMOP) történt Békés megyében is, aminek fő célja – az elmaradott eszközpark és ingatlanállomány megújítása, versenyképessé tétele mellett – a szétaprózódott, hatékonysági problémákkal, párhuzamosságokkal terhelt, gazdasági kapcsolatokkal nem, vagy csak részben alátámasztott szakképzési rendszer racionalizálása, újraszervezése volt (TISZK-rendszer). A folyamat eredményeként az önálló intézmények száma Békés megyében is lecsökkent, alig változott azonban a feladat-ellátási helyek száma és képzési szerkezete. Az összevonások és fejlesztések tehát csak részben javították a kihasználtságot, csak részben szüntettek meg felesleges párhuzamos kapacitásokat, és csak részben eredményezték a fejlesztési források célzottabb, hatékonyabb felhasználását. Sőt egyes hatalmas területeket átfogó összevont intézmények esetében új problémaként jelentek meg a központ és a telephely távolságával összefüggő szervezési nehézségek, például a karbantartások, beszerzések végrehajtása, engedélyezése, vagy a munkáltatói jogok gyakorlása terén. E nagyobb, összetett intézményekben a források további érdemi szűkülése (költségvetési támogatás reálértékének csökkenése, fenntartói kiegészítés visszaesése, szakképzési támogatás megszűnése, pályázati források csökkenése) nem a decentralizációt erősítette, hanem éppen a hatáskörök elvonása, központosítása következett be, ami immár az állam által fenntartott középiskolákban súlyos napi működési zavarokat eredményez.

Az elmúlt évek komoly fejlesztéseinek azonban egyértelműen pozitív következménye a szakképzés munkaerő-piaci kapcsolataiban érzékelhető egyértelmű előrelépés. Ez a külső gyakorlóhelyek és a gazdaság igényeihez igazodó képzési tartalom tekintetében is megfigyelhető. A pusztán intézményi tanműhelyre alapozó képzések aránya jelentősen csökkent, szinte minden szakmacsoport szakközépiskolai és szakiskolai szintű gyakorlati képzéséhez is kapcsolódnak valamilyen formában külső gazdasági szereplők. A szakiskolai képzésben a tanulószerveződések szerepe tovább erősödött, a szakközépiskolai szintű gyakorlati képzésben pedig a külső (szerződéses) kapcsolatok váltak jellemzővé (időszakos, vagy nyári szakmai gyakorlatok).

Békés megye különösen a gazdasági, informatikai, kereskedelmi, idegenforgalmi és turisztikai (idegen nyelvi) képzésekben kiterjedt magán és alapítványi érettségi utáni szakképzést biztosító intézményrendszerrel rendelkezik. A megye munkaerő-piaci képzést nyújtó intézményrendszere az állami, alapítványi és magán szereplők mellett nagyban támaszkodik a széleskörű iskolarendszerű szakképzést nyújtó intézményrendszerre, továbbá a felzárkóztató, általános, konvertálható tudás átadását megfelelő szinten decentralizáltan biztosítani képes alapfokú intézményhálózatra.

Természetesen Békés megye is kivette a részét az elmúlt 10-15 év felsőoktatási képzésben. A felsőoktatással már történelmileg rendelkező városokban működő főiskolák, főiskolai karok egyesültek, megerősödtek, új infrastrukturális fejlesztésekkel és új képzési szakirányokkal bővültek, miközben új városként Orosházán is megjelent a felsőoktatás térképén. Békés megye négy településén, Békéscsabán, Gyulán, Szarvason, és Orosházán érhető el tehát jelenleg felsőoktatási képzés. A Szent István Egyetem keretei között működő Campusokban felsőfokú szakképzés, továbbá alap és mesterképzés folyik, a Kodolányi János Főiskola keretei között működő Orosházi Oktatási Központ pedig felsőfokú szakképzési és távoktatási központként tevékenykedik.

A Szent István Egyetem Karai nagy hangsúlyt fektetnek a felsőfokú szakképzés erősítésére, mely elsősorban a megye és tágabb környezetének fiataljai számára jelenthet esélyt a felsőoktatásba való belépésre. A felsőoktatási jogszabályok változásával összhangban a jelenleg kínált képzési irányok (banki ügyintéző, intézményi kommunikátor, közösségi-civil szervező, nemzetközi szállítmányozó, logisztikus, projektmenedzser asszisztens, számviteli szakügyintéző, gyógynövény és fűszernövény termeszto és feldolgozó, hulladékgazdálkodási technológus) további bővítését célozza a kar. Az alapszakok között megjelennek a gazdasági, agrár, egészségügyi, turisztikai és egyéb humán képzési irányok: gazdálkodás-menedzsment, pénzügy-számvitel, műszaki menedzser, turizmus-vendéglátás, andragógia, ápolás, betegellátás, szociális munka, egészségügyi szervező, mezőgazdasági mérnök, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási agrármérnök. A kar mesterképzéseit az egyetem más karaival együttműködve, de helyben (Békéscsaba, Szarvas) biztosítja a pénzügy, vezetés-szervezés és vidékfejlesztési agrármérnök szakokon. Az egyetem infrastruktúrája az elmúlt években érdemi fejlődést mutat, mind épületállományában, mind a kollégiumi elhelyezést illetően, mind a képzéshez szükséges eszközök (műszaki háttér, tangazdaság, gyakorlóhely, stb.) tekintetében versenyképes szolgáltatást nyújt. Az infrastruktúra-fejlesztés költségei (PPP programok) azonban az azok finanszírozásában bekövetkezett változások miatt komoly terhet jelentenek az egyetem számára.

2004 szeptemberében nyílt meg Orosházán, Gyopárosfürdő vonzáskörzetében a KJF Oktatási Központja. A központ felsőfokú szakképző és távoktatási központként működik. A felsőfokú szakképzés rendszerébe illesztve idegenforgalmi szakmenedzseri képzést kínál, továbbá távoktatási formában biztosít lehetőséget a turizmus-vendéglátás és a pénzügy-menedzsment alapszakok elvégzésére.

A megye felsőfokú intézményeinek jövőjét elbizonytalanítják a 2012. évben bekövetkezett változások a felsőoktatás finanszírozási rendszerében. Az államilag finanszírozott helyek csökkenése megingatta a békéscsabai gazdasági képzéseket. A megyében lakó családok pénzügyi helyzete csak nagy erőfeszítések árán teszi lehetővé a fizetős helyekre való jelentkezést. Az agrár- és az andragógiai képzések keresettsége már a korábbi években is érzékelhetően szűkült. Az egészségügyi és szociális képzések kisebb visszaesést mutatnak, a műszaki képzéseknél pedig egyértelműen érzékelhető a keresettség növekedése. A megye felsőoktatása e folyamatosan változó körülmények hatására bizonytalan helyzetben van, megmaradása, megerősödése, a bizonytalanság leküzdése azonban egyértelmű érdeke minden érintett településnek és a megye egészének is.

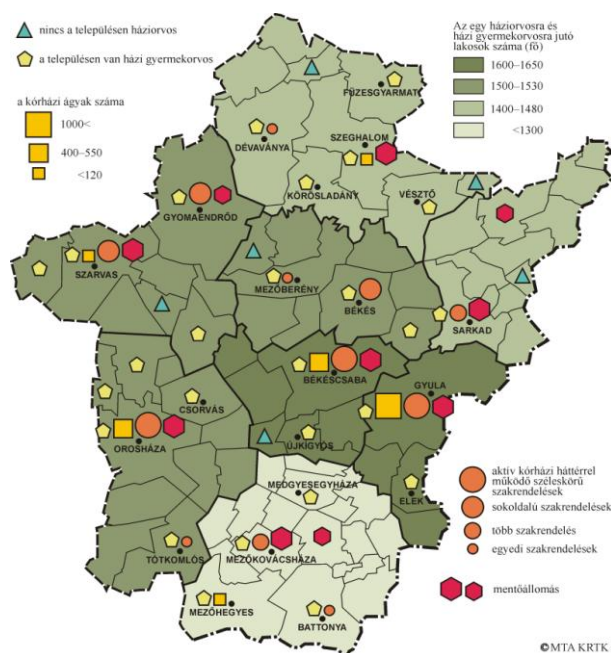
Az egészségügyi ellátás megyei rendszere

Békés megyében a népesség egészségi állapota országos összehasonlításban inkább kedvezőtlen. Ezt támasztják alá a halálozási (mortalitási) és megbetegedési (morbidity) adatok. A halálozások döntő része – hosszabb időtávot tekintve több mint 90%-a – négy haláloki főcsoportra korlátozódik: a keringési rendszer betegségeire, a daganatos megbetegedésekre, valamilyen külső ok (baleset, öngyilkosság, mérgezés) miatt bekövetkezett halálozásokra és az emésztőrendszer betegségeire. Az ötödik helyre 4%-nél kisebb aránnyal a légzőszervek betegségei sorolódnak, míg az összes többi halálok alig több mint 5%-ot képvisel. A megye és az ország adatai között e tekintetben csak jelentéktelen eltérés tapasztalható.

Békés megye népességének halandósága nagyobb az országosnál, amiért elsősorban a keringési rendszer betegségei okolhatók. E betegségcsoport okozta halálozások előfordulása ugyanis a megyében lényegesen gyakoribb. Keringési rendszer betegségei következtében bekövetkező halálok inkább a nők esetében jellemző, ami észben a nők magasabb életkorára vezethető vissza. A térségben a daganatos megbetegedések okozta halálozások gyakorisága ugyancsak meghaladja az országos szintet. Minden negyedik ember valamilyen daganatos megbetegedés következtében hal meg. A halált okozó daganatok típusa között kiemelkedő a légzőszerveket károsító rák miatti halálozások gyakorisága, különösen a férfiak esetében

A háziorvosoknál megjelent felnőtt lakosság megfigyelt betegségei közül, a legmagasabb esetszámban a magas-vérnyomás betegségei fordulnak elő. Az összes megbetegedés 29%-át – a nők esetében 31, a férfiak esetében 27%-ot – adja ez a betegségcsoport. A középkorú, azaz a 45-64 éves kezelték 40, a 65 évesnél idősebbek 48%-át érinti e betegség. A különböző életmódbeli tényezők (táplálkozás,

dohányzás alkoholfogyasztás, mozgásszegény életmód) mellett az elhízás, a cukorbetegség és a magasvérnyomás-betegség jelentős rizikótényezője az ischaemiás szívbetegség kialakulásának. Békés megyében a 19-34 éves nők körében a megbetegedés aránya lényegesen magasabb, mint az azonos korú férfiaké. A nők és a férfiak megbetegedési arányait tekintve az agyi érbetegségek a nőknél minden korosztályban magasabbak.

83.ábra Intézményes egészségügyi szolgáltatások Békés megyében 2010.

Forrás: TeIR

A betegségek előfordulásának második legnagyobb csoportját a csontváz és izomrendszer betegségei adják. Békés megyében a háziorvosok által kezelt betegségek majd 20%-át ez a betegségcsoport jelenti, melyből a nők aránya közel kétharmad. E betegségtípuson belül igen nagy esetszámban fordul elő a hátgerinc elfajulásos betegsége. A nők körében 45 éves kortól igen gyakran jelentkeznek még a csontsűrűség és csontszerkezet rendellenességei.

Az endokrin, táplálkozási és anyagcsere betegségek és az immunrendszer zavarainak előfordulása szintén magas arányt képvisel, ezen belül leggyakrabban a cukorbetegség fordul elő. 2001-ben a háziorvosok és a házi gyermekorvosok több mint 17 ezer beteget kezeltek. Békés megyében a 65 éven felüli férfiak 17, a nők 30 %-a szenved cukorbetegségben. A májbetegségek közül elsősorban az alkoholos májsugorban megbetegedettek száma a magas. A 19 éven felüli férfiak 1,8, a nők 0,9 %-a szenved e súlyos betegségben.

Békés megyében jelenleg 198 felnőtt háziorvosi és 57 házi gyermekorvosi körzet található, melyek közül tizenben, illetve ötben tartós helyettesítéssel oldják meg az ellátást. Az egy háziorvosra jutó lakosságszám 1508 fő, ami enyhén alacsonyabb (1548) az országos átlagnál. Az egyes kistérségek adatai azonban lényeges szóródást mutatnak. A mezőkovácsházi térség 1294 fős átlagos létszáma majd 350 fővel (20%-kal) alacsonyabb a gyulai térség 1641-e értékénél. A háziorvosi ügyeletet az önkormányzatok általában a nagyobb települések orvosi rendelőiben önállóan, vagy társulás keretein belül biztosítják. A megyében központi ügyeleti szolgálatot 160 orvos végzett, számuk emelkedik, az ellátást 47 településen naponta átlagosan 19 orvos végzi. Fogorvosi alapellátás állami, önkormányzati és vállalkozási formában is működik megyénkben. A fogorvosi szolgálatok száma a megye lakosainak számával összhangban van. A megye harminc településén nem működik gyógyszerár, ezek lakosságszáma minden esetben kevesebb, mint kétezer fő. Ám ott, ahol működik felnőtt háziorvosi szolgálat, a környező gyógyszerárba nehezen eljutó betegek számára többnyire rugalmasan megoldják a gyógyszerhez történő hozzájutást. A futó mentő gépkocsik száma az elmúlt tíz évben a megyében sajnos csökkent. A mentőszolgálatok térbeli elhelyezkedése azonban kiegyenlített.

A megye hat településén mindösszesen 2479 kórházi ágy működött 2010-ben. Az ágyak száma a 2007-es ágyszám-felülvizsgálat hatására lecsökkent és szerkezetében is átalakult. Lényegesen nőtt a krónikus és csökkent az aktív ágyak száma. A Szarvason (50), Szeghalmon (105) és Mezőhegyesen (73) található ágyak mindegyike krónikus. Orosházán 436, Békéscsabán 519, és Gyulán a megyei kórházban 1296 kórházi ágyon látják el a betegeket. A megye fekvőbeteg-ellátása kiegyensúlyozott, az elmúlt években érdemi felújítások történtek, melyek eredményeként a tárgyi feltételek lényegesen javultak. Minden fontos és szükséges szakellátás elérhető a megyében, amit esetenként speciális eljárások, beavatkozások is kiegészítenek. Az elmúlt években örömdetesen nőtt az egynapos ellátási formák gyakorisága, különösen a szülészeti, nőgyógyászati, szemészeti, sebészeti, traumatológia és ortopédia területén. A megye aktív ellátásokat nyújtó kórházainak térbeli elhelyezkedése, jelesen az, hogy a békéscsabai kórház ellátási területe méretében és lakosság számában is érdemben nagyobb mint a megyei kórházé, további előrelépést tesz szükségessé a két kórház szolgáltatási szerkezetének, fejlesztéseinek, szakembergárdájának összehangolásában.

Azokban a városokban, ahol kórház is van, a járóbeteg szakellátást nyújtó rendelőintézetek általában egy intézményben működnek a kórházakkal együtt. Az utóbbi években a TIOP és a DAOP pályázatainak köszönhetően sokat fejlődött Békés megye szakellátása is. A kórházzal nem rendelkező városok közül Békés, Gyomaendrőd és Szarvas szolgáltatásai kimondottan széles körűek. Sarkadon és Mezőkovácsházán enyhén kevesebb, de minden fontos, gyakran felkeresett szakrendelés elérhető. Az elmúlt évek érdemi infrastruktúra fejlesztése eredményeként szinte teljesen megújult Békés, Szarvas és Mezőkovácsháza járóbeteg szakellátása. A közép-békési városok közül még Mezőberényben is működik két szakrendelés, miközben az új városok közül Tótkomlóson, Battonyán és Dégvárányán egy-egy látogatható. A kistérségek központjai közül Szeghalomban, a városok közül Vésztőn, Füzesgyarmaton, Körösladányon, Újkígyóson, Medgyesegyházán, Mezőhegyesen nem vehető igénybe ez a szolgáltatás. Több községben működik – esetenként felújított – egészségház, melyben az alapszolgáltatások mellett (házi orvos, gyógyszerár) bizonyos járóbeteg szakszolgáltatások, vagy egyéb egészségügyi szolgáltatások is elérhetők (pl. fogorvos, gyermekorvos, eseti szűrővizsgálatok, tanácsadás, stb.).

Szociális intézményrendszer

A szociális intézményrendszer helyzetét lehet a legkevésbé megítélni megyei átlagok alapján, mivel az ellátással szemben támasztott követelményeket nagymértékben meghatározzák a megye társadalmi sajátosságai, illetve annak megyén belüli különbségei. A szociális problémák sűrűsödési pontjai egyértelműen a megye leghátrányosabb helyzetben lévő kistérségei és települései (Sarkadi, Mezőkovácsházai kistérség), illetve azok a tanyai térségek, ahol nagy számban élnek idősek, illetve olyan szociálisan veszélyeztetett családok, melyek azért laknak tanyán, mert a városi megélhetést nem tudják finanszírozni. Fontos sajátossága az is a megyének, hogy az országos átlagnál jóval gyakoribb a különböző devianciák megjelenése (alkoholizmus, öngyilkosság), illetve feltételezhető a pszichiátriai betegségek nagy száma is. Ezek megelőzése, hatásainak kezelése alapvetően a szociális intézményrendszer komplex feladata. Az intézményellátottság mutatóinak megyei átlaga összességében egy-egy ellátástípusban nem marad el az országos mutatótól, ez azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy a kihívásoknak megfelelő színvonalú és struktúrájú lenne. Az elmúlt években jelentős fejlődés tapasztalható, mely egyrészt a kistérségi együttműködések, másrészt a szociális szféra szereplőinek egymás közötti, valamint a civil szférával való együttműködésén alapul.

Az idős emberek ellátását biztosító intézményes szolgáltatások közül a legszélesebb körben igénybe vehető Békés megyében is a házi segítségnyújtás. A megye alig öt településén (Ecsegfalva, Gerendás, Kardoskút, Kertészsziget, Kétegyháza) nem nyújtottak 2010-ben ilyen szolgáltatást és a települések kétharmadában e szolgálat már jelzőrendszerrel felszerelve vehető igénybe. Az időskorúak nappali intézménye tizenhat településen nem található, melyek többnyire a legkisebbek. A kistérségenként rendelkezésre álló férőhelyek ezer, hatvan éven felüli lakosra vetített aránya azonban lényeges megyén belüli eltéréseket takar. A legrosszabb mutatójú szeghalmi kistérségben 30 alatti, a kistérségek többségében 40-45 körüli, a sarkadi és szarvasi kistérségben azonban 57 fölötti férőhely érhető el.

A fogyatékosok nappali ellátása a megye minden kistérségében, de lényeges belső aránytalanságokat tartalmazva érhető el. A városok közül Sarkad, Szeghalom, Újkígyós, Csorvás, Füzesgyarmat,

Mezőhegyes, Battonya, Medgyesegyháza és Tótkomlós nem nyújt ilyen szolgáltatást, amit nem ellensúlyoz, hogy a községek közül Kétegyháza, Kevermesen, Kondoroson, Körösnagyharsányban, Lökösházán, Magyarbánhegyesen és Nagybánhegyesen igénybe lehet venni illet. Pszichiátriai betegek nappali intézménye a megye hat városában és Magyarbánhegyesen található, a kistérségek közül a szarvasiban és a sarkadiban nem nyújtanak ilyen szolgáltatást. Szenvedélybetegek és hajléktalanok nappali ellátása pedig Békésen, Békéscsabán, Gyulán, illetve az előbbi még Szarvason, az utóbbi Orosházán működik. Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények Füzesgyarmat kivételével a megye minden városában található, sőt a nagyobb községek közül is további tizenkettő nyújtja ezt a többgenerációs családok megszűnése óta egyre fontossá váló szociális szolgáltatást. Az elmúlt években jelentősen növekedett a családsegítő szolgálatok és az ellátott települések száma. 2000-ben 38 szolgálat 47 települést látott el, 2010-ben 51 szolgálat 68 településen nyújt szolgáltatást, vagyis a legkisebb községeket leszámítva mindenhol biztosított a segítségnek ez a formája. A gyermekjóléti szolgálatok számának növekedése még dinamikusabb, ma már 57 szolgálat látja el a megye rászoruló lakosait. Az alapszolgáltatások közül a szociális étkeztetésben részesülők száma nőtt az elmúlt évben a legnagyobb arányban, a 2000-ben jellemző 3482 fővel szemben 2010-ben már 9870 fő részesült étkeztetésben.

E számadatok mellett a romló szociális helyzetet mutatja, hogy veszélyeztetett kiskorúak száma folyamatosan nő a megyében, a konkrét védelembe vétel kezdeményezését jelentő intézkedések száma pedig tíz éves távlatban több mint kétszeresére, 676-ról, 1415-re nőtt. Az állam által nevelt gyermekek ellátásában öröndetes változás, hogy egyrészt a nevelt gyermekek száma érdemben nem növekszik, másrészt a gyermekotthoni elhelyezést egyre nagyobb arányban váltja fel Békés megyében is a nevelőszülői hálózat által, tehát családban történő gondozás. Az elmúlt tíz évben Békés megyében is öröndetesen, 5-ről, 26-ra nőtt a falu- és tanyagondnoki szolgáltatásban érintett települések (és külterületeik) száma. Ez a külterületen élő többnyire idős lakosság ellátása szempontjából érdemi előrelépést jelent.

Kulturális, közösségi és sport szolgáltatások

A kulturális és közösségi szolgáltatások terén Békés megye kimagaslóan jól teljesít. Ezt már a statisztikai mutatók is jelzik. Az ezer lakosra jutó könyvtári egységek száma például országos viszonylatban is kedvező. Három kisközség (Csabasabadi, Kertészsziget és Körösújfalú) kivételével a megye minden településén működik könyvtár, sőt a megyei könyvtár által működtetett könyvtárellátási szolgáltatás révén a bekapcsolódó kistépüléseken élő lakosság is helyben juthat hozzá azokhoz a könyvekhez, melyek csak távolabbi könyvtárakból lenne beszerezhető. Az ehhez szükséges könyvtárhelyiség biztosítása az önkormányzatok feladata, amelynek bővítését, megújítását pályázati források bevonásával segíti a megyei könyvtár. A könyvtárak nagyon gyakran egyben információs pontként, sőt művelődési, közösségi központként is működnek.

A megyében állandó professzionális társulattal csupán a Jókai Színház működik, ám a színművészetet kedvelők a Gyula Várszínházban és a Szarvasi Vízi Színházban, illetve a megye több városának művelődési házában is láthatnak rendszeresen színi előadásokat. Ezen túl a megye több településén működnek amatőr színjátszó csoportok. A legkisebb településeket leszámítva minden megyei településen van valamilyen formában működő közösségi vagy művelődési ház, melyek otthont adnak a helyi alkotó közösségeknek. Békés megyében 2010-ben a települések jó kétharmadát érintve 390 ilyen közösség működött. A muzeális intézmények száma ugyan – az összevonások következtében – 2000 óta 49-ről 42-ra csökkent, de a kiállítások száma 123-ról 202-re nőtt. Ezek többsége természetesen a nagyobb városokban érhető el, de a megye szinte minden településén van valamilyen kiállítás, látnivaló, emlékhely, történelmi, néprajzi érdekesség. Minőségi változást hozhat a kistépüléseknek az Integrált Községi Szolgáltató Terek program, mely többfunkciós szolgáltató központok létrehozásával teszi lehetővé a helyben elérhető alapszolgáltatások körének bővítését, minőségének javítását.

A helyi közösség megtartása, megőrzése szempontjából kiemelkedően fontos szerepe van azoknak a tereknek, létesítményeknek, melyek alkalmasak rendezvények szervezésére, közösségi, kulturális programok létrehozására, illetve ahol rendszeresen találkozhatnak a fiatalok. E találkozások egyre fontosabb szervező ereje a közös mozgás, sportolás. A fiatalok helyben történő megtartásában és a

szabadidő hasznos eltöltésében komoly szerepe lehet a helyben elérhető szabadtéri sportpályáknak, sportolási lehetőségeknek, szervezett sportprogramoknak. Békés megye települései e téren kedvező adottságokkal rendelkeznek, hisz szinte nincs olyan település a megyében, ahol ne lenne füves focipálya, ne működne általános iskola és így ne lenne tornaterem vagy tornaszoba és sportudvar, melyek egyszerre szolgálhatják az intézményi oktatást és a helyi közösség igényeit. A helyi sportlétesítmények fejlesztése azonban kimondottan fontos feladat, különösen annak fényében, hogy az elmúlt évtizedekben erre fordított források aránya jelentősen elmaradt a szükségéstől. A fejlesztések szükségességét alátámasztja az iskolai oktatásban bevezetett „mindennapos testnevelés”, aminek biztosításában az intézmény saját sportudvara, tornaterme mellett fontos szerepet tölthetnek be az egyesületi, alapítványi vagy helyi közösségi mozgásra alkalmassá tehető tornatermek, tánctermek ahol a közös mozgás vagy a nem túl nagy teret igénylő, kisebb eszközigényű sportágak (pl. asztalitenisz) akár versenysportként is művelhetők. A szabadidő eltöltését segítő piaci szolgáltatások (edzőtermek, fallabda termek) szintén bevonhatók e szolgáltatásba.

A közösségi szolgáltatások között az amúgy bürokratikus szabályozott, így térben megfelelően kiépített közigazgatási, igazgatási tevékenységek közül a közösség biztonságérzete szempontjából kiemelkedően fontos, rendvédelem, tűzoltóság és polgárvédelem külön is említést kíván. Az utóbbiak kiépültsége és az eszközállomány az elmúlt években érdemi fejlődést mutat. A szegénység növekedése és a közbiztonság romlása, különösen a vagyoni jellegű és garázdasággal összefüggő bűncselekmények gyakoriságának növekedése új kihívás elé állította a rendvédelem szakembereit. A nagyobb községekben és kisebb városokban szolgálatot teljesítő kisebb rendőrőrs, vagy egy-egy körzeti megbízott bizonyosan nem jelent elegendő rendőrségi jelenlétet, ami értelemszerűen fokozottan igaz azokra a településekre, ahol nem is működik körzeti megbízott. A hatóság hiányát részben kezeli, de tartósan nem rendezheti a polgárőr szolgálatok rendszere. Az e téren érzékelhető előrelépések, tekintettel a probléma súlyára és az emberek közérzetét meghatározó jellegére, nem elegendőek, további érdemi lépésekre van szükség, melynek egyik lehetséges iránya az állami szervezésű rendőrség mellett a közterület felügyelet megerősítésével és hatásköreinek újragondolásával létrehozott önkormányzati rendőrség.

Igazgatási szolgáltatások

A közigazgatás hazai rendszerének napjainkban zajló érdemi átalakulása, a megyei kormányhivatalok, kormányablakok rendszerének kiépülése majd a járási igazgatás rendszerének megszervezése lényegében értelmetlenné az elmúlt évtized immár alapjaiban megváltoztatott szolgáltatásainak, térszerkezetének részletes leírását, elemzését. A közösségi szolgáltatások között az amúgy bürokratikus szabályozott közigazgatási, igazgatási tevékenységek közül a közösség biztonságérzete szempontjából kiemelkedően fontos, rendvédelem, tűzoltóság és polgárvédelem külön is említést kíván. Az utóbbiak kiépültsége és az eszközállomány az elmúlt években érdemi fejlődést mutat. A szegénység növekedése és a közbiztonság romlása, különösen a vagyoni jellegű és garázdasággal összefüggő bűncselekmények gyakoriságának növekedése új kihívás elé állította a rendvédelem szakembereit. A nagyobb községekben és kisebb városokban szolgálatot teljesítő kisebb rendőrőrs, vagy egy-egy körzeti megbízott bizonyosan nem jelent elegendő rendőrségi jelenlétet, ami értelemszerűen fokozottan igaz azokra a településekre, ahol nem is működik körzeti megbízott. A hatóság hiányát részben kezeli, de tartósan nem rendezheti a polgárőr szolgálatok rendszere, illetve a külterületek esetében a mezőőri, tanyagondnoki, erdőőri szolgálatok. Az e téren érzékelhető előrelépések, tekintettel a probléma súlyára és az emberek közérzetét meghatározó jellegére, nem elegendőek, további érdemi lépésekre van szükség, melynek egyik lehetséges iránya az állami szervezésű rendőrség mellett a közterület felügyelet megerősítésével és hatásköreinek újragondolásával létrehozott önkormányzati rendőrség lehet.

Az igazgatási szolgáltatások közül a hatalmi ágak szétválasztásának elvét követve a közigazgatás rendszerétől elkülönült szervezetrendszer alkot a bíróságok és ügyészségek

területi rendszere. Békés megyében a megyei Bíróság (cégbíróság, büntetés-végrehajtási intézmény, munkaügyi bíróság) és a Békés Megyei Ügyészség a történelmi tradíciókat követve Gyula városában működik. A kistérségek mindegyikében található városi bíróság, ezek a dél-békési kistérségen kívül a kistérségek központjában, így Szarvason, Orosházán, Szeghalomban, Békésen, Békéscsabán és Gyulán találhatók. A Dél-békési kistérségben azonban szintén a történelmi tradíciót követve a városi bíróság székhelye Battonya városa.

Összegzés

Békés megye településeinek intézményellátottsága országos összehasonlításban – mind az alapellátás, mind a középfokú ellátás – tekintetében a legtöbb esetben közepesnek vagy jónak mondható. Ez az általánosan inkább kedvező kép elsősorban a megye településszerkezetének köszönhető, mivel viszonylag kevés az alacsony lélekszámú település, és a nagyobb települések általában képesek az alapellátást biztosító, sőt egyes középfokú intézmények fenntartására is. Mindezek ellenére elmondható, hogy a meglévő szintek fejlesztése szükséges, további lépések kellenek az intézményi kapacitások és a közigazgatás hatékonysága fokozása érdekében.

G) TELEPÜLÉSEK JELLEMZŐ LAKÁSVISZONYAI

Lakásépítések, laksűrűség

Az 2000-es évtized első felében éves átlagban Békés megyében 650 lakás épült, miközben a 2001. évi lakásállomány 165 ezerre volt tehető. 2006-2008 között éves átlagban még mindig közel 600 lakást vettek használatba a megyében, miközben a lakásállomány 167,6 ezerre növekedett. 2009-2011 között az éves lakásépítések száma előbb 350-re, majd 300 alá, végül 200-ra mérséklődött, s az időközben bekövetkező avulások miatt a lakásállomány alig lépte túl a 168 ezret. Míg az első öt évben éves szinten a lakásállomány 4 ezreléke, 2006-2008 között 3,6 ezreléke újult meg, addig 2011-ben ez a ráta 1,2 ezrelékre zuhant. (Megjegyezzük, kutatók egészségesnek a lakásállomány 40-60 éves teljes megújulását tartják, ami nagy átlagban 20 ezrelék feletti éves építkezési ütemet feltételez.)

Hasonló pályát írt le a kiadott építési engedélyek számának változása is, 2008 óta minden évben több lakást vesznek használatba, mint amennyi új engedélyt kiadnak, ami az építkezések rövid távú további mérséklődését vetíti előre. A városi lakásépítések visszaesésénél jóval nagyobb gondnak látszik, hogy a falvakban az új lakások építése szinte teljes mértékben leállni látszik, 2010-ben összesen 12 építési engedélyt adtak ott ki!

Míg a 200-es évek első felében az épült lakások 35-37%-a volt négy és több szobás, addig 2009 után 44-48%-uk, vagyis az építési aktivitás a tehetősebbek körében kisebb mértékben esett vissza, mint a szegényebbek, vagy a fiatalok esetében. Ugyanezt jelzi az épített lakások átlagos alapterülete, ami 90-92 négyzetméterről 101-105-re növekedett a válság éveiben.

Lényegében megfeleződött 2009 óta az épített üdülők éves száma is, a 2000-2005 között jellemző 45-ös szintről 2008-ra 35-re, majd azt követően stabilan 20 alá csökkent a számuk, s itt is jellemző, hogy az átlagos alapterület és szobaszám emelkedett a korábbi évekhez viszonyítva.

A legjelentősebb belső területi egyenlőtlenséget a város-falu viszonylatban látjuk, hiszen a 2011-es évben 10.000 lakosra a városokban 6,7, a falvakban 1,1 lakás épült (utóbbi nem takarja be az avulás miatti lakásszám csökkenést sem, hiszen 2010 folyamán 37 lakással csökkent a falvakban az állomány!). Egy évvel korábban a városokban 274 – ebből 214 a három legnagyobb városban, a falvakban csupán 19 lakás épült!

A Népszámlálás előzetes adatai szerint 2001 és 2011 között a városi lakásállomány gyarapodása 2,5%-os volt (3 ezerrel), eközben a falvakban 3%-kal csökkent a lakásállomány (1300-zal). Bár további három megyében (Bács-Kiskun 2%-kal; Jász-Nagykun-Szolnok 0,1%-kal; Tolna 0,7%-kal) is csökkent a falusi lakásállomány a felszámolódás mértéke Békésben volt a legnagyobb. A városi növekedési ütem is messze elmarad az országos (Budapest nélkül számolt) városi átlagtól (9%), de a községi folyamatok teljesen szembemennek az országos trendekkel (+4,4%).

A laksűrűség 2001 és 2011 között 100 lakott lakásra 256-ról 240-re csökkent, nagyobbra a megye népességének fogyása következtében. Ez még mindig kedvezőbb, mint az országos átlag (2011-ben 251), de a különbség 10 év alatt 5 ponttal csökkent. A városok és községek közötti eltérés megfordult, 2011-re a városi lakások laksűrűsége lett alacsonyabb árnyalatnyival.

Alapvető vonalas infrastruktúrák kiépültsége

Békés megye háztartási villamos energia fogyasztóinak száma 2007 óta folyamatosan csökken, 2010-re a csökkenés elérte a 2000 háztartást. A gázt fogyasztó háztartások aránya 2000 óta 76%-ról 86%-ra, 145 ezer fogyasztó fölé emelkedett, ebből 133 ezren fűtésre (is) használják a földgázt (ezek számában messze nem volt olyan jelentős növekmény, mint a gázt használó háztartások esetében).

A közüemi ivóvízhálózat bővülése folyamatosan lépést tartott a lakásépítésekkel, sőt a 2000-ben mért 91% körüli szintről 94% fölé emelkedett a rákapcsolt lakások aránya. A növekvő fogyasztószám ellenére 2010-ben jelentős visszaesés látható a fogyasztott ivóvíz mennyiségében, ami messze meghaladja a korábbi években kimutatott lemorzsolódást.

A 2000-es évtized az infrastrukturális fejlesztéseken belül a szennyvízhálózati nagyberuházások korszaka volt, melyek bőven átnyúlnak a 2010-es évekre is. 2000-2010 között a rákapcsolódott települések száma 25-ről 34-re nőtt, a bekapcsolt lakásszám megduplázódott, így a lakások 53%-a már rendelkezett közüemi szennyvízhálózattal. Az 1 km-re jutó 471 m szennyvízhálózattal – a látványos fejlődés ellenére – Békés megye az utolsó a megyék sorrendjében, 28%-kal elmaradva az országos átlagtól. A bekapcsolt lakásszám alapján kiszámítható ún. másodlagos közműolló 41,4%, szintén a legkedvezőtlenebb érték a megyék közül (Hasonlóan gyenge adatokat csak Bács-Kiskun megyében láthatunk).

Ha Békéscsabán és Orosházán felfut a szennyvízcsatorna-hálózatra rákötött lakások száma, illetve néhány még folyó beruházás befejeződik a kisebb városokban, azt mondhatjuk, hogy a városhálózat alap-infrastrukturájának állapota már nem fog elmaradni az országos szinttől.

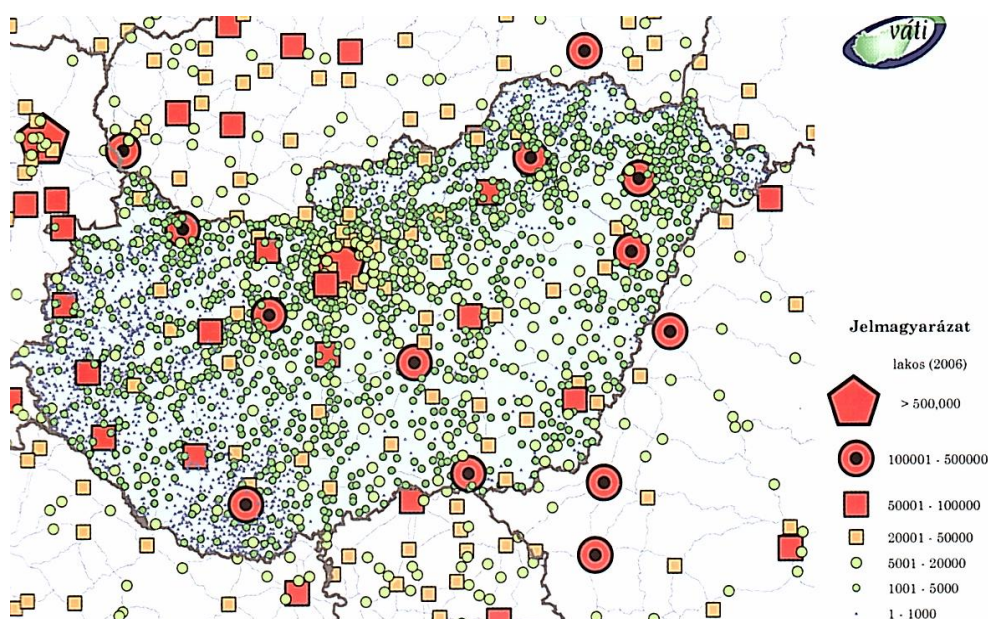
Összegzés

A különböző szociális város-rehabilitációs programokkal közelíthető a 9. tematikus cél, a szegénység elleni küzdelem. Ugyanez a faluállomány esetében nem lesz továbbra sem elmondható, ott a következő EU-s finanszírozási ciklus időtartama alatt továbbra is elsőrendű fontosságú lesz az életkörülmények javítása az infrastrukturális feltételek kiépítésével.

H) TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ADOTTSÁGOK

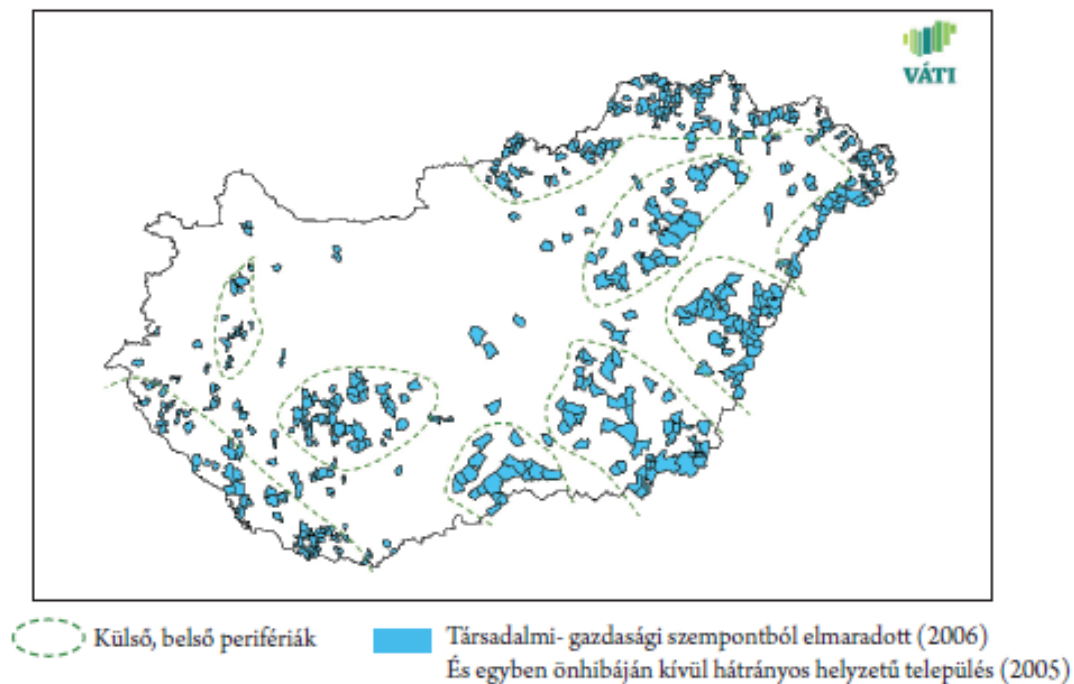
HA) TELEPÜLÉSHIERARCHIA

A településhierarchia legfelső szintjei Békés megyében hiányoznak. Milliós, illetve százezres városokkal a megye nem rendelkezik, a KBC városhármasának együttes népességszáma ugyan közelíti a 120 ezret, de a városok eltérő érdekei, sajátos fejlődési pályája és rivalizálása következtében ez nem adódik össze, a térség nem egy szereplőként jelenik meg a hazai és nemzetközi szereplők szemében, hanem különálló elemekként.

84. ábra: Magyarország (és a környező országok 5000 főnél népesebb) települései népességszám alapján (2007)
Forrás: Falu-Város-Régió, 2008/3.

Ennek következtében a megyei **lélekszám szerinti településhierarchia** élén Békéscsaba áll csökkenő, nagyságrendileg 64 ezres népességével, ezt Orosháza és Gyula követi egyenként 30-30 ezres lakossággal (szintén csökkenő trendet mutat a népesség alakulása). Békés már inkább a kisvárosi hálózat elemeként definiálható, Szarvas, Gyomaendrőd, Mezöberény, Sarkad társaságában a 10 ezer főt meghaladó népességgel, majd az 5-10 ezres kiscentrumok következnek, Kondoros és Nagyszénás kivételével, zömmel városi jogállással. A 2-5 ezer fős népesség kategóriában még több város is akad (Elek, Körösladány, Medgyesegyháza), de a csoport zömét már a nagyobb községek alkotják, míg az ennél kisebb lélekszám esetében kizárólag nem városi jogállású települések találhatók meg. Békés megyében továbbra is jelentős a külterületi népesség aránya egyes kisebb térségekben, de ennek aránya csökkenő, s különösen a hagyományos tanyák felszámolódása látványos a főbb utak mentén. A külterületek másik meghatározó településformája a majorok, uradalmi központok továbbélése is szelektív, az infrastrukturális hátrányok miatt megnőtt a szociális gettók kialakulásának esélye ezeken a telepeken. (Miközben a megyében a roma probléma legfeljebb a sarkadi térséget érinti erőteljesebben.)

85. ábra: Társadalmi-gazdasági szempontból leszakadó települések

Forrás: Falu-Város-Régió, 2008/3

Míg a korábbi évtizedekben joggal volt elmondható, hogy Békés megyében a településhálózatot az óriásfalvas-kismezővárosi hálózat dominanciája jellemzi, addig a népességcsökkenés következtében az utóbbi két évtizedben a kis- és aprófalvak állományának növekedése, az óriásfalvak (5 ezer feletti lélekszám) eltűnése jellemezte elsődlegesen. A településhálózatban megszorodtak az 500 fő alatti lélekszámú aprófalvak (Csabaszabadi, Csárdaszállás, Kertészsziget, Kisdombegyház, Magyardombegyház, Örménykút, Pusztatottlaka), sőt törpefalu is akad (Újszalonta). Az aprófalu kategória a közeljövőben akár bővíthet is, hiszen Körösújfalun, Körösnagyharsány vagy Dombiratos népessége is 550 alatti és monoton fogy. A kistelepülések így együttesen a településállomány 10, később 15%-át is elérhetik, ami egy hagyományos „alföldi” megye esetében kifejezetten magas hányadnak számít. Ezer lakos alatt további nyolc községet találunk, ami így együtt a teljes településállomány bő negyede. Az új önkormányzati törvény rendelkezései szerint az önálló polgármesteri hivatal felállításához szükséges minimum 2000 fős lakosságszámot pedig további 18 település nem fogja várhatóan elérni, így a települések felén nem lesz helyben elérhető alapszintű ügyintézés.

A népességnagyság mellett a városok esetében a **központi funkciók** megléte, azok száma is fontos hierarchiaképző tényező. Ennek alapján Békés megye városhierarchiája élén szintén Békéscsaba áll a városi funkciók teljes körével (25). Húsznál több városi funkciót találunk Gyulán, Orosházán és Szarvason, 16-20 közötti számban jelennek meg e funkciók Gyomaendrődön és Szeghalomban. E városi kör alkotja azt a felső három hierarchiaszintet, ahol hiányosságokkal vagy anélkül, de helyben elérhetők a városi szintű intézmények, szolgáltatások.

A megye többi városában a központi funkciókból legfeljebb egy jelenik meg, ezeket nyugodt lelkiismerettel nevezhetjük „ceremoniális városoknak” (Hajdú Zoltán földrajzszakosztó nyomán), ahol a városi cím megszerzése egyáltalán nem épült a létező központi szerepkörökre.

Nemzetközi és nemzeti hálózatok

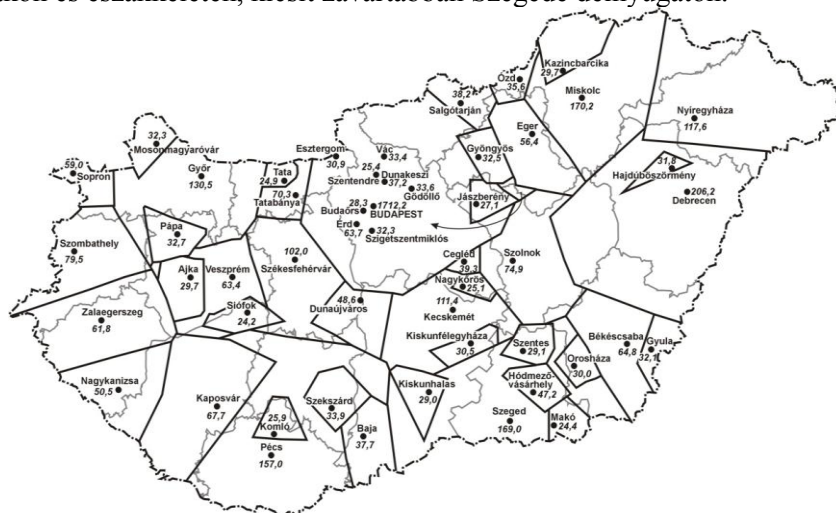
Az elmúlt évtizedekben a határon való átjutást több (részben korlátozott forgalmú) határátkelő megnyitása segítette, bár továbbra is napirenden van új átkelők létesítése, ami egy esetleges Schengen-i határőrizeti rendszerhez történő román csatlakozás kapcsán értékelődhetne fel. E határátkelők csupán egy része lenne közúti (lásd Békés megye Területrendezési Terve, 2010), de lehetőség volna vasúti (elsősorban a Nagyvárad felé vezető vonalszakaszon, ami a bihari térség korábbi természetes térpályáinak visszaállítását támogathatná), valamint kerékpáros közlekedésre alkalmas (akár a kerékpáros és tágabban a zöld turizmus segítése céljából) átkelők létesítésére is.

- A vasúti pályabezárásokkal erősen érintett északkelet-békési térség számára, s Vésztő közlekedési csomópont szerepkörének helyreállítása indokolná a nagyváradi kapcsolat rekonstrukcióját.

- A Budapest-Békéscsaba-Lőkösháza vasúti fővonal rekonstrukció kimondott célja, hogy a megye erősebben bekapcsolódjon a nemzetközi áruszállítás vérkeringésébe elsősorban a Kelet-Balkán térség forgalmára alapozva.
- A turisztikai területen a Natúrpark lehetne egyik bázisa a kerékpárút hálózat további fejlesztésének. E téren előremutató beruházások zajlanak jelenleg is, hiszen Békéscsaba-Sarkad-Szalonta, illetve Gyula-Arad irányban már a kivitelezés is elkezdődött/kezdődik hamarosan.
- A vízminőség-javítási program kapcsán létrejött Békés és Arad megyei összefogás a Maros hordalékkúp vízbázisának hasznosítására országos összehasonlításban is példaértékű kezdeményezésnek tekinthető.
- Gazdasági téren a Kereskedelmi és Iparkamara Magyar-Román tagozatának Békéscsabára telepítése komoly támaszt ad a helyi vállalkozások számára a román piaci lehetőségek megismerésére és a piaci potenciálok kihasználására. A Békés és Arad megyei kamarák több példamutató együttműködési projektjéből csak egyet kiemelve az A-B Expo beruházás megvalósítása, a megye első európai színvonalú vásár- és kiállítási központja került átadásra 2012 folyamán.
- A gazdasági szereplők horizontja azonban túlnyúlik a Partium délkeleti felén, s lényegében lefedik Románia teljes területét, benne természetesen hangsúlyosan a magyarlakta területeket, településeket.
- A települések által működtetett testvérvárosi kapcsolatrendszer nagyobb részben a Kárpát-medence magyarlakta területeire terjed ki, kisebb részt a kitelepítettek új otthonaival (pl. Dél-Németország) tart fenn kapcsolatot, s csak elenyésző hányada lép ki e térbeli keretből és alapozódik létező gazdasági kapcsolatokra.

A vonzásviszonyok más dimenziókban is értelmezhetők. A népességszám alapján Békés megyében három nagycentrum vonzása értelmezhető, de együttes vonzásterük nem fedi le a megye teljes területét, a környező nagyobb hazai centrumok hatása erőteljesen érvényesül a peremeken. Tisztábban Debrecen északon és északkeleten, kicsit zavartabban Szeged délnyugaton.

87.ábra: A népesebb városi központok és elvi vonzásterük
Forrás: saját számítás

Abban az esetben, ha a határon túli nagyközpontok lehetséges térbeli vonzását is figyelembe kívánjuk venni, sokkal tagoltabb teret kapunk. (Látható, hogy a KBC centrumok együttes népességszámát vettük figyelembe a Békés megyét érintő vonzások értelmezésekor, mert ezt lehetett párhuzamba állítani a határon túli nagyközpontok lakosságszámával.) Békés megye területére a határon belüli centrumok közül továbbra is hat Debrecen, de leginkább csak a Szeghalom-Déaványa vonaltól

[illegible]

Forrás: Saját számítás

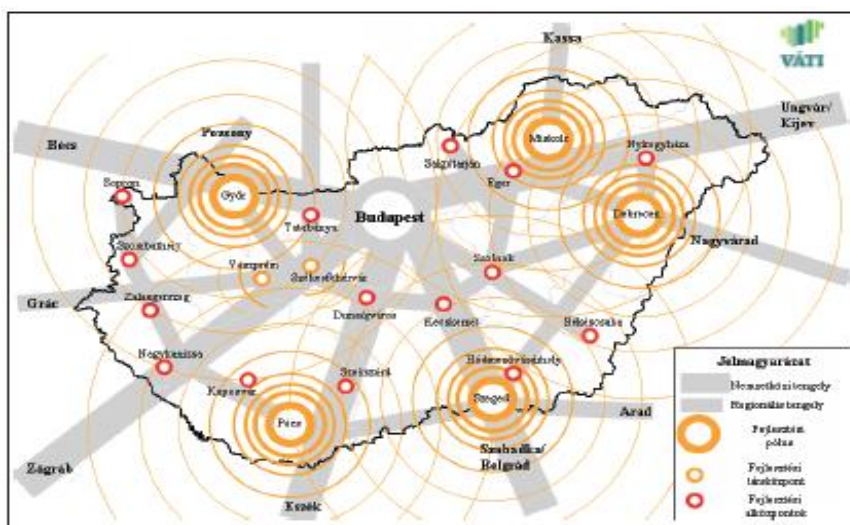
Map of Hungary showing the distribution of the population in 1990. The map displays county boundaries and major cities with their population figures in thousands. Budapest is the largest city, with a population of 1,240,2. Other significant cities include Szeged (249,6), Debrecen (227,6), and Győr (182,2). The map also shows the distribution of the population in the countryside, with many smaller towns and villages.

Forrás: Saját számítás

142

területi beosztásából fakadó együttműködési rendszerek részeként jelennek meg (pl. vízügy, természetvédelem, turizmus).

Az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió (2005) által felrajzolt fejlesztési pólusok és tengelyek közül Békés megyét a Szeged-Debrecen (lényegében a 47-es főút által jelzett), valamint a Budapest-Szolnok-Békéscsaba (a 120-as számú vasúti törzsvonal által kijelölt) tengelyek érintik. Alapvető problémának érezzük, hogy az utóbbi tengely nem mutat tovább Gyula-Arad irányba, jelezve a megye elkötelezettségét a román irányú kapcsolatok fejlesztésében. Komoly hiányosság a jövőbeni M44-es nyomvonal, mint fejlődési tengely (Kecskemét-Szarvas-Békéscsaba) teljes hiánya a koncepcióban, melyet a Mercedes beruházás ismét a fejlesztések homlokterébe emelt. Hasonlóképpen problémásnak érezzük, hogy a megyéből Nagyvárad felé semmiféle fejlesztési tengelyt nem sikerült azonosítani, pedig a bihari térség potenciális tépályái, valamint a határon átnyúló már megvalósult, fejlesztés alatt lévő, illetve tervek formájában létező elképzelések mutatják a kapcsolatokban rejlő potenciált.

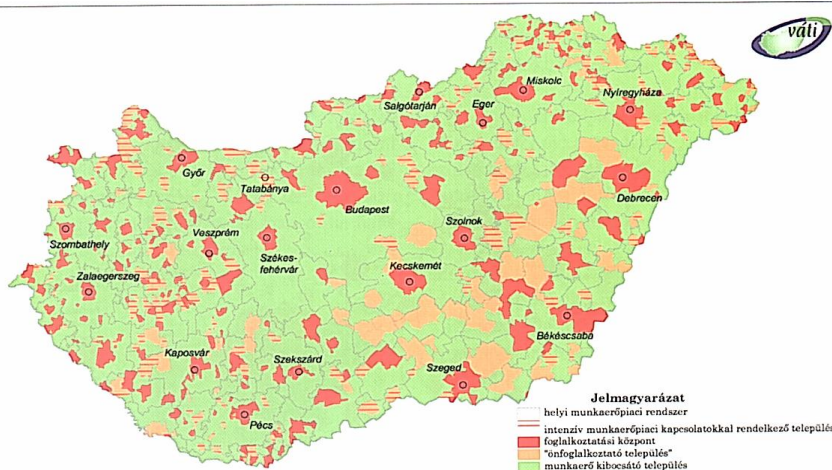
90. ábra: Regionális fejlesztési pólusok és tengelyek Magyarországon

Forrás: OKT, 2005

Vonzáskörzetek, agglomerációk

Békés megyében a KSH által elismert agglomeráció nem létezik, ennek alacsonyabb szintjeként definiált **békéscsabai település együttest** ismerik el, mint létező térszerkezeti elemet. Központja: Békéscsaba, alközpontjai: Gyula és Békés, egyéb települései: Csabaszabadi, Doboz, Mezőberény, Murony, Sarkad, Szabadkígyós és Újkígyós. Érdekesség, hogy a Gyulához és Békéscsabához erőteljes szálakkal kötődő Kétegyháza, vagy a korábban Békéshez tartozó Tarhos, a Békéscsaba kicsiny szuburbán zónájához sorolt Telekgerendás nem jelenik meg a felsorolásban.

A vonzáskörzetek egyik típusát (**ingázási kapcsolatok**) a cb) fejezetben mutattuk be. Ebből kiderült, hogy Szarvas vonzása Kondorosra már nem terjed ki, Gyomaendrőd önálló vonzásterrel rendelkezik, mely Dévaványára is kiterjed (de Ecsegfalvára már nem), hogy Sarkadnak nincs érdemi ingázási centrum szerepe, de Vésztőnek létezik ilyen elsősorban Okány felé, hogy Békés legfeljebb Tarhosra és Bélmegyerre gyakorol vonzást, valamint, hogy Gyulánál erősebben kötődik Kétegyháza a megyeszékhelyhez. A **térségi foglalkoztatási tipizálás** alapján szintén elkülöníthetők tércategóriák. Ennek alapján Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Szarvas és Szeghalom mellett Medgyesegyháza és Csárdaszállás tölt be foglalkoztatási centrum szerepet, „önfoglalkoztatónak” minősíthető Mezőhegyes, Nagykararás, Dombegyház, Gyomaendrőd és Hunya. Intenzív munkaerő-piaci kapcsolatokkal rendelkező, de önfoglalkoztató szinten áll Mezőkovácsháza, Dombiratos, Kamut, Vésztő, míg a többiek munkaerő kibocsátó településként lettek meghatározva.

91. ábra Települések szerepe a térségi foglalkoztatásban
Forrás: Falu-Város-Régió, 2008/3

A másik vonzáskörzeti lehatárolást korábbi **települési kérdőívek kiértékelése** kapcsán tudtuk elkészíteni. A megyehatáron átnyúló kapcsolatok száma, sűrűsége és erőssége szerény, ezt implicit módon igazolják, hogy több megyétől eltérően egészen a legutóbbi évekig egyetlen település esetében sem merült fel a megyeváltás gondolata. A 2010-ben elindult mezőhegyesi kampány végkifejlete egy sikertelen helyi népszavazás lett, így a kisváros marad Békés megyében és a mezőkovácsházai járásban, bár kétségtelen, hogy némi központi szerepkört betölt a Csongrád megyei négy kertészközség és Csanádpalota irányába, illetve Békés megyén belül Végegyháza felé.

A megyehatáron belül maradó kapcsolatrendszerek viszont kirajzolják a legfontosabb problématereteket. A több centrumhoz párhuzamosan kapcsolódó települések egész sora látható Szeghalom és Sarkad között, Békéscsaba és Gyula viszonylatában, de kisebb léptékben szinte minden valaha volt centrum település esetében. Ezek a nem tiszta vonzásviszonyok teszik érthetővé a közigazgatás térszervezési nehézségeit Békés megyében.

A vonzásviszonyok recens állapotáról a 2011-es Népszámlálás adatainak hozzáférhetővé válása után, 2013-tól kaphatunk pontosabb információkat, bár a településközi kapcsolatok rendszere vélhetően akkorra sem válik letisztulttá.

HC) TELEPÜLÉSEK KÖZÖTTI FELADATMEGOSZTÁSOK, EGYÜTTMŰKÖDÉSEK, MINDEZEK SZERVEZETI-INTÉZMÉNYI RENDSZERE

A települések közötti együttműködések a megyében hosszú ideig nem képezték a tartós feladatmegosztás, funkciómegosztás alapját, sokkal inkább konkrét „akciókra” (pl. egy-egy közös beruházás, vagy más projekt) szerveződtek, területfejlesztési célokat szolgáltak, vagy a táji, nemzetiségi, történeti összetartozást voltak hivatottak demonstrálni. A települések együttműködésének alapstruktúráját azonban ma már egyértelműen a 2004 után kialakított kistérségek, illetve az ahhoz illeszkedő többcélú kistérségi társulások rendszere adja, melyek keretében több feladatkörben kiterjedt együttműködés bontakozott ki. A mai kistérségi rendszerben Békés megyében 8 kistérség került lehatárolásra.

A kistérségi szerveződésekben illetve a kistérségek lehatárolásában a 90-es évek közepétől gyökeres változás nem történt, bár akad néhány település, mely kistérséget váltott, sőt olyan is, amely megyét szeretett volna váltani. A mai kistérségek mind terület, mind lakosságszám, mind településszám, mind településstruktúra szempontjából inkább heterogének. További differenciáló tényező, hogy egy-egy kistérségben milyen arányban vannak jelen a különböző nagyságú települések, vagy a tanyák. Az együttműködés fő területeit ugyan erőteljesen meghatározta a többcélú kistérségi társulások szabályozása és finanszírozása, a heterogenitás logikus következménye, hogy a települések közötti feladatmegosztás, és az együttműködés – társulási megállapodásokban rögzített – módja is sok mindenben különbözik.

Már az ellátott feladatok köre is jelentős differenciákat mutat. Minden kistérségi társulás felvállalta ugyan a pedagógiai szakszolgálatok egy körének ellátását, de ez a kör – elsősorban a kistérségben lévő városok kapacitásainak függvényében – különbözik. Egyes kistérségek csupán két feladat ellátására vállalkoztak, majdnem mindenhol a gyógytestnevelés ez egyik, és ehhez vagy a logopédia, vagy a továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadás társul. A szociális ellátás területén igen változatos a kép, a kistérségi együttműködés azonban többnyire a szolgáltatások igen széles körére terjed ki, az idősek, betegek ellátásán kívül a pszichiátriai betegek, vagy a fogyatékosok ellátására is. Családsegítő vagy/és gyermekjóléti szolgálatot minden hol működik, ám a települési szolgáltatások szorosan összefüggnek a központtól mért távolsággal, vagyis több esetben a kötelező ellátás „lehivatkozásáról” kellene beszélnünk, nem pedig annak a valódi, széleskörű ellátásáról. Az egészségügy terén az orvosi ügyelet közös megszervezése mindenhol megtörtént. A közművelődési területen a mozgókönyvtári szolgáltatás is jellemzően a társulások keretein belül szerveződik. A többcélú társulások által felvállalt egyéb feladatok közül a leggyakoribb a belső ellenőrzés, de több társulás keretét ad területfejlesztési,¹² környezet- és természetvédelmi, állat- és növény-egészségügyi, közműfejlesztési együttműködéseknek. A felvállalt feladatok között megjelenik a turizmus, az idegenforgalom, a bűnmegelőzés, a sport vagy a közmunka összehangolása, sőt államigazgatási feladatok közös ellátása is.

A feladatok ellátásának módja, megszervezésének keretei talán még nagyobb változatosságot mutatnak, mint maguk a feladatok. A települések közötti együttműködés rendszerében azonban alapvető változást hoz az új önkormányzati törvény, és a közigazgatás területi rendszerének átalakulása, a járások kialakítása. Az új önkormányzati törvény a települési önkormányzatok által ellátandó feladatokat csak általánosságban határozza meg, és ágazati törvényekre bízta azok különböző méretű vagy hierarchiasztintű településekhez való differenciált telepítését. A legfontosabb már ismert változás, hogy az általános iskolai oktatás teljességgel kikerült az önkormányzati feladatok köréből. A megfelelő ágazati törvény szerint a háromezer fő feletti települések ugyan vállalhatják iskoláik üzemeltetését, de ez a kistérségi együttműködések szempontjából irreleváns. A többi iskola állami kézbe kerül, és állami feladat lesz az iskola nélküli vagy csak alsó tagozatos iskolával rendelkező településeken is a közoktatás megszervezése. A szociális szakellátások köre szintén állami feladat lesz. Ez a települések közötti lehetséges együttműködések területét a közoktatás terén az óvodai ellátásra, a szociális ellátások terén az alapellátásra szűkíti. A települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló törvény 2013. január 1. napjától hatálytalan. A kistérségi társulások a törvény erejénél fogva megszűnnek, illetve 2013. június 30-ig lehetőség lesz azok új törvénynek megfelelő átalakítására. Az önkormányzati feladatok ellátására önkéntesen ugyanis továbbra is létrehozható társulás. A megye települései általában az – eddig ismeretlen - finanszírozási feltételek függvényében hoznak majd döntést arról mely feladataikat szeretnék társulásos formában ellátni. A tervek szerint leginkább a szociális területen, illetve az orvosi ügyeletekben kívánják fenntartani az együttműködések. A szolgáltatások területi rendszerének e radikális átalakítása teljesen új struktúrák kiépülését teszi szükségessé, így a közelmúlt történéseinek, változásainak elemzése helyett inkább az ellátásszervezés rendjének jelenlegi adatok folyamatok alapján megfogalmazható szükséges léptékére és egyes kistérségek ellátási hiányosságainak számbavételére koncentrálunk, hiszen az alapozhatja meg a következő időszak fejlesztési szükségleteit.

A pedagógiai szakszolgálati feladatok megoldását jellemzően a központi városban működő intézmény (városi, kistérségi, esetleg megyei fenntartású) látja el az egész kistérség területén. Ez kiépült közlekedési kapcsolatok esetén érthető eljárás. A Békés megye térszerkezetére jellemző óriásfalvak – melyek többsége immár közigazgatási értelemben is város – azonban mind méretük, mind az ellátásra szoruló gyermekek száma alapján indokoltá tennék e szakszolgálatok intézményi szolgáltatásokhoz kapcsolódó helyi megszervezését. Ez érdemi előrelépést jelenthetne a korai diagnosztizálás és fejlesztés szélesebb körben történő megjelenésében, decentralizálva a szolgáltatásokat, azokat közelebb vinné a hátrányosabb térségek kisebb falvaihoz is, ami a problémák kezelését tekintve érdemi hatékonyságnövekedést hozhatna.

¹² A megalakuláskor ez kötelező eleme volt a többcélú társulásnak, ma már nem az.

Az alapfokú oktatási feladatokra ellátásában az állam fenntartói szerepének a nagyobb intézményegységek létrejötte lesz a következménye, ami a szakember-ellátottság, tárgyi felszereltség és a szolgáltatási színvonal tekintetében érdemi előrelépést jelenthet. Kiemelt településfejlesztési, helyi közösségi érdek azonban a helyben nyújtott óvodai és általános iskolai – legalább 1-4. évfolyamos képzés – szolgáltatások helyben történő megszervezése, mindenhol, ahol az nem kíván aránytalan anyagi áldozatot és két évfolyamonként összevont csoportok indításához elegendő tanuló él a településen. A nemzeti s etnikai kisebbségek társadalmi integrációját nagyban segítené, ha a helyi iskolák kiemelt feladatuknak tekintenék a kisebbség nyelvének és kultúrájának megőrzését, a kisebbségi, nemzetiségi hagyományok ápolását.

A községekben a kisgyermekes családok számára a gyermekek napközbeni ellátásának kiemelt jelentősége van. Ebben a rugalmas és legális ellátási formákat kell előtérbe állítani (családi napközi), melyek létrejöttét segítheti az önkormányzat és reális költségvetési támogatással, pályázati forrásokkal az állam is. Az önkormányzat szerepe a szükséges ingatlanok biztosításában és a kapcsolódó szolgáltatások (egészségügy, étkeztetés, közművek) támogatásában jelenthet előrelépést.

A szociális, gyermekjóléti feladatok ellátásának keretei szintén heterogének. E szolgáltatások bázisát nem a kistérségek, nem is a járások, hanem az egyre kiterjedtebb kisváros-hálózatra alapozva érdemes újragondolni. A kisvárosokra, nagyközségekre épített decentralizált intézményrendszer lényegesen hatékonyabban képes a súlyosbodó szociális, gyermekvédelmi problémákat kezelni, mint az „utazó” szolgálatok.

A tartós bennlakásos szociális intézményi szolgáltatások jól kiépültek Békés megyében, a nappali ellátások azonban érdemi aránytalanságokat mutatnak. A nappali ellátás esetében nem lehet eredményes a kliensek településhatár átlépését szükségessé tevő szolgáltatási rendszere, annak reálisan a szolgáltatási kötelezettség formális rendezése és az igénybevétel visszaszorulása lehet csak a következménye. A pszichiátriai gondozottak, szenvedélybetegek, fogyatékkal élők nappali ellátása azonban decentralizáltan a költséghatékonyság figyelembevételével csak a civil és non-profit szféra aktív közreműködésével oldható meg, melyben az állam mellett a helyi önkormányzatnak is lényegesen nagyobb szerepet kell a jövőben vállalnia. A házi segítségnyújtás esetében az üres ellátási foltok betöltése és a jelzőrendszeres szolgáltatás további kiterjesztése jelentheti az előrelépést, illetve érdemben javítaná e szolgáltatás hatékonyságát, ha a házi szociális ellátás és házi betegellátás összekapcsolására intézményes keretek jöhetnének létre.

Az egészségügy területén az ügyeleti ellátást szinte minden kistérségben általában „körzetekre” bontva látja el egy-egy nagyobb település. A járóbeteg ellátás terén továbbra is jelentős hiányok jellemzik az észak-békési térséget, de a szolgáltatások további bővítésére, fejlesztésére van szükség a sarkadi és mezőkovácsházi kistérségben. A megye kisvárosainak egészségházaik alkalmasak, vagy alkalmassá tehetők decentralizált, gyakran igényelt szakrendelések helyi megjelenésére. Az ehhez szükséges műszerek biztosítása, részben összecseng az alapellátás műszerezettségben érzékelhető lemaradásának felszámolását célzó programokkal. A komolyabb műszerigényű szakellátások, szűrővizsgálatok decentralizációja a mozgó szolgáltatások fejlesztésével érhető el.

A kistérségi társulás keretein belül szerveződő együttműködésekön kívül a települések más módon is összefognak. A tipikus társulások az ivóvízminőség javítására, a szennyvízkezelésre és a hulladékgazdálkodásra jöttek létre, általában a kistérségénél nagyobb területet összefogva, bár ma is megjelennek még a kisebb, településközi infrastruktúrafejlesztésre létrejött együttműködések. Külön említést érdemel, hogy a települések kapcsolataiban megjelennek a romániai partnertelepülések, amelyekkel elsősorban kulturális együttműködést alakítanak ki. Bár nem csupán önkormányzatok a tagjai, de a települések közötti együttműködések kereteit jelentik a működő LEADER csoportok. A megyében több HACs működik, általában több kistérség településeire kiterjedően.

Összegzés

A településhierarchia legfelső szintjei Békés megyében hiányoznak, milliós, illetve százezres városokkal a megye nem rendelkezik.

Békés megye városhierarchiája élén Békéscsaba áll a városi funkciók teljes körével (25). Húsznál több városi funkciót találunk Gyulán, Orosházán és Szarvason, 16-20 közötti számban jelennek meg e

funkciók Gyomaendrődön és Szeghalomban. E városi kör alkotja azt a felső három hierarchiaszintet, ahol hiányosságokkal vagy anélkül, de helyben elérhetők a városi szintű intézmények, szolgáltatások.

Békés megye számára a nemzetközi kapcsolatrendszerek elsődleges színterét a román határ közeli fekvés jelöli ki.

A megyében összesen két meghatározó, országos szinten is számottevő gazdasági centrumot látunk: Békéscsabát és Orosházát.

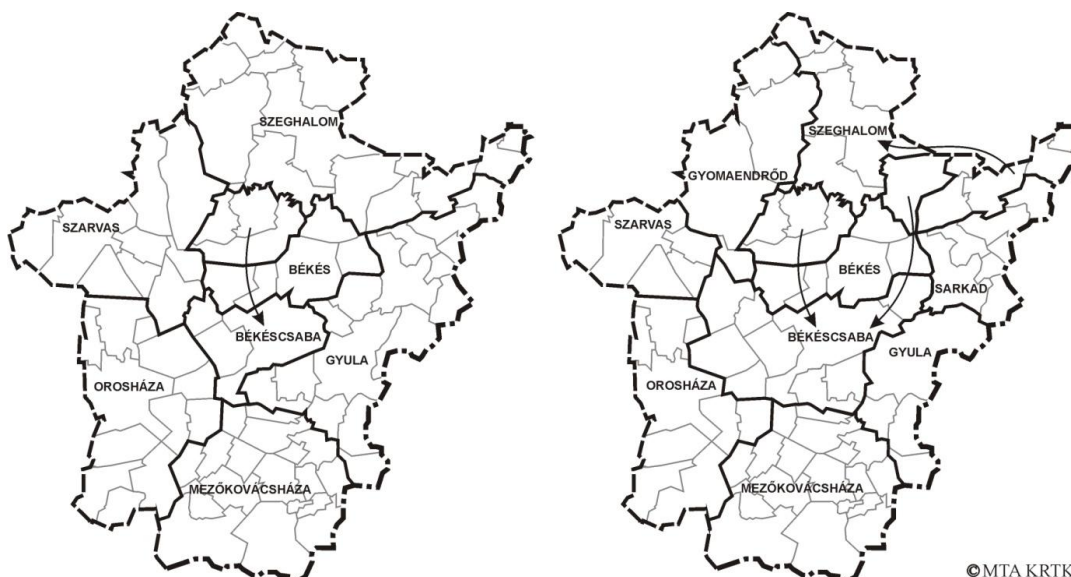
I) TÉRSZERKEZETI ELEMOK AZONOSÍTÁSA, A TÉRSZERKEZET IDŐBELI ALAKULÁSA, TÉRSÉGI TERÜLETFELHASZNÁLÁS VÁLTOZÁSAI, TENDENCIÁK

A közigazgatási térszerkezet átalakulása Békés megyében

A „kályha” – a járási rendszer az 1970-es években

Békés megye közigazgatási szerkezete az elmúlt évtizedek során számos alkalommal átalakult, legalább részlegesen, ezért úgy véljük fontos számba venni a stabil és mobil elemeket az adminisztratív alá-fölérendeltségi viszonyrendszert leginkább megtestesítő közigazgatási térstruktúrában. Úgy véljük, a kiindulópontot a tanácsrendszer létrehozása nyomán megreformált **járásai beosztás** kínálja, melynek az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió után kialakított struktúráját tekintjük.

A (járás-)központi szerepkört betöltő települések köre nagyjából egészében megfelel a későbbi évtizedekének, az egyetlen szembetűnő eltérés Sarkad hiánya a járási centrumok közül. A későbbi évtizedek térszerkezetét látva szembetűnő Gyula nagyméretű járása, ami nyugati irányban Új- és Szabadkígyóst, Dél felé Kétegyházát, Lökösházát és Eleket is lefedte, míg északkelet felé Biharugra és Körösnagyharsány kivételével a teljes későbbi sarkadi térséget is a városhoz kapcsolata. (Utóbbi két település az onnan elég nehezen megközelíthető Szeghalomhoz tartozott!). Szarvas és Orosháza járása viszonylag stabil térszerkezeti elemként maradt meg a későbbiek során is. Békés a térben közeli négy községet (Murony, Kamut, Tarhos, Bélmegyer), míg Békéscsaba a következő évtized során szuburbanizálódás jegyeit mutató Telekgerendás mellett Kétsopronyt, illetve a térben tőle jóval távolabb fekvő Mezőberényt, Csárdaszállást és Köröstarcsát is „kiszolgálta”.

©MTA KRTK

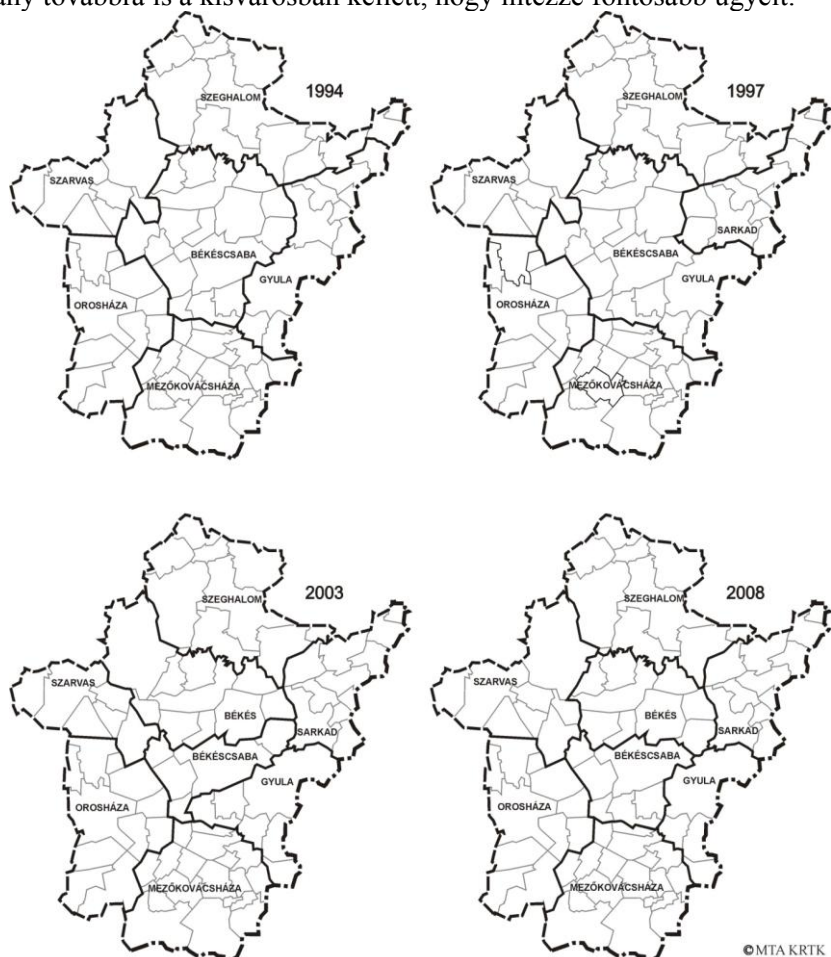
92. ábra: A járási beosztás (balra) és a városkörnyéki rendszer

Forrás: saját szerkesztés

A városkörnyéki rendszer

Az 1970-es évek végétől a járási rendszer fokozatosan átadta helyét a **városkörnyéki struktúrának**, ami teljes térbeli lefedettséget mutató alakjában 1983-84 során állt fel. Új centrumokként Sarkad és Gyomaendrőd is térszervezési szerepköröket kapott, előbbi Szarvas (Hunya) és Szeghalom (Dévaványa és Ecsegfalva), utóbbi Gyula vonzásteréből választva le az északkeleti harmadot. A városkörnyéki beosztás jelentősen megnövelte a Békéscsaba által ellátott körzetet, hiszen Szarvastól oda sorolták Kondorost, Orosházától Csorvást és Gerendást, Gyulától a két Kígyóst, Dobozt, és az időközben a megyeszékhelybe olvadó Gerlát, Szeghalomtól pedig Vésztőt. Ennek eredményeként a Szeghalom vezette városkörnyék is elvesztette térbeli folytonosságát, Okány, Zsadány, Biharugra és Körösnagyharsány továbbra is a kisvárosban kellett, hogy intézze fontosabb ügyeit.

93. ábra: A kistérségi térfelosztások 1994-2012

Forrás: saját szerkesztés, 2012.

A kistérségi beosztások

Az 1994-ben felálló **kistérségi rendszer** a térbeli egybefüggést tekintette egyik fontos rendező elvnek a térségi beosztás kialakítása során. A szeghalomi térség területi integritását Vésztő visszacsatolásával sikerült biztosítani. Sarkad elvesztette egy évtizede visszanyert térségi centrum szerepkörét, a térséget újjalag Gyula vonzásterébe sorolták. Gyomaendrőd sem került a kistérségi centrumok körébe, városkörnyéke a korábbi térszerkezethez visszatérve Szarvashoz, illetve Szeghalomhoz tért vissza. Az orosházi térség újra kiegészült Csorvással és Gerendással, s ettől kezdve a megyei térstruktúra egyik legstabilabb képződményévé vált ez a kompakt délkeleti térség. A harmadik centrum, mely központi szerepkörei zömét – átmenetileg – elvesztette, Békés volt, amely térségével beolvadt egy megyeszékhely központú kikerekedett egységbe.

A **kistérségi rendszer első felülvizsgálatára** 1997-ben került sor, mely a megyében fontos – bár időbeli kifutását tekintve kevésbé tartós – átalakulásokat eredményezett. Miközben a megye nyugati

harmadán érdemi átalakulásra nem került sor, régi-új koncepcióként előkerült a KBC (Közép-Békési-Centrumok) Békéscsaba, Gyula, Békés térbeli közelségén, sajátos belső funkció és munkamegosztáson alapuló elgondolása, s ennek jegyében Gyula kistérségi központ szerepkörei megszűntek, s két kisebb vonzott településsel (Elek, Kétegyháza) együtt egy jelentősen megnőtt méretű, népességszámú Közép-békési térség alcentrumává vált. Ezzel párhuzamosan Sarkad visszakapta térségi centrum szerepét, s térsége nyugaton kiegészült Dobozzal és Tarhossal (Békéscsabától), északkeleten pedig Biharugrával és Körösnagyharsánnyal (Szeghalomtól).

A **második felülvizsgálati körre** – a törvény értelmében – 2003-ban került sor, aminek legfontosabb hozadéka a közép-békési térség szétbomlása, Békés és Gyula térségi szerepköreinek visszaállítása lett. Gyula számára kistérséget nyugat (Kígyósok) és dél felé (Kétegyháza, Elek, Lőkősháza – utóbbi a Mezőkovácsházai kistérségből) volt csak lehetséges kialakítani, miután Sarkad térszervező szerepét nem kívánták jelentősen átalakítani. Békéscsaba az időközben a városról levált Csabaszabadi mellett Doboz, Telekgerendás és Kétsoprony számára maradt csupán térségi centrum, míg Békés egy három, közel egyenlő központi szerepkört betöltő kisvárost is magában foglaló kistérség centruma lett Tarhostól Gyomaendrődig felfűzve a Kettős- és Hármaskörösre támaszkodó településeket. A Szarvasi kistérségből ilyenformán kivált Hunya is, ami elsősorban Gyomárhoz gravitál, viszont az új szarvasi térség kiegészült Kondorossal, amely elégedetlennek tűnt a megelőző ciklusban a békéscsabai székhely szolgáltatásaival. Az utolsó jelentősebb változtatás, ami ehhez az időponthoz kötődik a Sarkadi kistérség területének megnövelése volt Okánnal és Zsadánnyal (a szeghalmi térség rovására).

A **kistérségi rendszer utolsó – 2008-2012 között hatályos – beosztására** újabb öt év elteltével került sor. A rendszer Békés megyében – a megyék többségétől eltérően – továbbra sem mutatta a konszolidáció jeleit, leszámítva Orosháza és Mezőkovácsháza térségeit, ahol évtizedes visszatekintésben nem volt érdemi átalakulás. Igaz, ezúttal nem került átszabásra sem a szeghalmi, sem a sarkadi térség, de voltak rá kezdeményezések, melyek azonban nem kaptak kellő politikai támogatást. Gyomaendrőd és Hunya visszakerült a Kondorossal megnövelt területű szarvasi kistérséghez, ilyen formában két településsel lecsökkent területtel, de fennmaradt a békési térség is. A Gyulai kistérség területe lecsökkent Újkígyóssal és Szabadkígyóssal, melyek így megnövelték a megyeszékhely térségi vonzásterét.

Vissza a kályhához? – Új járási beosztás

A 2013-tól felálló – egyelőre tervezetben létező – **új járási beosztás** ismét változtatja a centrum települések számát. Gyomaendrőd e változatban visszakapja térségi szerepköreit, s a korábbi városkörnyéki beosztáshoz hasonló méretű, Csárdaszállással megnövelt területű térség felé lesz ellátási-szolgáltatási kötelezettsége. Ennek következtében a szarvasi járás területe a 2003-as kistérségi beosztáshoz tér vissza. Változna a korábban stabil térszerkezeti elemnek látszó orosházi ellátási terület is, a városkörnyéki rendszerhez hasonlóan Csorvás és Gerendás újra Békéscsaba vonzásterét növelné nyugati irányban. Mezőkovácsháza, Gyula és Sarkad térségi beosztása nem változna 2008-hoz viszonyítva, Békés térségéből kiválna Csárdaszállás, Szeghalom esetében pedig az 1984-es városkörnyéki beosztás szerint állna vissza a térség nyugati határa Dévaványa és Ecsegfalva átsorolását követően.

94. ábra: A 2013-tól várható járási térstruktúra
Forrás: Saját szerkesztés, 2012.

Összegzés.

A központi szerepkört betöltő települések körének meghúzása lefelé bizonytalan, Békés, Sarkad és Gyomaendrőd esetében vélhetően a valós térszervező szerepkörök részleges betöltése lehet/lehetett oka a besorolások változásának;

Komoly fejtörést okoz a döntéshozóknak a megye centrális terében fekvő városhármas (Békéscsaba, Gyula, Békés) közigazgatási szerepkörének megtalálása, az általuk át- meg átvonzott tér hatékony felosztása;

Hosszabb időtávra visszatekintve gondot jelent a többcentrumú térségek esetében a központi szerepkörök koncentrálása, vagy dekoncentrálása, a hatékony hatalommegosztás szerkezetének kialakítása és működtetése, ami a városok számának növekedésével hatványozott formában jelentkezik;

A határok folyamatos átrajzolása és ezzel a mindennapi térkapcsolatok irányának néhány évenkénti átalakítása nem formált ki egy stabil térstruktúrát, s még a központi szerepkört betöltő települések esetében sem erősítette az új típusú, partnerségen alapuló város-vidék kapcsolatrendszer létrehozását és működtetését;

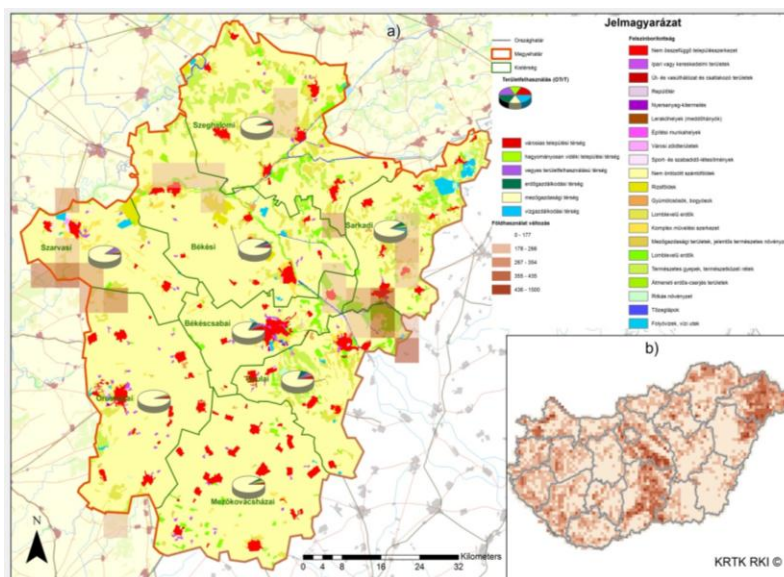
Az állami-intézményi térkapcsolatok rendszere számos esetben átmetszette az aktuálisan létező térségi beosztásokat, ami eleve destabilizálta a térstruktúrát, ezen felül a térszerkezet alakításában a gazdasági (pl. az ingázási) kapcsolatok figyelembevétele egyáltalán nem volt kimutatható;

A megye térszerkezete számos elemében még kiforratlan, egy-egy nagyobb léptékű fejlesztés, országon belülről (pl. a Mercedes beruházás), vagy országhatárokon kívülről (pl. az aradi ipari fejlődés felpörgése) érkező impulzusok látványosan átformálhatják, melyre előbb-utóbb a közigazgatási beosztásnak is reagálnia kell.

J) TÉRSÉGI TERÜLETFELHASZNÁLÁS VIZSGÁLATA

Békés megye mezőgazdasági területei a területfelhasználásnak döntő részét teszik ki, a megye elsődlegesen agrártérstésnek tekinthető (88,2%).¹³ Az ország mezőgazdasági területének közel 8%-a van a megyében, ezen belül az összes szántóterület csaknem 9%-a békési. Az egyéb területhasználatok csak elvétve jelennek meg. A tájhasználati szempontú felszínborítási besorolás szerint (CLC2006) a térség 80% szántó, a többi főként legelő (5,1%), illetve vegyes mezőgazdasági terület (2,1%). A térség 4,9%-ka beépített, főként lakott terület, közel azonos arányban található erdő, illetve valamilyen cserjés vagy lágyszárú növényzet (3, ill. 3,6%). A folyók és egyéb nyílt vízfelületek csupán 1%-t teszik ki a megye területének (95. ábra).

95.ábra: Békés megye területhasználatának jellemzői

Forrás: CLC1990, CLC2006, OTTrT 2008.

Békés megyében az 1960-as évektől a rétek és legelők egy részének feltörésével is gyarapodott a szántóföldi használat, a gyepek és legelőterületek nagysága és összterületi aránya tehát értelemszerűen csökkent. A gyepek feltörései, a szántóba vonás eredményeként 1998-ra a az előbbi hasznosítási forma aránya a korábbi 12,6%-ról 9,8%-ra csökkent (akkor az országos 14,3%-os átlag alatt). Az országban itt a legalacsonyabb az erdősültség (3%) töredéke az országos átlagnak (Magyarország: 22%). A megyében az erdőhöz hasonlóan a kert, gyümölcsös művelési ág messze nem tekinthető a szántó versenytársának, ezek aránya 0,13%.

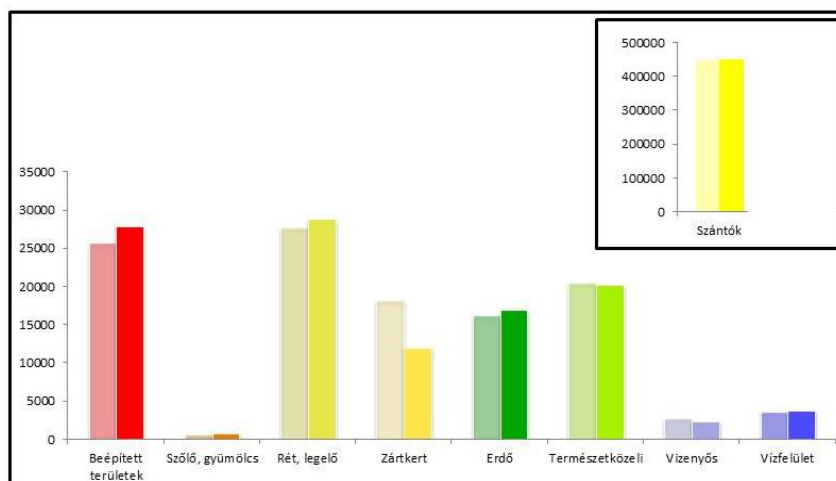
A megye térhasználatáról az 1990-es évekből származó, szerteágazó tudományos vizsgálatok mindegyike egyértelműen megállapítja, hogy itt az agrártér ökológiai kedvezőtlen szerkezetű. A struktúra javítása céljából is a szántó rovására növelni célszerű a gyepek és legelőterületeket, az erdők területét, továbbá a vizes felületeket. Az erdősítést, az erdősáv telepítést indokolja a deflációs károk elleni védekezés, a mikroklima-javítás igénye és a tájésztétika is. A gyesítéssel helyesebben az újragyesítéssel — ugyanakkor az 1960-as évek utáni indokolatlan gyepek feltörései kárainak elhárítása is lehetséges lenne.

1990 és 2006 közötti területhasználatot vizsgálva, országos viszonylatban, Békés megyében a földhasználat viszonylag stabilnak mondható, inkább csak a megye ÉK-i területeire jellemző (93b ábra). A vizsgált időszakban, Békés megyében zajlott le az ország területhasználat változásának 2,7%-ka. Az országos átlag háromszorosa is meghaladó területváltozás következett be a Körösök völgye határ menti Gyula-Doboz-Sarkad települések által közrefogott Körösközi erdők térségében, illetve a Csongrád megyével határos (Szarvas-Eperjes közötti) Cserebökényi pusztákon.

¹³ A 2008. évi L. törvény szerinti besorolás alapján

Részletesebben megvizsgálva a 2000 és 2006 közötti időszak területhasználatban bekövetkezett legjelentősebb változásait – a változások több mint harmadát (2839 ha) – a mezőgazdasági területeken belül a szántó területek növekedése jelentette (94.ábra). Szintén jelentős növekedés következett be a beépített területeken (2164 ha) és a legelőkön (1092 ha). Mindezekkel párhuzamosan jelentősen lecsökkentek (az összes változás 77,68%-ában) a vegyes mezőgazdasági területek, amelyből a komplex művelési szerkezetű földhasználatok (4950 ha) lényegében azok a település-környéki (hobby)kertek, amelyek a városnövekedéssel fokozatosan alakultak át beépített területekké (33,6%) vagy szántókká (54,3%).

96.ábra: Békés megye területhasználatának változása 2000-2006 között (szántók nélkül)

A 2008-as módosított OTTrT a megye területén növelte az erdőgazdálkodási térség területét, illetve bevezette a vegyes területfelhasználású térség területi kategóriát, ami a táj- és természetvédelmi szempontból is kedvező, mert ebben a területfelhasználási térségben a mezőgazdasági és erdőgazdasági célú területfelhasználásnak egyaránt prioritása lehet.

Táj-/területhasználat változása

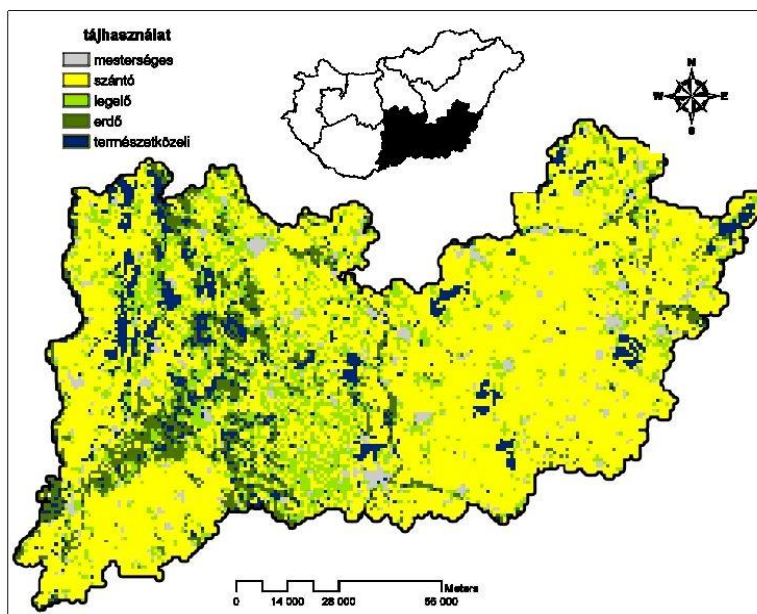
A környezeti szempontokat is figyelembe vevő mezőgazdasági tevékenység a táj eltartó képességét figyelembe vevő tájgazdálkodást, illetve az ökológiai szolgáltatások szemléletén nyugvó területhasználatot jelent. A táj ilyen értelemben nem csak az élelmiszerellátást szolgálja, de élőhely-védelem, rekreációs funkció, illetve víz- és légkörvédelmi feladatokat is ellát. Az agrár-környezetvédelem fogalmát következetesen használó európai ágazatfejlesztési iránymutatások (pl. új KAP, Élőhely Direktíva, Nitrát Direktíva, Víz Keretirányelv) egyik közös célkitűzése a gazdák környezetkímélő földhasználat kialakítására való ösztönzése, ilyenek lehetnek: az erdők, vizes élőhelyek és közösségi helyek kialakítása. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az agrár- és a vidékfejlesztés ökológiai pillére, amelyben az alternatív gazdálkodások, a vadon élő állatok védelme, a vízbázis-védelem, árvízvédelem, széntározók kialakítása és rekreációs célok kapják a nagyobb szerepet.

Ahhoz, hogy egy ökológiailag és gazdaságilag is hosszútávon fenntartható, a vidéki társadalmat eltartó és jólétét biztosító tájgazdálkodási rendszer alakulhasson ki, legalább két szempontból érdemes a tájat vizsgálni. Egyrészt a táj, a gazdálkodás színtereként, a termőföldet magában foglaló entitás, amin a társadalmi-gazdasági tevékenységek megvalósulnak. Ebből a szempontból lényeges, hogy a részben megújuló, de ökonómiailag mégis véges mennyiségben rendelkezésre álló és a külső feltételekre érzékeny minőségi paraméterekkel leírható talajok milyen antropogén beavatkozásokat képesek elviselni, mindez alapvetően meghatározza az adott föld-, illetve tájhasználatot. A tájgazdálkodás szempontú vizsgálódás másik fontos tényezője az idő: a táj, mint dinamikus rendszer, állandóan változik, ezt a szukcessziót a biogén és abiogén faktorok együttesen generálják, mégis a különböző tájtypusok kialakulását mára masszívan az emberi tevékenység határozza meg. Valójában a tájváltozások az egyre sokrétűbb tájhasználatok eredőiként vizsgálhatók.

Békés megye táj-, ill. területhasználat változásának prognózisát a Dél-Alföldi régió részeként célszerű elvégezni, miután a térséget együttesen annak agrárjellege határozza meg, ahol 55%-os foglalkoztatási ráta mellett a szolgáltatásban 59%, az iparban 32% és a mezőgazdaságban 9% a foglalkoztatási arány, ez utóbbi pedig épp az országos érték kétszerese. Békés megye délnyugati részén a mezőgazdaságban foglalkoztatottak részaránya pedig magasabb a régiós átlagnál. A tájgazdálkodással kapcsolatos vizsgálódásokat indokolja, hogy a legmagasabb agrárfoglalkoztatási rátával rendelkező régióban (Békés megye bruttó hozzáadott értéke 15,9%) koncentráli hazánk mezőgazdasági foglalkoztatottjainak negyede. Itt az egykori természetes növénytakaró csak kisebb foltokban maradt fent, mert azt az intenzív tájhasználat a nyugati részen szőlőkkel és gyümölcsösökkel betelepített parcellákká, a keleti részen szántóknak helyet adó kultúrsztyeppé formálta. A homokvidéken a potenciális erdőtársulások (a pusztai- sziki tölgyesek, a homokpusztarétek és a homoki legelők) többsége védettséget élvez. A táj csak a régió nyugati homokvidékén őrizte meg mozaikosságát, a változatos szőlő-, gyümölcs-, kert- és erdőhasznosítással. A térség szántóinak aránya az összes földterületből Békésben a legmagasabb (72,4%), de Csongrádban is kiemelkedő (58,2%). Bács-Kiskun megyében jelentősek a *gyepterületek*, és országos összevetésben itt a legmagasabb a *szőlőterületek* aránya. Ebben a megyében az *erdősültség* foka is viszonylag magas (19,7%), míg Békésben országosan a legalacsonyabb (2,3%). Összességében a Békési-síkon és a Békési-háton a legjobb a szántó átlagos minősége (több településen ez meghaladja a hektáronkénti 40 Ak értéket is). Békésben 50%-nál kisebb szántóaránnal csak Geszt, Biharugra és Szabadkígyós rendelkezik. A *kert*, *gyümölcsös*, *szőlő együttes területi aránya* Bács-Kiskun homokháti területein dominál. A *gyepterületek* (rét és legelő) aránya – az erdő arányának viszonylag alacsony értékei miatt is – általában a szántóterületek „inverzét” mutatja.

A tájváltozást elemző prognózismodellben¹⁴ az alföldi tájszerkezet meghatározó elemei a gyeppel, a szántóval, a felszíni vízfolyással, a nádasokkal, az erdővel és a beépített területek szerepeltek, ami a tájszerkezet jobb reprezentációját jelentette, ugyanakkor a modell használhatóságát is jobban támogatja. A régió tájhasználati kategóriáit az 95. ábra mutatja be.

97. ábra: A kutatási terület felszínborítása
Forrás: Duray 2009.

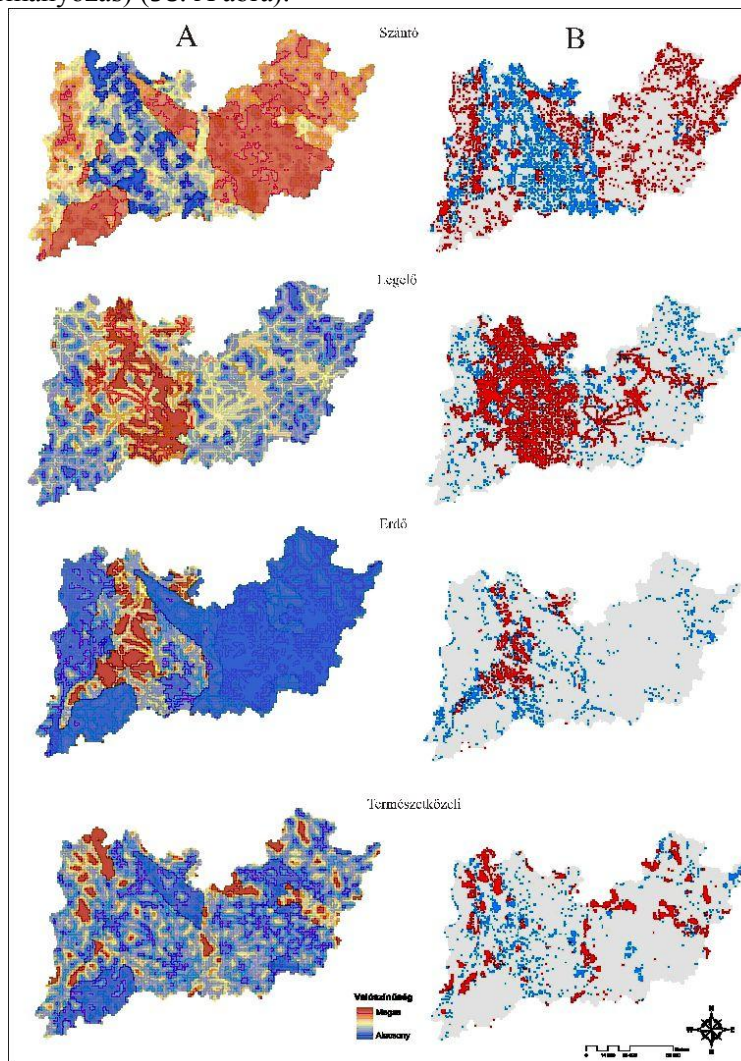
Az említett vizsgálat - a tájhasználat-változás, valamint a fenntartható természetvédelmi-agrárgazdálkodási tevékenységek közti kapcsolatok jobb megértése céljából - kiemelten foglalkozott a térség tájváltozásait eredményező társadalmi, gazdasági és környezeti faktorokkal, illetve a hajtóerők

¹⁴ Duray 2009.

által vezérelt folyamatok prognózisával.¹⁵ Az alábbi részekben e vizsgálatok tájgazdálkodást érintő részeredményeit kívánjuk összefoglalni.

A táj „forró pontjai”

A modell statisztikai tájalkalmassági modulja alapján domináns tájhasználat nagy valószínűséggel szántó, ha az adott terület talaja jó vízgazdálkodású, telített, mélyen glejesedő és erózióval szemben rezisztens, nagy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és az állattartók inkább sertést tenyésztnek (takarmányozás) (98. A ábra).

98. ábra: A: A Dél-Alföld régió „valószínűségi térképei”; B: regressziós „hot-spot” térképek: piros szín jelöli a terület adott tájhasználat kialakulására való alkalmasságát, kék az alkalmatlanságot.

A szürke területeken nincs változás.

Forrás: Duray 2009.

Hasonlóan, ha a talaj durva textúrájú, kérgesedési hajlama gyenge, a glej szint magas és erózióérzékeny, továbbá kevesebb az állattartással és a mezőgazdaságban foglalkozók aránya jó eséllyel alakulhat ki rajta természetes tájfolt. Az erdőterületek esetén a talajokat a jó vízkapacitás, gyenge kationcserélő képesség és a finom szerkezet jellemzi. A jobb puffer képességgel rendelkező talajokon tehát nagyobb a valószínűsége a szántók kialakulásának és kisebb az erdőknek, illetve a

¹⁵ Talajokat leíró paraméterek (bázistelítettség és az eróziós tulajdonságok), a fő nemzetgazdasági szektorokban való foglalkoztatottság, a külterületi népesség száma, állatállomány összetétele, illetve a különböző (településtől, úttól mért) távolságfaktorok.

legelőknél. A távolságfaktorok alapján a mezőgazdasági területek többnyire a jó közlekedési viszonyokhoz igazodnak, tehát az utaktól való távolsággal való korreláció a szántók és legelők esetén negatív előjelű, tehát az előfordulási valószínűség inkább az utak és a vizek közelében nagyobb. A szántók esetében jellemző a településtől való távolabbi, de az utakhoz közelebbi elhelyezkedés. Az erdős és természetközeli területek mozaikossága is megjelenik a modellben. A legelők esetén a víz közelsége is meghatározó magyarázó. A térség agrárjellegét erősíti, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a mesterségest leszámítva mindegyik tájhasználati típusnál megjelenik. A szántó és legelő területeken ez az arány nagyobb, az erdős és természetes tájaknál kisebb.

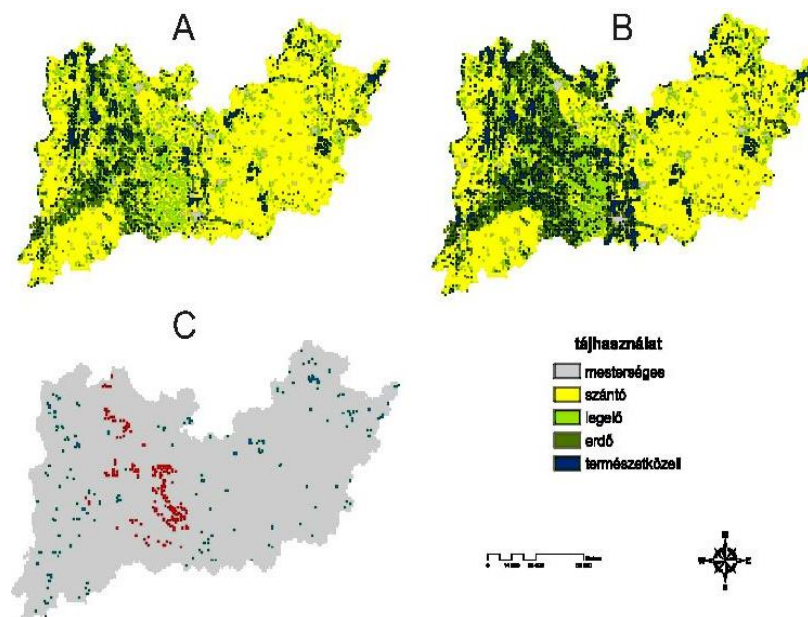
Ahol a valós és a valószínűségi felszínborítás eltér egymástól, értelemszerűen, valamilyen változás fog bekövetkezni (2. B ábra). Ezek a „forró pontok” a Tiszától nyugatra eső szántó területek, ahol a tájhasználat-típus várhatóan átalakul, illetve – ellenkező előjellel – a már egyébként is művelésbe vont békés-csanádi területek, ahol ebből kifolyólag a növekedés határai sokkal szűkebbek. Evidens, hogy ellenkező előjellel koncentrálódik a Duna-Tisza közére a legelőterületek előfordulási valószínűsége. Összességében megállapítható, hogy potenciálisan sokkal nagyobb az esélye annak, hogy ez a típusú tájhasználat alakuljon ki. Az erdők esetében erős földrajzi koncentráció figyelhető meg, ugyan akkor a jelenlegi folyó-menti galériaerdők területvesztése várható. A természeteshez közeli területek térnyerési lehetőségei szintén koncentráltan, de viszonylag szórtaan jelentkeznek.

Prognózis

Ha a jövőre vonatkoztatva szeretnénk információt kapni a magyar agráriumról és azon belül a különböző mezőgazdasági szektorok alakulásáról, akkor a vonatkozó nemzeti ágazati, valamint területi stratégiákra, illetve empirikus információkra kell támaszkodnunk. A szektor tájgazdálkodásra való ösztönzése alapján nagy valószínűséggel prognosztizálható a szántóföldi kultúrák csökkenése, illetve a természeteshez közelebbi legeltetés, illetve vizes gazdálkodási formák elterjedése. Mindez erős ökológiai szempontokat feltételez a tájhasználatok kialakításánál, a termőterület mintegy kétharmadán várhatóan az eddiginél intenzívebb, s egyértelműen árutermelő mezőgazdasági művelés, egyötödén pedig extenzív, de ugyancsak piacra termelő gazdálkodás várható. A maradék mezőgazdasági területen táj- és környezetápoló-fenntartó mezőgazdálkodás történik. E forgatókönyv szerint a vidéki lakosság a jelenleginél függetlenebb az agráriumtól, lehetséges a diverzifikáció.

A modellben a mezőgazdasági területek 8,7%-os csökkenése mellett a természetes tájak (5,6%) és az erdők területe (3,3%) növekszik. Ebben az esetben többnyire a jó természeti potenciállal rendelkező Duna-Tisza közti területeken következik be kedvező irányú változás (3. A és 3. B ábrák). A Tiszától nyugatra a szántóterületek növekedésének határai sokkal szűkebbek, a Duna-Tisza közére a legelőterületek előfordulási valószínűsége viszont sokkal nagyobb. Az erdős területek növekedése a közép- és észak-kiskunsági területeken koncentráltan jelenik meg a modellben, ugyan akkor – ha csak a magyarázó változókat tekintjük – a jelenlegi folyó-menti galériaerdők területvesztése prognosztizálható. A természeteshez közeli területek szórtaan jelentkeznek és nem minden esetben jelzik az adott terület jelenlegi természetvédelmi indokoltságát, utalva annak sokrétűségére. A Csanádi puszták esetében például hiába a kiváló adottságú talajok megléte a löszpusztagyeppek értékes növényállománya védelmi szempontokból prioritást élvez.

A táj intenzív átalakulásának szignifikáns esetei az adott tájhasználati típus átalakulásának dinamikáját jelzik (3. C ábra). Kisebb mezőgazdasági expanzió esetén a legelők jelenlegitől eltérő használatba történő átalakulásának intenzitása nagy.

99. ábra: A vizsgált terület tájhasználat A: 2000-ben, illetve B: 2020-ban C: A legelő tájhasználati típus jóslott előfordulása (piros), illetve átalakulása más típusú tájhasználatba (kék) 2020-ban
Forrás: Duray 2009.

Összegzés

A tipikus agrártérseggnek megfelelő tájhasználatoknak az agrárfunkció területigényéből kiindulva kell megvalósulnia, miközben egyszerre érvényesülnek a környezet- és a természetvédelem, valamint az infrastrukturális igények is. A jövőbeli tájhasználati módokra vonatkozó modell-szimuláció során nyert előzetes információk alapján megállapítható, hogy bizonyos felszínborítás kialakulásában a térségre jellemző földhasználati módokkal, illetve a demográfiai tényezőkkel (ott élők foglalkozása és száma) szemben sokkal dominánsabb szerep jut a talajjellemzőknek és a távolság-faktoroknak, tehát a Dél-Alföldön - a viszonylag homogén adottságú természetföldrajzi kistájak határait követő - talajviszonyokhoz igazodó területhasználatok alakultak ki. A régió terület-, illetve földhasználatában lényeges választóvonal a Tisza, amely nagyjából két, markánsan elkülönülő, a talajadottságokkal, a földminőséggel nagyjából korreláló „földhasznosítási nagykörzetre” osztja a Dél-Alföldet.

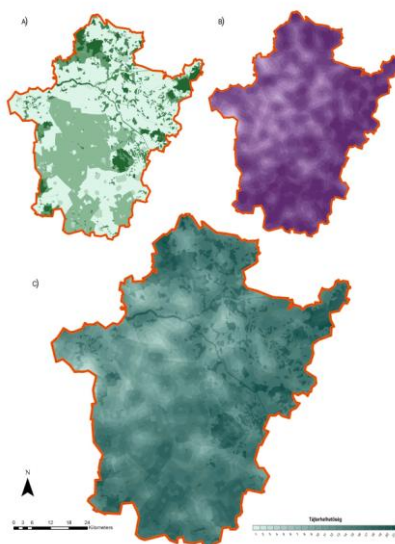
A területigények jelenlegi tendenciáit véve alapul a legelő, a gyepek és az erdő területek kedvező tendenciájú változása következhet be, különösen a Szegedtől ÉNy-ra eső dél-kiskunsági és bácskai-homokháti legelők, de általában a homokhátság területein. A mezőgazdaság felértékelődése esetén – a szántóterületek kialakulását lehetővé tevő feltételek maximális kihasználtsága miatt – új szántóterületek kialakulása nem várható, a mezőgazdasági területek csökkentése során főként a Duna-Tisza közti homokhátságon jelennek meg először a természetes és az erdős területek.

Bizonyos társadalmi, gazdasági és táji tényezők együttes hatása lényegesen befolyásolja egy adott tájhasználati típus térbeli és időbeli előfordulását. Mind a területi, mind a (vidék- és agrár) ágazati politikák beavatkozási pontjai a népességnövekedés és klímaváltozás természeti erőforrásokra gyakorolt hatásainak csökkentése és a vidék multifunkcionális jellegéből következő támogatáspolitikai kidolgozása. Ennek megfelelően a rendelkezésre álló földterületek optimális hasznosítása gazdasági és környezeti szempontból is kiemelkedő feladat, egyrészt a földhasználat változása (szántó-gyep, szántó-legelő, legelő-erdő stb. konverzió), másrészt a szabályozatlan/átláthatatlan tulajdonviszonyok miatt, amelyek alapvetően meghatározzák egy terület eltartó képességét. Az új típusú földhasznosítás a termőterületek, az ivóvíz bázisok megővésén, valamint az élet- és vagyónvédelmet szolgáló tájgazdálkodás megvalósításán keresztül (amely magába foglalja az árvíz fenyegetettségnek kitett területek helyi adottságoknak megfelelő gazdasági hasznosítását is), olyan termelési ágazatok ártéren és hullámtéren történő meghonosítása (pl: energiaerdők telepítése), amelyek gazdasági célú hasznosítása – miáltal természetes módon kiszűrjük a káros anyagokat a talajból és a légkörből - környezetvédelmi célokat is szolgál.

K) A TÁJ TERHELÉSÉNEK ÉS TERHELHETŐSÉGÉNEK MEGHATÁROZÁSA

A táj terhelhetősége a terhelésekkel szembeni ellenállása (érzékenysége) és a táj már elszenvedett terheléseinek összevetésével határozható meg, így a táj terhelésének és terhelhetőségének vizsgálatakor szükséges meghatározni a táj érzékenységét is¹⁶.

Békés megye legérzékenyebb tájai (100. a ábra) egyértelműen a magas természetességi fokú, elsősorban a természetvédelmi területek központi részét alkotó térségek (ökológiai magterületek), ezek puffer zónái, illetve a magterületeket összekötő folyosórendszerek (ökológiai folyosók). A magterületek jelentős mértékű biológiai sokféleséget őrző, természetes, természetközeli vagy féltermészetes élőhelyek. Ezek a területek védett természetvédelmi területek (Dévaványa környéki gyepek, Holt-Sebes-Körös, Bélmegyeri Fás-pusztá, Kis-Sárrét, Dél-Bihari Szikesek, Szabadkígyósi gyepek, Csanádi-háti puszták). Az ökológiai folyosók összefüggő, vagy megszakított, lokális jelentőségű élőhelysorozatok, melyek a korábban nagyobb kiterjedésű élőhelytípusok természetközeli állapotban megmaradt darabjait kötik össze. Érzékenységi szempontból szintén jelentős tájak a NATURA 2000 területek, melyek a vadon élő fajok számára különleges jelentőségűek, elengedhetetlenek az elterjedés, a migráció és a géncsere szempontjából. A NATURA 2000 folyosók azok a területek, melyek sajátos módon járulnak hozzá a védett fajok megfelelő megőrzéséhez. A tájterhelhetőség megállapításakor a kiváló termőhelyi adottságú, a megye középső, délnyugati részén található (Békési-sík és Békési-hát) területek, továbbá az érzékeny felszín alatti vízbázis övezetek is besorolásra kerülnek.

100. ábra: Békés megye tájainak terhelhetőségi állapota

- a) Az érzékenységi skála egyik végén a legértékesebb területek (sötétzöld), a másik végén környezetvédelem szempontjából legkevésbé értékes területek (fehér) találhatók.
- b) Az terhelési skála egyik végén a legjobban igénybe vett területek (bordó), a másik végén legkevésbé roncsolt területek (fehér) találhatók
- c) A cellák érzékenységi és terhelési értékeit összevetve alakult ki a terhelhetőségi skála, amelyen a leginkább terhelhető részek a nem érzékeny és nem igénybe területek (fehér). A legkevésbé terhelhető területek a nagyon érzékeny és már jelentősen terhelt területek (sötét barna)

¹⁶ Tájérzékenység: a tájalkotó elemek terhelésekkel szembeni ellenálló képességének mértéke.

Tájterhelés: a tájhasználat során a különböző (infrastruktúra és területhasználat) tevékenységekből a tájat érő különböző jellegű és mértékű terhelő hatások összessége.

Tájterhelhetőség: a tájnak olyan mértékű igénybevétele, amely mellett a tájalkotó elemek (növényzet, az állatvilág, a vizek, a levegő és a talaj), illetve azok egymással kölcsönhatásban élő együttese maradandóan nem károsodik.

Forrás: Duray 2009.

A tájat leginkább terhelő tényezők elsősorban a megye vonalas infrastruktúrája (közút- és vasúthálózat) és a települési térségek, amelyek a távolság függvényében egyre kisebb mértékben fejtik ki hatásukat (100.b ábra).

Összegzés

A tájterhelhetőségi vizsgálatainak alapján¹⁷ a legkevésbé terhelhető térség a (már egyébként is védettséget élvező) megye észak-északkeleti részén lévő Dévaványai-sík és Kis-Sárrét, valamint a Körösök-völgye. Ezek azok a természeteshez közeli területek, illetve a kiváló termőhelyi adottságú erdő- és mezőgazdasági területek, felszín alatti vizek szempontjából érzékeny területek, amelyek a különböző környezeti és antropogén tájterhelésekre (közlekedési, illetve környezeti infrastruktúra, extenzív mezőgazdasági földhasználatok, illetve ipari-termelői területhasználatok) különösen érzékenyek. Az alacsony érzékenységgű, magas biodiverzitású tájak természetesen nem érnek véget a megyehatároknál, így a későbbi fejlesztések során fokozott partnerségi együttműködést kívánnak a szomszédos megyékkel, illetve a déli szomszédjainkkal, elsősorban Arad és Bihar megyékkel. Ilyen (közös figyelmet érdemlő) tájak első sorban a Kis-Sárrét és a Körös-menti területek.

2. TÉRSÉGET ÉRINTŐ TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET ÁTTEKINTÉSE

2.1. ÁGAZATI KONCEPCIÓK, TERÜLETFEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK ÉS HATÁLYOS TERVEK

A) AZ OTK TÉRSÉGET ÉRINTŐ VONATKOZÁSAI

A készülő Nemzeti Fejlesztés 2020 dokumentum, amely tartalmazza az Országos Fejlesztési Konceptió és az Országos Területfejlesztési Konceptió társadalmasításának megalapozását, az alábbi lényeges elemeket tartalmazza Békés megye helyzetére vonatkozóan, elsősorban az agráriumra és a közlekedési infrastruktúra kapcsán:

1. A biztonságos élelmiszerellátás felértékeli agrár- és élelmiszergazdaságunkat. A mezőgazdaságunk adottságainak kihasználása jelentse azt is, hogy a magas aranykorona értékű földeken történő zöldségtermesztés /amely magas élő munka igénytel rendelkezik/ kapjon kiemelt támogatást. Mindehhez kapcsolódhat a feldolgozóipar, amelynek munkahelyteremtő vonzata van. (Nemzeti Fejlesztés 2020 - 2.1.9 A biztonságos élelmiszerellátás felértékeli agrár- és élelmiszergazdaságunkat)
2. Közlekedéspolitika, mobilitás és elérhetőség a gazdaság szolgálatában: A Kárpát-medencei gazdasági tér valóban segítheti az országot, különösen a határ menti települések gazdaságfejlesztését, aminek elengedhetetlen feltétele a koncepcióban vázolt közlekedés és nemzetközi térszerkezet kialakítása, amely Békés megye esetében kiemelt jelentőségű. (Nemzeti Fejlesztés 2020 - 2.1.9 A biztonságos élelmiszerellátás felértékeli agrár- és élelmiszergazdaságunkat)
3. A gyorsforgalmi úthálózat alacsony sűrűsége mellett, hogy nem elégíti ki a növekvő tranzit- és belföldi forgalmi igényeket, egyes térségeket fejlődési, felzárkózási lehetőségeikben is rendkívül hátrányosan érint. Békés megye lakossága, gazdasága számára komoly gondot jelent a közúti közlekedésben a gyorsforgalmi út hiánya. A megye öt kistérségéből másfél óránál is többet kell utazni az autópályára való felhajtáshoz, amely hátrányos körülmény a megyék sorában egyedülálló. Fontosnak tartjuk, hogy a közúthálózat, köztük a gyorsforgalmi utak hálózatának fejlesztése, ezek felgyorsítása során a területfejlesztést szolgáló szempontok is érvényesüljenek. A középtávú fejlesztéspolitikai szempontok között helyet kellene, hogy

¹⁷ KRTK RKI

kapjon a gyorsforgalmi úthálózati elemmel fel nem tárt, ilyenekkel nem rendelkező térségek, megyék mielőbbi bekapcsolása a hálózatba. *(Nemzeti Fejlesztés 2020 - 2.1.9 2.1.15 Mobilitás és elérhetőség a gazdaság szolgálatában, 4.1.13 Közlekedéspolitika, 5.2.1 Térszerkezeti víziókn)*

4. A gyorsforgalmi és főút hálózat fejlesztése mellett, a kisebb térségek közötti megfelelő minőségű közúti kapcsolatok biztosítása érdekében, a fejlesztéspolitikai szempontok közül véleményünk szerint nem maradhat ki a térségi jelentőségű mellékúthálózat fejlesztése sem. Javasoljuk a középtávú feladatok felsorolásában szerepeltetését. *(Nemzeti Fejlesztés 2020 - 2.1.9 2.1.15 Mobilitás és elérhetőség a gazdaság szolgálatában, 4.1.13 Közlekedéspolitika, 5.2.1 Térszerkezeti víziókn)*

A Nemzeti Fejlesztés 2020 elnevezésű dokumentum tartalmaz egy, kizárólag a megyére vonatkozó összefoglaló pontot, amelyben kiemelik, mely fejlesztési irányokat tart elsődlegesnek Békés megye. Ezen fejlesztési irányok:

1. Az infrastruktúra fejlesztése: a megközelíthetőség és a logisztikai feltételek javításával, térségi kohézió erősítésével, minőségi környezet kialakítása mellett.
2. Gazdaság- és vidékfejlesztés: munkahelyteremtés ösztönzésével a hozzáadott érték növelése, hungarikumok támogatása, környezetkímélő energiatermelés, valamint az öko-, horgász-, vadász-, kerékpár- és egészségturizmus fejlesztése.
3. Társadalmi megújulás: a szakképzés gazdasági igényekhez alakításával, a civil együttműködések erősítésével és a helyi kulturális értékek megőrzésével.
4. Környezeti fenntarthatóság segítése az épített és természeti környezet védelme, a környezetbarát hulladékgazdálkodás, újrahasznosítás fejlesztése és a megújuló energiákra épülő termelés és fogyasztás támogatása által.
5. Határon átnyúló együttműködések segítése a gazdaságfejlesztés támogatásával, együttműködési programok szervezésével és helyi termékekre épülő piac beindításával.
6. Békéscsaba fejlesztése, különös tekintettel az élelmiszer alapanyag előállítására és – feldolgozásra, valamint a gasztroturizmusra.

B) A TÉRSÉGET ÉRINTŐ KIEMELT TÉRSÉG TERÜLETFEJLESZTÉSI TERVEI

Békés megyét nem érinti a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 5. § f) pontja szerinti kiemelt térség területe.

C) AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÉS A KORMÁNY ÁLTAL JÓVÁHAGYOTT ÉS AZ EGYÉB ÁGAZATI FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁKNAK AZ ADOTT TÉRSÉGRE ÉRVÉNYES VONATKOZÁSAI:

110/2002. (XII. 12.) OGY határozat az Országos Hulladékgazdálkodási Tervről

- Komplex regionális begyűjtő, kezelő rendszer kialakítása.
- Elkülönített gyűjtési rendszerek bevezetése.
- Régi lerakók rekultiválása.
- Települési folyékonyhulladék-kezelési program.
- Az egészségügyi hulladék-kezelő kapacitások kiépítése, egészségügyi hulladék-égető, telepítése.

96/2009. (XII. 9.) OGY határozat a 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról

- A közcsonatával ellátott lakások és a megfelelően tisztított szennyvíz arányának növelése.
- Az ivóvíz minőségének javítása.

A gyorsforgalmi- és főúthálózat hosszú távú fejlesztési programja – 1222/2011. (VI. 29.) Korm. határozat

- M44 autótűt *Kunszentmárton kelet – Kondoros kelet* szakasza, 2011-2016.
- M44 autótűt *Kondoros kelet – Békéscsaba nyugat* szakasza, 2017-2020.
- M44 autótűt *M8 autópálya – Kunszentmárton kelet* szakasza, 2021-2024
- 47 jelű főút *Mezőberény elkerülő* szakasz, 2021-2024.
- 47 jelű főút *Csorvás elkerülő* szakasz, 2025-2027.
- 447 főút *Békéscsaba-Mezőkovácsháza (4432 jelű összekötő út) – Battonya (országhatár)*, 2025-2027.

Nemzeti Ivóvízminőség-javító Program: az emberi fogyasztásra szolgáló ivóvíz minőségéről szóló 98/83 EK irányelvben meghatározott feltételek teljesítése.

Ivóvízbázis-védelmi Program – sérülékeny vízbázisok biztonságba helyezése.

Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és –tisztítási Megvalósítási Program – 2015. december 31-ig valamennyi 2000 lakosegyenérték-terhelést meghaladó szennyvízkibocsátással rendelkező település esetében a szennyvízelvezető rendszer kiépítése és az összegyűjtött szennyvizek legalább biológiai fokozatú tisztítása.

Országos Környezeti Kármentesítési Program az érintett Békés megyei településeken a hátrahagyott tartós környezetszennyezések károsító, veszélyeztető hatásának megszüntetése, a földtani közeg, vagy a felszín alatti víz szennyezettségének, veszélyeztetettségének csökkentése vagy megszüntetése.

- *Békéscsaba, volt Patyolat Vállalat, 1283/1 és 1283/2 hrsz-ú terület,*
- *Szarvas, Szentesi út 0139/2 hrsz-ú terület,*
- *Körösladány 035/13 és 035/14 hrsz-ú terület,*
- *Gyomaendrőd-Nagylapos 02392/9 hrsz-ú terület,*
- *Békéscsaba, Fényes tanya 0243/2 hrsz-ú terület,*
- *Kardos, Csabai út 15. 06/38 hrsz-ú,*
- *Kardos Hosszú sor 31. 014/2 hrsz-ú terület.*

D) A HAZAI, AZ ADOTT TÉRSÉGGEL SZOMSZÉDOS, AZONOS TÉRSÉGI SZINTŰ TÉRSÉGEK ÉS/VAGY KÜLFÖLDI KÖZIGAZGATÁSI EGYSÉGEK TERÜLET-FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓINAK ÉS PROGRAMJAINAK TÉRSÉGRE VONATKOZÓ ÜZENETEI:

Békés megyét három magyarországi megye (Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar) határolja, Románia felől Arad és Bihar megyékkel határos. Mivel regionális szinten Csongrád és Bács-Kiskun megyékkel alkotják a Dél-Alföldi régiót, több ponton kapcsolódhatnak egymáshoz fejlesztések Bács Kiskun megyével is.

Csongrád megyével meghatározó lehet közös infrastruktúráis beruházások megvalósítása mind a közút (M47 és a Battonya-Szentes-Kiskunfélegyháza vonal) mind a vasút területén.

Az energiaellátás tekintetében közös pontot jelenthet a mindkét megyében megjelenő földgáz és a hévizek. A Körös-Maros Nemzeti Park mindkét megyére kiterjedő területén közös feladatok ezt követően is adódnak.

Bács-Kiskun megyével közös cél az úthálózat fejlesztése, ahol az M44 megépítése kulcskérdés a gazdasági együttműködések, fejlesztések tekintetében.

Jász-Nagykun-Szolnok megyét illetően szintén szükséges bizonyos infrastruktúrális fejlesztések továbbfejlesztése, mint például a Mezőberény-Mezőtúr-Szolnok útvonal. Továbbá a Tisza vízgyűjtő területéhez kapcsolódva a Körösök által határolt területek vízgazdálkodásának fejlesztése.

Hajdú-Bihar megye tekintetében is elsődleges az elérhetőség javítása, amit különösen az M47-es út fejlesztése segíthet.

Az észak-békési területek (Sárrét) vízgazdálkodása és természetvédelme ad közös tennivalókat, fejlesztési irányokat.

Arad megye 2007-2013-as időszakra szóló Fejlesztési Stratégiájából a „Célok rendszere” részben a következő prioritás szerepel

„5. PRIORITÁS

A MEGYE ÖSSZES TELEPÜLÉSÉNEK A KIEGYENSÚLYOZOTT RÉSZVÉTELE A SZOCIO-GAZDASÁGI FEJLSZTÉS FOLYAMATÁBAN

„C” célkitűzés – A KOMMUNIKÁCIÓS RENDSZER ÉS A FALUSI TELEPÜLÉSEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS FEJLESZTÉSE

7. pont **A határon átnyúló együttműködés és a hasonló hazai valamint külföldi közösségekkel való társulások előmozdítása.** A megye földrajzi fekvése elősegíti a határon átnyúló együttműködést a szomszédos magyarországi megyékkel, Békés megyével és Csongrád megyével. Ezen az együttműködési rendszeren keresztül a magyar fél átadhatja a nem is olyan régen történt Európai Unióhoz csatlakozás alkalmával szerzett tapasztalatát, hogy így könnyebbé tegye az átmenetet, és segítsen elkerülni néhány olyan negatív tapasztalatot, amelyekkel a szomszédok találkoztak. Az együttműködés más megyék vagy országok hasonló jellemzőkkel bíró településeivel olyan tapasztalatcserét tesz lehetővé, amely ösztönözni fogja mindegyik partner fejlődését és olyan jó módszerek átvételét, amelyeket mások már kipróbáltak. Ezeknek a megmozdulásoknak a keretein belül baráti kapcsolatok és partnerségek létesülhetnek hasonló problémákkal és jellemzőkkel rendelkező településekkel.”

Az Európai Unió forrásokat biztosít már a jelenlegi periódusban is a határmenti térségek fejlesztéseire. A rendelkezésre álló pénzeszközök hatékonyságának növekedéséhez elengedhetetlen a helyi szint bevonása, a stratégiai célok és fejlesztési területek helyi igények alapján történő közös meghatározása, a regionális és helyi döntéshozó szerepének növelése az előkészítésben és programirányításban. Segíthet a gyorsabb, egyszerűbb adminisztráció, döntési mechanizmus valamint az információ áramlás javítása. Szükség van az egymásra épülő projektekre, a gazdasági növekedést generáló, nem szolgáltatás típusú projektek támogatása.

E) AZ OTrT ÉS TERÜLETRENDEZÉSI TERVEK TÉRSÉGET ÉRINTŐ VONATKOZÁSAI (TERVEZETT ÉS MEGLÉVŐ ELEMÉK.)

OTrT térséget érintő vonatkozásai

Gyorsforgalmi utak:

- M44: Kecskemét térsége - Békéscsaba - Gyula - (Románia)
- M47: Berettyóújfalu térsége (M4) - Békéscsaba - Algyő térsége (M43)

Főutak

A főúthálózat elemei:

- 44. sz. főút: Kecskemét (5. sz. főút) - Békéscsaba - Gyula - (Románia)
- 443. sz. főút: Gyomaendrőd (46. sz. főút) - Szarvas (44. sz. főút)
- 46. sz. főút: Törökszentmiklós (4. sz. főút) - Mezőtúr - Gyomaendrőd - Mezőberény (47. sz. főút)
- 47. sz. főút: Debrecen (4. sz. főút) - Berettyóújfalu - Békéscsaba - Szeged (43. sz. főút)
- 470. sz. főút: Mezőberény (47. sz. főút) - Békéscsaba (44. sz. főút)

Új főúti kapcsolatok:

- Soltvadkert (53. sz. főút) - Kiskunmajsa - Kistelek - Mindszent - Derekegyház - Szegvár (45. sz. főút) - Nagymágocs - Orosháza (47. sz. főút)
- Szarvas (44. sz. főút) - Orosháza - Mezőkovácsháza - Battonya - (Románia)
- Békés (470. sz. főút) - Doboz - Sarkad - Méhkerék térsége - (Románia)
- Békéscsaba (44. sz. főút) - Doboz
- Békéscsaba - Medgyesegyháza - Battonya
- Kisújszállás (4. sz. főút) - Túrkeve - Mezőtúr - Szarvas (44. sz. főút)
- Kunmadaras (34. sz. főút) - Karcag - Füzesgyarmat - Szeghalom (47. sz. főút)
- Csökmő térsége (47. sz. főút) - Körösnagyharsány - (Románia)

Főutak tervezett településselkerülő szakaszai:

- 46. sz. főút: Gyomaendrőd

Gyorsforgalmi- és főúthálózaton lévő határátkelők és határátlépési pontok:

- Méhkerék új főúton
- Gyula 44. sz. főúton
- Battonya új főúton

Vasúti törzshálózaton lévő határátkelők és határátlépési pontok:

- Kötegyán
- Lőkösháza

A transzeurópai vasúti áruszállítási hálózat részeként működő országos törzshálózati vasútvonalak:

- Budapest - Szolnok - Békéscsaba - Lőkösháza - (Románia)

Egyéb országos törzshálózati vasútvonalak:

- Szeged - Békéscsaba - Kötegyán - (Románia)

Kereskedelmi (nemzetközi) repülőtérre fejleszthető repülőterek:

- Békéscsaba

Országos kerékpárút törzshálózat elemei:

5. dél-alföldi határmenti kerékpárút:

- 5.A: Debrecen - Létavértes - Biharkeresztes - **Sarkad** - **Gyula** - **Lőkösháza** - **Battonya** - **Mezőhegyes** - **Tótkomlós** - **Orosháza** - Hódmezővásárhely - Szeged Mórahalom - Tompa - Bácsalmás - Nagybaracska - Mohács

42. Alföldi kerékpárút:

- Tiszafüred - Karcag - **Füzesgyarmat** - **Szeghalom** - **Vésztő** - **Doboz** - **Sarkad**

43. Körös-völgyi kerékpárút:

- (Románia) - **Gyula** - **Békéscsaba** - **Békés** - **Mezőberény** - **Gyomaendrőd** - **Szarvas** - Öcsöd - Csongrád - Kiskunfélegyháza – Bugacpusztaháza

Nemzetközi és országos jelentőségű vízi utak, közforgalmú kikötők

- Sebes-Körös a szakasz (fkm-fkm): 10-0, a vízi út osztálya II.
- Kettős-Körös a szakasz (fkm-fkm): 23-0, a vízi út osztálya II.
- Hármaskörös a szakasz (fkm-fkm): 91-0, a vízi út osztálya II.

A villamosenergia-átviteli hálózat távvezeték elemei

- Albertirsa - Szolnok - Békéscsaba
- Békéscsaba - országhatár - (Románia)
- Debrecen – Békéscsaba
- Sándorfalva - Békéscsaba

Nemzetközi és hazai szénhidrogén szállítóvezetékek

- Algyő - Méhkerék - országhatár - (Románia)
- Battonya - Algyő - Városföld - Százhalombatta
- Mezőtúr - Szeged - országhatár - (Szerbia)
- Szank - Szeged - Kardoskút - Méhkerék

Országos jelentőségű meglévő szükségtározók, megvalósuló árvízi tározók és új vízi építmények (Meglévő szükségtározók.)

• Halaspusztai	Berettyó - Sebes-Körös	Szeghalom
• Kisdelta	Fehér-Körös	Gyula
• Kutasi	Berettyó	Szeghalom
• Mályvádi	Fekete- és Fehér-Körös	Gyula
• Mérgesi	Sebes-Körös	Köröstarcsa, Körösladány

F) A TÉRSÉGET ÉRINTŐ KÖRNYEZETVÉDELMI, TERMÉSZETVÉDELMI ÉS TÁJVÉDELMI SZABÁLYOZÁSOK

Környezetvédelem

- 27/2004. (XII. 25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken levő települések besorolásáról,
- 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelet a települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi alapon történő besorolásáról,
- 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
- 123/1997. (VII. 18.) Korm. rendelet a vízbázisok, a távlati vízbázisok, valamint az ivóvízellátást szolgáló vízellátási létesítmények védelméről
- 25/2002. (II. 27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvíz-elvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról

Természetvédelem, tájvédelem

- 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről
- 73/2007. (X. 18.) KvVM rendelet a Szarvasi arborétum természetvédelmi terület védettségének fenntartásáról és természetvédelmi kezeléséről
- 44/2006. (XI. 17.) KvVM rendelet a Szeghalmi Kék-tó természetvédelmi terület országos jelentőségű védett természeti területté történő átminősítéséről és természetvédelmi kezeléséről
- 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról
- 17/2000. (VI. 26.) KöM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén lévő védett természeti terület erdőrezervátummá nyilvánításáról
- 4/1999. (V. 5.) KöM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park bővítéséről
- 27/1997. (VIII. 1.) KTM rendelet a Dénesmajori Csigás-erdő Természetvédelmi Terület létesítéséről
- 3/1997. (I. 8.) KTM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park létesítéséről
- 8/1991. (IV. 26.) KTM rendelet a Szarvasi Történelmi Emlékpark Természetvédelmi Terület létesítéséről és a természetvédelmi kezelő megnevezéséről

- 10/2012. (II. 21.) VM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park bővítéséről

G) A TÉRSÉG 20 EZER LAKOS FELETTI VÁROSAINAK TELEPÜLÉSI GAZDASÁGI VAGY TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI PROGRAMJAI ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓI

Békés megye 20 ezer lakos feletti városai: Békéscsaba, Gyula, Orosháza.

BÉKÉSCSABA MEGYEI JOGÚ VÁROS FEJLESZTÉSI DOKUMENTUMAI:

Békéscsaba megyei jogú város – integrált városfejlesztési stratégia, 2009.

Békéscsaba városi szintű, 15 éves átfogó, stratégiai célja: a térség gazdasági, közigazgatási, szakképző, kereskedelmi és szolgáltató központja szerepkör további erősítése, valamint az infó-kommunikáció fejlesztésével az e-szolgáltatások terén régiós központtá válás.

Jövőkép: Vonzó befektetői, természeti és városi környezettel rendelkező, térségi funkcióiban megerősödött megyeszékhely

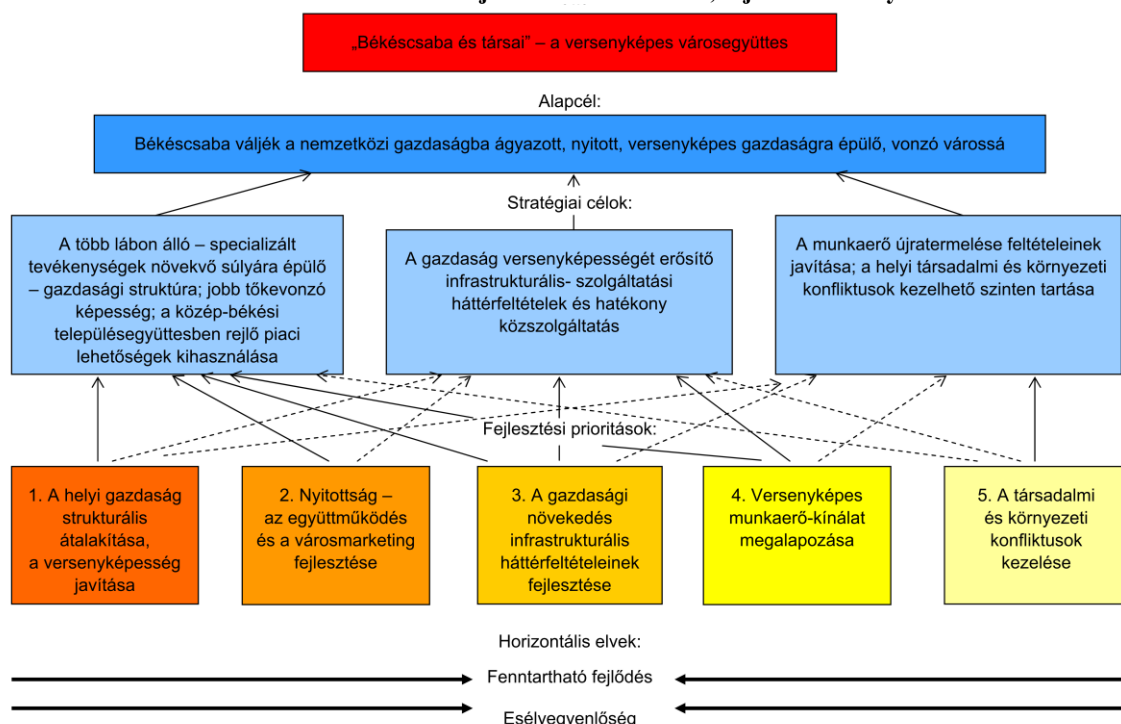
15-20 éves átfogó célkitűzések: Városi funkciók erősítése, Gazdasági versenyképesség javítása, Humán erőforrás, társadalmi környezet fejlesztése.

7-8 éves tematikus célkitűzések:

A helyi gazdaság élénkítése, versenyképesség javítása
Társadalom
Épített környezet és városi infrastruktúra
Városi zöldterületek, ökológiai
Közlekedés

Békéscsaba megyei jogú város városfejlesztési koncepciója – III. városfejlesztési stratégia, 2005

101. ábra: A városfejlesztés célrendszere, fejlesztési irányai

© MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet

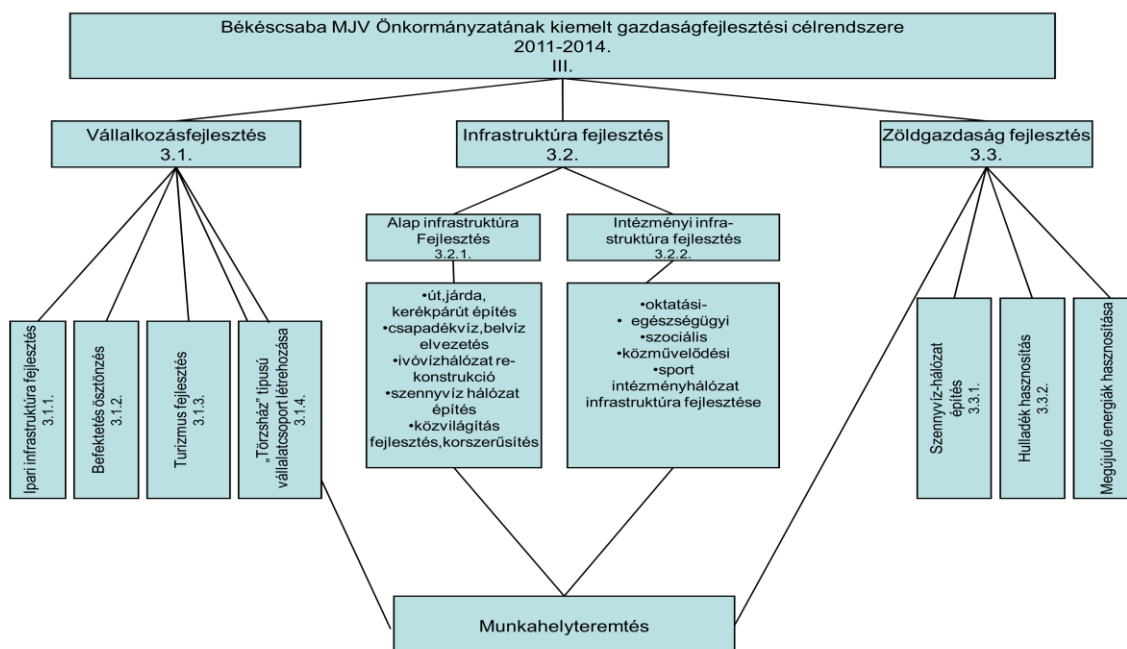

Békéscsaba megyei jogú város befektetés ösztönzési stratégiája, 2010.

Tematikus célrendszer:

- A város gazdaságfejlesztési stratégiájának kidolgozása.
- A gazdaság szabályozási rendszer megalkotása, az eddigi rendszer felülvizsgálata. Helyi komplex támogatási és kedvezmény rendszer kidolgozása.
- Közlekedési infrastruktúra fejlesztésével a város megközelíthetőségének javítása. Kormányzati feladat-az autópálya megépítése Békéscsabaig.
- A kutatásfejlesztés és az innováció támogatása.
- Infó-kommunikációs szolgáltatások fejlesztésével.
- Logisztikai fejlesztések erősítése
- Együttműködés kialakítása az EU – hoz újonnan csatlakozott területekkel, leginkább Araddal, Temesvárral és Nagyvárral.
- Együttműködés kialakítása, erősítése a helyi gazdasági és civil szervezetekkel, kamarákkal; együttes lobbitevékenység a közös célok eléréseért.
- Együttműködés a helyi szakképzést biztosító oktatási intézményekkel és az egyetemi karral.
- Az idegenforgalom és a turisztikai attrakciók fejlesztése.
- A város marketing stratégiájának kidolgozása, befektetői ajánlatcsomagok kialakítása.
- A vagyongazdálkodási terv felülvizsgálata.
- A lakótelepek és a barnamezős területek rehabilitációs tervének kidolgozása.
- Új, beruházásra alkalmas területek önkormányzati tulajdonba vonása a területek megvásárlásával.
- Az alternatív, illetve megújuló energiaforrások felhasználásának növelése.

102.ábra: Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata gazdasági programja, 2011 – 2014.

Békéscsaba Megyei Jogú Város turizmusfejlesztési stratégiája, 2009.

Békéscsaba és térségének turizmusfejlesztési irányai:

- A fejlesztés fő iránya a „kolbász örökség”-re épülő vonzerők kiépítése. A Kolbászfesztivál brand-jének kihasználásával egész éves turisztikai látnivalók fejlesztése: látogatóközpontra és a kolbázkészítés hagyományaira épülő tematikus útvonal. A fenntarthatóság elvének maximális figyelembevételével a gasztronómia rendezvények körének bővítése. A kolbászfesztivál infrastruktúrájának fejlesztése, bővítése új helyszín biztosításával.
- A kulturális turizmus területén a Munkácsy emlékek középpontba állítása. A Munkácsy-kultusz tudatos építése mellett a festő békéscsabai emlékhelyeinek tematikus útvonalának, az egyes helyszíneken élményszerű bemutatók kialakítása.
- Az egészségturizmus fejlesztése – gyógy-wellness szálloda építése az Árpád-fürdő mellé.
- Magas kategóriájú szálloda, valamint ifjúsági szálláshely és kemping fejlesztése.
- A város által megkezdett öko- és aktív turisztikai fejlesztések folytatása.
- A repülőtér marketing tevékenységének megkezdése
- Marketingterv készítése.
- A térségi és a határ menti kapcsolatok erősítése.
- A külföldi vendégforgalom növelése érdekében utazási iroda létesítését.
- A turisztikai kínálat hatékony piacra vitele érdekében turisztikai desztinációs menedzsment megalakítása.

Békéscsaba Megyei Jogú Város környezetvédelmi programjának felülvizsgálata, 2009.

A fenntartható fejlődéssel összhangban álló fontosabb célok:

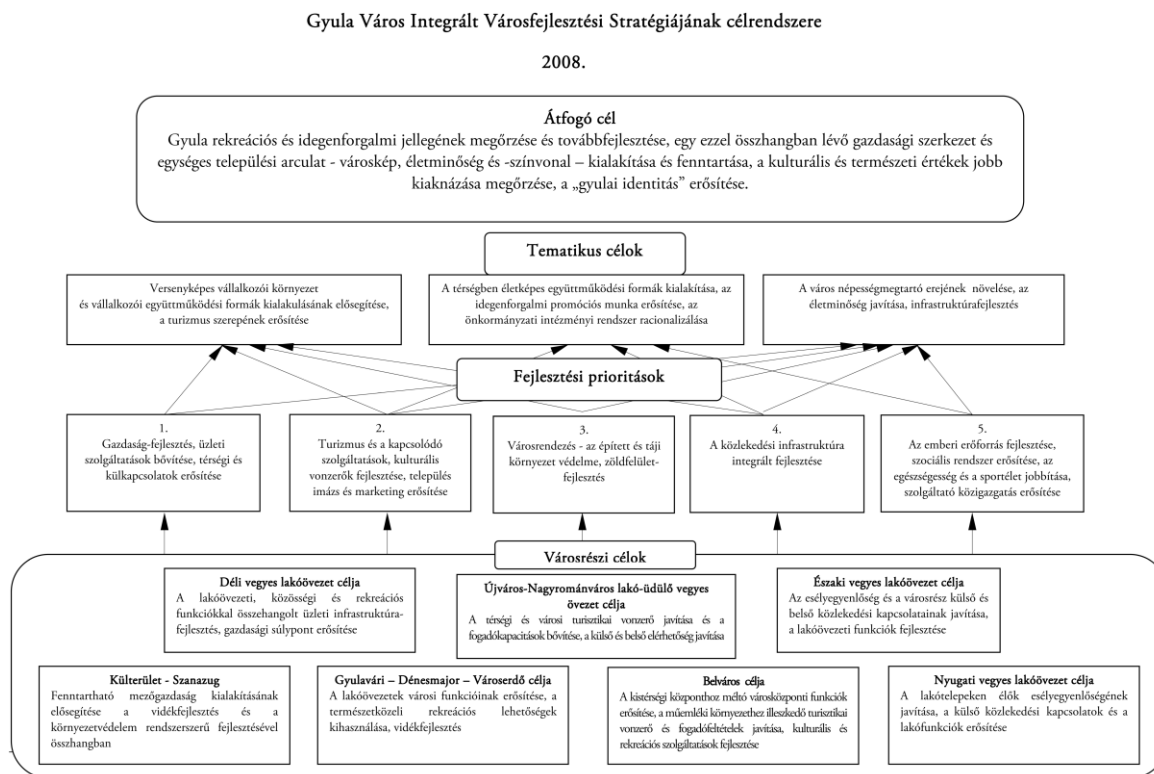
- A közlekedési eredetű emisszió csökkentése, a levegő allergén pollentartalmának a csökkentése, levegőtisztaság-védelmi információs rendszer és mérőhálózat fejlesztése.
- A talaj termőképességének fenntartása, javítása, a belvizes területek csökkentése, talajok fizikai és kémiai degradációjának megelőzése, a potenciális talajszennyező források felszámolása.
- Az Élővíz-csatorna vízforgalmának biztonságosabbá tétele, a szennyvízcsatorna hálózat teljes kiépítése, a szikkasztásból eredő terhelések minimalizálása, a szennyvíztisztító telep fejlesztése.
- Az élővilág biodiverzitásának megőrzése, a védett értékek fenntartása, megőrzése, új védendő értékek felkutatása, kijelölése. A bányatavak rehabilitációjával rekreációs központ kialakítása. Az erdőállomány növelése, a kastélyparkok további pusztulásának megelőzése.
- Új hulladékgazdálkodási rendszer kidolgozása, felhagyott hulladéklerakó rekultivációja, szelektív hulladékgyűjtés hatékonyságának növelése.
- Emberbarát városi közlekedés feltételeinek biztosítása, tranzitforgalom elterelése a városközpontból, kerékpárút-hálózat bővítése belterületen és főleg a külterületi szakaszokon, vasút korszerűsítése a személyszállítás feltételeinek javítása és a közút teherfuvarozás csökkentése érdekében. A tömegközlekedés feltételeinek további javítása elsősorban a járműpark korszerűsítésével.

GYULA VÁROS FEJLESZTÉSI DOKUMENTUMAI:

Gyula Város integrált városfejlesztési stratégiája, 2008.

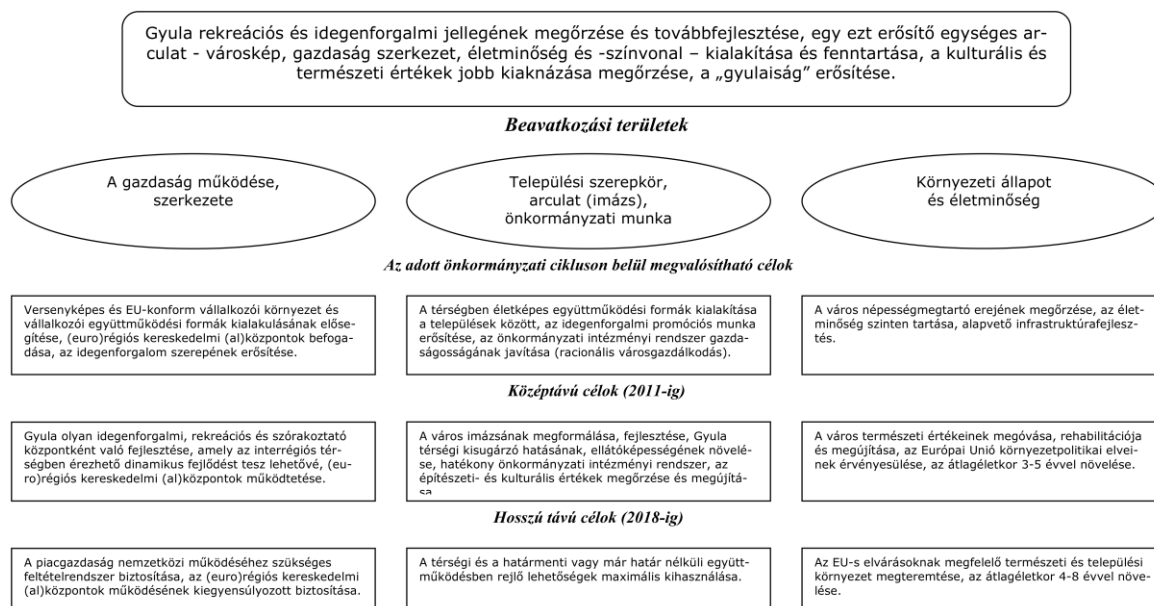
103.ábra:

Gyula Város stratégiája, 2003.

104.ábra:

Gyula város stratégiai célkitűzései 2018-ig

Gyula Város egészségturizmus fejlesztési koncepciója, 2006.

Idegenforgalmi jövőkép: A helyi adottságokra és erőforrásokra épülő, de azokat túlzott mértékben ki nem zsákmányoló, mind a hazai mind a külföldi turisták igényeit kielégítő idegenforgalom fejlesztése.

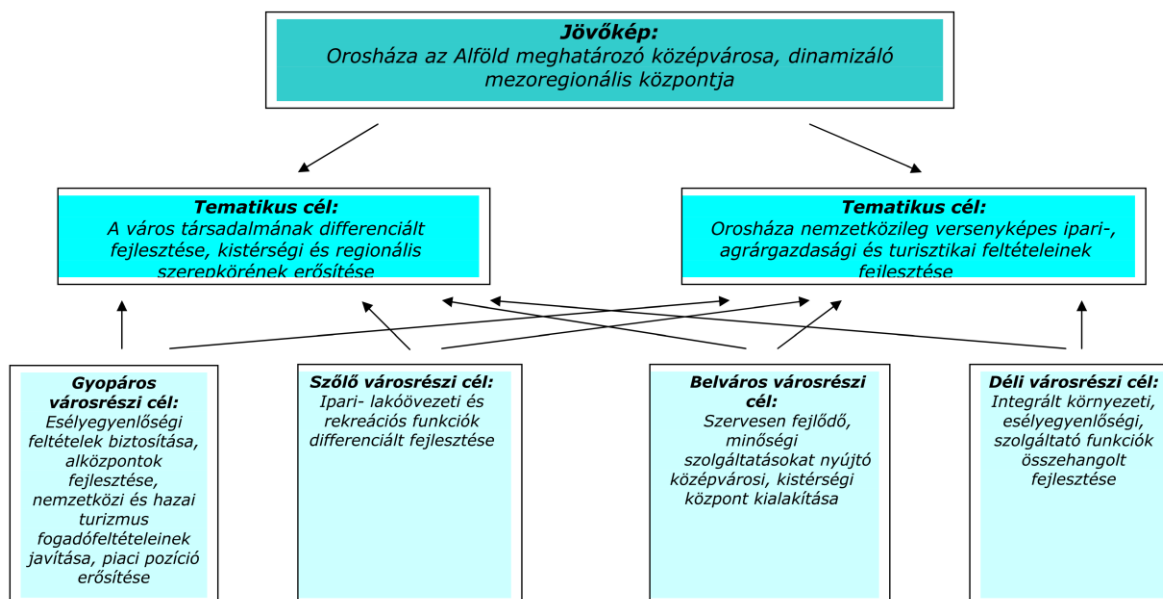
Idegenforgalmi alapcél: Gyula versenyképességének és a lakosság életkörülményeinek javítása, a gyógy-idegenforgalmi és rekreációs, rehabilitációs jelleg továbbfejlesztése, esztétikus és vonzó környezet biztosítása a kulturális és természeti értékek megőrzésével és stabil gazdasági háttérrel.

Fejlesztési célkitűzések:

- Üzleti alapú gyógyászati szolgáltatások fejlesztése (infrastruktúra, technika, stb.);
- Az üzleti célú infrastruktúra fejlesztések hasznosítása a régióban élők egészségi állapotának javítása céljából;
- Gyógyvizek egészségi hatásának, további hasznosíthatóságának kutatása, az eredmények nemzetközi publikációja;
- Gyógyvizeink minősítése, és ehhez kapcsolódó marketing tevékenység;
- Gyógyfürdőkhoz kapcsolódó gyógyászati, rehabilitációs és fitness központok kialakítása, fejlesztése;
- Exkluzív igényeket biztosító szállásférőhelyek, gyógyszállók kialakítása, ehhez kapcsolódóan „szociális szolgáltató régió” kialakítása;
- Wellness turizmus fejlesztése, szabadidő központok ill. a tömegsport céljait szolgáló létesítmények létrehozása, a meglévők felújítása, modernizálása;
- Aktív turizmushoz kapcsolódó feltételrendszer fejlesztése (lovak-, kerékpáros-, víziturizmus, ökoturizmus, természetjárás, falusi turizmus);
- Egészségturizmushoz kapcsolódó képzések (közép- és felsőfokú), beleértve a nyelvi, kommunikációs és szakmai képzéseket is;
- Egészség-ipari szakemberek képzésének beindítása;
- Marketing eszközök támogatása (nem elsősorban önálló területként, hanem az egyes fejlesztésekhez kapcsolódóan).

Orosháza város integrált városfejlesztési stratégiája, 2008.

105. ábra Háronsztintű célhierarchia

A város jövőképeinek elemei:

Orosháza hosszútávon is legyen fenntartható település.

Orosháza legyen olyan település, amely 30-35 ezer ember - megyei és régiós átlagot felülmúló életminőséget lehetővé tevő - otthona, és amely egyaránt biztosítja:

- az egészséges életkörülmények,
- a differenciált lakás,
- a megélhetés (a munka lehetősége, illetve elérhetősége),
- a városi színvonalú integrált ellátás (elérhető távolságon belül),
- az egészség megőrzés és helyreállítás,
- a városi és a térségi közlekedés,
- a művelődés,
- a szabadidő eltöltés
- feltételeit és lehetőségét minden polgár számára.

A város a helyben megtalálható sokrétű szolgáltatás révén, az orosházi identitástudat erősítésével, a helyi foglalkoztatás lehetőségeinek bővítésével, a minőségi életkörülmények megteremtésével, az esztétikus, emberközpontú településkörnyezet biztosításával a népességét, különösen a fiatalokat hosszú távon is megtartani, illetve visszacsábítani képes település legyen.

A sokirányú és magas színvonalú ellátás, szolgáltatás biztosítása, az ahhoz való hozzáférés esélyegyenlőségének biztosítása érdekében Orosháza hosszú távon is erős és továbbra is fejlődőképes, megyei és regionális szinten is meghatározó helyi gazdasággal rendelkező település legyen, amely térségével együttműködve, a kölcsönös előnyök figyelembevételével fejlődik.

A regionalizmus erősödésével Orosháza növelni legyen képes szerepét a megyehatáron fekvő területek közötti kapcsolatok sokoldalú intenzifikálásában, a megyehatár korábban egyértelmű hátrányt jelentő helyzetéből kimozdulva, más megyék - elsősorban Csongrád és Bács-Kiskun megyék szomszédos térségeivel és regionális kihatású városaival való szoros gazdasági, infrastrukturális, oktatási, kulturális kapcsolatai erősítsék saját helyi erőforrásainak kihasználási lehetőségeit.

Orosháza - a kialakuló térszerkezeti keretei között - legyen korszerű és fejleszthető szerkezetű, területfelhasználási egységekkel tagolt, hosszú távon is élhető város.

A városban épüljenek ki azok a szervezeti keretek, amelyek a polgárok általános közérzetének javítása érdekében segítik a helybéliek közéleti, kulturális, művelődési vagy szabadidőt szervező tevékenységeit, biztosítják a segítő társadalmi rétegek érdekérvényesítését, biztosítják a minden polgár számára nyitott információs hálózat elérhetőségét, kialakítják a szociális ellátás teljes vertikumát.

A városfejlesztés javasolt fő irányai a következők:

- A város népességmegtartó képességének erősítése,
- A város gazdasági fejlesztése, a munkahelyteremtés, a megélhetés
- feltételeinek hosszú távú biztosítása,
- A városszerkezet területfelhasználási igényekkel és a fő közlekedési
- infrastruktúrával összehangolt, a város hosszú távú fenntarthatóságát és
- élhetőségét elősegítő fejlesztése,
- A város humán (emberi, közösségi) helyzetének javítása, társadalmi,
- közösségi, társadalompolitikai fejlesztés,
- A környezet védelme és fejlesztése, a környezetminőség hosszú távú

- fenntartása és javítása, a város élhetőségének fokozása.

Orosháza város komplex éelyegyenlőségi programja, 2008.

Orosháza város környezetvédelmi programja, 2010.

H) A TÉRSÉG HATÁLYBAN LÉVŐ ÁGAZATI TERVEI, PROGRAMJAI

Békés megye hosszú távú közúthálózat-fejlesztési tervének felülvizsgálata, 2006.

Békés megye környezetvédelmi programjának felülvizsgálata, 2008.

Dél-Alföldi Operatív Program (2011-2013)

A Dél-alföldi Operatív Program stratégiai célkitűzéseinek megvalósítását az alábbi prioritási tengelyek és prioritások mentén határozták meg:

1. Regionális gazdaságfejlesztés
 - Integrált, K+F-en és innováción alapuló fejlesztések.
 - Helyi, térségi szintű híd képző intézmények fejlesztését célzó elemek.
 - A regionális gazdasági hálózatok, klaszterek együttműködések fejlesztése, vállalkozások közös, hálózatos beruházásai.
 - Üzleti infrastruktúra, regionális és helyi fejlesztések ösztönzése.
 - Üzleti és piacfejlesztési tanácsadás nyújtása, befektetés ösztönzés.
2. Turisztikai célú fejlesztések
 - „Dél-Alföld Spa”, egészségturisztikai létesítmények komplex fejlesztése.
 - Kulturális és szellemi értékekre épülő turizmus.
 - Aktív turizmus.
 - Vonzerőkhöz kapcsolódóan a szálláshelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése.
3. Közlekedési infrastruktúrafejlesztés
 - Négy- és ötszámjegyű utak építése.
 - Rossz minőségű utak felújítása.
 - A logisztikai központokhoz vezető infrastruktúra fejlesztése, hiányzó részeinek kiépítése.
 - Kerékpárút-hálózat építése.
 - Közösségi közlekedés korszerűsítése
 - Belterület útfejlesztés.
4. Humán-infrastruktúra fejlesztése
 - Egészségügyi ellátás korszerűsítése.
 - Rehabilitációs szolgáltatások fejlesztése.
 - Időskorúakról gondoskodó komplex és integrált rendszer kialakítása.
 - Köznevelési intézmények infrastruktúrájának fejlesztése, rekonstrukciója, korszerűsítése.
 - Társadalmi befogadást és részvételt támogató infrastruktúra-fejlesztés.
 - Köznevelési intézmények akadálymentesítése.
5. Településfejlesztési akciók
 - Integrált, szociális jellegű városrehabilitáció
 - Főutca típusú akciók: város-, városrész központ revitalizáció.
 - Környezeti értékeink védelme, környezetbiztonság. .
6. Technikai segítségnyújtás

A tervezés, döntéshozatal és a végrehajtás során is a program kiemelt figyelmet fordít az alábbi elvek érvényesítésére:

- Fenntarthatóság
- Esélyegyenlőség
- Területi kohézió

A DAOP kiemeli, hogy a Dél-alföldi régió kiemelten fontosnak tartja a szubszidiaritás elve mentén a projektfejlesztés, projektkidolgozás szerepének erősítését az egyes területfejlesztési szinteken, ami sajnos nem minden esetben valósult meg.

I) VONATKOZÓ EGYÉB TERVEK

- Délkelet-alföldi Regionális Hulladékgazdálkodási Rendszer létrehozására irányuló nagyprojekt.
- dél-alföldi Ivóvízminőség-javító Program - érintett 65 Békés megyei település.
- A Dél-Alföld Statisztikai Régió hulladékgazdálkodási terve - 15/2003. (XI. 7.) KvVM rendelet.

J) A TERVEZÉST ÉRINTŐ EGYÉB JOGSZABÁLYOK

- 2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről
- 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
- 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
- 16/2010. (II. 5.) Korm. rendelet a területfejlesztéssel és a területrendezéssel összefüggésben megőrzendő dokumentumok gyűjtéséről, megőrzéséről, nyilvántartásáról és hasznosításáról
- 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól
- 311/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról
- 31/2007. (II. 28.) Korm. rendelet a területfejlesztéssel és a területrendezéssel kapcsolatos információs rendszerről és a kötelező adatközlés szabályairól
- 244/2003. (XII. 18.) Korm. rendelet a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről
- 26/2002. (II. 27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programmal összefüggő szennyvízelvezetési agglomerációk lehatárolásáról
- 25/2002. (II. 27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvíz-elvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról
- 240/2000. (XII. 23.) Korm. rendelet a települési szennyvíztisztítás szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtőterületük kijelöléséről
- 38/1995. (IV. 5.) Korm. rendelet a közműves ivóvízellátásról és a közműves szennyvízelvezetésről
- 18/1996. (VII. 25.) BM rendelet a települések polgári védelmi besorolásáról
- 16/2002. (IV. 10.) EüM rendelet a települési szilárd és folyékony hulladékkal kapcsolatos közegészségügyi követelményekről
- 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelet a települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi alapon történő besorolásáról
- 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról

2.2. TERVEZÉSI FOLYAMAT PARTNERSÉGI TERVÉNEK ELKÉSZÍTÉSE ÉS VÉGREHAJTÁSA

A) A PARTNERSÉGI TERV KÉSZÍTÉSE

A Partnerségi terv célja

A Békés Megyei Önkormányzatnak partnerséget kell létrehoznia az illetékes országos, regionális, helyi, városi és más közhatóságokat képviselő partnerekkel, gazdasági és társadalmi partnerekkel és a

civil társadalmat képviselő testületekkel, beleértve a környezetvédelmi partnereket, nem kormányzati szervezeteket.

Az ilyen típusú partnerség garantálja, hogy van felelőse az érdekelt felek által tervezett intervencióknak, és építsenek a releváns szereplők tapasztalatára és szakismeretére. A partnerek bevonásra kerülnek a programok előkészítésébe, végrehajtásába, figyelemmel kísérésébe és értékelésébe.

A partnerség, a partnerségi elv érvényesítésének céljai leginkább talán az alábbiakban foglalhatóak össze:

- a) egy adott térség vagy ágazat fejlesztési stratégiájának kialakítása és rendszeres felülvizsgálata, továbbfejlesztése;
- b) a megvalósítás eredményességének erősítése azáltal, hogy a program teljes életciklusa alatt bevonásra kerülnek azok a szervezetek, amelyek aktív szerepet játszanak a program megvalósításában; ez lehetővé teszi a sokkal összehangoltabb cselekvést, beavatkozást;
- c) a beavatkozás, az intézkedések megfelelő fókuszálása, hiszen a különböző bevont partnerek jobban ismerik térségük valós szükségleteit, és képesek a beavatkozásokat azokra a területekre koncentrálni, amelyeken arra leginkább szükség van;
- d) további célja még a (elsősorban helyi) fejlesztési kapacitás erősítése a partnerek bevonásán és aktív közreműködésén keresztül.

A Partnerségi terv készítésének alapelvei

A Partnerségi terv elkészítése során az alábbi alapelvek érvényesülnek:

1. **Tervezhetőség és strukturáltság:** A korábban ismertetett elvek szerint a Fejlesztési koncepció társadalmi egyeztetése koordináltan strukturáltan történik. Ezen cél hatékony és sikeres megvalósítása érdekében termelési ágakra specifikált egyeztető fórumok szerveződtek az önkormányzatok, a civil szervezetek, az érdekképviselők és az érintett szakmai szervezetek együttműködésével. A folytonosság szempontjából természetesen a jövőben, így a területfejlesztési koncepció elkészítésében is számít a Békés Megyei Önkormányzat a tervezési/helyzetelemzési folyamatba bevont partnerek együttműködésére. A Partnerségi terv végrehajtására kidolgozásra kerül egy egyeztetési terv.
2. **Folyamatos információnyújtás és információszerezés:** A Békés Megyei Önkormányzat a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet alapján az érintettek számára, már a tervezés kezdetétől biztosítja a véleménynyilvánítás lehetőségét. Az 1. számú pontban ismertetett fórumokon, a megjelent célcsoport és az általuk képviselt ágazatra jellemző statisztikai adatok és a megyei helyzetkép került bemutatására, valamint a résztvevők a véleményeiket, javaslataikat ismertették. Az ott elhangzottakból összefoglalók készültek, amelyeket igény szerint, utólagos tájékoztatásul elküldtünk.
3. **Partnerség:** Az egyeztetési folyamat során a partnerek között egyenlőség érvényesül, az érintettek mindegyikének lehetősége van egyeztetésre, valamennyi szakszerű és beépíthető javaslat feldolgozásra kerül.
4. **Bizalom:** A partnerek számára biztosítjuk, hogy a beküldött véleményeikre érdemi visszajelzéseket kapjanak.
5. **Koncentráltság és konszenzus:** Folyamatos tájékoztatás, emlékeztetők küldése a partnereknek az egyeztetések eredményéről, célul tűzve ki, hogy szem előtt tartsák a beépíthetőséget, és az együttműködés hasznosságát.
6. **Nyitottság, nyilvánosság és átláthatóság (Transzparencia):** Az egyeztetési folyamatba az érintettek bármelyik fázisban bekapcsolódhatnak. Fontos cél az érintettek minél szélesebb körének elérése, megszólítása. Az egyeztetési folyamat során biztosítani kell a legszélesebb nyilvánosságot és minden információhoz való hozzáférést. A Békés Megyei Önkormányzat megszokott hírközlő felületein biztosított a nyilvánosság, a megyei elektronikus és nyomtatott sajtón keresztül. A források felhasználása, a támogatási célok és a támogatandó projektek kiválasztása lényegesen átláthatóbbá, és kevésbé megkérdőjelezhetővé válik, hiszen a program életciklus valamennyi szakaszában a partnereknek beleszólása van a folyamatokba, befolyásolhatják a döntéseket.

7. **Közérthetőség és hatékony kommunikáció:** Az egyeztetési folyamatok során biztosítjuk, hogy mindenki számára elérhető kommunikációs csatornán folyjanak az egyeztetések a lehető legvilágosabb, legegyszerűbb nyelvezet használva. Mindezt olyan módon is érvényesítjük, hogy a már alkalmazott tematikát ezentúl is alkalmazzuk, ami magában foglalja a verbális és vizuális kommunikációs eszközöket.
8. **Dokumentáltság:** Az egyeztetési folyamat átláthatósága és követhetősége érdekében biztosítjuk a folyamatos dokumentálást /többek között: hangfelvétel, írásos emlékeztető/ és ezen dokumentációk nyilvánosságát a 6. pontban említett kommunikációs eszközök útján.
9. **Folyamatos monitoring, visszacsatolás:** A sikeres partneri együttműködés érdekében vizsgáljuk, hogy a társadalmi egyeztetés megfelelően zajlott-e le, az érintettek véleménye megfelelően beépítésre került-e, az összes elv és az előre rögzített tervezés érvényesült-e a megvalósítás során.
10. **Értékelés:** Az egyeztetési folyamat zárását követően átfogó, nyilvános értékelést biztosítunk annak érdekében, hogy a tapasztalatok hasznosuljanak.

A partnerségben résztvevő szervezetek és személyek, a kiválasztásuk módszerei

A Partnerségi Terv elkészítése során a Békés Megyei Önkormányzat arra törekszik, hogy az érintettek azon körét vonja be sikeresen a folyamatos, rendszeres egyeztetésekkel érintettek körébe, akik a korábbi időszakban is meghatározó szereplői voltak a tevékenységükkel, információikkal, véleménynyilvánításukkal a megyei fejlesztéseknek, a megye felzárkóztatásának.

A partnerek kiválasztásának módja az alábbi elvek figyelembevételével történt:

1. A korábbi Direkt Marketing Programban (amelyben Békés Megye gazdasági életének azon szereplői vettek részt, akik egy személyes megkeresés során kérdőíves felmérés alkalmával partnerségüket jelezték) alkalmával már partner volt.
2. A Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács és a Békés Megyei Területfejlesztési Tanács támogatásában részesültek köre.
3. A 2012 februárjában a Békés Megyei Önkormányzat által fejlesztési együttműködési céllal megkeresett települések ajánlásában, javaslatában szereplő kör.
4. Határon átnyúló kapcsolatok.
5. Egyes ágazatonkénti egyeztetések kis-, közép-, és nagyvállalkozói köre.
6. Szomszédos megyei önkormányzatok és települési önkormányzatok, kiemelve a megyei jogú várost, Békéscsabát.
7. Megyei és térségi szintű civil és társadalmi szektor képviselői.
8. LEADER csoportok és a helyi akciócsoportok képviselői.

A fenti ponton belül ki kell emelni a határon átnyúló együttműködések is, különösen a romániai Bihar és Arad megyékkel, valamint a megyei jogú várossal, Békéscsabával történő együttműködést. Külön figyelmet kell fordítani az alulról jövő, vidékfejlesztéssel kapcsolatos kezdeményezésekre is (LEADER).

Békés megyét geopolitikai adottságai, határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésében elért eddigi eredményei is predesztinálják a kapcsolatok továbbfejlesztésére.

Kézenfekvő tehát a korábbi, s ma is életképesnek bizonyuló kereskedelmi-, gazdasági-, kulturális, oktatási kapcsolatok újraélesztése, tartalmi gazdagítása, közös infrastrukturális fejlesztések elvégzése, ill. azok eredményeinek hasznosítása.

A kapcsolatok intenzifikálása különösen kedvező lehetőséget ad:

- a termelői, beszállítói kapcsolatok fejlesztésére (határon átnyúló hálózati kiépítésére),
- a határmenti együttműködés szervezeti centrumainak erősítésére,
- a határmenti marketing erősítésére.

A kitörési pontok lehatárolásának szempontja a piacteremtés: olyan fejlesztési területek azonosítása, amelyeknél egy-egy központi elem állami eszközökkel és uniós forrásokkal is elősegített célzott fejlesztése, támogatása további piaci és befektetési lehetőségek egész sorát teszi lehetővé. Az egészségiparban a termálvíz gyógyászati alkalmazása elősegítheti a gyógyászati segédeszközyártást,

vagy a szépségipar lendületet adhat a gyógynövénytermesztésnek. A hálózati gazdaság terén a piacteremtés még erősebben jelentkezik, hiszen a hálózatok elve kapcsolódások és csomópontok rendszerét jelentik, így egy-egy csomópont (pl.: logisztikai vagy üzleti központ) értelemszerűen magával húzza az egész hálózatot.

A területfejlesztési törvény és a készülő Országos Területfejlesztési Konceptió is kiemelten kezeli a megyei jogú városokat. A Békés Megyei Területfejlesztési Konzultációs Fórum keretein belül folyamatosan egyeztet a Békés Megyei Közgyűlés Elnöke és Békéscsaba Megyei Jogú Város Polgármestere, a két szerv szakembereinek bevonásával. Mind a koncepció, a helyzetelemzés, a SWOT analízis elkészítésébe beépítésre kerültek Békéscsaba javaslatai. Az integrált programok (ITB) kidolgozásában kiemelt szerepe van a megyei jogú városnak.

A megyei jogú várossal történő egyeztetés módszertanában megegyezik a többi bevonandó partnerrel történő konzultációval, azzal a különbséggel, hogy az egyeztetésre egy külön grémium, a megyei területfejlesztési konzultációs fórum ülésein is sor kerül, nagyobb intenzitással, mint a többi partner esetében.

A 2014-2020. programozási időszakban kiemelt szerep jut az alulról építkező, helyi kezdeményezéseknek. Jelenleg ezen csoportok a vidékfejlesztés területén a LEADER csoportok. Az európai mezőgazdasági modell kialakításával összhangban a LEADER (Liason Entre de Development de l'Economie Rurale) Községi kezdeményezés célja a vidéki szereplők ösztönzése és támogatása a térségük hosszú távú lehetőségeiről történő együttgondolkodásban és a térség fenntartható fejlődésének integrált, innovatív stratégiák mentén történő megvalósításában, amely új utakat tár fel az alábbi kulcsterületeken:

- a természeti és a kulturális adottságok gazdagítása,
- a gazdasági környezet megerősítése,
- a közösségek önszervező képességének javítása és
- az együttműködések ösztönzése.

A LEADER a helyi akciócsoportok – helyi szinten működő aktív partnerség – által kidolgozott integrált vidékfejlesztési programokat támogatja. A helyi akciócsoportok felelősek a helyi vidékfejlesztési terv elkészítéséért, a helyi pályázati rendszer működtetéséért a terv megvalósítása érdekében.

Békés Megyében jelenleg négy HACS működik, ezek:

1. Hajdúvölgy-Körösmente Térség Fejlesztéséért Közhasznú Egyesület (Gyula, Mezőhegyes, Orosháza, Békéssámszon, Csabaszabadi, Csanádapáca, Csorvás, Elek, Gádosor, Gerendás, Kardoskút, Kétegyháza, Lökösháza, Nagyszénás, Pusztaföldvár, Tótkomlós)

A Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájában az alábbi célkitűzéseket fogalmazta meg:

1. *célkitűzés: Helyi termékek előállítása és promóciója, ezáltal a foglalkoztatás bővítése. Helyi termelő, feldolgozó, értékesítő hálózatok szervezése. (Hangya) Megújuló energia fűtőanyaggyártás.*
2. *célkitűzés: Turisztikai kínálat fejlesztése. Szálláshely, ellátás bővítése, szakirányú képzés, munkahelyteremtés.*
3. *célkitűzés: A természeti és a kultúr táj, az építészeti örökség megőrzése. Szellemi értékmegőrzés.*
4. *célkitűzés: Hátrányos helyzetű települések felzárkóztatása. A fenntartható fejlődés alapjainak megteremtése.*
5. *célkitűzés: A határokon átnyúló és közösségek közötti gazdasági, társadalmi és kulturális kapcsolatok fejlesztése.*
6. *célkitűzés: Az esély-egyenlőség elősegítése, a fogyatékkal élők, nemzeti kisebbségek, romák számára az oktatás, képzés segítségével Községek és közösségi terek fejlesztése.*

2. Kertészek Földje Akciócsoport Egyesület (Almáskamarás, Battonya, Dombegyház, Dombiratos, Kaszaper, Kevermes, Kisdombegyház, Kunágota, Magyarbánhegyes, Magyardombegyház, Medgyesbodzás, Medgyesegyháza, Mezőkovácsháza, Nagybánhegyes, Nagykamarás, Pusztatölgyes, Szabadkígyós, Újkígyós, Végyegyháza)

A Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájában az alábbi célkitűzéseket fogalmazta meg:

1. célkitűzés: *A helyi életminőség javítása*
2. célkitűzés: *A helyi vállalkozások fejlesztése*
3. célkitűzés: *A fenntartható fejlődés támogatása*
4. célkitűzés: *A helyi turizmus fejlesztése*
5. célkitűzés: *Helyi mezőgazdasági termékek (gabona, zöldség-gyümölcs, hús, tej) feldolgozottsági fokának növelése, piacra jutásának segítése*

3. Körösök Völgye Akciócsoport Nonprofit Kft. (Békés, Békéscsaba, Gyomaendrőd, Mezőberény, Szarvas, Békésszentandrás, Csabacsúd, Csárdaszállás, Doboz, Hunya, Kamut, Kardos, Kétsoprony, Kondoros, Murony, Örménykút, Tarhos, Telekgerendás)

A Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájában az alábbi célkitűzéseket fogalmazta meg:

1. célkitűzés: *A térség turisztikai kínálatának bővítése és népszerűsítése*
2. célkitűzés: *Természeti és kulturális értékek fenntartható fejlesztése*
3. célkitűzés: *Helyi életminőség javítása a szolgáltatások fejlesztésével, hozzáférési lehetőségek bővítésével*
4. célkitűzés: *Térségi mikro-kis és középvállalkozások versenyképességének és munkahelyteremtő képességének erősítése, a helyi agrárium termékeinek mennyiségi és minőségi fejlesztése, hozzáadott értékének növelése és jobb piaci pozicionálása*
5. célkitűzés: *Megújuló energiagazdálkodási rendszerek fejlesztése, az alternatív energiafelhasználás növelése*
6. célkitűzés: *Partnerségek ösztönzése és a helyi kompetenciák fejlesztése, a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatása*

4. Körös-Sárréti Vidékfejlesztési Egyesület (Szeghalom, Bélmegyer, Biharugra, Bucsá, Dévaványa, Ecsefalva, Füzesgyarmat, Geszt, Kertészsziget, Körösladány, Körösnagyharsány, Köröstarcsa, Körösújfalú, Kötegyán, Méhkerék, Mezögyán, Okány, Sarkad, Sarkadkeresztúr, Újszalonta, Vésztő, Zsadány)

A Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájában az alábbi célkitűzéseket fogalmazta meg:

1. célkitűzés: *Helyi életminőség fejlesztése*
2. célkitűzés: *Helyi gazdaság és turizmus fejlesztése*
3. célkitűzés: *Vidéki örökség megőrzése, értékteremtő beruházások, és identitást fejlesztése*
4. célkitűzés: *Humán erőforrás fejlesztése*
5. célkitűzés: *Nemzetközi és hazai kapcsolatok*

A négy akciócsoport vezetője a partnerségbe bevonásra kerül.

B) A PARTNERSÉGI TERV VÉGREHAJTÁSA

A partnerségi elv végrehajtásának módszerei

1. Zárt társadalmi-szakmai egyeztetések (írott és szóbeli): Az érintettek fejlesztési elképzeléseinek feltárása valamint a tervezési munkaszakaszban egyeztetés az érintettek bevonásával mérföldkövenként.

A fejlesztési prioritások mentén Békés megye települési önkormányzatainak, a gazdasági szféra, illetve a társadalmi és a civil szféra fejlesztési elképzeléseinek összegyűjtése személyes találkozók, fórumok által és kérdőíves formában.

A partnerek tájékoztatása és véleményük megkérdezése a tervezés különböző munkafázisaiban (Helyzetelemzés – Területfejlesztési koncepció – Stratégiai program – Operatív program).

A zárt társadalmi-szakmai egyeztetések strukturáltan és strukturálatlanul kerülnek megszervezésre.

A zárt egyeztetés (konzultáció) szereplői a tervezési folyamat során:

- a) *Békés megyei települési önkormányzatok,*
- b) *Békés Megyei Agrárkamara,*
- c) *Békés Megyei Mérnök Kamara,*
- d) *Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara,*

- e) *Békés Megyei Kormányhivatal érintett szakigazgatási szervei,*
- f) *VOSZ Békés Megyei Szervezete,*
- g) *Békés Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány,*
- h) *Szent István Egyetem Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kara,*
- i) *Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség,*
- j) *MTA RKK,*
- k) *Békés megye legnagyobb árbevételező adózó vállalkozói,*
- l) *Élelmiszeripari feldolgozók,*
- m) *Mezőgazdaság: állattenyésztők,*
- n) *Mezőgazdaság: növénytermelők,*
- o) *Turizmus-vendéglátás képviselői,*
- p) *Építőipar vállalkozásai,*
- q) *Fa- és fémfeldolgozás vállalkozásai,*
- r) *Textilipar vállalkozásai,*
- s) *Közúti fuvarozás vállalkozásai,*
- t) *Civil szervezetek képviselői,*
- u) *Hulladékgazdálkodásban résztvevők.*

2. Nyílt (online – e-mailen, illetve elsősorban a www.bekesmegye.com honlapon keresztül) társadalmi-szakmai egyeztetések:

A Békés Megyei Önkormányzat felkéri minden partnerét, így a települési önkormányzatokat, vállalkozásokat, civil és társadalmi szervezeteket, hogy online felületen nyilvános kérdőívet töltsenek ki, melynek segítségével a megyei önkormányzat feltárja a megyében 2014-től megvalósítani tervezett, tanulmányokkal már rendelkező projektelképzeléseket és a tervekkel nem rendelkező projektötleteket.

A www.bekesmegye.com és www.bekesmegye.hu honlapokon egyaránt elérhető online kérdőív segít áttekinteni a térség meghatározó iparágainak fejlesztési elképzeléseit, melyek az alapot jelenthetik a 2014-2020-as pályázati ciklus kiírásaihoz.

3. Jogszabályi kötelezettségen alapuló egyeztetés: Az elkészült területfejlesztési koncepció és programok megküldése véleményezésre a 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 10. sz. melléklete alapján a következő szerveknek:

- a) Országos Területfejlesztési Tanács;
- b) miniszterek;
- c) a következő kormányhivatalok:
 - Központi Statisztikai Hivatal,
 - Békés Megyei Kormányhivatal,
 - Magyar Energia Hivatal,
 - Országos Atomenergia Hivatal;
- d) Országos Környezetvédelmi Tanács;
- e) Magyar Tudományos Akadémia;
- f) országos önkormányzati érdekszövetségek;
- g) az érintett térségi fejlesztési tanácsok;
- h) az érintett megyei önkormányzatok;
- i) Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata;
- j) az érintett települési önkormányzatok;
- k) az érintett területi államigazgatási szervek közül:
 - illetékes környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség;
 - működési területével érintett nemzeti park igazgatóság;
 - működési területével érintett vízügyi igazgatóság;
 - Nemzeti Környezetügyi Intézet működési területtel érintett területi kirendeltsége.

A 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 23§(2) alapján az elkészült területfejlesztési koncepció és programok közzététele társadalmi egyeztetés céljából a megyei önkormányzat honlapján történik.

A partnerségi terv időbeli ütemezése

Az időbeli ütemezés a terv elkészítésének ütemezéséhez a konzultációk és a társadalmasítás folyamatát mutatja.

Partnerségi terv végrehajtásának időbeli ütemezése 2012 februárjától 2013. márciusáig tartó időszakban	f	e	m	á	p	m	j	j	a	s	o	n	d	j	f	m
	b	a	r	r	r	j	ú	ú	u	z	k	o	e	a	e	a
	r	r	c	i	i	u	n	l	g	e	t	v	c	n	b	r
	u	i	i	l	u	s	i	i	u	p	ó	e	e	u	r	c
	á	u	s	s	s	s	s	s	s	t	b	b	r	á	u	i
	r	s	s	s	s	s	s	s	r	e	e	r	r	r	s	s
Előkészítő szakasz																
Jogszabályi háttér vizsgálata, felkészülés az új feladatokra																
Partnerek beazonosítása																
Konzultáció és kiértékelés																
Konzultáció a helyzetelemzéshez és értékeléshez																
Kiértékelés a helyzetelemzéshez és értékeléshez																
Konzultáció a végleges koncepció programozási részéhez																
Kiértékelés a végleges koncepció programozási részéhez																
Visszacsatolás																
A konzultációk eredményének visszacsatolása																

106.ábra:Időbeli ütemezés GANTT diagramja

C) A PARTNERSÉGI TERV KIÉRTÉKELÉSE, ÉRVÉNYESÍTÉSE, VISSZACSATOLÁS

A partnerségi terv segítségével a megyei fejlesztési anyagok, szakmai programok széles körű szakmai és társadalmi egyeztetésére kerül sor, amelynek eredményeképpen az üzleti szektor szereplői, az önkormányzatok, a társadalmi szervezetek fejlesztési elképzelései egy komplex megyei fejlesztést irányoznak elő.

A partnerségi elv és társadalmi konzultáció előnyei

1. Hatékonyság növelése: javul a tervezés során az elemzés, a stratégiaalkotás és a prioritások kiválasztásának hatékonysága.
2. Végrehajtás eredményességének növelése: segíti a partnerség a szervezetek közötti koordinációt, a párhuzamosságok elkerülését, és hozzájárult az abszorpciós képesség növekedéséhez, és általában a rendelkezésre álló források felhasználásának hatékonyabb koordinálásához.
3. Növekszik a transzparencia.

Visszacsatolás módszere

Megállapítható, hogy az érdemi visszacsatolást nem tartalmazó egyeztetési folyamatokban nem lehet fenntartani a szereplők motiváltságát. Mindenképp az aktivitás csökkenésével jár, ha nem látják a szereplők véleményük eredményét, csak a folyamatos és minden észrevételre érdemben reagáló együttműködési folyamat vezethet a résztvevők megfelelő motiváltságához, aktivitásához, a szükséges bizalom kialakulásához.

A visszacsatolást az alábbi eszközökkel biztosítja a Békés Megyei Önkormányzat:

- a) A konzultációk eredményeképpen született emlékeztetők valamennyi résztvevőnek kiküldésre kerül, arra további észrevételt, kiegészítést tehet.
- b) A konzultációkon feltett kérdéseire a partner – lehetőségekhez mérten – érdemi választ, segítséget kap.
- c) Online felületen megoszthatja további, konkrét elképzeléseit.
- d) Tervezésnél beépülnek azon javaslatok, amelyek összhangban vannak a vonatkozó fejlesztési dokumentumokkal, előírásokkal.
- e) Az egymáshoz kapcsolódó, egyéni elképzelések összekapcsolása megtörténik, szintetizálódik, amennyiben lehetséges integrált fejlesztési elképzeléssé kristályosodik ki.
- f) Lehetőség nyílik a partnerek közötti interakcióra, egymás segítése, összefogása céljából.
- g) A koncepció különböző fázisairól értesítést kap, azokba érdemben bekapcsolódhat.

A partnerségbe bevont célcsoportok fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

Összhangban a Kormány célkitűzéseivel a Békés Megyei Önkormányzat egy új Területfejlesztési Koncepció kidolgozását tűzte ki célul, amelyben a megye társadalmi-gazdasági helyzetértékelésén túl, kitörési pontokat, megújulási lehetőségeket kíván megfogalmazni Békés megye fejlesztése, az életminőség javítása, a gazdaság növekedése érdekében. Cél, hogy a fejlesztési dokumentum összefogva Békés megye gazdasági szereplőit cselekvési irányokat jelöljön ki, konkrét tevékenységeket, projektek kidolgozását és megvalósítását tegye lehetővé.

A koncepció kidolgozását a gazdaság szereplői és képviselőik, szakemberek, együttműködésével, a megye települési önkormányzataival partnerségben, velük összefogva kívánjuk véghezvinni.

CA) VÁLLALKOZÓI-ÜZLETI SZEKTOR FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI:

1. Hálózatos infrastruktúra vonatkozásában az M44 fejlesztésének hiánya kapott kiemelten hangsúlyt, illetve a vasúti szállítás pontatlanságára hívták fel a figyelmet, mert meglévő adottság, de nem, vagy nehezen használható. Ezek a problémák a beszállítói alkalmasságot befolyásolják negatív irányba.
2. Humán erőforrás tekintetében a műszaki felsőfokú képzés, szakképzés, nyelvi képzés fontosságán túl szemléletváltás szükséges, amely az egyéni öngondoskodás igényét hozza elő.
3. A műszaki felsőfokú képzés azért is fontos, mert lehetséges tőkebefektetések, nagyberuházások humán erőforrás bázisát képezheti.
4. A pályázati rendszerekkel kapcsolatban általános változtatási igény a pályázati rendszer túlzott bürokratikusságának mérséklése, finanszírozási nehézségeinek kezelése, a fenntarthatóság biztosításának reális szabályozása.
5. Feldolgozóipar újraindításának, majd bővítésének prioritásként kezelése.
6. A megújuló energiák (bio, szél, nap, termál) felhasználása a gazdaságos termelés érdekében, amihez pályázati források biztosítása szükséges.
7. A K+F+I bővítése a fiatal munkaerő visszacsábítása, megtartása érdekében.
8. A határmenti gazdasági együttműködés fejlesztésének biztosítása (ez EU-s cél is egyben) megfelelő jogi szabályozás és forrás bevonásával.

9. Mindenképpen a különleges minőségre kell törekedni, és ezt támogatni az olcsón előállított tömegtermékkel szemben.
10. Ágazati és ágazatok közötti együttműködések /klaszterek/ erősítése minél több helyi szereplő bevonásával.

CB) ÖNKORMÁNYZATI SZEKTOR FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI:

Az önkormányzatok feladat- és hatáskörének jelenleg is tartó módosítása miatt a szektor képviselői visszafogottan jelölték meg elsődleges céljaikat:

1. Az önkormányzatok elsődleges feladatuknak tekintik a munkahelyek megőrzését, a foglalkoztatás bővítését, munkahelyteremtést.
2. Az önkormányzati szektorban is probléma a vállalkozásoknál már említett úthálózat fejlesztés hiánya (M44 és a ráhordó utak).
3. Az önkormányzatok elképzelése a termálvíz mezőgazdasági célú hasznosítása /a kapcsolódó iparral együtt/.

CC) TÁRSADALMI SZERVEZETEK FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI:

Civilek

1. A civil szféra határmenti kapcsolatainak fejlesztése igényként fogalmazódott meg, melynek feltételeit biztosítani szükséges /pályázati rendszer, finanszírozás, jogi szabályozás/.
2. A civil szervezetek kitörési pontot és fejlődési lehetőséget látnak bizonyos feladatok átvállalásában, melyet gazdaságosan és rugalmasan tudnak ellátni.

Érdekképviseltek

1. Fontos feladat a diplomás pályakezdők elvándorlásának megakadályozása, melyet különböző pályázatokkal, programokkal lehet elősegíteni, aminek a későbbiekben gazdaságfejlesztési hatása is lehet azáltal, hogy a képzett munkaerő a megyében marad.

A kis és középvállalkozások érdekképviselőjének megerősítése a piacon maradás illetve a további piacbővítés elősegítése érdekében.

2.3. A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK ELEMZÉSE

A) A TERÜLETFEJLESZTÉS FORRÁSAINAK ELEMZÉSE

Meghirdetett pályázatos forrás tematikus bontásban

2007 és 2012 között a dél-alföldi Operatív Program keretében mindösszesen 83 darab pályázati felhívás megjelentetésére került sor, összesen mintegy 178,93 milliárd forint keretösszeggel.

Ezen belül regionális gazdaságfejlesztés témakörben 18 darab pályázati kiírás meghirdetése történt meg, közel 49 milliárd forint értékben. A keretösszegek együttesen magasabb összeget adnak ki, mint a prioritás rendelkezésre álló forráskerete, mivel egyes felhívások (és így az ezekre tervezett forráskeret) meghirdetésére többször is sor kerülhetett. A 2007-2008-as akciótervi időszakban a DAOP keretében két felhívás jelent meg gazdaságfejlesztés területén, míg 2009-2010 között már 12 darab kiírás volt elérhető. A DAOP 1. prioritástengelyén 2011-ben 4 darab felhívás meghirdetésére került sor. A prioritáson kiemelt projekt nem kapott támogatást.

A turisztikai célú fejlesztések keretében összesen pályázatos formában 8 darab pályázati konstrukció jelent meg, összesen 30,6 milliárd forintos keretösszeggel. A legtöbb, 3-3 darab pályázati kiírás 2007-ben és 2009-ben jelent meg. 2012-ben a 2. prioritás tengelyen új pályázati kiírás jelent meg az Új Széchenyi Terv keretei között. Az év során turisztikai témakörben a „DAOP-2.1.1/I-12 Egészségügyi

turizmus szolgáltatásainak fejlesztése a konvergencia régiókban” című kiírásra lehet benyújtani projektjavaslatot 3 milliárd forintos pénzügyi kerettel. A prioritási tengelyen 1 darab kiemelt projekt rendelkezik 3 milliárd forint vissza nem térítendő támogatást tartalmazó támogatási szerződéssel.

A DAOP 3. prioritástengelyén, közlekedésfejlesztési témakörben 14 felhívás meghirdetése történt meg pályázatos formában, összességében 32 milliárd forint keretösszeggel. A legtöbb, 6 darab felhívás 2009-ben jelent meg, míg a következő évben nulla darab kiírás meghirdetésére került sor. 2007-ben 3 darab, 2010-ben pedig 4 darab pályázati kiírást jelentetett meg a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség. 2007-2011-ben mindösszesen 19 darab – az időszak utolsó évében 4 darab – kiemelt projekt nevesítésére került sor a prioritástengelyen. Ezek közül 15 darab rendelkezik támogatási szerződéssel, melyek közül nyolcat kötöttek meg 2011-ben. A szerződéssel rendelkező projektek összes támogatási összege 11,9 milliárd forint.

A 4. humáninfrastruktúra fejlesztési prioritási tengelyen 27 darab felhívást jelentettek meg pályázatos formában, mindösszesen 41,8 milliárd forint keretösszeggel. A legtöbb, szám szerint 12 darab felhívás 2009-ben került megjelentetésre, míg a legkevesebb, 2 darab a következő évben. 2011-ben további 4 darab felhívás meghirdetése történt meg. A prioritási tengelyen 2 darab kiemelt projekt – nemzetiségi iskolák – megvalósítása zajlik.

A dél-alföldi Operatív Program keretében az 5. nagy témakör, a térségfejlesztési akciók keretében 15 darab felhívást jelentettek meg pályázatos keretek között, melyek összes támogatási keretösszege 25,21 milliárd forint volt. 2007-ben és 2009-ben 6-6 darab, míg 2011-ben 3 darab felhívás megjelenésére került sor. A prioritási tengelyen 11 darab kiemelt projekt rendelkezik támogatási szerződéssel, közülük kettő projekt már pénzügyileg zárt.

A 2007-2013-as Európai Unió pénzügyi időszakban a dél-alföldi megyékben rendelkezésre álló regionális fejlesztési források

A dél-alföldi Operatív Program teljes forráskerete a 2007-2013-as tervezési időszakra 880,841 millió euró, amely 280 HUF/EUR árfolyamon 246,635 milliárd forintnak felel meg. Ennek a keretnek a jelentősebb része – összesen 96,4%-a – az öt fejlesztési prioritás között oszlik meg, míg a program lebonyolításának költségei a technikai segítségnyújtásra elkülönített 31,713 millió euróból fedezhetőek.

Prioritási tengely	A prioritás kerete (Millió EUR)	A prioritás kerete (Milliárd Ft)	Százalékos megoszlás
1. prioritás: Regionális gazdaságfejlesztés	152,843	42,796	17,35%
2. prioritás: Turisztikai célú fejlesztések	161,334	45,173	18,32%
3. prioritás: Közlekedési infrastruktúra fejlesztés	186,053	52,094	21,12%
4. prioritás: Humáninfrastruktúra fejlesztése	165,580	46,362	18,80%
5. prioritás: Térségfejlesztési akciók	183,317	51,328	20,81%
6. prioritás: Technikai segítségnyújtás	31,713	8,879	3,60%
Összesen:	880,841	246,635	100,0%

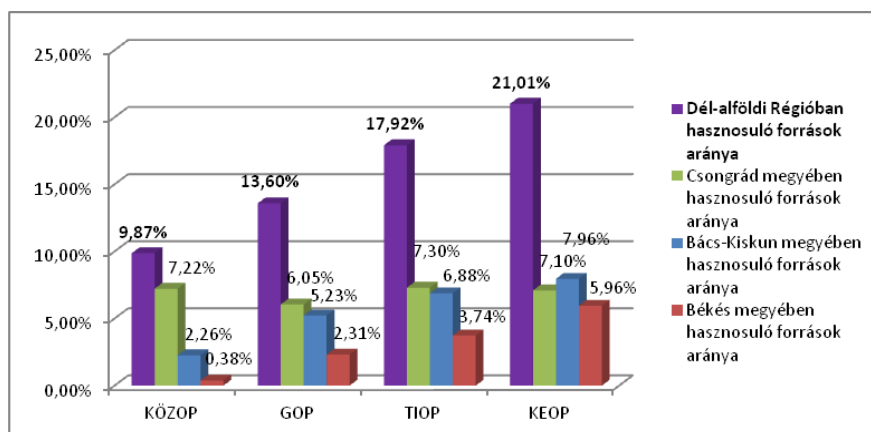
27.tábla: Rendelkezésre álló források Forrás: DAOP 2012. évi jelentés

A táblázatból látható, hogy a legmagasabb forrás közlekedésfejlesztési (a rendelkezésre álló keret 21,12%-a), illetve térségfejlesztési (a rendelkezésre álló keret 20,81%-a) témakörökben állt rendelkezésre a 2007-2013 közötti időszakban. A legalacsonyabb kerettel a regionális gazdaságfejlesztési prioritás rendelkezett (17,35%), ugyanakkor a relatíve alacsony (átlagosan 50%-os) támogatási intenzitásnak köszönhetően a közvetlen pályázói hozzájáruláson keresztül többletforrást ebben a témakörben és a turisztikai prioritáson sikerült mozgósítani.

Ágazati Európai Uniós források területi megoszlása Békés megyében

Az ágazati programok megyei hasznosulásának elemzése során a Közlekedés Operatív Program (KÖZOP), a Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP), a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP), valamint a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP) keretében megítélt támogatási összegek és a nyertes pályázatok számának megyénkénti megoszlását tekintjük át. Az elemzéshez felhasznált adatbázist a jelzett programok folyamán támogatást nyert projektek listái jelentik, melyek a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapján a nyilvánosság számára hozzáférhetők. Az elemzés során minden esetben az adott ágazati program keretében benyújtott pályázat megvalósítási helyszínét vettük a régiós vonatkozás alapjául. Ez a módszer lehetővé teszi a nem elhanyagolható esetben más régióban bejegyzett székhelyű vállalatok által benyújtott és kezelt, de a Dél-Alföldi régióban megvalósuló és hasznosuló projektek figyelembe vételét.

107.ábra: Ágazati támogatások hasznosulása az országos értékek százalékában
Forrás: DARFŰ saját szerkesztés

Regionális összehasonlításban elmondható, hogy az ágazati programok keretében megítélt támogatások Békés megyei abszorpciója volt a leggyengébb, különösen a közút- illetve a gazdaságfejlesztési területeken nyílik szélesre az olló. Békés megye egyedül a KEOP források kihasználásában tudta megközelíteni a másik két megye arányait. Az ágazati támogatások Csongrád megyében hasznosultak a legnagyobb mértékben (6-7%), Bács-Kiskun megye a TIOP tekintetében a Csongrád megyeihez hasonló, a KEOP esetében pedig a legmagasabb aránnyal részesült forrás-kiegészítésben.

Hazai, kormányzati források megyei szintű felhasználása

A tanulmány szempontjából vizsgált 2007-2012 közötti időszakban 2007-ben, 2008-ban és 2009-ben jelent meg pályázati kiírás a hazai források terhére. A hazai decentralizált pénzeszközök az alábbiak voltak:

A területfejlesztési célélőirányzatot (TRFC) a társadalmi és gazdasági fejlettségben megmutatkozó különbségek csökkentésére, a térségi együttműködések elősegítésére, a vállalkozói és befektetői tőke területfejlesztési programokba történő integrálására hozták létre, elsődleges célja a gazdaságfejlesztés, a termelőinfrastruktúra-fejlesztés, munkahelyteremtés és humánerőforrás-fejlesztés volt. E forrásból

támogatásban részesülhettek az önkormányzatok, illetve a vállalkozói szféra által megvalósított fejlesztések és beruházások is.

A területi kiegyenlítést szolgáló előirányzatot (TEKI) a termelő az infrastrukturális feltételekben meglévő különbségek mérséklésére, az önkormányzatok kommunális jellegű infrastrukturális fejlesztéseinek finanszírozására hozták létre. Ebből kizárólag a kedvezményezett térségek, illetve a kedvezményezett települések önkormányzatai részesedhettek. Kivételt képeztek azok az önkormányzatok, amelyek kedvezményezettnek minősülő önkormányzattal együtt közös projekt megvalósításában vettek részt, vagy ha a támogatandó projekt egyértelműen pozitív hatással volt a kedvezményezett térségekre is.

Céljellegű decentralizált előirányzatot (CÉDE) a helyi önkormányzatok felhalmozási, valamint vis maior kiadásainak támogatására hozták létre, amely az előbbi két decentralizált forrást egészítette ki. E támogatási forma felhasználása nem kapcsolódott a kedvezményezett térségek köréhez, ezért ezen forrásból a fejlettebb térségek települései is részesedhettek.

Leghátrányosabb helyzetű kistérségek felzárkóztatásának támogatása (LEKI) keretében támogatást igényelhetek azok a települési önkormányzatok, illetve többcélú kistérségi társulások, amelyek a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről szóló jogszabályban meghatározott, a területfejlesztés szempontjából leghátrányosabb helyzetű kistérségek jegyzékén szereplő kistérségeken belül voltak, valamint azok a megyei önkormányzatok, illetve önkormányzati társulások, amelyek fejlesztéseiket ezen kistérségeken belül valósították meg és a fejlesztés a kistérség fejlődését szolgálta.

A települési önkormányzati belterületi közutak felújításának, korszerűsítésének támogatására (TEUT) létrehozott pályázati forrás a települési önkormányzatok törzsvagyonaiba tartozó belterületi közutak – kapacitást nem növelő – felújítására, korszerűsítésére lehetett fordítani.

A magyar területfejlesztési intézményrendszer, hazánk EU csatlakozásával összefüggésben az elmúlt évtized közepén jelentős változásokon ment keresztül. A fejlesztéspolitika súlypontja fokozatosan a régiókra tevődött át. A hazai finanszírozású pályázati források kezelésében a legnagyobb változást a 2007-es esztendő hozta, amikor az addig megyei szinten megjelenő forráselosztást felváltotta a regionális szintű döntéshozatal. A 2008-ban kezdődő gazdasági válsággal és az ország gazdasági teljesítményének csökkenésével párhuzamosan a hazai forrású pályázatok meghirdetésére a 2009-es esztendőben volt utoljára lehetőség.

Mivel a forrásfelosztás a dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács irányításával, régiós keretek között történt, ezért indokolt az összehasonlítás a három dél-alföldi megye, Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye adatai között.

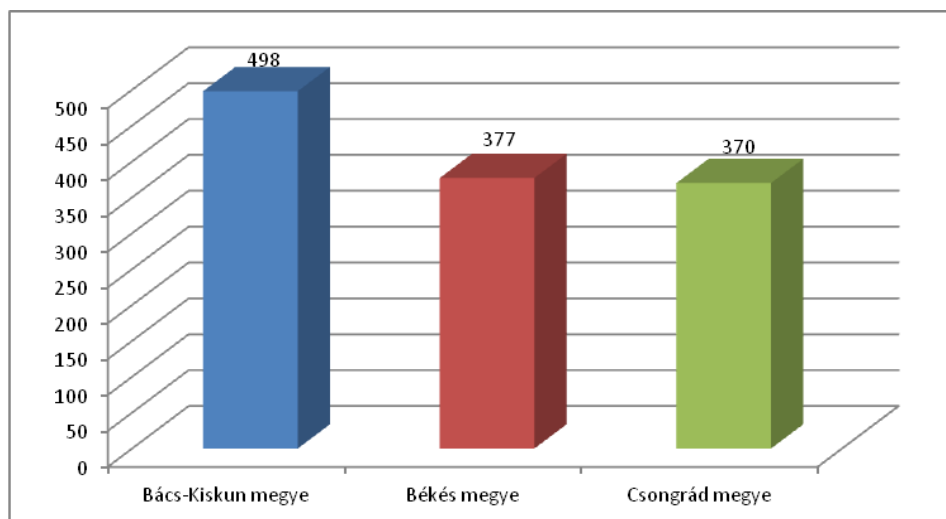
	Decentralizált előirányzat	Támogatott projektek száma (db)	Az összes százalékában	Megítelt támogatás (Ft)	Az összes százalékában
Bács-Kiskun megye	TRFC	16	3,21%	194 142 161	7,74%
	TEUT	92	18,47%	564 053 830	22,50%
	CÉDE	139	27,91%	472 234 509	18,84%
	TEKI	183	36,75%	851 844 386	33,98%
	LEKI	68	13,65%	424 689 994	16,94%
	Összesen	498	100,00%	2 506 964 880	100,00%
Békés megye	TRFC	15	3,98%	196 582 126	5,46%
	TEUT	75	19,89%	613 294 985	17,04%
	CÉDE	38	10,08%	332 418 199	9,23%
	TEKI	83	22,02%	838 027 631	23,28%
	LEKI	166	44,03%	1 619 445 425	44,99%
	Összesen	377	100,00%	3 599 768 366	100,00%
Csongrád megye	TRFC	22	5,95%	132 342 994	5,92%

TEUT	90	24,32%	609 283 812	27,24%
CÉDE	112	30,27%	374 037 062	16,72%
TEKI	91	24,59%	603 393 030	26,97%
LEKI	55	14,86%	517 867 783	23,15%
Összesen	370	100,00%	2 236 924 681	100,00%
Mindösszesen	1245		8 343 654 927	

28.tábla: Dél-Alföldi régió decentralizált előirányzatok Forrás:DARFÜ

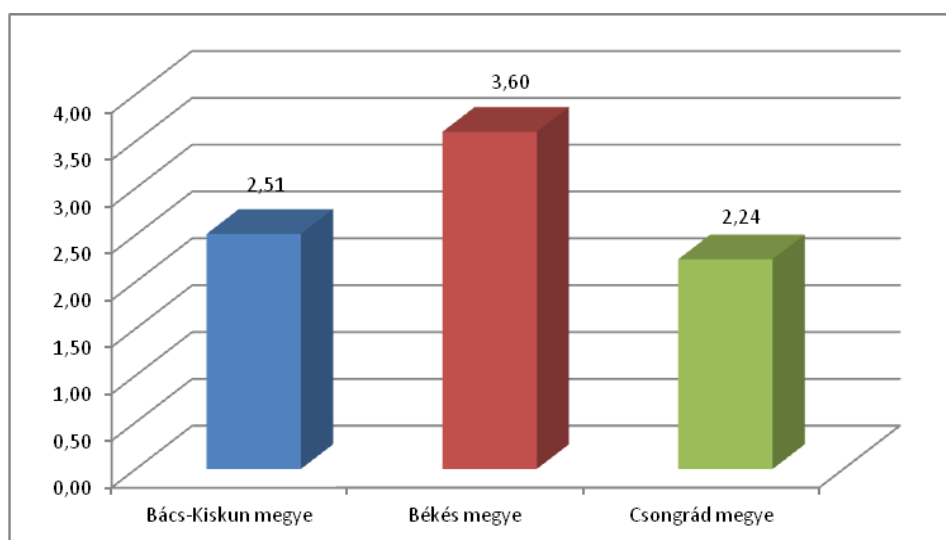
A három megye számára a 2007-2009-es időszak alatt összesen 8,3 milliárd Ft hazai forrás lehívására nyílt lehetőség. A benyújtott pályázatok formai és tartalmi értékelését követően a döntéshozó dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács 1245 db. projektet talált támogathatónak.

108.ábra: A hazai források keretei között támogatott projektek száma (db)

Forrás: DARFÜ adatbázis

A megyék adatai alapján megállapítható, hogy a nyertes pályázatok 40%-át Bács-Kiskun megyei, 30,3%-át Békés megyei, 29,7%-át Csongrád megyei pályázók nyújtották be. Az elnyert támogatási összegek ehhez képest eltérést mutatnak. A források kicsivel kevesebb, mint 1/3-ad része (30,05%) került Bács-Kiskun megyébe, Békés megye részesedése 43,14 %-os, míg Csongrád megyéé 26,81 % volt.

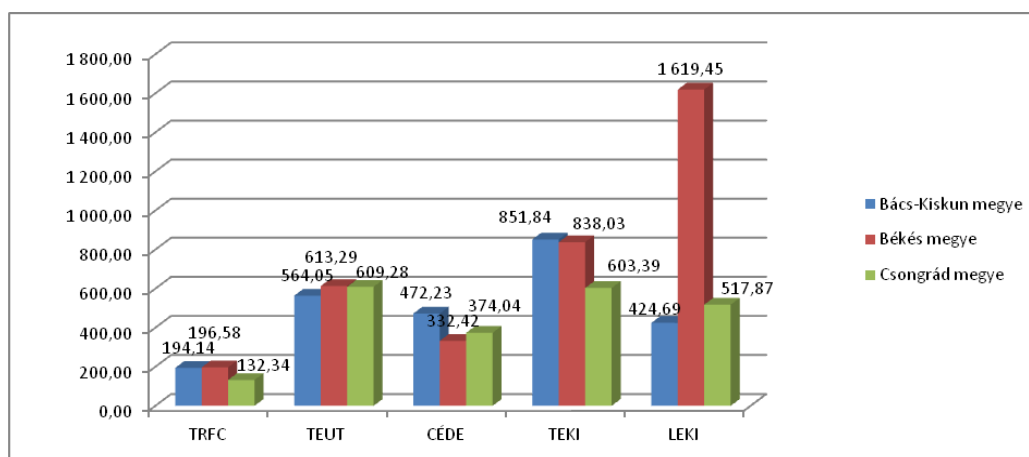
109.ábra: A hazai források keretei között megítélt támogatások összértéke megyénként (Mrd Ft)

Forrás: DARFÜ adatbázis

Megyék közötti összehasonlításban érdemes vizsgálni az egyes pályázati előirányzatok felhasználását. A TRFC forrásokból Bács-Kiskun és Békés megye majdnem azonos mértékben (kb. 37-37%), részesedett, a fennmaradó közel 26% Csongrádba került. A belterületi útfejlesztésekre szánt összegeknél (TEUT) Csongrád és Békés megye esetében van egyezés (34-34%), a fennmaradó, kevesebb, mint 1/3 rész került a legnagyobb megyébe, Bács-Kiskunba. Megyei összehasonlításban a céljellelű decentralizált előirányzat (CÉDE) felhasználásában is vannak különbségek. A források 40%-ából Bács-Kiskun, míg 28%-ából Békés, és megközelítően 32 %-ából pedig Csongrád megye önkormányzatai gyarapodtak.

A TEKI esetében a következő figyelhető meg: míg Békés és Bács-Kiskun megye a források kb. 37-37%-ával gyarapodott, Csongrádba a maradék 26% került. A leghátrányosabb helyzetű térségek felzárkózását segítő LEKI forrásainak majdnem 2/3-ad része (63%) Békés megyét gyarapította, amelynek egyik magyarázata, hogy a megye 4 kistérsége található a leghátrányosabb helyzetű térségek között.

110. ábra: A hazai források keretei között megítélt pályázati támogatások megoszlása a Dél-Alföldön, intézkedésenként (millió Ft) Forrás: DARFÜ adatbázis

Békés megye esetében a DARFT által támogatott pályázatok száma 377, az ennek kapcsán érkezett 3,6 milliárd forint közel 45%-át a LEKI előirányzatban érkező forrás adja. A TEKI aránya jelentős, meghaladja a 23%-ot, a harmadik helyen az útfejlesztésekre fordítható TEUT előirányzat mutatója található. A TRFC részesedése a legkisebb, mivel meghirdetésére csak a 2008-as esztendőben került sor.

Ha intézkedésenként vizsgáljuk a forrásoknak az egyes kistérségekenkénti eloszlását, akkor a számok a következőket mutatják:

A **TEUT** keretében elmondható, hogy a megvalósított belterületi útfejlesztések tekintetében sokkal arányosabban kerültek elosztásra a források, mint a másik két dél-alföldi megye esetében. Itt a sor elején nem a megyeszékhely körüli térség áll, hanem a Gyulai kistérség, amely a források több, mint 1/5-öd részét tudhatta magáénak. Gyula térségét követi a sorban a békéscsabai kistérség (18,5%), illetve a békési kistérség (16,5%). A TEUT terhére a legkevesebb forrás a sarkadi, mezőkovácsházi és az orosházi térséget gyarapította. Sarkad esetében a támogatás összege nem éri el a 1,5%-ot.

A **TEKI** források elosztását nézve a legnagyobb összegek a Mezőkovácsházai kistérségbe kerültek (26%). Ezt követően a sorban az Szeghalomi (16,7%), az Orosházi (15%), valamint a Békési kistérség (14%) következik. Az előirányzat forrásaiból a megyén belül a legkisebb arányban a Sarkadi- és a Szarvasi kistérség részesedett, a megyeszékhelyet övező térségbe pedig egyáltalán nem kerültek a TEKI terhére támogatások.

A **LEKI** előirányzataiból nyert források a tekintetében Békés megye kiemelkedik a régió másik két megyéje közül. Ennek elsődleges magyarázata, hogy itt négy kistérség volt jogosult igénybe venni

ezt a támogatási formát. A legnagyobb támogatás a Mezőkovácsházai kistérségbe jutott, a források közel 1/3-ad része ide került. A sor végén itt is Sarkad és térsége áll, mivel a LEKI források nem egészen 20%-a juthatott csak ebbe a térségbe.

A CÉDE terhére nyújtott támogatások közül a legnagyobb összeg a Mezőkovácsházai kistérséget (23%) gyarapította. A sor végén (Békés 1,5%) térsége, valamint ebben az esetben is Sarkad térsége (3,5%) áll.

Határon átnyúló együttműködési programok tematikus elemzése

A Dél-Alföldi régiót érintő határon átnyúló (CBC) támogatási források tekintetében alapvetően két program elemezhető. A Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 illetékességi területe a régió két megyéjét, Csongrádot és Békést foglalja magában. Mivel a programterület egésze az Európai Unió tagállamainak egyes megyéiből áll, a támogatás forrását az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) adja. A hasonló elnevezésű Magyarország-Szerbia CBC programterülete magyar oldalon Bács-Kiskun és Csongrád megyéket tartalmazza. A támogatási forrást utóbbi esetben – tekintettel Szerbia csatlakozás előtti státuszára – az IPA előcsatlakozási alap adja a magyar partnerek számára is.

Békés megye földrajzi helyzetéből adódóan kizárólag a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program célterületének része, ezért a megyére vonatkozóan az e program kapcsán hasznosuló támogatások területi elemzésével tudunk foglalkozni.

Az elemzéshez felhasznált adatbázist a jelzett programok folyamán támogatást nyert projektek listái jelentik, melyek a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, valamint a Szerbia-Magyarország CBC program Közös Szakmai Titkárságainak (JTS) honlapjain a nyilvánosság számára hozzáférhetőek.

Az elemzés során minden esetben az adott nyertes pályázat megvalósítási helyszínét vettük a régiós vonatkozás alapjául. Ez a módszer lehetővé teszi a nem elhanyagolható esetben más régióban bejegyzett székhelyű intézmények által benyújtott és kezelt, de a Dél-Alföldi régióban megvalósuló és hasznosuló projektek figyelembe vételét.

A szomszédsági együttműködésben megvalósuló nemzetközi projektek sajátossága, hogy több partner összefogásával valósulnak meg. Ezért az alábbi elemzés nem projektekkel, hanem *projektrészekkel* számol. A projektrész az együttműködésben megvalósítandó projekt azon része, amelynek lebonyolítása egy adott partner felelőssége a hozzárendelt feladatkörök és partneri költségvetésrész figyelembe vételével. Különösen fontos a projektrész fogalmának tisztázása annak fényében, hogy egyazon projekt keretében több kistérségi, sőt megyei helyszínen is megvalósulhatnak különböző projektrészek, amely tény a támogatások kistérségi megoszlásának képét torzítaná projektalapú vizsgálati módszer alkalmazása esetén.

A régió déli, illetve keleti határait a szerb és a román országhatárok jelentik. A határ menti kapcsolatok fejlesztése ezért már a csatlakozásra felkészítő PHARE támogatások idejében prioritást élvezett, 1996-ban indult az első magyar-román relációban megvalósuló program. 2003-ban a PHARE határon átnyúló együttműködések az ország teljes határszakaszára kiterjesztésre kerültek, ekkor kezdődött meg Magyarország és az akkori Szerbia és Montenegró között a kísérleti kisprojektek támogatása. Ezen kezdeményezés célja már a hazánk EU csatlakozását követően elérhető INTERREG IIIA Közösségi Kezdeményezés alap támogatásaira való felkészítés volt¹⁸.

Magyarország összesen 8 Interreg programban vett részt 2004-2006 között, köztük a Magyarország – Románia – Szerbia és Montenegró háromoldalú határ menti együttműködési programban, ahol irányító hatósági funkciókat is ellátott. A két szomszédos országgal való pályázati együttműködés hagyományai tehát több mint másfél évtizedes múltra tekintenek vissza. Bár a program formája háromoldalú együttműködésként indult, Románia 2007-es EU csatlakozásával a felhasználható pénzügyi alapok köre diverzifikálódott, ezért a jelen tanulmány vizsgálati időszakát jelentő 2007-től induló időszakra vonatkozólag kettévált a hazánkat és Szerbiát, illetve Romániát támogató határ menti programok kezelése és finanszírozási mechanizmusa. Békés megye azóta csak a Magyarország és Románia közti határmenti együttműködések támogató Operatív Program által érintett.

¹⁸ forrás: Nagy PHARE könyv, kiadó: VÁTI 2007

B) A TERÜLETFEJLESZTÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE

2012. január 1-jével Magyarországon változott a területfejlesztés szereplőinek feladatkörét, kompetenciáit meghatározó törvényi keret. A módosított törvény rendelkezései alapján a területfejlesztés középső szintjének meghatározó szereplője a megye lett. Az alábbiakban áttekintjük az intézményrendszerben a törvényi változás alapján bekövetkező változásokat.

Törvényi keretek és azok változásai

A területfejlesztés magyarországi intézményi kereteit, valamint a közreműködők feladat- és hatásköreit a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény határozza meg. Legjelentősebb módosításait az alábbi jogszabályok jelentették:

1. Az 1999. évi XCII. törvény

Célja a csatlakozással elérhető uniós források kezelésének előkészítése volt, melynek érdekében

- kibővítette az Országos Területfejlesztési Tanács munkájában részt vevő delegáltak körét,
- erősítette a regionális szintet a hét tervezési-statisztikai régió konkrét, kötelező érvényű lehatárolásával,
- átalakította a képviselőtestületet a regionális és megyei fejlesztési tanácsokban.

A módosítás a gazdasági kamarák és a munkavállalói érdekképviselői szervezetek szerepét a régiós döntéshozásban visszaszorította (csak tanácskozási jog) a kistérségi képviselők száma csökkent, ami a területfejlesztés alsó, de legaktívabb szintjének szerepét mérsékelte. A kormányzati képviselőtestület ugyanakkor növekedett a minisztériumok, illetve egyes dekoncentrált szervek teljes jogú tagsága révén. Az egyes ágazatok területfejlesztéssel való összhangjának megteremtése érdekében a megyei földművelésügyi hivatalok és a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok is tagi képviselőtestületet kaptak a megyei területfejlesztési tanácsban.

2. A 2004. évi LXXV. törvény

A 2004. évi törvénymódosítás 2004.09.01-i hatállyal megváltoztatta az országos, a regionális, illetve a megyei területfejlesztési tanácsok tagjaira vonatkozó rendelkezéseket, azok hatáskörét, felügyeleti rendszerét és megalakította a kistérségi területfejlesztési tanácsot.

Azokban a kistérségekben, ahol nem alakult többcélú társulás ott a Közigazgatási Hivatal megalakította a kistérségi Fejlesztési Tanácsot, mely a kistérség teljes területén az összes település bevonásával működő a területfejlesztési feladatokat összehangolását végző szervezet.

A törvénymódosítás többek között:

- Meghatározta a régió és a kistérség fogalmát, valamint lehatárolásuk általános szempontjait,
- Rendelkezett a Budapesti Agglomeráció, valamint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területrendezési tervének elfogadásáról,
- Az OGY hatáskörébe sorolta a régiók területi lehatárolására és székhelyére vonatkozó pontos szabályozást.

3. A 2011. évi CXCVIII. törvény

A területfejlesztéssel és a területrendezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCVIII. törvény a területfejlesztés intézmény- és eszközrendszerének jelentős átalakítását teszi szükségessé, ugyanis a törvény 2012. január 1-i hatállyal a megyei önkormányzatok felelősségévé tette a területfejlesztési és a területrendezési feladatok ellátását.

Ezzel egyidejűleg – a kiemelt térségi tanácsokat (pl. Balaton) kivéve – megszűntek a regionális fejlesztési tanácsok (köztük a DARFT), valamint a megyei területfejlesztési tanácsok és a kistérségi fejlesztési tanácsok is. A törvény ezen intézmények tekintetében továbbá rendezte a szükséges jogutódlás kérdéseit. Ennek megfelelően a regionális fejlesztési és a megyei területfejlesztési tanácsok

jogutódjává a területileg érintett megyei önkormányzat vált. A DARFT valamikori tulajdonát képező dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség a Magyar Állam tulajdonába, a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumhoz került. Az új szabályozás a regionális fejlesztési ügynökségek kiemelt feladataként a megyei fejlesztési program megvalósításával összefüggésben a fejlesztési döntések előkészítését, végrehajtását, valamint a területfejlesztés intézményei munkájának segítségét határozza meg.

A megyei önkormányzat területfejlesztési hatásköre felöleli a területfejlesztési döntéseket megalapozó vizsgálatokat, a megyei területfejlesztési koncepció kidolgozását, nemzetközi együttműködési megállapodások megkötésének lehetőségét, valamint számos lényeges kérdésben a megyei önkormányzat számára véleményezési jogot biztosít. A megyei önkormányzat dönt továbbá a hatáskörébe utalt fejlesztési források felhasználásáról.

A feladatok ellátása vonatkozásában ugyanakkor beszámolási kötelezettség terheli.

Ha a megye területén túlmutat egy-egy területfejlesztési ügy, az az érintett régió területét alkotó megyék, illetve a főváros képviselőiből felálló regionális területfejlesztési fórum feladatkörébe tartozik.

Létrejötték emellett a megyei területfejlesztési fórumok, amelyeknek a megyei önkormányzatok és a megyében található megyei jogú városok delegáltjai a tagjai. A megyei területfejlesztési fórum célja, hogy a megyei jogú városokat bekapcsolja a megyék területfejlesztési döntéshozatalának előkészítésébe.

A törvény bevezette továbbá a szabad vállalkozási zóna fogalmát, ahol a területfejlesztési célok érdekében pénzügyi és más kedvezményeket kell biztosítani. A helyi önkormányzatok ugyanakkor továbbra is létrehozhatnak ipari parkokat és más fejlesztési egységeket.

A térségi intézményrendszer felépítése

A területfejlesztési törvény eredeti verziója a decentralizáció elvét szem előtt tartva a területi politika alapintézményeként a megyei szintű intézményeket nevesítette. Az európai regionális politika érvényesítésére való felkészüléssel a regionális intézményrendszer szerepe felértékelődött, ezért a törvény 1999-es módosítása már a regionális területfejlesztési intézményrendszerre helyezte a hangsúlyt. A 2004. évi jogszabályi változások a kistérségi intézményrendszer dominanciáját erősítették, megtartva és továbbfejlesztve a regionális intézményrendszer 1999-ben kialakult előnyeit.

A területfejlesztési törvény a különböző célterületi egységeket (régió, megye, kiemelt térség és kistérség) összefoglaló néven térségként említi. A megye meghatározása azonban nem a területfejlesztési törvényben történik, mivel a felsorolt térségek között egyedülként – a fővároshoz, a városokhoz és községekhez hasonlóan – az Alkotmány alapján része az állam területi tagozódásának, egyúttal közhatalmi és közigazgatási funkciókkal is rendelkező helyi önkormányzata van. A törvény által definiált egyéb térségek azonban nem rendelkeznek közhatalmi-közigazgatási jellemzőkkel, csupán a területfejlesztési törvény alkalmazásában kapnak jelentőséget, mint tervezési-statisztikai és fejlesztési területi egységek.

A területfejlesztéssel és –rendezéssel kapcsolatos feladatmegosztás szintjei tekintetében megkülönböztethetünk központi állami és területi szerveket, utóbbiak közé sorolandóak a decentralizált területi államigazgatási szervek is. A releváns területi egységeket a legalsóbb szintektől az országosak felé haladva írja le az alábbi felsorolás, bemutatva a jogszabály változásaiból következő aspektusokat is.

1. A kistérség

A kistérségek a területfejlesztési politika legalapvetőbb szintjei. A törvény kétféle értelemben foglalkozott ezen egységgel: egyrészt statisztikai-tervezési kategóriaként, másrészt funkcionális területfejlesztési társulásként. A rendszer nem zárta ki, hogy egy település, akár a megyehatárokat is átlépve, több területfejlesztési társulásnak is tagja legyen, figyelemmel a valódi térségi kapcsolatok jellegére és intenzitására. A területfejlesztési társulások azonban főként önkormányzati szereplőkkel telítődtek (a partnerség elvét nem teljes körűen figyelembe véve), s nem tudták/akarták bevonni a további térségi szereplőket a területfejlesztési programokban való részvételre.

Lényeges változást a területfejlesztési törvény 2004-ben történt módosítása hozott, amelynek eredményeként újra kellett alakítani a területfejlesztési intézményrendszert. A statisztikai kistérségek felülvizsgálata, több funkciójú területi egységekké alakítása valós statisztikai alapokra helyezte a

fejlesztés - támogatási politika, a kistérségi területfejlesztés tervezését. A módosítás továbbá lehetővé tette, hogy a kistérségi területfejlesztési tanácsok önálló munkaszervezeteket működtessenek, amelyhez normatív támogatást kaphattak a területfejlesztési forrásokból.

Ösztönözte az önkormányzati társulások megalakítását a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetési törvénye is, mely szerint támogatás illeti meg a helyi önkormányzatokat, amennyiben a közszolgáltatások (például közoktatás, szociális ellátás, hulladékgazdálkodás, vízgazdálkodás) hatékonyabb szervezése, fejlesztése, a közszolgáltatások színvonalának javítása érdekében a kormányrendeletben meghatározott kistérség határain belül többcélú társulást hoznak létre.

A kistérségi területfejlesztési tanácsokat a területfejlesztési törvény legutóbbi, 2011-es módosítása szüntette meg. Ugyanakkor a Területfejlesztési önkormányzati társulás intézménye, mint opcionális fejlesztési együttműködési lehetőség megmaradt a települési önkormányzatok kezében (10.§). A területfejlesztési önkormányzati társulások felett törvényességi felügyeletet az illetékes megyei kormányhivatal gyakorol.

2013. január 1-jével a kistérségek helyett ismét létrejönnek a magyar közigazgatás egykor szerves egységét képező járások és járási hivatalok a megyei kormányhivatalok szervezeti egységeiként.

2. A megye

Megyei szinten két intézmény jelenik meg a területi politika szempontjából. Egyfelől a megyei területfejlesztési koncepciók és a programok kidolgozásában szerepet játszó megyei területfejlesztési tanácsok, másfelől a megyei területrendezési tervek jóváhagyására jogosult megyei önkormányzatok. területfejlesztési tanács elnöke a megyei közgyűlés elnöke. A tanács feladata elsősorban a települési önkormányzatok, a kistérségek, valamint a helyi gazdasági szervezetek fejlesztési elképzeléseinek integrációját és a kormányzati fejlesztési programokkal való koordinációját jelenti. 1999-től a regionális területfejlesztési tanácsok dominanciája érvényesült a területfejlesztési források decentralizált elosztásában, míg a megyei területfejlesztési intézményrendszer elsősorban a kistérségi és településfejlesztési ügyekben tartotta meg a kompetenciáját. A megyei területfejlesztési tanács intézményét a területfejlesztési törvényt módosító 2011. évi CXCVIII. törvény szüntette meg, feladatait megyei önkormányzati hatáskörbe utalva, amely gyakorlatilag egy belső szervezeti ésszerűsítést jelent. Ezzel egy időben a módosítás a 14/A § révén lehetőséget biztosít a megyei területfejlesztési konzultációs fórum létrehozására a megyei jogú városok bevonásával a területfejlesztést érintő megyei ügyekben való állásfoglalás érdekében. A fórum véleményét a megyei közgyűlések során ismertetni kell.

3. A régió

A területfejlesztési törvény kétféle értelemben is említi a régió fogalmát. Egyfelől megemlíti a tervezési-statisztikai (nagy) régiót, amely több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt, egybefüggő tervezési, illetve statisztikai területi egység. A 35/1998. (III. 20.) OGY. sz. határozattal elfogadott első Országos Területfejlesztési Koncepció az ország egész területét lefedő, a megyék közigazgatási határához igazodó hét tervezési-statisztikai régió lehatárolását tartalmazza.

Másfelől a területfejlesztési törvény meghatározza a fejlesztési (funkcionális vagy program-) régió fogalmát is, mint egy vagy több megyére (a fővárosra) vagy azok meghatározott területére kiterjedő társadalmi, gazdasági vagy környezeti szempontból együtt kezelendő egységet, ahol a megyehatárokon túlterjedő feladatok ellátására a megyei területfejlesztési tanácsok térségi fejlesztési tanácsot hozhatnak létre. (pl. Budapest, Balaton)

A regionális területfejlesztési tanácsokat a megyehatáron túlterjedő területfejlesztési feladatok ellátására a megyei területfejlesztési tanácsok hozták létre. Feladataik egy részét a megyei szintről kaphatják, míg a másik részét a központi kormányzattól.

A 2011. évi CXCVIII. törvény 2012. január 1-i hatállyal – a Területfejlesztési törvény 15. § szerinti térségi fejlesztési tanácsokat leszámítva - megszüntette az országos alatti szintű (azaz a kistérségi, megyei és régiós) területfejlesztési tanácsokat.

A néhai regionális fejlesztési tanácsok munkaszervezetei – immár a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium tulajdonát képezve – azonban megmaradtak, és a területfejlesztési törvény 17.§-a delegál számukra feladatokat a következők szerint:

- a megyei fejlesztési döntések előkészítése és végrehajtása;
- a területfejlesztési feladatokat ellátó területi szervek információval való ellátása és azok munkájának segítése;
- folyamatos kapcsolattartás a régióban működő közigazgatási szervezetekkel, intézményekkel a fejlesztési szükségletek és a bevonható helyi források feltárása érdekében;
- fejlesztési programok megvalósításának szervezése,
- a programok - külön jogszabályban meghatározott - pénzügyi finanszírozási feladataiban való részvétel;
- a programok megvalósításáról, a pénzügyi felhasználásról naprakész nyilvántartás vezetése;
- külön megállapodás alapján részvétel a területfejlesztési programok lebonyolításában.

A területfejlesztési törvény 14/A §-a alapján régió területén működő megyei közgyűlések elnökei regionális területfejlesztési konzultációs fórumot működtethetnek. A fórum célja, hogy összehangolja a megyei önkormányzatok döntéshozatalát, képviselje a megyei önkormányzatok egyezőt döntését a régió álláspontjaként. A Régiók Bizottságában a régiót képviselő tag személyére is e fórum tesz javaslatot a Kormánynak.

4. A területi államigazgatási szervek

A területi államigazgatási szervek a területfejlesztéssel és területrendezéssel összefüggő kormányzati feladatok végrehajtásában, érvényesítésének ellenőrzésében, a térségi fejlesztés és tervezés koordinálásában szakmai segítségnyújtással és információszolgáltatással, valamint hatósági ellenőrzéssel vesznek részt.

A közfeladat hatékonyabb ellátása érdekében a területi államigazgatási feladatellátáshoz új, összefogottabb, ellenőrzöttebb és költségtakarékosan működő szervezeti struktúra kerül kiépítésre - a vonatkozó törvény indokolása szerint. Ennek jegyében 2011. január 1-jével létrejöttek a fővárosi és megyei kormányhivatalok, mint a Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szervei. A vonatkozó törvény hatályával a megyei kormányhivatalokba integrálódott 14 olyan területi államigazgatási szerv, mint pl. az Országos Munkaügyi és Munkavédelmi Felügyelőség, a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal, az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat területi szervei, a földhivatalok, a Nemzeti Fogasztóvédelmi Hatóság, a Nemzeti Közlekedési Hatóság vagy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.

A területrendezésért felelős miniszter feladatkörébe tartozó egyes területrendezési feladatokat az állami főépítések látják el.

- Az állami főépítész előzetesen véleményezi illetékességi területén a terület- és településrendezési terveket, folyamatosan figyelemmel kíséri azok megvalósulását, s indokolt esetben kezdeményezi e tervek módosítását,
- véleményezi az országos, valamint az illetékességi területét érintő regionális fejlesztési programokat és azoknak a területrendezési tervekkel való összhangját,
- nyilatkozik a megyei területrendezési tervnek az országos és a kiemelt térségi tervekkel, továbbá a településrendezési terveknek az országos, a kiemelt térségi és a megyei területrendezési tervekkel való összhangjáról, a 23/A. §-ban foglaltak figyelembevételével,
- ellátja a területrendezési hatósági eljárással összefüggő hatósági feladatokat.

5. Az Országgyűlés

Az Országgyűlés a területfejlesztési politika legfőbb intézménye. 1999-ben és 2004-ben az intézményrendszert érintően lényegesen módosította a területfejlesztési törvényt, s elfogadta 1998-ban az első, majd 2005-ben a 2020-ig tartó második Országos Területfejlesztési Konceptiót. Feladatait a jelenleg hatályos területfejlesztési törvény az alábbiak szerint határozza meg:

- elfogadja az országos területfejlesztési koncepciót, ennek keretében megállapítja a területfejlesztési politikát meghatározó irányelveket, célokat, hosszú távú prioritásokat;
- meghatározza a kiemelt térségek körét és elfogadja a területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének átfogó szabályait;
- törvénnyel elfogadja az ország, a Budapesti Agglomeráció, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területrendezési tervét;
- meghatározza a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveit, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszerét;
- az éves költségvetési törvény elfogadása során dönt a területfejlesztést és területrendezést szolgáló pénzeszközökről és ezzel egyidejűleg egyes pénzügyi kedvezményekről;
- évente beszámoltatja a Kormányt a területfejlesztést szolgáló pénzeszközök felhasználásáról;
- beszámoltatja a Kormányt a nemzetközi és határmenti területfejlesztési és területrendezési tevékenységéről;
- meghatározza a területfejlesztéssel kapcsolatos önkormányzati feladatokat és ezek forrásait.
- Beszámoltatja a Kormányt a területfejlesztési politika végrehajtásáról;

6. A Kormány

A Kormány általános feladata, hogy biztosítsa a térségi politika érvényesülését, részint a kormányzati, részint a közigazgatás-irányítási funkciójának megfelelően. A kormányzati struktúraváltásból adódóan és az európai uniós csatlakozásra tekintettel a kormány többször is szabályozta az intézményrendszer kérdéseit.

7. A miniszterek

A területfejlesztésért felelős miniszter a szakterület felelős irányítója, egyúttal az Országos Területfejlesztési Tanács elnöke is. Az elmúlt tíz évben ez jelentősen átalakult, s a koalíciós kormányzati megállapodásoktól függően változott. Jelenleg a területfejlesztésért a nemzeti fejlesztési miniszter felelős. A törvény a miniszter feladatait és kompetenciáit az alábbiak szerint határozza meg:

- közreműködik a kiemelt térségekre vonatkozó fejlesztési programok kidolgozásában, szervezi a végrehajtásukkal összefüggő feladatok teljesítését, és az e célt szolgáló anyagi eszközök felhasználását az érintett miniszterekkel együttműködve;
- szervezi az országos és az országos jelentőségű, valamint az országhatáron átnyúló, közös koncepciók és tervek kialakítását, gondoskodik elkészítésükről;
- koordinálja a területfejlesztési célok megvalósítását közvetlenül és közvetve szolgáló fejezeti kezelésű előirányzatok felhasználását;
- elősegíti az érintett miniszterekkel együttműködve a forráskoordinációt és a programfinanszírozás megvalósulását;
- elősegíti a területfejlesztési koncepciók és programok összhangját;
- ellátja a jogszabályokban és az állami irányítás egyéb jogi eszközei által meghatározott területfejlesztési jogszabály-előkészítési és végrehajtási feladatokat;
- összehangolja a közigazgatási szervek területfejlesztéssel kapcsolatos tevékenységét, szakmai irányítást gyakorol a területfejlesztés intézményrendszere felett;
- gyakorolja a regionális fejlesztési ügynökségek feletti tulajdonosi jogokat.

A további miniszterek elsősorban az ágazati és funkcionális minisztériumok jellegétől függően vesznek részt az egyes feladatok végrehajtásában a következők szerint:

- részt vesznek a területfejlesztési koncepciók és programok feladatkörüket érintő munkarészeinek kidolgozásában és érvényesítésében;
- évente tájékoztatják a Kormányt a feladatkörükben végzett fejlesztések főbb mutatóiról;
- részt vesznek a területrendezési tervek készítésében, gondoskodnak azok - feladat- és hatáskörüket érintő - munkarészeinek kidolgozásáról és érvényesítéséről.

8. Az Országos Területfejlesztési Tanács

A területfejlesztési törvény a partnerség elvére alapozva a térségi politika országos szintű koordinatív, döntés-előkészítő, javaslattevő, véleményező és törvényben meghatározott döntési jogosítványokkal is rendelkező szervként létrehozta az Országos Területfejlesztési Tanácsot (OTT).

A OTT legfontosabb feladata összehangolni a központi, ágazati és a térségi fejlesztési elképzeléseket. Ezen belül:

- véleményezi a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció irányelveit, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszerét,
- javaslatot tesz a területfejlesztési célú ágazati eszközök összehangolására,
- véleményt nyilvánít a területfejlesztést szolgáló hazai és közösségi pénzeszközök felosztásáról, a központi keret felhasználásáról,
- vizsgálja és értékeli az érintett minisztériumok és az országos hatáskörű szervek, illetve a megyei önkormányzatok fejlesztési célkitűzéseinek összhangját a területi politika céljaival,
- véleményezi a lényeges területi hatásokkal járó ágazati fejlesztési koncepciókat,
- összehangolja az Országgyűlés által a 6. § d) pontja alapján az önkormányzatok számára kötelezően előírt feladatok végrehajtását,
- javaslatot tesz az egyes, megyehatáron túlterjedő területfejlesztési feladatok közös ellátására,
- közreműködik az országos, az országos jelentőségű, valamint az országhatárokon átnyúló infrastruktúra tervezés (létesítmények, hálózatok elhelyezése) összehangolásában.

Az OTT szavazati joggal rendelkező tagjai:

- a területfejlesztésért felelős miniszter, mint az OTT elnöke,
- a megyei közgyűlések elnökei,
- a főpolgármester,
- a Kormány határozatában kijelölt további nyolc miniszter,
- az országos gazdasági kamarák elnökei, a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács egy képviselője, valamint az országos önkormányzati érdekszövetségek összesen három képviselője.

Tanácskozási joggal vesz részt továbbá az országos környezetvédelmi és természetvédelmi szervezetek egy-egy állandó képviselője, a női esélyegyenlőségért küzdő országos szervezetek egy állandó képviselője, valamint az OTT döntése által közvetlenül érintett szervezetet a Tanács meghívhatja. Az országos civil szervezetek a területfejlesztést érintő kérdések megtárgyalására egyeztető fórumot hozhatnak létre, egyidejűleg jelezve együttműködési szándékukat a Tanácsnak. Ez esetben a civil fórum véleményét a Tanács ülésén az adott napirend tárgyalásakor ismertetni kell.

C) A TERÜLETFEJLESZTÉS HATÉKONYSÁGA (EDDIGI EREDMÉNYEK, FORRÁS-AKTIVITÁS)

A 2007-2012-es időszak tekintetében Békés megye pályázói regionális összevetésben a legalacsonyabb támogatási összeget tudták lehívni a DAOP forrás felhasználási mutatóit illetően. Mind a benyújtott pályázatok támogatási igénye, mind pedig a megítélt támogatás és a leszerződött összeg tekintetében a megye mutatói a legkedvezőtlenebbek. A benyújtott projektek darabszámát tekintve Békés megye a harmadik helyen áll, hiszen a régióban támogatott pályázatok alig negyede, 25,66%-a kapcsolódik az itt megvalósuló projektekhez. Ha a megyei pályázók pályázati sikerességét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy míg Békésben a benyújtott pályázatok 41,25%-át támogatták, addig Bács-Kiskunban ez az arány 45%, Csongrád megyében pedig 51,63%.

Az ágazati operatív programok forrásainak felhasználása esetében Békés megye szintén a harmadik helyen áll Csongrád és Bács-Kiskun megyék mögött. Noha a megye közlekedési infrastruktúrájának minősége jelentős fejlesztésekkel javítható csak, a KÖZOP esetében az összes támogatott projektnek csupán 16,98%-a valósul meg a megyében, ami az összes megítélt támogatás alig 3,9%-át jelenti (6,62 milliárd forint). A közlekedésfejlesztési beruházások közül 3 darab (mely az összes megye számára megítélt támogatás 77%-át adja) a Békési kistérségben valósul meg. A GOP esetében az összes támogatott projekt 19,16%-a köthető Békés megyei megvalósítási helyszínhez. A projektek támogatási összege a három megyében megvalósuló fejlesztések teljes támogatási összegének csupán 17%-át teszik ki. Bács-Kiskun esetében ez az érték 38,48%, míg Csongrád esetében 44,5%. Békés megye a KEOP forrásainak 28,34%-os hasznosításával zárkózott fel leginkább a régió másik két megyéjéhez. A KEOP keretében megítélt összegek legnagyobb része (több mint 70%-a) az 1. „Egészséges tiszta települések” prioritás keretében benyújtott projekteket finanszírozta – melyek döntően a szennyvízcsatorna-hálózat illetve a kapcsolódó tisztítótelepek fejlesztését célozták.

A nemzetközi projektek tekintetében a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program kapcsán megállapítható, hogy a támogatott projektek száma szerint azok egyharmada (33,5%-a) Békés megyében, illetve nagyobb részben a megyét érintve valósul meg, míg a pályázatok kétharmada (66,49%) Csongrád megyéhez köthető. A megítélt támogatási összeg tekintetében ugyanakkor Békés megye van kedvezőbb helyzetben, mivel a forrás 56,13%-a (5,99 milliárd forint) a megyébe került, míg Csongrád pályázói be kellett, hogy érjék a támogatási összeg 43,86%-ával. Ha prioritásokra és témakörökre bontjuk az elemzést azt látjuk, hogy Békés megye közlekedésfejlesztés és környezetvédelem témakörökben Csongrád megyénél nagyobb forrásokhoz jutott. A programban a legsikeresebb a Gyulai kistérség (1,78 milliárd forint megítélt támogatás) volt, de jól szerepelt a Mezőkovácsházai, a Sarkadi és a Békéscsabai kistérség is. A magyar-román szomszédsági program keretében egyébként megyei szinten is a közlekedési kapcsolatok fejlesztését célzó prioritás volt a legjelentősebb a források közel 60%-nak (3,53 milliárd forint) lefedésével. Ez az összeg különösen a határmenti kistérségek közút-rekonstrukciós beruházásait segítette – területileg jól kiegészítve a KÖZOP és a DAOP 3. prioritása keretében felhasznált összeget. A Gyulai, valamint az LHH-s Mezőkovácsházai és Sarkadi kistérségek együttesen ugyanis közel 3 milliárd forintnyi CBC támogatást hasznosítottak e célból.

A regionális fejlesztési források tematikus megoszlását vizsgálva láthatjuk, hogy megyei szinten a közlekedésfejlesztési prioritáson támogatott projektek számára ítélték meg a legmagasabb összeget (az összes megítélt támogatás 28,74%-a), de jelentős támogatásban részesültek a humán infrastruktúra fejlesztési tengely pályázatai is (26,03%).

A régiós operatív program 1. prioritása a megye számára megítélt összes támogatásnak csupán 12,17%-át képviseli. A gazdaságfejlesztési prioritási tengelyen több inkubátorház fejlesztési projektet is támogattak (Békésen, Békéscsabán) de ugyancsak Békéscsabán és Gyomaendrődön nagyobb volumenű ipartelepítési projektek is megvalósulnak. A megyében számos vállalkozói telephelyfejlesztést célul tűző projekt is támogatást nyert, de klaszterfejlesztés terén is aktívak voltak a pályázók.

A DAOP gazdaságfejlesztési prioritásán egyes pályázati kiírásoknál (például telephelyfejlesztés, inkubátorházak fejlesztése) regionális szinten kiemelten preferált ágazatok meghatározására került sor. Ilyen például a gumi-, műanyag termék gyártása, gép, berendezés gyártása, élelmiszer, italgyártás és az üveg gyártása. A tapasztalat azt mutatja, hogy egyes térség specifikus szektorok (például élelmiszeripar) támogatása kifejezetten problematikus. Ennek elsődleges oka a jelenlegi fejlesztési periódusban érvényes single fund finanszírozásban rejlik, vagyis hogy a regionális operatív programok támogatása ERFA alapból biztosítható, EMVA-ból nem, így az agrár típusú fejlesztések a vidékfejlesztési támogatások között jelenhettek meg. Ugyancsak a több alapból történő finanszírozás eredményezte, hogy az ERFA támogatásokból bizonyos paraméterekkel rendelkező települések (népességszám és –sűrűség) ki voltak zárva projekt helyszíneként. Remélhetőleg a 2014-2020-as fejlesztési periódusban érvényes komplex megközelítés és eszközrendszer ezekre az anomáliákra is megoldást kínál.

A DAOP 2. prioritás tengelye a megye részére megítélt összes támogatáson belül 11,7%-os aránnyal képviselteti magát. Turisztikai fejlesztések kapcsán volumenét tekintve a békéscsabai kalandpark, illetve több kereskedelmi szálláshely fejlesztési projekt emelendő ki. Összességében üdvözlendő a tény, hogy a megye főbb turisztikai attrakcióit felvonultató települések (pl. Gyula) komoly szálloda beruházásoknak adtak helyet az elmúlt években. A prioritáson a Gyulai kistérség egyébként is kimagaslóan jól szerepelt, hiszen a megyébe érkező turisztikai támogatás 44,9%-a itt került felhasználásra.

Amint azt korábban írtuk, a megítélt forrás 26,03%-át a humán infrastruktúra-fejlesztési projektek teszik ki. E területen kiemelendő a „Békés kistérségi Komplex Járóbeteg-ellátó Központ korszerűsítése” című projekt valamint a „Szarvas Város Önkormányzat Szakorvosi Rendelőjének komplex kistérségi szakrendelővé fejlesztése” című beruházás, melyek egyenként 500 millió forintot meghaladó támogatással valósultak meg. A prioritási tengelyen a legsikeresebben a Mezőkovácsházai és a Szarvasi kistérségek szerepeltek, hiszen az előbbibe az összes megítélt forrás 17,74%-a (1,93 milliárd forint), míg az utóbbiba a 17,85%-a (1,94 milliárd forint) jutott.

Megítélt támogatás tekintetében Békés megyében a DAOP 5. prioritási tengelye (térségfejlesztési akciók) áll a harmadik helyen. A támogatott projektek részére az összes támogatás 21,37%-át ítélték meg. A térségfejlesztési akciók között került sor a funkcióbővítő, valamint szociális város rehabilitációs projektek megvalósítására. A témában kiemelendő Békéscsaba belváros rehabilitációs kiemelt projektje, míg például Orosháza funkcióbővítő, Gyulán pedig szociális város rehabilitációs program valósult meg. A prioritási tengelyen a források legnagyobb hányada (45,89%) a Szarvasi kistérség pályázóinak lett megítélve.

A megyében kettő darab LHH33-as kistérség található. A Mezőkovácsházai és a Sarkadi kistérségek sajnos a megítélt támogatás tekintetében összességében viszonylag alul teljesítenek. A Mezőkovácsházai kistérségbe a megyei kistérségek viszonylatában a megítélt támogatás 10,98%-a, míg a Sarkadiba a megítélt támogatás csupán 5,52%-a jutott. Utóbbi érték a legalacsonyabb megyei viszonylatban. A szegénység elleni küzdelem célkitűzés nem érte el célját, hiszen a megítélt támogatások nem termelő beruházások, hanem humán fejlesztések voltak.

Ha a regionális fejlesztési források térbeli megoszlását vizsgáljuk egyértelműen látható, hogy a megye székhely és kistérsége rendelkezik a legkedvezőbb forrás abszorpciós adottságokkal, hiszen a megyébe érkező támogatás 26,77%-a az itt megvalósuló projektek részére került megítélésre. Csongrád megyéhez képest ugyanakkor térben mégis szórtabban, egyenletesebben kerül felhasználásra az Európai Unió támogatás, hiszen Szeged és térsége a Csongrád megyébe jutó támogatás 45,5%-át mondhatja magáénak. Bács-Kiskunban a Kiskörösi és a Kalocsai kistérségek teljesítenek még jól, hiszen a megyében megvalósuló projektek részére megítélt támogatás 13,88%-a (7,72 milliárd forint), illetve 13,72%-a (7,63 milliárd forint) ide került.

A következőkben tekintsük át a megye, illetve a kistérségek milyen hatékonysággal jutottak hozzá az Európai Unió forrásához. Elemzésünk során kiemelten vizsgáljuk az adott térségben egy főre jutó megítélt támogatás mértékét. Az alábbi táblázat Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyék releváns adatait tartalmazza.

Megye	Megye lakónépessége (2010)	Megítélt támogatás (Ft)	Megítélt támogatás Ft/fő
Bács-Kiskun megye	524 841	55 635 545 156	106 005
Békés megye	361 802	41 789 362 065	115 503
Csongrád megye	421 827	73 386 620 684	173 973
Összesen	1 308 470	170 811 527 905	130 543

29.tábla: A Dél-Alföldi régió megyéinek forrásadatai

Forrás: DARFÜ saját szerkesztés

A táblázat alapján láthatjuk, hogy Békés megye – melynek népessége a régió lakosságának 27,65%-át teszi ki – összességében a vizsgált időszakban a DAOP keretében megítélt forrás 24,46%-ához jutott hozzá. Amennyiben az egy főre jutó támogatási összeg mértékét vizsgáljuk, úgy azt tapasztaljuk, hogy a régiós átlag (130 543 Ft/fő) fölött csak Csongrád megye teljesít (az átlag 133%-ával), míg Békés megye az átlag 88,48%-ával, Bács-Kiskun pedig ennek 81,2%-ával kell, hogy beérje.

kistérség	kistérség lakónépessége (2010)	Megítélt támogatás (Ft)	Megítélt támogatás Ft/fő
Békéscsabai	75 495	5 239 412 420	69 400,79
Békési	42 463	3 293 353 375	77 558,19
Gyulai	42 675	5 008 455 347	117 362,75
Mezőkovácsházai	38 828	4 592 267 264	118 272,05
Orosházi	57 988	6 225 993 250	107 366,93
Sarkadi	22 573	2 308 185 941	102 254,28
Szarvasi	43 559	8 447 677 332	193 936,44
Szeghalomi	38 221	6 674 017 136	174 616,50
Összesen	361 802	41 789 362 065	115 503,40

30.tábla: Békés megye kistérségeinek forrásadatai

Forrás: DARFÜ, saját szerkesztés

A forráshasznosulási hatékonyság mérőszámaként az egy főre jutó támogatási összeg mértékét kistérségi összehasonlításban vizsgálva a megyében magasán a Szarvasi kistérség vezet a megyei átlag 167,91%-val, amely érték megközelíti a 200.000 forintot fejenként. Lakossága szerint az említett kistérség ugyan Békéscsaba és Orosháza térségét követően csak 3. a sorban (a megyei lakosság 12,04%-val), az itt megvalósuló DAOP pályázatok fedik le az összes támogatás legnagyobb részét (20,21%-át). Hatékonyság szempontjából igen jól szerepelt a Szeghalomi kistérség a megyei átlag több mint másfélszeresével, amelyet szintén az ide utalt támogatás mennyisége határoz meg. Ez a kistérség tudhatja magáénak ugyanis a megyei pályázóknak megítélt teljes összeg közel 16%-át, mellyel ezen mutató tekintetében is a 2. helyen szerepel. A „hatékonysági listán” a Mezőkovácsházai, majd a Gyulai kistérségek következnek a megyei átlagnál alig magasabb arányokkal. A támogatás mennyisége szerint az Orosházai kistérség ugyan a 3. helyet tudhatja magáénak, viszonylag magas népessége (57.988 fő) miatt az egy főre vetített támogatástartalom szerint azonban a megyei átlag alatt teljesít (92,96%). A leghátrányosabbak közé tartozó Sarkadi kistérség lakosságszáma a megyében a legalacsonyabb, sajnos ugyanez a megállapítás igaz a megítélt DAOP támogatás mennyiségére is. A kistérség az egy főre jutó támogatás tekintetében alig több mint 100.000 forinttal a megyei átlag 88,53%-át hozza. Közel egymilliárd forinttal több támogatás jutott a Békési kistérségnek, amely azonban lakosságszám tekintetében majdnem a Sarkadi térség dupláját tudhatja magáénak. Ezért a fajlagos támogatás itt mindössze 77.558 Ft, amely a megyei átlag mindössze 67,15%-a – amely a második legrosszabb megyei arányszám. A Békéscsabai kistérség egy főre jutó DAOP támogatottsága képviseli a legalacsonyabb értéket a megyei átlag 60%-val. Amellett, hogy ezen kistérség

lakosságszáma a legnagyobb (75.495 fő), megítélt támogatás tekintetében a 4. helyen szerepel, mivel ebben a kisebb lakosságszámú Szarvasi, Szeghalomi és Orosházai kistérségek is megelőzik. A DAOP források abszorpciója nem utal a Békéscsabai kistérség központi elszívó hatására megyei szinten.

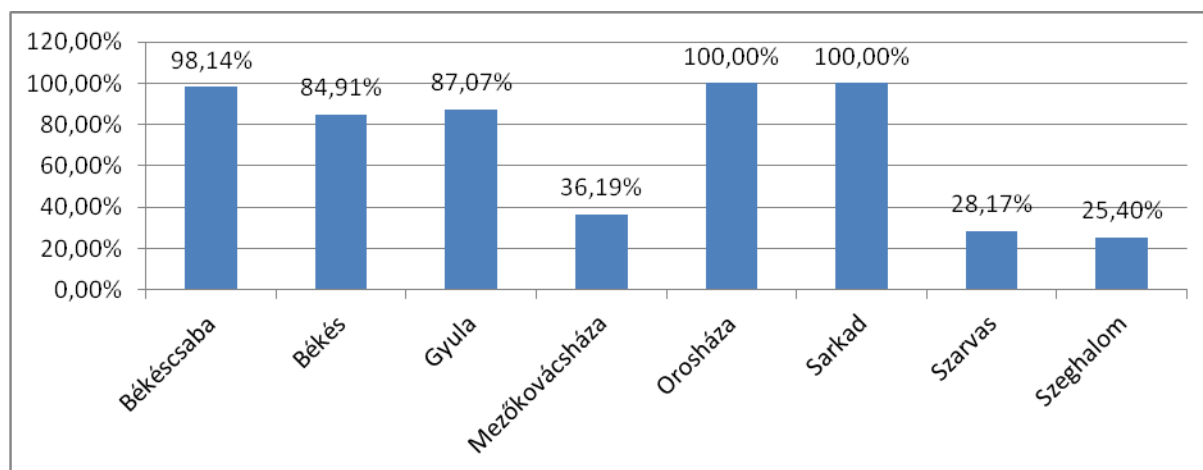
kistérség	kistérség lakónépessége (2010)	Megítélt támogatás (Ft)	Megítélt támogatás Ft/fő
Bácsalmási	16 458	2 724 575 492	165 547,18
Jánoshalmi	15 959	1 320 272 072	82 729,00
Mezőkovácsházai	38 828	4 592 267 264	118 272,05
Sarkadi	22 573	2 308 185 941	102 254,28
Kisteleki	18 281	6 267 075 166	342 819,06
Összesen	112 099	17 212 375 935	153 546,20

31.tábla: A Dél-Alföldi régió komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek forrásadatai

Forrás: DARFÜ, saját szerkesztés

A fenti táblázat a Dél-Alföldi régió komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek lakossághoz viszonyított forrás abszorpciós képességét mutatja. Láthatjuk, hogy abszolút értékben a Mezőkovácsházi kistérség kifejezetten jól szerepelt, hiszen a térségbe közel 4,6 milliárd forint – a KLH-s kistérségek számára megítélt támogatás 26,68%-a – jutott. Ugyanakkor a magas lakosságszám miatt az egy főre vetített támogatási összeg kapcsán (118 272,05 Ft/fő) már csak a harmadik helyet foglalja el a rangsorban. A Sarkadi kistérség mind a térségbe jutott támogatási összeg (2,3 milliárd forint), mind az egy főre vetített megítélt támogatás (102 254,28 Ft/fő) kapcsán az utolsó előtti helyen áll, mindkét esetben a Jánoshalmi kistérség előtt végezve.

Külön érdemes megvizsgálnunk, hogyan alakul a kistérségeken belül a kistérségi székhely és a további települések forrás felhasználási képessége, mennyire egyenletes a forrás felhasználás. E megközelítésből érdemes az alacsony támogatási intenzitás, és a ma már szinte horizontálisnak tekinthető munkahely teremtetési kötelezettség miatt jelentős multiplikátorhatással bíró regionális gazdaságfejlesztési források felhasználásának térbeli megoszlását vizsgálni.

111. ábra: A kistérségi központban megvalósuló projektek részére megítélt támogatás aránya a térség egésze számára megítélt támogatáshoz viszonyítva (DAOP 1. prioritás)

Forrás: DARFÜ, saját szerkesztés

A megye nyolc kistérségéből két esetben (Orosháza és Sarkad) lettek a gazdaságfejlesztési források teljes egészében a térségi központban megvalósuló projektek részére megítélve. 80% feletti a mutató Gyula, Békés és Békéscsaba esetében. Kifejezetten alacsony ugyanakkor a mutató a Szarvasi és a Szeghalomi kistérségekben.

Összességében látható, hogy a fejlesztési források jelentős hányada a térségi központokban kerül lekötésre, ugyanakkor Békés megye e tekintetben a nagyobb területi koncentrációt mutató Csongrád, illetve a kiegyenlítettebb forrás felhasználási mutatókkal rendelkező Bács-Kiskun megye között helyezkedik el.

A területi koncentráció oldásának a jövőben jó eszköze lehet a helyi kezdeményezésű komplex programok, valamint az integrált területi fejlesztések (ITI) támogatása. Noha a módszertan elvileg a LEADER programokból már ismert, a program előkészítés és a megvalósítás során azonban új elemek beemelése is lehetséges. Alapvetően az partnerségi szempontok hatékony érvényesítése, illetve a helyi akciócsoportok, menedzsment szervezetek részére delegált többlet feladatok, kompetenciák jelentenek újdonságot ebből a szempontból.

Kiemelten kell kezelni az indikátorok kérdéskörét is. A partnerségi megállapodás, melyet a tagállamok várhatóan 2013 folyamán írnak alá, a 2014-2020-as időszakban kötelezően alkalmazandó indikátorokat és az ezekhez kapcsolódó célértékeket is tartalmazza. A reálisan vállalható, teljesíthető célértékek rögzítése érdekében a fejlesztési igények mielőbbi strukturált átgondolása, rendszerezése szükséges.

A leghátrányosabb helyzetű kistérségek felzárkóztatásának szintén hatékony eszköze lehet egy komplex, integrált megközelítést érvényesítő fejlesztési program. Éppen ezért a lehető leghamarabb meg kell kezdeni a 2007-2013-as LHH-s program tapasztalatainak kiértékelését, majd az eredmény alapján egy új a 2014-2020-as időszakra vonatkozó komplex program előkészítését.

A tapasztalatok alapján ahhoz, hogy egy ilyen struktúra megfelelő eredményeket hozzon, már a programozási időszak elejétől elérhetővé kell tenni a fejlesztési forrásokat a potenciális kedvezményezettek számára.

A 2012-es évben jelentős változásokon ment keresztül a területfejlesztés intézményrendszere Magyarországon. 2012. január 1-jén hatályba lépett a területfejlesztéssel és a területrendezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCVIII. törvény, mely a megyei önkormányzatok felelősségévé tette a területfejlesztési és a területrendezési feladatok ellátását.

Ezzel egyidejűleg – a kiemelt térségi tanácsokat (pl. Balaton) kivéve – megszűntek a regionális fejlesztési tanácsok (köztük a DARFT), valamint a megyei területfejlesztési tanácsok és a kistérségi fejlesztési tanácsok is.

2.4. HELYZETÉRTÉKELÉS

Az alábbiakban összefoglaljuk azon legfontosabb értékelő jellegű állításokat, melyek a helyzetelemzésből következtek, illetve meghatározzák a jövő fejlesztési irányainak kialakítását:

A) SWOT ELEMZÉS

ERŐSSÉGEK (pozitív értékek, amelyekre építeni lehet, vagy amely folyamatok kihasználása előnyt jelent a jövőben)	Kapcsolódás az EU tematikus célkitűzéseikhez	GYENGESÉGEK (kedvezőtlen belső adottságok, amelyek javítására törekedni kell)	Kapcsolódás az EU tematikus célkitűzéseikhez
<i>Természet, környezet</i>			
Körösök- völgye természeti értékei (E)	6	Felszíni vízkészletek hiánya, alacsony szintje (Dél-Békés) (E)	5
Jó minőségű földek (Ú)	3	Vízgazdálkodás lehetőségeinek hiánya (érdekkülönbségek) (E)	5
Gazdaságosan megművelhető/megművelt területek jelentős aránya (Ú)		Ivóvízbázisok (rétegvizek) magas arzéntartalma a megye középső és északi részein (E)	
A sík terület előnyei (relatív alacsony infrastruktúra-építési költségek) (Ú)		Országos átlag alatti erdőszűrűség (Ú)	4
Szabályozott, védelemmel	5	Földfelszín alatti	

BÉKÉS MEGYEI TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
I.KÖTET – HELYZETELEMZÉS

ellátott folyók (Ú)		ásványkincsek szükségessége (Ú)	
• Országos viszonylatban magas a napsütéses órák száma (Ú)	3	• Jelentős az aszály kockázata (Ú)	5
• Alacsony ipari szennyezés (Ú)	4	• Kihasználatlan volt ipari létesítmények (Ú)	
•		• Jelentős ár- és belvízvesztés (Ú)	5
•		• Időnként határértéket meghaladó porszennyezés a mezőgazdasági termelés következtében (Ú)	5
•		•	
•		•	
•		•	
Gazdaság			
• Természeti adottságokra, hagyományokra épülő turizmus /pl. gasztronómia, gyógy- és termálvizek, kézművesség (E)	1	• Alacsony szintű piacra jutási képesség, különösen a mezőgazdaságban (E)	1
• Hungarikumok megléte (pl.: kolbász, sajt, pálinka, lekvár) (E)	1	• Mezőgazdasági feldolgozóipar jelentősége elmarad a kívánatostól (E)	1
• Adottságokhoz illeszkedő halászati és öntözési kutatási potenciál jelenléte (HAKI) (E)	6	• A növénytermesztés, az állattenyésztés és a feldolgozóipar egymásra épülő egységének hiánya /monokulturális mezőgazdaság/ (E)	1
• Természeti erőforrások / jó minőségű termőföldek, földgáz, termálvíz, megújuló potenciál, építő alapanyagok, ökoturisztikai elemek/ (E)	5	• Együttműködés hiánya pl. klaszter, TDM a szereplők kis hányadát tömöríti (E)	
• Tradicionális iparágak (nyomdaipar, gépipar, építőanyag gyártás, kazángyártás, üvegipar, élelmiszeripar), melynek az alapját képező tudásbázis jelen van a szakképzés erőssége által (E)	8	• Kis- és mikrovállalkozások tőkeabszorpciós képességének hiánya (E)	1,3
• Erős középfokú képzési bázis (E)	10	• KKV-k tőkehiánya (E)	1,3
• Felsőoktatás megléte (E)	10	• Vállalkozások innovációs képességének alacsony szintje (E)	1,3
• Mobil, képzett, szabad munkaerő jelenléte/pl. szabad mérnöki kapacitás/ (E)	8	• Alacsony foglalkoztatási és gazdasági aktivitási mutatók (E)	8
• Kulturális és nemzetiségi sokszínűség, hagyományörzés (E)	3	• Országos átlag alatti jövedelmi szint (E)	8
• Országos és nemzetközi hírű gasztronómiai fesztiválok	3	• 1 főre jutó GDP az EU27 átlag 35,8%-a (2010) (E)	1,2,3,8
• (pl. kolbászfesztivál) (E)			
• Aktív civil szféra (E)	9	• Társas vállalkozások száma alacsony (E)	3
• A romániai Bihar és Arad megyékkel meglévő működő kapcsolatok (vegyes bizottságok, vállalkozói és kereskedelmi, kulturális kapcsolatok) (E)	11	• A meglévő vállalkozások egy része megyén kívüli székhellyel rendelkezik (főként a nagyobb létszámú munkavállalókat foglalkoztató vállalkozások) (E)	
• Az alföldi táj különlegessége	3	• Forráshiányos	11

BÉKÉS MEGYEI TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
I.KÖTET – HELYZETELEMZÉS

turisztikai szempontból (Ú)		önkormányzatok (E)	
•		• Innovációs és kutatásfejlesztési intézményhálózat hiánya (E)	1
•		• Turisztikai adottságok kihasználását segítő informatikai infrastruktúra alacsony szintje (E)	2
•		• Megye nem megfelelő külső-belső elérhetősége (gyorsforgalmi út), közúti infrastruktúra rossz állapota (E)	7
•		• Közösségi közlekedés nem megfelelő minősége (E)	7
•		• A munkaerő-piaci igény és a tényleges képzés összhangjának hiánya (E)	11
•		• Munkaképes korú népesség alacsony iskolai végzettsége (E)	11
•		• Népességmegtartó képesség alacsony foka (előregedés, elvándorlás) (E)	
•		• Rossz, országos átlag alatti átlagos egészségi állapot (E)	
•		• Szántóföldi művelés dominanciája (Ú)	
•		• K+F tevékenység rendkívül alacsony aránya a GDP-hez mérten (Ú)	1
•		• Mezőgazdasági területek öntözése elmarad a kívánatostól (Ú)	3,5
•		• A megye felsőoktatásának a gazdaságra irányuló pozitív hatásai kevésbé jelentősek (Ú)	10
•		• Jelentős ipari hagyományok hiánya (Ú)	
•		• Alacsony exporthányad az iparban mezőgazdaságban (Ú)	3
•		• Kevésbé diverzifikált felsőoktatási kínálat (Ú)	10
•		• Alacsony szintű vállalati innovációs készség (Ú)	1
•		• A megye nincs benne a nemzetközi, európai szintű gazdasági vérkeringésben (Ú)	
•		• A vállalkozások IKT-hoz való hozzáférése az országos átlagnál alacsonyabb szintű, a számítógép, vállalati szoftverek, ill. az Internet/adatbázisok használata esetében.	2
•		•	
Társadalom			
• Jelentős számú munakerőpiacon aktív álláskereső (Ú)	8	• Kedvezőtlen demográfiai folyamatok ◦ születések számának csökkenése (Ú),	

• Születéskor várható élettartam növekedése (Ú) • Diplomások arányának növekedése (Ú) • Gazdaságilag aktívak országos szintnél alacsonyabb aránya (Ú) • Közfoglalkoztatási programok beindulása (Ú) • Szociális szolgáltatásokat nyújtó intézmények kapacitásainak magas szintű kihasználtsága (Ú) • • • • • •	10 8 8 11	○ évtizedek óta negatív vándorlási egyenleg (Ú). • Eltartottak számának/arányának növekedése (Ú) • Országos átlagnál magasabb munkanélküliség (Ú) • Alacsony foglalkoztatottság (Ú) • Országos átlagnál alacsonyabb a diplomások aránya (Ú) • Jelentős számú szegénységben élő lakosság a periferiákon (Ú) • Roma és nem roma lakosság életszínvonalbeli különbsége (Ú) • Alacsony népsűrűség (Ú) • Be nem jelentett (külföldi) foglalkoztatás elterjedése (Ú) • A lakosság IKT-hoz való hozzáférése az országos átlagnál alacsonyabb szintű, a számítógép, ill. az Internet használat esetében, különösen a szegénységben élők, valamint a roma lakosság esetében (Ú) • A legidősebb generációk IKT használata nemzetközi összehasonlításban rendkívül alacsony szintű (Ú) •	8 9 8,9 2,9 2
Közlekedés, elérhetőség			
• Vasúton történő elérhetőség fejlesztése folyamatos, jelenleg is tart (E) • Kerékpárút-hálózat megfelelő kiépítettsége, kerékpáros közlekedés magas népszerűsége (E) • (Lassan) korszerűsödő kétszámjegyű úthálózat (Ú) • Szilárd burkolatú kifutópályával rendelkező repülőtér léte (Ú) • Úthálózat kapacitása megfelel a forgalomnak (Ú) • Az M43-as út javította a dél-békési területek elérhetőségét hazánk gyorsforgalmi úthálózatára (Ú) •	7 7 7 7 7 7	• A megye közúti közlekedési elérhetősége különösen a fővárosból, és a legfontosabb külkereskedelmi partnerek szémszögéből (Ú) • Úthálózat, különösen az alsóbbrendű utak állapota (Ú) • Tömegközlekedés relatíve alacsony járatsűrűsége, bejárás nehézségei (Ú) • Rendkívül kis forgalmat lebonyolító repülőtér (Ú) • • •	7 7 7 7
Környezeti infrastruktúra			
• Környezeti terhelés alacsony szintje (pl. szennyvíztisztítás magas foka) (E) • Viszonylag kis számú kármentesítendő volt ipari terület	6 6	• Talajvíz szennyezettsége-szennyvízelvezetés alacsony aránya • Leszakadó térségek (sarkadi, mezőkovácsházi) halmozódó	6

BÉKÉSI MEGYEI TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
I.KÖTET - HELYZETELEMZÉS

(Ú) • Fejlődő vízellátás, csatornahálózat (Ú) • Szilárdhulladék lerakása megoldott (Ú) • • • • • •	6 6	- problémái (E) • Jelentős számú illegális szemétkerakó (Ú) • Szelektív hulladékgyűjtés alacsony aránya (Ú) • Még mindig alacsony csatlakozási arány a csatornázott településeken (Ú) • Kis települések megoldatlan vízminőség problémái (Ú) • Biológiai szennyvíztisztítás alacsony aránya (Ú) • Hulladékfeldolgozás alacsony aránya (Ú) • • •	6 6 6 6 6 6
Településhálózat			
• Jelentős közepvárosok (Ú) • Országos átlagnál nagyobb népességet tömörítő községek (Ú) • Településegységek léte (pl. a közép-békési térség) (Ú) • • • • •		• Településhierarchia (Mo-i) legfelső szintje hiányzik a megyében (100ezres nagyváros) (E) • Az ún. „megosztott város” településhálózati forma (Ú) • Egyes városi funkciók hiánya (Ú) • Funkcióhiányos, alacsony lélekszámú kisvárosok (Ú) • Hátrányos helyzetű kistérségek (Ú) • • •	11

LEHETŐSÉGEK (melyek előnyösen befolyásolhatják a fejlődést)	Kapcsolódás az EU tematikus célkitűzéseikhez	VESZÉLYEK, (melyek elkerülése érdekében javasolt a beavatkozás)	Kapcsolódás az EU tematikus célkitűzéseikhez
Természet, környezet			
- A jó minőségű termőföldeken magasabb hozzáadott értékű és élő munkaigényű növénykultúrák termesztésének támogatása (E) - A termőföldek aranykorona érték szerinti használata ágazatnak megfelelően (E) - Termálvizek energetikai célú felhasználása (Ú) - Magas hozzáadott értékű mezőgazdasági termelő kultúrák elterjedése (Ú) - Öntözéses gazdálkodás beruházásainak támogatása (Ú) - Mezőgazdasági termékek világpiaci árának növekedése (Ú) - Föld értékének növekedése (Ú)	8 5 4,5,6 8 3,5	- Magas a kockázata a belvíznek, aszálynak, mely hatások kezelése nemzetközi szinten problémát okozhat (pl. Körösök vize) (E) - Felszín alatti vizek a fokozottan érzékeny kategóriát képviselik a megye nagy részén (E) - Jelentős lakossági állattartás – diffúz szennyező forrás (E) - Határom kívülről érkező szennyezések (Ú) - Globális felmelegedés, szélsőségesse váló klimatikus viszonyok (Ú) - Invazív fajok, kártevők megjelenése (Ú) - Földminőség romlása, a nem megfelelő gazdálkodás miatt (Ú) - Épített környezet leépülése (Ú)	5 6 6 5 5 3 9
Gazdaság			
- Békéscsabai repülőtér OTTrT szerinti fejlesztési lehetőségei (E) - A megyében jelen lévő működő klaszterek fejlődése perspektivikus (E) - Természeti, gasztronómiai és kulturális adottságokra épülő turizmus lehetőségének fejlesztése a határon átnyúló infrastruktúra közös fejlesztése által (E) - Ipari parkok befektető vonzó képessége (E) - Határmentiségből adódó lehetőségek bővítése (infrastruktúra, piacra jutás, közös fejlesztések) (E) - A határ túloldalán megvalósult infrastrukturális beruházásokhoz történő csatlakozás (E) 2014-2020 időszak	7 1,3,8	- Az infrastrukturális fejlesztések további elhúzódnása következtében egyre kevésbé lesz vonzó a megye beruházás szempontjából (E) - A kedvezőtlen demográfiai folyamatokat /előregedő népesség, születésszám csökkenés, elvándorlás/ tovább erősítik azok az intézkedések, ill. azok hiánya, melyek nem kezelik ezeket a problémákat (E) - Tartósan tökeszegény vállalkozások (mely állapotot fenntart a hitelkihelyezés korlátozása) (E) - K+F szektor kapcsolódása a gazdasági szereplőkhöz szerény (E) - Fizetőképes kereslet alacsony szinten való konzerválódása vagy romlása (E) - További munkahelyek megszűnése várható az EU-ban jelen lévő recesszió hatásaként (E) - A mezőgazdasági feldolgozóipar	1 3

- komplex fejlesztéseiben rejlő lehetőségek /gazdaságfejlesztés, forrásabszorpció (E) - A fejlődést és a gazdaságfejlesztést biztosító kedvező jogszabályi háttér biztosítása (E) - Foglalkoztatási, képzési, munkahelyteremtő programok (E) - Agrárrolló csökkenése (Ú) Az IKT vonatkozásában várható az ingyenes, nyílt forráskódú, ill. alacsony költségű szoftverek széles körben történő elterjedése, az Internethez, (ingyenes) adatbázisokhoz történő hozzáférés fajlagos költségeinek a hardverek árának további csökkenése (Ú) Internetes kereskedelembe történő aktív bekapcsolódás (Ú) . . .	8 3 2 2	újraindításának elhúzódása megnehezíti annak visszaállítását (E) - Az uniós elvárásoknak való megfelelés esetenként versenyhátrányt okoz a finanszírozás, adminisztráció, fenntarthatóság szempontjából (E) - Az EU-s munkaerőpiac teljes szabadsága helyi, képzett munkaerőt von el (E) - Helyi döntési kompetenciák leépülése (E) - Főváros és a fejlett ipari övezetek elszívó hatása növekedhet Békés megye rovására (E) - Nehezen kiszámítható, bürokratikus pályázati rendszerek (E) . . .	8 11
Társadalom			
- Magyar nemzetiségű munkavállalók érkezése a szomszédos országokból (Ú) - Táv munka széles körben történő elterjedése (Ú) - A lakosság informatikai ismereteinek javulása (Ú) - Hagyományok ápolása (Ú) - Öntevékeny csoportok léte (Ú) A szélessávú Internet költségei tovább csökkennek, így az a szegényebb rétegek számára is elérhetővé válik. Az Internet-képes, paramétereit tekintve sokfunkciós, használható számítógépek, táblagépek ára olyan szintre csökken, hogy (szinte) mindenki számára elérhetővé válnak (Ú)	8 8 8 2	- Előregedés (Ú) - Gazdaságilag aktív népesség arányának csökkenése (Ú) - Társadalmi deviancia erősödése, tolerancia csökkenése, helyi társadalmi konfliktusok növekvő száma (Ú) - Szegregáció erősödése egyes településeken (Ú) - Slumosodás (Ú) - Lakosság nemzetiségi összetételének változása, külföldiek betelepülése (Ú)	8 8 9 9 9

- Az jelenleg idősödő korosztály jelentős része már használja az IKT-kat, így várhatóan az új technológiák könnyebben tanulhatók lesznek számukra a későbbiekben (Ú) - E-közigazgatás széles körű elterjedése/szolgáltatásainak érintettek általi intenzív használata (Ú) - IKT-k használatát, elterjedését segítő EU-s programok (Ú) - Általános és középiskolák IKT-kal való ellátottságát javító intézkedések (Ú)	2 2,11 2 2	- A kedvező tendenciák ellenére várható a mélyszegénységben élők és a társadalom többi része közötti digitális szakadék növekedése (Ú)	2,9
Közközlés, elérhetőség			
- OTrT –ben a megyét érintő gyorsforgalmi útvonalak szereplése (M44 és M47) (E) - TEN-T IV. vasúti folyosó további korszerűsítése (E) - Többfunkciós (mezőgazdasági és kerékpárforgalmi) útvonalak létesítése (E) - Románia autópálya hálózatának kiépülése, az átmenőforgalom erősödése (Ú)	7 7 7 7	- A vidéki területek gyors elérhetősége nem biztosított, ami más irányba viszi el a fejlesztéseket és további leszakadáshoz vezet (E) - A centralizáltság, különösen az élelmiszerláncok esetén tartósan leértékeli a helyi bázist (E) - Romló minőségű utak (Ú)	7 3,8 7
Környezeti infrastruktúra			
- Megújuló energiaforrások kihasználásának finanszírozási lehetőségei (geotermikus, szoláris, biomassza, vízi energia) (E) - Nagy mennyiségű, jó minőségű felszín alatti vízkészletek kihasználásának finanszírozási lehetőségei (E) - Környezet és termőföldhöz illeszkedő halászati és öntözési potenciál megléte (E) - Helyi energiatermelés, közösségi fűtőrendszerek előterbe kerülése (Ú)	4,7 3 4,5	- Önkormányzati források beszűkülése (Ú) - A pályázati projektekhez szükséges saját tőke hiánya (Ú) - Magánbefektetők érdektelensége (Ú) - A pótlástól gyorsabban amortizálódó létesítmények (Ú) - Nem fenntartható (pályázati forrásból, hitelből finanszírozott) önkormányzati beruházások (Ú)	10 10

•		•	
•		•	
•		•	
Településhálózat			
• Közpvárosok városi funkcióinak erősítése (Ú)	11	• Kedvezőtlen demográfiai folyamatok hatásai (Ú)	
• Térségi együttműködések, funkció megosztások (Ú)	11	• Elvándorlás/városi népesség csökkenése (Ú)	
•		• Községi szolgáltatások fajlagos költségeinek növekedése, (Ú)	11
•		• Párhuzamos/nem költség-hatékony községi szolgáltatások (Ú)	11
•		• Elnéptelenedő községek (Ú)	
•		• Települési/városi funkciók/szolgáltatások leépülése/megszűnése (Ú)	11
•		•	
•		•	
•		•	

A Közös Stratégia Keret prioritásai (11) az alábbiak:

1. A kutatás, a technológiai fejlesztés és innováció erősítése.
2. Az információs és kommunikációs technológiák hozzáférhetőségének, használatának és minőségének javítása.
3. A KKV-k, a mezőgazdasági és a halászati ágazatok versenyképességének javítása.
4. Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás támogatása minden ágazatban.
5. Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázat-megelőzés és -kezelés ügyének támogatása.
6. A környezetvédelem és az erőforrás-hatékonyság propagálása
7. a fenntartható közlekedés előmozdítása és kapacitáshiányok megszüntetése a főbb hálózati infrastruktúrákban,
8. a foglalkoztatás előmozdítása és a munkaerő mobilitásának támogatása,
9. a társadalmi befogadás előmozdítása és a szegénység elleni küzdelem,
10. beruházások az oktatás, készségfejlesztés és élethosszig tartó,
11. az intézményi kapacitás javítása és hatékony közigazgatás.

B) LEHETSÉGES FEJLESZTÉSI IRÁNYOK, LEHETSÉGES CSELEKVÉSI TERÜLETEK

Infrastruktúra fejlesztése

Békés megye közlekedés-földrajzi helyzete viszonylag kedvezőtlen, a hazai viszonyok között - különösen a közúthálózati fejlesztések vonatkozásában - a térség erősen elmaradott helyzetben van.

Rendkívül kedvezőtlen hatással bír a megye gazdasági életére, hogy nem kapcsolódik autópályához és autópályához, valamint főútjainak aránya is alacsonyabb az országos átlagnál, továbbá Békés megye területét ez idáig nem érintették kiemelt országos útberuházások sem. Mindezek ismeretében nagy fontossággal bír a térség regionális közlekedésfejlesztési feltételeinek és logisztikai szerepkörének erősítése. Cél a valós igényekhez illeszkedő, illetve a további prioritások megvalósításához elengedhetetlen közlekedési, logisztikai fejlesztések megvalósítása a fenntarthatóság és az egyedi településszerkezeti adottságok kiemelt figyelembevételével.

A területrendezéshez köthető feladatok ellátásával kapcsolatban az elkövetkezendő időben fontos feladat az Országos területrendezési tervről szóló törvény 2008. évi felülvizsgálata, módosítása következtében a 2008. évi L. törvényben előírtaknak megfelelően, a Békés Megye Területrendezési Tervének a módosított Országos területrendezési tervhez igazodó módosítása.

A korábban készült megyei fejlesztési koncepciók, programok mindegyike első helyre sorolta az elérhetőséget, a közlekedési elérhetőségen belül is kiemelt szerepet szán a gyorsforgalmi utakon történő megközelíthetőség. A gyorsforgalmi úthálózat kiépítése jelenthet kedvező elmozdulást a gazdaság élénkítésében, a tőke beáramlásában és a megyében maradásában, a vendégfogadás fejlesztésében, valamint a határ-menti együttműködések tekintetében. Az autópálya és gyorsforgalmi utak hiánya más irányba viszi el a gazdasági fejlesztéseket.

A gyorsforgalmi úthálózat kiépítésével egyidejűleg a települési utak fejlesztésével válik teljessé az úthálózat, így nagy fontosságú a meglevő úthálózat fenntartása és fejlesztése is. A kis települések közötti összeköttetés rossz, a határmenti együttműködést is gyengíti a hiányos közúti kapcsolat a határ két oldalán lévő települések között.

Jelenleg a közvetlen TEN-T hálózatra kapcsolódás csak a vasút esetében megoldott, a már megépült M43-as útvonal csak a megye déli területeinek elérését javítja.

Nem csupán a Kecskemét-Szarvas-Békéscsaba gyorsforgalmi út hiánya okoz gondot a közúti közlekedésben, ugyanis az úthálózat minősége sem megfelelő, az országosnál minden kategóriában rosszabb. A pályaszerkezet elhasználódása olyan mértékűvé vált az úthálózat közel 25 %-án, amely teljes rekonstrukcióval orvosolható csupán. A 2 és 3 számjegyű utak fenntartására, fejlesztésére központi, míg 4 és 5 számjegyű utak esetén megyei források biztosítása szükséges.

A közutak fejlesztése mellett a vasútfejlesztés is ugyanolyan fontossággal bír a megye jövője szempontjából.

A Budapest-Szolnok-Békéscsaba-Lökösháza vasúti fővonal mellett kiemelt fontosságot kell kapnia a mellékvonalak fenntartásának és fejlesztésének is, hiszen a vasúti szolgáltatás nem megfelelő.

2. Gazdaság- és vidékfejlesztés

A fejlesztési irány célja nyitott, egészséges, fejlődésre képes gazdasági struktúra megteremtése, húzóágazatok kialakítása és a logisztikai potenciál fejlesztése. Az egyensúly megteremtése a térség adottságain alapuló tradicionális feldolgozóiparban, a gazdasági társaságok növekedése, azok egyenletes, kiegyensúlyozott fejlődése, valamint a mikro- és kisvállalkozások megerősödése. A vidéki területek nehézkes elérhetősége további leszakadáshoz vezet.

A fenntartható gazdasági növekedés elérése érdekében javítani kell a megye K+F+I teljesítményén. Elsősorban a vállalkozások megerősítésére érdemes koncentrálni, mivel a (részben) állam által finanszírozott (felső)oktatási intézmények, ill. kutatóintézetek várhatóan a jövőben is csak mérsékelt hatást gyakorolhatnak a megye gazdaságára.

Célként jelenik meg az innovatív kis- és közepes vállalatok munkahelyteremtő potenciájának növelése, az újdonság értékű termékek előállításának, szellemi termék exportjának ösztönzése, a tudás- és technológiatranszfer megyei feltételrendszerének hatékony kialakítása.

A megye önkormányzatának katalizátor szerepe lehet az innovatív szervezetek partnerkeresése, konzorciumok létrehozása, projektek, pályázatok generálása, megvalósítása területén.

A vállalkozások IKT hozzáférése az országos átlag alatti, mind a hardver eszközök számának, ill. a használat fajlagos mutatóinak esetében.

Agrár- és vidékfejlesztés terén meg kell teremteni a megye belső erőforrásainak – különösen a megye agrárpotenciáljának – hatékonyabb felhasználását, ezáltal a foglalkoztatási helyzet javítását. Kiemelt cél marad a munkahelyteremtés és a foglalkoztatás-bővítés, amely akkor valósítható meg a leghatékonyabban, ha az alapanyag előállítása és feldolgozása a térségben történik, a magyar, a megyei beszállítói kapacitás növekszik, és itt valósul meg a feldolgozóipar fejlesztése, valamint a tovább-feldolgozás lehetőségének biztosítása.

Békés megye agráriumának főbb problémáját jelenti az, hogy a szétaprózódott birtokszerkezetnél, a döntő többségében tőkehiányos vállalkozásoknál az országos átlaghoz képest évről évre romlik a munkatermelékenység.

A Békés megyei vállalkozások élénkítésére, fejlesztésére megoldási alternatívaként javasolt a vállalkozókkal való együttműködés új formáinak elterjesztése a szakképzés területén. Példa lehet erre inkubátorházak kialakítása az oktatási centrumok területén, ezáltal is összekapcsolva az oktatást a gazdaság szereplőivel.

Itt kell szólni a turizmus fejlesztésének szükségességéről. Békés megye turisztikai fejlesztése kapcsán felmerülő feladatok két részre oszthatóak, ám ezek szervesen összekapcsolódnak:

Az egyik rész a gyógyturizmus, ahol az integrált fejlesztések révén a meglévő kapacitásokat lehet összehangolni, valamint minden betegség típusra megtalálható komplex lehetőséget kidolgozni. Ami fontos és a megyének egyedülálló lehetősége, hogy minden jelentősebb gyógyászati fürdő mellett található kórház és így a folyamatos és teljes körű orvosi ellátás is megoldható.

A másik rész az aktív turizmus, ahol a vizek, a természet adta lehetőségek a családok, az ifjúság, a természet kedvelőknek nyújtanak lehetőséget a hosszabb itt tartózkodásra. Azonban elsőként szükséges a vízi-, lovas-, kerékpáros-, és ökoturisztikai útvonalakat összekötni, a pihenési, kikötési, megállási lehetőségeket, valamint a tájékozódást biztosítani.

Az idegenforgalom volumenének növeléséhez ma már elengedhetetlen a turisztikai információk on-line elérhetősége. A jelenleg elérhető turisztikai információk mozaikosak, frissességük, minőségük, gyakran megkérdőjelezhető, valamint erősen hiányosak az idegen nyelvű tartalmak. Célként kell megjelölni, hogy a turizmusban tevékenykedő elsősorban kis és középvállalkozások minél szélesebb köre rendelkezzen és használja aktívan az IKT-at. A falusi turizmus fejlesztése esetében különösen a periferikus területeken jelent majd ez nagy kihívást.

A társadalom megújulása

A teljes szakképzési rendszer korszerűsítése, különös tekintettel a munkaerő-piaci igényekre. A fejlesztés célja a munkaerő piaci igényekhez alkalmazkodása, a képzési erőforrások koncentrációja, oktatási csúcstechnológia és technika bevonása. A szakképzés területén a gyakorlatközpontú, kompetenciaalapú oktatásmódszerek alkalmazásával, a gyakorlati tevékenységet és a tanulást kombináló megoldásokkal közvetlenül támogatható a munkaerő-piaci beilleszkedés (az iskolarendszerű szakképzés befejeztével nem szorulnak azonnal átképzésre a fiatal szakemberek). A szakmai képzettséghez szorosan kapcsolódó kulcskompetenciák (vállalkozási és gazdasági ismeretek, álláskeresési technikák, munkakultúra, kommunikációs készségek, stb.) tekintetében többletet kapjanak a térség fiataljai. Ezen kívül erősíteni szükséges azokat a képzési irányokat, amelyeknek hagyományai vannak, a helyi gazdaság tradícióira építenek és egyben innovációk, új eljárások alkalmazására is felkészítenek (pl. gépipar, élelmiszeripar, nyomdaipar, stb.).

Elvárásként fogalmazódott meg, hogy nagy hangsúlyt kell fektetni a felnőttképzésre, a piac számára szükséges, és általa elfogadott átképzések, továbbképzések biztosítására. A felnőttképzésre is konvertálni kell azt a tudást, szellemi tőkét, ami az oktatási intézményben rendelkezésre áll. Minőségi szintnek tekintjük, ha nappali képzést folytató intézmény képzési kínálatát teljes terjedelemben megjeleníti a felnőttképzésben is.

Az elmúlt években a szakképzéssel szemben újszerű elvárások fogalmazódtak meg:

- vállalkozóvá válást kell segíteni,
- vállalkozások erősítése korszerű szakképzéssel,
- alacsony kihasználtságú tanműhelyek újfajta funkcióba helyezése (pl.: a gazdaság szereplőinek bevonásával),
- hosszú távú partnerség kialakítása a sikeres helyi gazdasági szereplőkkel,
- életszerű gyakorlat biztosítása az alapozó szakaszban is,
- a szakképzésben résztvevő tanulók motiváltságának fokozása (a kialakított rendszer már a munkatapasztalat szerzés alapjait biztosítja),
- új technológiák folyamatos átvétele,
- vállalkozókkal közös pályázati lehetőségek kihasználása.

A megyében jelentős különbségek tapasztalhatók, különösen a periférikus elhelyezkedésű települések esetében a humán infrastruktúra területén. Az egyenlőtlenségek csökkentése érdekében javítani szükséges az elmaradott köz- és oktatási intézmények informatikai ellátottságán.

Az IKT eszközök széles körben történő elterjedését segítik, azok relatív költségeinek csökkenése. Sajnos, ez a különösen forráshiányos intézmények, ill. a leghátrányosabb helyzetű családok számára továbbra sem elégséges. Esetükben a végletes informatikai szakadék elkerülését kell célul kitűzni.

Békés Megye Képviselő-testülete elfogadta 363/2009.(XII.18.) KT. sz. határozatával Békés Megyei Önkormányzat 2009-2014 évre vonatkozó Ifjúsági Koncepcióját, amely tartalmában teljesen megújult, igazodik az Európai Unió elvárásához, a hazai törvényeket alapul véve. Az Európai Bizottság Fehér Könyve Európa ifjúságáról (2001. Brüsszel) a megyei ifjúsági stratégia kidolgozásához meghatározó útmutatást ad a fiatalok európai állampolgárságával kapcsolatban.

Békés megyében 2006. évben 2154 nonprofit civil szervezet működött, 88 százalékuk a klasszikus szervezeti formákhoz köthető. Az 1000 lakosra jutó szervezetek száma 5,6, amely közelít az országos átlaghoz.

A megye földrajzi helyzetéből adódóan, ösztönzi és támogatja a civil szervezetek határmenti és határon átnyúló kapcsolataink létrejöttét, az együttműködések különböző formáinak kialakítását.

Az információs társadalom kialakításában a megyei önkormányzat partnernek tekinti a civil szervezeteket. Az Integrált Községi Színterek, Teleházak a Civil Szolgáltató Központ, a civil informatikai kezdeményezések a helyi civil közösségek legfontosabb információs bázisai. Az önkormányzat stratégiai célja ezen szervezetek helyzetbe hozása, az objektív feltételek kialakításában való közreműködés.

A megyei önkormányzat kiemelten fontosnak tartja – a megye fejlődése érdekében – a település szintű önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködését, közös projektekben való részvételét. A települési önkormányzatoknál civil ügyekkel foglalkozó munkatársak, megbízottak részére tájékoztató, információt közvetítő kurzust szervez a civil szektort érintő legfontosabb tudnivalókról.

A megyei önkormányzatnak szüksége van közfeladatai magas szintű ellátásához a civil szektor erőforrásaira (humán, szellemi, anyagi, technikai, eljárási és információs értelemben egyaránt). Fontosnak tartja a szektorális szintű érdekek megjelenítését, az ágazati, civil kapcsolatok kiszélesítését, az ágazati, civil együttműködési megállapodások létrejöttét, valamint a

társadalmi párbeszédet a testületekben, a különböző érdekérvényesítési eljárásokban és folyamatokban.

Szakmai műhelyek, információs napok, képzések keretében kiemelt figyelmet fordít Békés megyében az informális közösségek, civil szervezetek vezetőinek, tagjainak továbbképzésére.

A 9. célkitűzés szerinti „társadalmi befogadás előmozdítása és a szegénység elleni küzdelem területén a megyének kiemelt feladatai lesznek. A fiatalok elvándorlása, az idősek (különös tekintettel az egyedülállókra) egyedül maradása, ill. a társadalom periferiájára szoruló, sokszor mélyszegénységben élő rétegei számára egyénre szabott megoldásokat (támogatást, tanácsadást, útmutatást) kell találni, esetükben különösen törekedni kell az oktatáshoz, egészségügyi és szociális szolgáltatásokhoz, a gyermekgondozáshoz és az internetes szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítására.

A következő évtizedekben a megyének hangsúlyozottan törekednie kell a szociális védelmi rendszerek korszerűsítése és szociális szolgáltatások költséghatékonyságának és minőségének javítására, a munkavállalást hátráltató tényezők csökkentésére specifikus megoldásokat találva marginális közösségek például a romák integrálásának elősegítésére. Esetükben az oktatási szegregáció felszámolására, a kisgyermekkorú nevelés előmozdítására, a korai iskolaelhagyás megakadályozására, valamint az iskolából a munkaerőpiacra történő sikeres átlépésre kell nagy hangsúlyt fordítani. A programok sikere hozzájárulhat a romákkal szembeni előítéletek és hátrányos megkülönböztetés leküzdéséhez.

Környezeti fenntarthatóság

Ennek egyik fő iránya lehet: a megújuló energiaforrásokra épülő fejlesztés. A klímaváltozás és energiahatékonyság területén elfogadott uniós szintű kiemelt célkitűzés három számszerű célt fogalmaz meg 2020-ra: a megújuló energiaforrások részarányának 20 %-ra növelését (az EU végső energiafelhasználásán belül), a teljes energiafelhasználás 20 %-os mérséklését, valamint az üvegházhatású gázok kibocsátásának 20 %-os csökkentését (az 1990-es bázisévhez képest).

A megye fajlagos CO₂ kibocsátása a jelentős nagyipar történelmi hiánya, az 1945-1990 között létesített iparvállalatok egy részének megszűnése, leépülése miatt európai összehasonlításban az alacsonyabbak közé tartozik. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a jelenlegi szintet nem szükséges tovább csökkenteni. Az energiahatékonyság a lakó és irodaépületek esetében látványosan javítható, mivel az állomány jelentős része az „olcsó energia” korszakában épült energiapazarló konstrukció. A megye adottságait tekintve szerencsés helyzetben van, hiszen a megújuló energiaforrásokra épülő fűtés és hűtés alkalmazása a (köz)épületekben gazdaságossá tehető, így felerősödhetnek a kibocsátásmentes vagy egyenesen energiatöbbletet termelő épületek iránti igények, annak ellenére, hogy ezek a relatíve gyorsan megtérülő befektetések létesítési költségei magasak. Az energetikai fejlesztések megvalósítása hozzájárulhat a foglalkoztatottság növeléséhez, illetve az innováció alapú beruházások, így hazai tudásbázis előnybe kerüléséhez. Energetikai célú növénytermesztés a legelmaradottabb régiókban hozhat új munkahelyeket és helyi energiaforrást, ezzel csökkentve a szegénységben élők számát.

Jelentős tartalékok vannak a hulladékkezelés területén, törekedni kell a hulladék-újrafelhasználás arányának növelésére a gazdaságosság feltételeinek megteremtésére.

A mezőgazdaságban a vidéki területeken az állattenyésztés melléktermékeinek felhasználásának javítását célzó projektek, a biomassa feldolgozása a megújuló energia infrastruktúráira irányuló beruházások járulhatnak hozzá a CO₂ kibocsátás csökkenéséhez.

A fejlett országok piacain folyamatosan nő a kevés vegyszerrel vagy egyenesen vegyszer nélkül, hagyományos trágyázással megművelt földterületeken előállított élelmiszerek, élelmiszeripari alapanyagok iránti igény. Bár a termésátlagok a biogazdaságokban

jellemzően alacsonyabbak, mindezt kompenzálják a magasabb piaci árak. További kedvező hatás a munkaerő-intenzív termelés a mezőgazdasági nitrogén-oxid- és metán kibocsátás csökkentése. Célként jelenhet meg a nitrogénműtrágya-felhasználás mérséklésének támogatása, az állatállomány-gazdálkodás kedvezőbb gyakorlatainak kialakítása.

Határon átnyúló és határmenti együttműködés

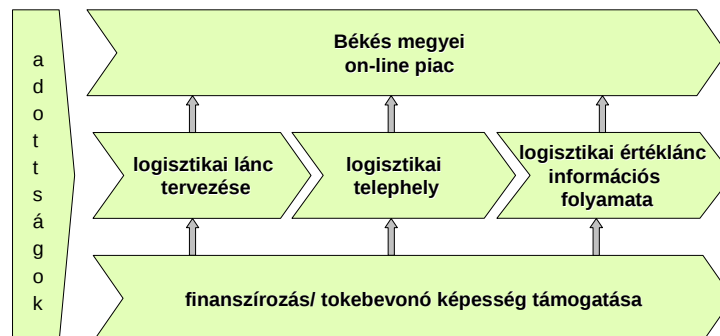
Békés megyét geopolitikai adottságai, határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésében elért eddigi eredményei is predesztinálják a kapcsolatok továbbfejlesztésére.

A térség gazdaságtörténetével összefüggő, hitelt érdemlő munkák mindegyike a Békés megyei román-magyar határszakasz két oldalán fekvő területet egységes, összefüggő egészként tárgyalja, amit az 1920-as, Trianoni békeszerződés által végbement geopolitikai változások mesterségesen kettévágott. Kézenfekvő tehát a korábbi, s ma is életképesnek bizonyuló kereskedelmi-, gazdasági-, kulturális, oktatási kapcsolatok újraélesztése, tartalmi gazdagítása, közös infrastrukturális fejlesztések elvégzése, ill. azok eredményeinek hasznosítása.

Ennek esélyei ma jobbak, mint az elmúlt évtizedekben voltak; úgy tűnik, hogy az Európai Unió által biztosított források (Interreg III/A.) is ösztönzőleg hatnak (hathatnak) a határ két oldalán élő partnerekre.

A kapcsolatok intenzifikálása különösen kedvező lehetőséget ad:

- a termelői, beszállítói kapcsolatok fejlesztésére (határon átnyúló hálózati kiépítésére,
- a határmenti együttműködés szervezeti centrumainak erősítésére,
- a határmenti marketing erősítésére.

112. ábra: Logisztikai értéklánc modellje

Forrás: saját szerkesztés

A kitörési pontok lehatárolásának szempontja a piacteremtés: olyan fejlesztési területek azonosítása, amelyeknél egy-egy központi elem állami eszközökkel és uniós forrásokkal is elősegített célzott fejlesztése, támogatása további piaci és befektetési lehetőségek egész sorát teszi lehetővé. Az egészségiparban a termásvíz gyógyászati alkalmazása elősegítheti a gyógyászati segédeszkögyártást, vagy a szépségipar lendületet adhat a gyógynövénytermesztésnek. A hálózati gazdaság terén a piacteremtés még erősebben jelentkezik, hiszen a hálózatok elve kapcsolódások és csomópontok rendszerét jelentik, így egy-egy csomópont (pl.: logisztikai vagy üzleti központ) értelemszerűen magával húzza az egész hálózatot.

Ebben fontos szerepe van a Wekerle Tervnek (amely szorosan épít az Új Széchenyi Tervre, amely az abban megjelenő „Kárpát-medencei Térség Gazdaságfejlesztési Övezet” alprogram koncepció kibontásának tekinthető). Összhangban van az NGM által elkészített

Külgazdasági Stratégiájával, és erősíti annak Kárpát-medencére vonatkozó dimenzióját. A Wekerle Terv ugyanakkor törekszik arra is, hogy az abban megfogalmazott szempontrendszeren keresztül, Kárpát-medencei gazdaságfejlesztést érintő kérdésekben irányítúként szolgáljon a készülő fejlesztési dokumentumok számára. Törekszik a Duna Stratégiával való összhangra is, tudatában annak, hogy – jó esetben – a különböző projektek egymást erősíthetik. Tervezési időtávja 2020-ig tart, ezzel illeszkedik a nemzeti és európai uniós fejlesztési dokumentumok programozási időhorizontjához.

Békés megyei vállalatok romániai, szerbiai pozíciójának erősítése érdekében cél:

- a magyar vállalatok információellátásának segítése,
- a magyar vállalatok képességfejlesztésének (technológia, menedzsment, nyelvtudás) segítése,
- a márkafejlesztés, márka erősítés segítése,
- a magyar és regionális érdekeltségre épülő termékpalletta és termékláncok kialakítása,
- a magyar vállalatok regionális növekedéshez szükséges tőkeellátottságának fejlesztése,
- a magyar vállalkozások iránti fogadókészség fejlesztése a régió országainak hivatalos szerveinél,
- a magyar vállalkozások Kárpát-medencei szintű hálózatai, klaszterei létrejöttének, fejlesztésének segítése,
- a hatékony működéshez szükséges határon átnyúló vagy határon túli infrastruktúra kiépítése (a kölcsönösségi elvek alapján lehetőleg közös finanszírozással).

A határon átnyúló együttműködés egy olyan terület Békés megye számára, aminek a lehetőségeit még nem sikerült olyan mértékben kiaknázni, mint amennyi potenciál rejlik benne. Az együttműködés az Arad-Békés, Békés-Bihar Vegyes Bizottságok felállításával már megkezdődött, a partnerek is folyamatos egyeztetéseket folytatnak, de a gazdasági aktivitás messze alulmarad a lehetőségekhez képest. Ezt olyan programokkal lehetne fejleszteni, mint például vásárok szervezése, helyi termékek megismerését szolgáló piacok létrehozása.

A határmenti együttműködés erősítését szolgálja az EGTC létrehozása, működtetése is.

Továbbra is cél az EU-bővítés során létrejött új gazdasági tér és a határmentiség adta előnyökre épülő fejlesztési programok előtérbe helyezése, a szerkezetváltás elősegítése, a szakképzésnek a fejlesztésekhez, illetve a gazdasági kereslethez igazodó orientációja és fejlesztése.

Kiemelt fejlesztések

Meg kell teremteni a gazdasági, politikai, az épített és természeti környezetet azon kiemelt projektek megvalósításához, amelyek költségei meghaladják a megyei pályázati szintet. A megyei önkormányzat koordinatív szerepköre ezeknél a fejlesztéseknél teljedhet ki igazán. A 2. Nemzeti Fejlesztési Terv jelenleg érvényes struktúrája, eljárási szabályai és pályázati rendje miatt a kiemelt programok csak egyedi projektek révén, a pályázati rendszereken keresztül valósulhatnak meg.

Az új típusú megyei feladatellátás erőteljesebben igényli a reagáló képességet, a kreativitást, a rugalmasságot, a minőséget, a proaktivitást fejlesztését mind a programozás, tervezés, mind a programok végrehajtása, a projektgenerálás és megvalósítás területén.

A Békés Megyei Önkormányzatnak a továbbiakban is tudatosan törekednie kell a megye pozicionálására, megjelenése egységesítésére.

Meg kell őrizni, erősíteni és fejleszteni Békés megye társadalmi-gazdasági paramétereit, az itt élő lakosság életminőségét. Mindezek eléréséhez elengedhetetlen az együttműködés, a közös fellépés, a megyéhez tartozó települések szolgálata.

